

BIBLIOTEKA MODERNE LITERATURE
hit TRIDESET ČETVRTO KOLO hit
SVEZAK 201.

Uređuje ZLATKO
CRNKOVIĆ

BORISLAV V. PEKIĆ

Atlantida

EPOS

Prva knjiga

Autor fotografija na milku
VLADIMIR JAKOLIĆ

Autor likovnog rješenja ovitka
ALFRED PAL

ZNANJE ZAGREB 1988

PREDGOVOR

»Dužnost nam je da sledimo maštu bar koliko poštujemo očiglednosti realnog sveta od kojih živimo. Jer, istina ima najviše izgleda da bude negde gde se naša mašta i tuda realnost ukrštaju ...«

B. Pekić: *Atlantida naših nada*, esej

Atlantida)? odavno mogla biti napisana. Ideja za nju prethodila je temi *1999*, ali, kao što u ovom poslu biva, okolnosti mimo autorove volje upravljaju književnim redosledom češće nego što se misli. Zato *Atlantida* sledi *1999*, umesto da joj prethodi. Ali, kako obe knjige pripadaju podvrsti antropoloških eposa koji se ne bave ovim ili onim čovekom, već *homo sapiensom* uopšte i njegovim izgledima u okviru jedne kosmološke sheme, poremećaj u redosledu se ne oseća kao naročita smetnja. Naravno, dosledan antropološki epos nemoguć je, kao što nije moguć *eovek kao takav*. Čovek kao takav uvek je, barem u književnosti, ovaj ili onaj — lik. U mom slučaju, to je izvesni John Carver (Howland), potomak engleskih puritanaca koji su na jedrenjaku »Mayflower«, godine 1620. kao prvi doseljenici stupili na tle Amerike.

Zagonetkom postojanja ili nepostojanja Atlantide, njenom lokacijom ako postoji, njenom sudbinom ako je postojala, i njenim antropološkim značenjem u oba slučaja, postojala ili ne, bavio sam se odavno. Nisam nikad mislio da o tome pišem roman. Na umu sam imao amaterski esej — napisan, uostalom — koji ću, bez ambicija, pridodati masovnom groblju knjiga na temu izgubljenog kontinenta.

Onda sam imao san koji se ovog predgovora ne tiče. i iz njega shvatio da *moram* napisati roman. I tako već ulazimo u tajnu. A tajne se ne ispovedaju.

Knjigu, međutim, nisam napisao ni protiv volje ni bez volje. Nadam se da će čitalac to osetiti. A ni bez izvesnih ambicija koje me pri pisanju *Besnila* nisu opterećivale. Ambicije su se odnosile na umetničku analizu naše *indomašinske civilizacije*, koja mi se u mnogim aspektima, ne tek istorijski već i aktuelno, nije činila ljudskom. Dovoljno je bilo intenzivan osećaj alijenacije uzdići do alegorijske hipoteze i temelj romana bio je postavljen.

Zato je u ovoj knjizi žudnja za Atlantidom stvarna. Možda je stvarna i Atlantida. Njena bi obnova možda takode mogla biti stvarna, premda su za sada izgledi ništavni. Sve je ostalo — fikcija. Ali fikcija koja se, gde god može, oslanja na realnost dokumenta.

Ideja Atlantide je, nesumnjivo, potekla iz potrebe za rajem. Kako se postojanje raja, u paklu ljudske stvarnosti, nije moglo dokazati, morali smo ga tražiti u nečemu što je postojalo, pa se iz izvesnih razloga izgubilo. Takav je biblijski *Eden*, raj na istoku. Takvi su izgubljeni rajevi svih rasa, naroda, plemena. *Sckhet-Aaru* Egipćana, *Elisejska polja* Grka, keltski i galski *Aralon*, *Aha/us/Abalonia*, actečki *Aztldn*, starohindusko *Belo osirvo*. Zlatni krajevi istočnih legendi, da ne nabrajamo sva mesta koja smo birali da im posvetimo svoje nade, izneverene na svim drugim mestima na kojima smo živeli.

Atlantida je najpoznatiji među njima. Većinu podataka o njoj, koje sve dugujemo Platonu, kao i šta ti podaci nude nauci i imaginaciji, naći će čitalac u samoj knjizi, kao integralan deo naracije. Ovde bih dodao samo nekoliko činjenica i nekoliko sumnji.

Platonovu tezu, iznetu u dijalozima *Time/u* i *Kriti/i*, odbacio je njegov učenik Aristotel, optužujući ga da je Atlantidu izmislilo, a potom je, kad s njome nije znao šta da radi, što se piscima događa, jednostavno potopio, slično postupku književne *deus e.\ machine* helenskih tragedija. Ali je prihvata Cantor (335—275. pre H.). Pominju je Strabon prilikom komentarisanja tekstova istoričara Posidonija, dva veka docnije, i Diodorus Siculus, oko 30. AD, u 3. knjizi */storije svela*. Atlantidu beleže Plinije Stariji u *Istoriji prirode* (77. AD) i Jevrejin Filon u *I ečnosti sveta*. Nalazimo je kod Plutarha kad u okviru *Životopisa* govori o Zakonodavcu Solonu koji je priču o Atlantidi doneo iz Egipta oko 600. pre H. O njoj u V veku AD raspravlja Proclus u komentarima Platona i poslednji veliki rimski istoričar, Ammianus Marcellinus.

Ovde se moramo zaustaviti i izdvojiti tlosofa Origena. Platonov izveštaj o ratu Atlantidana i Atinjana interpretira on kao sukob *dobrih i rdavih demona*, anticipirajući ideju koja je u ovoj knjizi književno primenjena u obliku globalne alegorije. Numenius mi je takode pomogao, jer je taj rat nazvao *borbom duša*, i tako u fizički svet legende o Atlantidi uveo pojam koji me naveo na smelost da tajni rat Atlantidana i njihovih robota shvatim kao — *rat onih s dušom protiv onih koji je nemaju*.

Poslednji antički pisac koji o tome govori je Cosmas Indiopleustes (*Hrišćanska topografija*).

Definitivna pobeda hrišćanstva zadugo pokopava mit o Atlantidi. Zamenjuje ga Eden, judeohrišćanski raj — na Istoku. (Ne zaboravimo da je sve do tog vremena antički raj bio na Zapadu, pa je tamo, izvan Herkulovih stubova, smeštena bila i Atlantida.)

Kontroverza se s renesansom ponovo raspiruje te od tada do danas producira hiljade teza, knjiga, predloga, dokaza i protiv-dokaza, sve do prvog ozbiljnog rada na tu temu, 1982. *Atlantis--antediluvijalni svet* Ignatiusa Donnelvja.

Izgubljeni kontinent ne samo što je smešten u gotovo svaki kutak zemlje i mora zemljinog globa, pa i najbizarniji, nego je često menjao ime, dok se, najzad, nije pretvorio u pacifičku Lemuriju ili zemlju Mu, sa stanovnicima malo sličnim čoveku. (Kako Lemure niko video nije, niti o njima ima pisanih svedočanstava, opisa su se prihvatili okultisti. W. Scott-Elliot u *Izgubljenoj Lemuriji* opisuje prosečnog Lemura kao zanimljivo stvorenje, s izgledom zubatog mravojeda, petnaestak stopa visoko, s trećim okom na zatiljku i sposobnošću da ide natraške. Nisam znao šta bih sa tom sposobnošću započeo, pa sam ostao na atlantidskom čoveku kao antropološkom junaku priče.)

Pa ipak, dve su lokacije ostale primarne. Jedna u Egejskom Mediteranu, za koju se prilično neuspešno htelo da se poklopi s prostorom i vremenom nejasne Minojske protogrčke civilizacije, i druga — Atlantska, koja se i da+++nas smatra najverovatnijom.

Ako je Atlantida uopšte verovatna, razume se. I bez obzira da li je bila baš — rajska. Atlantida nipošto ne mora biti raj da bi egzistirala. I mi postojimo, a od raja smo prilično daleko. Uostalom, Platon je kao raj i ne shvata. Inače je ne bi pustio da vodi osvajачki i istrebljivački rat, vrlo nalik na istorijske ratove *dokazanog sveta*. Stoga sam bio slobodan da ponudim svoju lokaciju.

Vratio sam se izvornom Platonovom tekstu, koji je. u nestrpljivosti traganja za Atlantidom, izgleda, zaboravljen. U *Time ju* sam pročitao sledeću tvrdnju: *Bilo je i biće mnogo uništenju čovečanstva izazvanih različitim razlozima...* Platon govori o Atlantidi kao svetu, a o Atlantidanima kao o čovečanstvu. On takode veli da je *nekada nastavala zemlju najplemenitija rasa ljudi koja je ikada živela ...* Ne kaže kontinent ni ostrvo, nego kaže — zemlju.

Zato sam Atlantidu smestio širom zemljinog šara i učinio je — svetom, postigavši istovremeno da se ne zamerim pristalicama nijedne druge lokacije, jer su ovim solomonskim rešenjem sve podjednako zadovoljene.

U svakom slučaju, čudne se stvari događaju s nekim od onih koji žure da svet o njoj obaveste. Solon se vraća iz Egipta da Grcima saopšti poruku egipatskih sveštenika iz Hrama boginje Nat, kako oni Egipćani, Grci pogotovu, nisu *prvi ljudi na svetu*. Nikad im to ne saopštava. umire naprasno, a započeti se manuskript gubi. Platon ne dovršava *Krit iju*, prekida knjigu u pola rečenice koja se odnosi na Atlantidu i njenu propast. Zevs je sazvao bogove da se o njenoj sudbini dogovore. Ne znamo šta je na tom skupu dogovoreno. Tajne bogova nisu za izdavanje. Ali znamo posledice dogovora: u jednom danu i noći Atlantida je potopljena.

Kako je moguće da antički pisci, i kada se njome bave. kažu malo, a govore nejasno? Herodot do dosadnih pojedinosti opisuje svaku helensku pobedu. ali najveću, najsudbonosniju, važniju od pobede nad Persijancima, uopšte ne pominje. Tuki-did u *Arheologiji* o njoj ne veli ni reci. Izokratos ni reci. Elius Aristid ni reci... Zar je logično, sa isključenjem indiskrecije sveštenika Saisa, apsolutno ćutanje Egipćana o najmoćnijoj imperiji sveta? Ljudima kojima možda zahvaljuju bogove i piramide? (Ako se ne primi minojska identifikacija Atlantisa s ostrvom Krit. a takav se malo verovatni Krit poistoveti s još neizvesnijom i tajanstvenijom zemljom *Kejtijom*, pomenutom prvi put u manuskriptu *Opomene Ipu-Wera* iz XX dinastije. 1350—1100. pre H.)

Zar ne mislite da tu nešto miriše na ono što bi Englezi nazvali *eovering up*, a mi — prikrivanjem?

Nesporazumi oko Atlantide bez sumnje će se nastaviti sve dok traje naša potreba za jednim boljim svetom. Atlantida će i postojati i neće postojati. Svi želimo da nekog raja negde ima. makar osobno nikad do njega ne dospeli. Pouzdanost da mo-

žemo dospeti ako se potrudimo, dovoljna je da taj raj u svojim snovima održimo.

Ne zaboravimo, u međuvremenu, da su se profesionalni arheolozi, naučni »fariseji i književnici«, naslednici duha skepse koji se rugao Hristu, da ga na kraju, po običaju sumnje, prepusti mržnji i raspne. smejali Heinrichu Schliemannu kad je u potragu za Trojom pošao s Homerovom *Ilijadom* pod mišicom. Schliemann je Troju našao tamo gde je od Homera ostavljena. Na isti je način sir Arthur Evans otkrio Minotaurov lavirint u Knososu. *Odiseja* je, kao što ćemo u ovoj knjizi videti, pomogla da nađemo ne samo Nestorov *Peščani Pil*. nego i kadu u kojoj se kupao itački princ Telemah.

Možda je umetnost dublji depo memorije od ljudskog pamćenja, a imaginacija u traganju za istinom korisnija od naučne uzdržanosti?

Ali imaginacija nije potrebna samo piscu koji vas čeka iza busije ovog naslova. Potrebna je i — *vama*.

Ako je nemate, manite knjigu!

GLAVA PRVA

ČOVEK ZLATNIH I ČOVEK GVOZDENIH OČIJU

*»Our Fathers were Englishmen n-hich čame over ihis
great ocean, and were ready to perish in the
\\ilderness, but they cried unto the Lord, and he
heard their voice and looked on their adversities...«*

William Bradford: *Mavjhnver Chronicle 1620.*

*»Naši očevi behu Englezi koji dodoše preko ove
velike vode, spremni da propadnu u divljini, ali
se oni obratiše Gospodu, i on ču njihov glas i
odazva se vapajima njihovim...«*

William Bradford: *Hronika Ma\\flowera 1620.*

Gospodar mora Posejdon gnevno zari zlatan trozubac u vodu i voda pobesne. Nije to bura kojoj se s nadom suprotstavljaju neustrašivost i veština. Od natprirodnih je, začaranih nevremena, u kojima, ako im je do života, i sveci moraju da ga izmole od đavola. Jer priroda se odlučila da svet vrati u kaos iz kojeg ga je izvelo Postanje.

Jesenji orkan, duvajući za trezvene s Arktika, za sujeverne iz pakla, a za nevidljive junake ove priče iz Posejdonovog *krčaga* u obliku školjke, lomi iskonsku ravan. Na rudnu magmu nalik, reljef okeana neprestano se menja. Kao da se u mučeničkim trudovima praelementi tek sada u tečnost stežu. Dubodoline talasa nadimaju se u kašaste gore, pa se, pršteći, penu povraćajući, hučno sunovraćaju u neprozirne kratere. Pocnneo vazduh peku munje. Horizontom bez dubine vetar kida sagorele oblake.

Jedrenjak je zdepast brigantina sa tri katarke. Jedra su mu spuštena, kormilo, za kojim niko ne stoji, ukočeno debelim palamarom. Na teretnoj palubi škripi tovar, obliven penom i lancima vezan za jarbole. Nikog nema na krmi, nikog na pramcu. Svaki moreplovac, osuđen na zlu sreću da se s jedrenjakom mimoide, verovao bi po običaju doba da je uklet. Prekrstio bi se i zatvorio oči, nadajući se da ga, kad ih otvori, neće videti, kao i sve što s one strane dolazi ili se onoj strani vraća. Otplovio bi potom u luku ili na dno, ne znajući daje u lađi mimoišao najveću tajnu sveta.

Niti bi video kako su se s naporom, protiv vetra, otvorila vrata kabine na krmi jedrenjaka, i da se na njima, držeći se za dovratke, pojavio mladić zlatnih očiju, u crnoj odeći evropskih puritanaca. Užarija tovara od

potresa se razvezala i ovaj se svakog trenutka oteti mogao te kao otkačeni top na ratnoj lađi, mrveći palubu, nestati u moru. Mladić je stigao da užad zategne. Tovar se smirio.

S vrata kabine zakoračio je tada na palubu čovek čije su oči imale crvenkastu boju gvozdene rđe a odeća mu bila esnafska, od platna i kože. Pažljivo je motrio saputnika ali mu u pomoć nije priticao.

Mladić se s mukom probio kroz vodeni klanac, dospeo do glavne katarke i nekoliko stopa uspeo jarbolskim lestvicama. Iza njega se, preko porinutog pramca, podigao orijaški jezik. S talasom uvis digao se i brod a potom strmo u dubine zaronio. Pomamna plima brisala je palubama, otkinula mladića s lestvica i s njim se vratila okeanu.

Čovek gvozdениh očiju otisnuo se od krme i s naprezanjem dohvatio ograde. Pogled mu nije postao mekši ni brižniji. Ostao je bezizrazan, kao pogled slepca.

Crno telo otimalo se na vrhu vala pa iščezlo u ključaloj peni. Na mestu gde je potonulo, ostala je neprovidna jama iz koje se nikad ništa ne vraća. Čovek gvozdениh očiju već je hteo da pod palubu side kad je glava mladog puritanca još jednom izronila. Ali, umesto ponovo i zauvek da potone, kao daje moćna elevacija uznesenja iz smrti proteruje, lagano se, gotovo svečano, nad vodom uspela. Crno telo petama je dodirivalo talas, koji ga je, grmeći, prema jedrenjaku nosio.

Izgledalo je da morem grede.

Zlatooki utopljenik je avetinjski dolebdeo do ograde. Čovek gvozdеноg pogleda tek sada se prenuo. Ispružio je ruku i zgrabio ga za kosu. Talas ih je zasuo, do kosti protresao i, preko lađe se prelivši, ostavio prignječene o palubu.

— Za ime Hrista, čoveče, kako si to učinio? — upitao je gvozdеноoki čovek kad su se obojica pribrala.

Nije izgledalo da ga mladić razume.

— Kako si iz vode izašao?

— Uhvatio sam se za uže glavne katarke i ono me vratilo na palubu — odgovorio je mladić.

Njegov sagovornik nije video da se konopac velikog jarbola odmotao i da se, o njemu viseći, utopljenik na lađu vratio, ali ma šta mu se prividelo, nijedno drugo objašnjenje nije imalo smisla. Nije mu protivurečio, a ni vremena nije bilo. Nov talas ih je u potpalubje oterao.

Obavešten o događaju, zapovednik jedrenjaka posla dvojicu mornara da namotaju odrešeno uže. Čovek gvozdениh očiju pođe za njima. Hteo je lično da proveri govori li mladić istinu.

Ovaj ga nije video. Nag do pojasa, ležao je u najtamnijem rebru utrobe broda. Starica u crnoj puritanskoj haljini klečala je pored njega i mazala mu uboje meleom od lekovitog korova, izgovarajući drevne reci koje niko nije čuo.

Jarbolni je palamar nađen čvrsto obavljen oko metalne koturače. Mornari su bogohulili. Čovek gvozdениh očiju se krstio. Shvatio je da će njegova misija na ovoj sablasnoj lađi biti teža nego što je pretpostavljao.

Zvao se John Alden i po zanimanju bio kačar, drvodelja iz Southamptona, sa četvoricom zanatlija unajmljen da putnicima bude od pomoći kad stignu na odredište, nipošto da deli njihovu strogu veru, pogotovu zagonetnu nadu.

Utopljenik zlatnih očiju bio je John Hovvland, sluga u domaćinstvu Mastera Carvera, trgovca iz Doncastera. prvog guvernera buduće iseljeničke kolonije Massachusetts i prvog potpisnika *Povelje o savezu i ugovoru*, na kojoj će se ona zasnivati.

Jedrenjak je u Trgovački pomorski registar ishodišne engleske luke Plymouth zaveden pod imenom — *Mavjlower*. Bila je to brigantina teška sto dvadeset tona, duga stotinu stopa. Njome je kapetan Christopher Jones prevezio iz Starog u Novi svet 102 pripadnika Crkve hodočasnika, 35 puritanaca iz holandskog grada Levdena, 65 sa Britanskih ostrva, njihovih 11 pasa, 7 mačaka i 3 koze.

Okean kojim su jedrili zvao se Atlantski, jer je na njegovom dnu trunula legendarna Atlantida, zlosrećna majka ljudske civilizacije. **Datum je bio 17. novembra,**

godina — 1620, a dan devet svitanja udaljen od onog u kome će osmatrač s katarke ugledati Obećanu zemlju Severne Amerike, i šezdeset četiri od onog dana u kome se diglo sidro iz Plvmouth Sounda i zaplovilo na zapad.

Toga dana, 6. septembra godine 1620, dok se sura, krećna obala Devona gubila s horizonta, kao što čile bolesne more s mrakom ili tužne uspomene s nadom, putnici »Mayflowera«, u crnoj odeći vere, stajahu na palubi jedrenjaka i gledahu kako njihova bivša zemlja, a s njom i prošlost, nestaje u magli. Onamo, iza kopna, odakle dolaze, ne ostavljahu ništa za čime žale. Tamo, iza vode, kuda idu, nemaju od čega da strepe. Ma kakva bude, njima, poslednjim ljudima, živa neizvesnost Novog sveta, ne može biti tegobnija od mrtve i bezbožne izve-snosti Starog.

O tome im je govorilo i jedno dragoceno pismo.

Nekoliko dana pre nego što će na »Speedwellu« isploviti, da se zbog nepouzdanosti lađe posestrime vrate, i na zapad ponovo isplove na »Mayfloweru« sami, primili su poruku prečasnog Robinsona, njihovog pastora iz ho-landskog Levdena. U njoj ih je ovaj blagosiljao na starinski, većini neupućenih saplemenika nepoznat način, moleći ih da se i u izgnanstvu drže Božjeg voćstva, vladaju mudro, da obazrivi budu u dodiru s tuđinom, da rade za dobro Zajednice i između sebe izaberu staroste, upućene u nauku. Beseda se ne razlikovaše od saveta što bi ih svojoj pastvi sročio anglikanski pastor, koji je s obale zlurado gledao kako »Mayflower« bespuću odnosi zaklete neprijatelje Krune i Vere. Saveti behu isti ali isto ne savetovahu iseljenicima Crkve hodočasnika i neposve-ćenom uhu njihovih dušmana. Ovima je to bio učeni engleski što se nedeljom slušao s amvona svih engleskih crkava, a njima prevod s drevnog jezika kojim više niko nije govorio, iako su se ehom mu još sporazumevali talasi Atlantika i vetrovi izgubljeni među njegovim obalama.

Nisu ga razumevali ni svi »hodočasnici«. Samo su izabrani među njima istinu znali. I da je ona, ta istina, kao u tajnoj kripti, u njihovoj veri sačuvana, a ne sama vera. najveće blago što ga iz Starog u Novi svet prenose.

Plovidba bese duga i teška. Dvadeset četiri domaćinstva stislo se u mračnoj, zagušljivoj utrobi lađe, kao među rebrima biblijskog kita, ni u jednom času dvome-sečnog jedrenja ne znajući hoće li ih Bog iskrcati u život Novog sveta ili vratiti među mrtvace Starog. Priroda, dužna da ih štiti, nije ih, izgleda, prepoznala. Jesenje bure činile su izbor između otvorene palube i zatvorene utrobe broda nemogućim. Pod palubom ih je ubijao vazduh, na palubi voda. A ni posada ih nije marila. Iako se ugovora o najmu verske ekscentričnosti putnika nisu ticale, mornari kapetana Christophera Jonesa prezirali su crne, sumorne, nesvojtjljive izopćenike — u čijoj izdvojenosti, pored prinude, bese i ohole dobrovoljnosti — samozvane čistunce što su sve vreme, u kome nisu болоvali, povraćali ili se svađali, posvećivali litanijama, pre nalik na dogovore zaverenika nego na molitve časnih ljudi. U preziru je bilo i sujevernog straha da neprirodno ponašanje ovih zanesenjaka, po tradiciji opasnije na moru nego na kopnu, ne navuče na lađu zlu kob, nesposobnu da luči krive od nedužnih.

Jedini koji se iz opšteg neprijateljstva izuze bese John Alden, kačar iz Southamptona. Na njega je nova vera učinila snažan utisak te je prema iseljenicima bio upadljivo predusretljiv. Često je prilazio putnicima, nastojeći da zapodene razgovor o veri, njenim načelima, prilikama pod kojim su joj pristupili, razlozima za preobraćeništvo. ili bi se pridružio nekoj skupini u beskonačnom dogovaranju, trudeći se da shvati o čemu je u njihovim nerazumljivim prepirkama reč. Od ljudi koji su srcu primili savete pastora iz Leydena moglo se očekivati da pažnju tuđina predusretnu blagonaklono, kako im je preporučeno, pogotovo što je u netrpeljivosti posade bila usamljena. Malim unijama uverenja. na ivici hereze i opšteg odbacivanja, svaki pridošlica dobro dođe, svaki konvertit

dokazuje ispravnost nove vere. Ova se zajednica, međutim, nije oko Johna Aldena trudila. Izbegavan je s uvredljivom upornošću. Kad im je prilazio, začutili bi i vraćali se jadikovkama nad sudbinom od koje su utekli ili onom što ih u nepoznatoj divljini čeka. ali se Aldenu činilo da se njihova čvrsto zatvorena usta i dalje sporazumevaju, da su još u dogovaranju nedostupnom sluhu, a možda i ljudskoj prirodi kako je shvata njegov svet. Na kačaru se, međutim, nije videlo da odbojnost putnika primećuje ili da ga ona obeshrabruje. Produžio je da im bude od pomoći i preko uslova predviđenih ugovorom o najmu. Oni su usluge primali bez zahvalnosti, kao da ne potiču od njega, pa ni iz slova i duha ugovora, već od neke sile čijoj dobroj volji zanatlija tek posreduje.

Samo jedan putnik nije delio nepoverenje zajednice prema Johnu Aldenu. Bio je to njegov imenjak, John Howland iz domaćinstva Carverovih, mladić zlatnih očiju i pitome naravi. Ona je objašnjavala popustljivost prema nametljivom drvodelji, ali, u sektu strogih načela, ne i ravnodušnost s kojom su iseljeničke staroste gledale na njihovo druženje. Alden najzad zaključio da je Howlandu pomirljivo ponašanje dopušteno, a možda i naloženo, da se vidi kakve je prirode njegov interes za Crkvu hodočasnika i šta ga njoj privlači: ubedljivost nove vere ili nešto drugo?

Istinu znadijahu samo staroste. John Alden je nešto od nje tek naslućivao. Na ozbiljnu sumnju navešće ga godinama kasnije *Hronika Mayjhwera*, zabeležena perom učesnika, NVilliamsa Bradforda, gde su izvesni događaji objašnjeni na način koji se nije podudarao s njegovim iskustvom.

Prvi se ticao smrti jednog mornara. Ovaj je, predstavši da izlučuje mokraću, pateći izdahnuo, pa je u vreću ušiven i u more bačen. U zori sahrane talasi su ličili na titanske grobne humke, pokrenute da vrate svoje mrtve, divove pogrebene na dnu Atlantika, te je izgledalo da do ceremonije neće ni doći, ali kad s telom pokojnika na **palubu**. .izidp_šej_ **vodeno**, se groblje smiri, a do lađe se

peneći dovalja u talasu iskopana raka, ispuštajući iz sebe memlu iskonskih dubina. Čim je raka primila telo i s njim nestala, more se ponovo prepusti pomami. Alden je znao za bolest kojom je vladar Judeje Irod kažnjen zbog dojadivanja deci Izrailja. Bog mu je stezao bešiku sve dok u mukama ne izdahnu. I podudarnost ne bi privlačila pažnju — moreplovci behu skloni retkim zarazama — da se i preminuli mornar nije isticao u kinjenju iseljenika. Žalbe kapetanu Jonesu nisu pomagale. Usred Atlantika ne smeđe ovaj da se zameri buntovnički raspoloženoj posadi. Od putnika mu je možda zavisio dobar glas, ali od posade mu je zavisio život. Tada se, kako govorahu iseljenici, na njihov poziv umeša Gospod, Bog kojeg su užasnuti mornari zvali Satanom Crne crkve, dole u mračnoj utrobi »Mayflowera«.

Drugi je događaj bio još zagonetniji. Pod udarcima talasa napukla je greda-venčanica broda. Opasnost da se prelomi i trup jedrenjaka raspadne, bese sve veća. Pozvan od kapetana Jonesa, Alden jedini lek nađe u metalnom obruču koji će gredu učvrstiti i korito lađe držati do najbližeg kopna. Nisu ga, na žalost, imali. Pojavio se, s neba, među hodočasnici. Ne, doduše, u preporučenom prstenastom obliku, već kao džinovski zavrtnj koji je, proteran kroz drvo, učvrstio gredu. Od Howlanda Alden saznade da je Master Carver zavrtnj poneo radi podizanja kuće u kolonijama. I objašnjenje bi ga umirilo da ga je otkrio dok je iz radoznalosti još za utovara krišom pretresao iseljenički prtljag.

Treći se slučaj zbio s mladim Howlandom, devet dana pre iskrcavanja na Cape Codu. Alden je bio svedok prijateljevom čudotvornom povratku iz smrti ali i mirnoj upornosti s kojom ga je Howland poricao, pripisujući spasenje odrešenom užetu glavne katarke, užetu što je posle nesreće nađeno na svom mestu.

Kasnije mu je, kad se već i sam resio da u Novoj Engleskoj ostane, do ruku došla *Hronika Mayflowera* iz pera drugog po redu guvernera kolonije, praoca NVilliamsa Bradforda. U njoj je našao opisane sve ove događaje.

i užasno umiranje Jonesovog mornara, i učvršćenje grede-venčanice Carverovim zavrtnjem, i srećno spasenje Johna Hovvlanda, ali ni jedno od njegovih, Aldenovih, zagonetnih iskustava s njima. Jonesov je mornar umro od zaptivene bešike, zaraze poznate na Južnim morima. Carverov zavrtnj oduvek je na brodu bio. A Hovvlanda je spasilo uže glavne katarke. Za časnog Williama Bradforda je sve što se na brodu desilo bilo prirodno. Za Johna Aldena, kačara iz Southamptona — nije. Za njega je časni Bradford nečasno lagao. I sve do duboke starosti i smrti, koja mu je godine 1687. sekirom nepoznatog ubice odsekla glavu, on će, obavljajući u međuvremenu savesno i zanat i javne poslove novog Plvmoutha, nastojati da otkrije razloge toj laži.

Sećaće se tom prilikom i drugih neobičnosti plovidbe, a iznad svega 11. novembra 1620. zaliva Cape Code i stupanja na tle Novog sveta.

Sive, valovite peščane dune sledile su uvalu u obliku potkove i to oštro, sumorno, jednoliko sivilo bilo je najsvetlija boja poluostrva. Sve ostalo bese još ugasitije. gotovo crno. Crno i bez dubine. Predeo je izgledao kao drevna ruševina obrasla mrtvom mahovinom, čije se mrlje opažaju samo zato što ih pokreće vetar. I golo, opustošeno drveće zaleđa, i voda nalik na gusto ulje što ga plima izvlači iz zaliva, i uglačano kamenje plicaka, potavnela jaja odlutalih nemani od granita, i atlantsko nebo, glomazno, teško kao okean izvnut na dno. Nije bilo ni ptica što su, prema pričama očevidaca, s ratničkim kricima kao munje pogađale talase. Kroz pogrebni sjaj zore strujao je vazduh bez života i obećanja.

Izlazeći iz čamca ostavio je trag čizme u mulju. Osvrnuo se. Nije ga više bilo. Plima se vratila da njegove stope izbriše i opet moru ode. Shvati da će tako biti s njima. Ostaviće ovom ukletom, crnom, mrtvom zemljom tragove i nestati. Zatim će naići prva plima i tragove istrti. Niko neće znati da je ovom obalom koračao John Alden. kačar iz Southamptona. Požele da se vrati na lađu, ne razumevajući oduševljenje s kojim su njegovi

saputnici ljubili negostoljubivu zemlju, iako im je obećavala samo lišavanje i patnju, a onamo, iza crnog, studenog vidika, možda i mučeničku smrt. Osećanje dužnosti bilo je jače. Savladao je zebnju i ostao.

Trebalo je najpre postići prijem među koloniste, na čijem spisku, sastavljenom u Plvmothu, nije bio. O stupanju u Crkvu, zajednicu posvećenih, nije za sada moglo biti ni reci. Lišena krutih običaja katoličanstva i reformisanih crkava, izgledala je otvorenija od svih. Ali, ukoliko joj se čovek bližio, njeni su se nevidljivi zidovi, izgrađeni od nepisanih zakona, neizrečenih reci i nesaznatljivih istina, zatvarali kao školjka oko bisera, i on bi se našao pred odbijanjem, što je izdaleka, iz nedovoljnosti druge vere, izgledalo kao bratski poziv. Tek uoči pogibije saznaće šta mu je nedostajalo za prijem u Crkvu, odnosno šta je to *imao* stoje pristupanje onemogućavalo. Ali, iako je ovamo došao kao najamnik, spreman da se po ugovorenom poslu vrati u Englesku, prijem u koloniju nije mu mogao biti uskraćen. Zato je na crnim dunama Cape Coda, pod šupljim nebom Atlantika i kraj njegovih neizmernih voda, i on potpisao *Povelju o savezu i ugovoru*, koja je počinjala recima Starog sveta:

»U ime Boga, amin. Mi, čija su imena potpisana, lojalni podanici našeg suverenog gospodara Jamesa, po milosti božjoj Kralja velike Britanije, Francuske, Irske, branioca vere, preduzimujuei u slavu Božju i za napredak hrišćanstva, čast našeg vladara i naše zemlje, ovu plovidbu da zasnujemo prvu koloniju u Severnoj Virginiji, ujedinjujemo se u prisustvu Gospoda u građansko telo...«

Sledili su ciljevi udruživanja i potpisi poglavara domaćinstava, kao i onih inokosnih. Naizust je znao imena i red kojim su u povelji upisana:

»John Carver, John Turner, IVilliam Bradford, Franeis Eaton, Ednard Winslow, James Chilton, William Breuster, John Craeston, Isaae Allerton, John Billington, Miles Standish, Moses Fleteher, John Alden, John Goodman, Samuel Fuller, Degorv Preiv, Christopher Martin, Thomas Williams, William Mullins,

White, Edmund Margeson, Richard Warren, Peter Broun, ne, John Howland, Richard Britteridge, Stephen Hopkin, George Sowle, Eduard Tillev, Richard Gardiner, Francis Cooke. John Allerton, Thomas Rodgers, Thomas English, Thomas Tinker, Edvard Dolev, John Ridgale, Edvard Lekester, Edvard Fuller.»

Devet ljudi je odbilo da potpiše dokument iz razloga koji su Aldenu ostali nepoznati. Možda se nisu slagali s nekim klauzulama povelje — jer su sastavljači, staroste Crkve hodočasnika, propisali kolonistima veće obaveze od onih što su ih ovi potpisima bili spremni da preuzmu — ili su se prosto prepali divljine i pustoši koju nisu očekivali? Ali, i da se devetorica otpadnika pridružila koloniji, malo bi se dobilo. Osmoro ih je pomrlo odmah sutradan. Deveti se, mutaveći i slepeći, vukao za njima dok jedne noći i on nije nestao.

John Alden nikad neće nesrećnika zaboraviti. Videći da ga braća iz Crkve izbegavaju, pokušao je da se približi njemu, neposvećenom, u očiglednoj nameri da mu se poveri. Zadebljao, nepokretan jezik odbijao je želju da sledi. Ljeto reci, iz usta mu je curila bela pena kao u pobesnelih pasa. Alden je bio nemoćan da mu pomogne, premda je slutio da bolesnikovo saopštenje može biti presudno za njegovu misiju. Mutavac je onda vrhom čizme u pesku žala urezao neke šare. One su zamenjivale reci koje nisu mogle biti izgovorene. Šare su postepeno dobile oblik — čupa ih koga lije voda. Da li je crtež završen ili mu je još nešto nedostajalo, Alden tada nije stigao da sazna. Staroste su odvele nesrećnika na lečenje starici koja je izviđala Johna Howlanda. Ovde, na žalost, ne dođe do poboljšanja i on ga više nije video, niti o njemu išta čuo. Dubok čup iz koga se izliva voda izbrisan je njihovim petama, ali je zauvek ostao u Aldenovom pamćenju.

Mučila ga je još jedna zagonetka. Cilj plovidbe, određen patentom što ga je u ime iseljenika primio Master Wincob, nije bila Nova Engleska, već ušće reke Hudson u Severnoj Virginiji, dvadeset pet milja južnije od Cape

Coda. Alden je sumnjao da je, posredstvom hotimične navigacione zablude kapetana Jonesa, prevaru izvela New Netherlands Company, univerzalni medijator kraljevskih prava za Severnu Ameriku, navodeći siromašne i buntovne puritance u divljinu, a pitomiji jug čuvajući za imućniju i lojalniju klijentelu. Ali kad je video da izbeglice greškom ne samo što nisu nezadovoljne već da ih ona i veseli, te da od kapetana ne zahtevaju da ponovo isplovi i do Hudsona ih preveze, shvati da oni drugo i ne žele nego da što dalje budu od sveta i njegove civilizacije. Otada je verovao da su oni potplatili Jonesa da promaši ušće Hudsona, ili da su do Cape Coda došli bez kapetanova pomoći ali uz saučesništvo one iste mračne sile koja ih je oslobodila nasrtljivog mornara na »Mayfloweru« i smrću kaznila devetoricu renegata, nepotpisnika *Povelje o savezu i ugovoru*.

Nešto kasnije opremljen je izviđački pohod u dubinu poluostrva, pod vođstvom vojnika od karijere, iskusnog kapetana Milesa Standisha, s Bradfordom kao zastupnikom. Alden pozva prijatelja Howlanda da se ekspediciji pridruže, i ovaj pristade. Kačaru se učini da je među petnaesticu izabranih primljen više da ga stalno odbijanje ne oneraspoloži nego što se na njegovo učešće polagalo. S druge strane, kao trezven čovek, nije hteo da ga preosetljivost zavede, pa odustade od preuranjenog zaključka, ostavljajući ga budućnosti.

Ova ga u celosti potvrdi. Nije se pokajao što se odmah posle zamorne plovidbe izložio novim naporima. Da je on potomcima o pohodu pisao izveštaj, priča o njemu prilično bi se od Bradfordove razlikovala. Čitajući guvernerovu *Hroniku* mnogo godina kasnije, činilo mu se da ekspedicija s kojom je ovaj išao, i ona, u kojoj je on, Alden, učestvovao, nisu bile iste. I dok je trajala, dok se lutalo cestarima i pustopoljinama crne, sumorne, bezizrazne krajine, a usled ravnodušne jednolikosti predela gubila orijentacija, zbunjivao ga je utisak da je on u jednom pohodu, a svi ostali učesnici u nekom drugom, i da se događaji u oba oohoda ponekad oodudaraju.

Njegovi su drugovi, na primer, uporno poricali da vide kako im u susret idu petorica polunagih divljaka u pratnji psa. Tvrdili su da ima privenje, da je to cestar ogolenih hrastovih mladica čije škripanje na vetru liči na kevtanje psa. Što su za njega bile jasne indijanske stope, za njih su ostala ležišta olujama izvaljenog kamenja. Ali, kad naidoše na trap u obliku humke, a u njemu lukove, strele i kotarice s osušenim kukuruzom, nisu više mogli poricati prisustvo ljudi. Nije ga poricala ni Bradfordova *Hronika Majflowera*. Opisujući susret sa crvenokošcima i njihovim psom, guverner, međutim, nije pominjao daje. s ostalim kolonistima, pa i s Hovvlandom, odbijao da ih vidi kad su stajali stotinak jardi ispred njih, pre nego što će se, zviznuvši psu, izgubiti u šiblju. Za trap je tvrdio da je domorodački grob, a hrana u njemu ostavljena za mrtve. Aldenu se činilo daje namenjena živima. Kada bi urođenici mogli znati za dolazak »Mayflowera«, bio bi siguran da je ostavljena da doseljenicima olakša prve dane na Cape Codu. a da su petorica divljaka poslana da ih dočekaju, ali da susret nije obavljen samo zato što je u ekspediciji učestvovao i on. Sve to, razume se, nije imalo smisla, no John Alden, kačar iz Southamptona, dovoljno je dugo bio u svom drugom, *pravom* zanimanju da pojavama koje zbunjuju razum traži smisao. Naučio je da traga za činjenicama, makar i nemale smisla. Ako čovek raspolaže sa dovoljno neporecivih činjenica i vremena da se ozbiljno njima pozabavi, ma kako neobjašnjiva njihova priroda, neki će se smisao pre ili kasnije uspostaviti.

A on je, John Alden. imao dovoljno činjenica. I mnogo vremena. Povrh svega, i jedan prizor u sećanju.

Na dan 15. decembra 1620. uoči prelaska preko zaliva na plaže budućeg New Plvmoutha, gde će. dvadeset pet milja zapadno od sadašnjeg logora, osnovati koloniju, nebo se oko ponoći osušilo, kiša presta da razbija vazduh, a vetar stade, ostavljajući oko punog meseca kolute tavnih, nepomičnih oblaka. John Alden se probudi. Da li ga je prenula tišina, prva od .napuštanja Engleske, ili

neko predosećanje, nije znao. Iscrpljen pripremama za sutrašnju plovidbu, logor je spavao. Zemlja je upijala lunarni sjaj, prodirući u zaustavljene vode zatona i pretvarajući ih u predeo preko kojeg je izgledalo da se može gaziti. Senke su mirovale u dnu ukočenog drveća. Pesak duna svetleo je kao da gori. Taknut iznenadnom hladnoćom, uspravi se na ležaju i obazre. U dubini hrastove šume. na čijoj su ivici bivakovali. tinjao je bleđ sjaj, koji nije poticao od mesečine. Bleskao je i tamneo naizmenično. kao signalni Fenjer kojim se sporazumevaju moreplovci. Izvuče se iz ležaja i stegnuta srca pode prema plamenom znaku. Prođe kroz razredeno drveće, stapajući se sa tminom između stabala, i primače se sjaju.

Usred šume. na čistini raskršenoj gromovima, gorela je lomača. Oko nje je stajalo sedmoro ljudi, šest starosta Crkve hodočasnika i sedmi. John Hovvland. u crnim pelerinama i pod crnim šeširima visokog tuljca. držeći se za ruke i tiho, u pobožnom prizivanju, izgovarajući reci nepoznatog jezika, obrazujući telima zatvoreni prsten, u čijem je središtu sed i potpuno nag crvenokožac. predvodnik one petorice što ih je srela Standishova izvidnica, iz zemljanog ćupa, stegnutog pod pazuhom, na plamen izlivao mlazeve vode. Vatra se postepeno gasila a hodočasničko kolo nestajalo u tmini.

Crtež što gaje oboleli renegat Crkve čizmom na pesku Cape Coda ostavio, sada je oživeo. Na zemlji je bio nedovršen. Nedostajala mu je figura čoveka koji ćup u rukama drži. Sada je slici i on dodat. S likom čoveka nerazumljivi crtež je postao — *zodijački znak Vodo/i/e*.

John Alden prepozna i jednu reč litanije. Ličila je na ime okeana kojim su doplovili, iako to nije bila. Zadrhta. Shvati da mu je strpljenje nagrađeno, radoznalost zadovoljena i samopoštovanje sačuvano. Ali i da mu ostaje da — sačuva život.

Sutradan u zoru. na pesku zaliva, omanja je grupa iseljenika čekala brodski čamac. Među njima behu dva Johna, Alden i Hovvland. Padala je siva kiša s prvim lutajućim pahuljama sneta. Ukotvljen nedaleko nH nha.

le. »Mayflower« je dizao jedra. Kad se i oni na palubu uspnu, kapetan Jones će narediti da se dignu sidro i jedrenjak će još jednom, po poslednji put, zaploviti na zapad. Iza njih, u magli, tavnala je šuma bez lišća. Drveće je škripalo na vetru.

Sinoć je vetar bio vezan za zemlju. Tek kada je iz Vodolijinog ćupa iscurela sva voda — Aldenu se činilo satima da teče, iako ćup nije bio dubok — i vatra se ugasila, vetar se naglo od zemlje odvezao, a nebo za treslo rasporeno munjom, pod čijom je prodornom svetlošću mesto hodočasničkog obreda najednom ostalo prazno. Mislio bi da je sve to sanjao da se, dok su se iseljenici u čamce ukrcavali, u šumu ne vrati i otkri ugljenisane tragove drva.

Sad je stajao s Howlandom izdvojen od Allertonovog i Mullinsovog domaćinstva koja su ostala poslednja za ukrcavanje. Plima im je oblivala vrhove čizama. Pokrete nogu i ostavi jasnu stopu u pesku. Pena je prekri pa se povuče, ali je otisak noge ovog puta ostao.

Baci pogled u maglu iza koje se, mestimično istrt, crneo reljef Cape Code. I seti se jedne priče o paklu.

Nekada davno, dok su se ljudi još Grcima zvali, znalo se za njegove ulaze. Ali, s vremenom, postade čovek isuviše ohol da ispod svojih stopa gleda dublje od žila u kojima leže njegove rude. Opčinjavahu ga zvezde. I na ulaze u pakao se zaboravilo. A onda jedan neustrašiv čovek odluči da potraži izgubljene ulaze u donji svet. Sa sobom, ugledajući se na atinskog junaka Tezeja, nije nosio ništa do klupčeta upletenog konca, s pomoću koga će se, ako pakao nađe, iz njega vratiti. Godinama je lutao bez uspeha, ostareo je u tom lutanju, i već je hteo da se vrati s veću da pakao ne postoji, pa stoga ni raj, da ni Boga nema i da je čovek sam na svetu, kad slučajno — ili baš i ne bese slučajno koliko je mislio — sreće mudraca po imenu Povvhnatan, koji je tvrdio da zna gde je ulaz u pakao i da ga može tamo uputiti. Potanko mu je objasnio gde da ga traži, na kakve belege pažnju da obraća a . koje 4a zanemaruje. »Ali«, pitao je tragalac za paklom,

»kako ću znati daje ulaz pravi?« »Znaćeš«, odgovorio je mudrac. »Ja ću te tamo čekati.« Tako i bude. Jednog dana, na putu prema paklu, hodajući predelom bez boje i života, pustim kao što je bio Cape Cod, oseti kako ga snaga napušta i kako naglo slabi. U daljini, kroz maglu, nazirala se tamna pećina. Uputi joj se u nadi da će među njenim stenama naći utočište. Ali, već je toliko oslabio da se do pećine dovukao puzeći. Kad se u nju uvukao, ostalo je u njemu još samo toliko života da vidi starca Povvhnatana i shvati da je našao pakao. Umro je, na žalost, pre nego što je shvatio i drugu istinu — da ga je ovamo mogao poslati samo neko ko je put već prevalio, da je i mudri čovek bio mrtvac.

John Alden je sada znao kako se umirući tragalac za paklom morao osećati. Pogledao je u nisko, gusto nebo. Bilo je prazno i bez života. Tek na proleće doleteće s juga morske laste. Lebdeće iznad mirne pučine kao da ih se voda ne tiče. A onda će se, jedna za drugom, puštajući prodorne krike, survati u talase i iz njih izranjati s ribama u kljunovima.

Bio je to dobar savet. Tako će i on od sada postupati. Pažljivije će kriti svoje namere, izbegavati da bude nametljiv, neće moljakati da ga prime u Crkvu hodočasnika dok ne steknu u njega poverenje i sami ga pozovu.

Okrenuo se Johnu Howlandu. Mladić gaje posmatrao zlatnim pogledom bez topline. Pitao se naslućuje li njegove dileme. Da li i od njega, prijatelja, treba da se čuva? Nije bilo verovatno. Howland ga noćas nije mogao videti, isuviše je bio zaokupljen obredom. Hladnoća njegovog pogleda mogla je poticati i od ledene turobnosti predela na kome je počivao.

Pre nego što će u čamac zakoračiti, baci pogled na svoje stope ostavljene na žalu. Nije ih više bilo. Ali su se Hovvlandove jasno u pesku ocrtavale. Bio je to rdav znak.

Dan je bio 16. decembar, a godina 1620.

Prošlo je otada više od trista šezdeset godina. Dan je 16. jun. a leto Gospodnje 1988.

Sredinom nevidljive geografske petlje, ispletene meridianima 69 i 77 a uporednicima 44 i 45, stenovito peščana istočnoatlantska obala Sjedinjenih Država, u području Massachusettsa. još uvek istura okeanu kuka-sto poluostrvo, mršavu krivulju zemlje u obliku prsta koji zove. Savijeni prst ispoljava upadljivu sličnost sa ribarskom udicom ili žalcem škorpiona podignutim za smrtonosni ubod, ali odbijajući da se pretekne zloslutnim nagoveštajima, priča ostaje pri prvobitnoj slici — Prsta koji zove. tajanstvenog kopna u prizivanju neustrašivih pustolova, nezasiťih istraživača i nesrećnih begunaca.

Godine 1602. pozivu Prsta prvi se odaziva engleski moreplovac Bartholomew Gosnold. Po jatima bakalara uz peščane dune krsti poluostrvo Cape Codom, a ostrvo južno od njega — Martinim vinogradom (Martha's Vineyard). Za njim ovim vodama prolaze George Weymouth, iskusni navigator John Smith i Holandanin Adriaen Bloc, ali tek osamnaest godina kasnije, uz vršak najsevernijeg rta, u zalivu pod noktom Prsta koji zove, pristaje jedrenjak »Mayflower« i iz njega praoci nacije stupaju na tle Amerike.

Čovek mistične mašte reći će daje i njih namamio Prst koji zove. Ispisujući poslednju od svih istorija. nećemo se predavati nagađanjima, neisplativim kad je reč o vremenima u kojima nismo živeli i o kojima smo slušali samo od mrtvih. Ograničićemo se da iz dokumenata prepíšemo kako se iskrcavanje Crkve hodočasnika na tle Amerike, prema *Hraniti* praoca Williama Bradforda. zbilo 11. novembra 1620. po starom kalendaru, deset dana pošto je. uz pomoć čuda i kačara Johna Aldena, iz mora izvučen John Howland, sluga u domaćinstvu Mastera Carvera. trgovca iz Doncastera.

Večeras, u poznojunski suton, dok se pripovest sprema na svoje prve neobičnosti, diže se na istorijskom mestu iskrcavanja spomenik »hodočasnika«, arktičkim olujama i 71eden obelisk od dvesta oedeset dva neotesana kamena.

Prošlost je na Cape Codu zatvorena po muzejima i može se upoznati samo u određene sate. Na rađanje nacije poluostrvo podseća jedino severoistoćnim rubom, duž koga je, među dunama, pustama i ritovima, *National Seashore Project* (N. S. P.J iskonskoj divljini obezbedio poslednje utočište. Samo je tu sve kako je bilo kada su. s drugim kolonistima, prijatelji i imenjaci John Alden i John Hovvland dodirnuli zemlju svoje sudbine.

Sklonost jednog mladog čoveka zlatnih očiju usamljenosti i savest drugog, čije su oči posute gvozdenom rđom. učinile su da ova priča počne 16. juna 1988. na žalovima Pleasant Baya, između Chathama i Orleansa. tamo gde se Priroda i Civilizacija, spremne na presudan obraćun, dodiruju ali ne razumeju, podnose ali ne mare.

Njihovi potomci uneli su u ustav Sjedinjenih Država svećano i čvrsto uverenje da su svi ljudi od Boga rođeni — jednaki. Tokom priče nejednom ćemo se pitati nisu li bili u zabludi. Pitaćemo se koliko stvarno ljudi ima na svetu. A na njenom kraju posumnjaćemo. bojim se, da su i oni potrebni.

U međuvremenu ćemo možda shvatiti da nema ništa čovečnije od leta žive ptice praznim nebom iznad oseke mora u zlatno predvećerje.

/ ništa savršenije od Tajne.

GLAVA DRUGA

SMRT MORSKE LASTE

*»Nema ništa čovečnije od leta žive ptice
praznim nebom iznad-plime mora u zlatne
zore, i ništa čarobni/e od Tajne.«*

Borislav V. Pekić: *U traganju za Atlantidom*, esej

Predveče je. oseka na moru, nebo zlatno i prazno.

Ptica je letela s istoka, s okeana. Imala je nežnobeo perje, krila boje mokrog pepela i duboko rascepljen rep u obliku dvozupca. Glavu je, zašiljenu tankim krvavocrvenim kljunom, zastirala garava ćuba nalik na hebrejsku molitvenu kapicu. Iz trupa su joj kruto visile kratke koralne, koščate noge. Voda se ispod nje hladila, ali je, prožimajući je metalnim svetlucanjem, nekim robotskim sjajem, na njoj još trnulo sunce, čije su večernje iskre sagorevale borove enklave Cape Coda. Ravnomernim letom ptica se primicala bledim dunama Pleasant Baya, iza kojih je, u cestama prenaseljenih ritova, na mlakim ležajevima između nezrele trske i skerletnog barskog žbunja. već snevalo njeno umorno pleme. Klizeći bistrim vazduhom ispustila je oštar, prodoran krik — »Keearrm!« s trijumfalnim udarom na drugom slogu, kojim se kotrljalo dugo, grabljivo, nemilosrdno »rrr«. Naglo usporivši let. kao da je izgubila orijentaciju, skrenula je udesno i iznad penušavog plićaka stala opisivati pune, savršene krugove. Cedena osekom, močvara je šumila. nebo sive-lo, halkionski nepomična pučina treperila, a ptica neumorno kružila i jednolikim kricima izgubljenog bića rasanjivala život ispod sebe. U njima ne bese osione ratničke bezobzirnosti, samo neizmernog očajanja, nesposobnog da vidi išta do svoje izgubljenosti.

Mlad čovek zlatnih očiju sanjara, u tamnom odelu neprikladnom za okolinu i sezonu, stajao je na duni koju ni moćne plime za punog meseca nisu kvasile. Zabrinuto je pratio somnambulno kruženje ptice, kao pokvarenu gramofonsku ploču koju gruba manufakturna greška lišava umetničkog savršenstva. Monotono pištanje amok-"Ptice jjostade nepodnpšljivo..**Pritisnu, dlanovima** usne

školjke ali su vapaji i kroz njih prodirali. Dok je očima tragao za kamenom, drvcetom, bilo čime da besmislen let zaustavi, shvati da ptica možda i nema gnezda, da ga je izgubila, da njen očaj otuda potiče i da nije daleko od njegovog oćajanja. Najednom, ptica ispusti još prodorniji krik, skupi krila i kao kamen sunovrati se u dubinu. Oseti stid što je svojim antropoidnim uskraćenostima objašnjavao Prirodu. U njoj nema samoće u kojoj, kao pod neprovidnim i neprobojnim biljurnim zvonom, čuće doćivotni ljudski zatoćenici. Životinja nikad nije usamljena. Ako oko nje nije, njen je ćopor u njoj. Ni ova ptica nije usamljena. Ni oćajna. Ona — lovi. Samo, sunovrat nije izgledao kao poniranje za lovinom. Preko mora se prevukla ćelićna skrarna sumraka i ptica nije mogla videti ribu na koju se ustremila. Napeto je ćekao da se ekscentrićno stvorenje ponovo u vazduh vine.

Na mestu pada okean pomamno uzavre. Iz vira izroni glava sa zlatnim očima, a za njom, kao sa dna hitnuto koplje, kalućerski crno telo. Lebdeći po talasima u peni. potresano olujom usred nepomićnog okeana, sjajno od vode ali netaknuto njenim besom, stiće ova otkinuta sen praiskoni do jedrenjaka, nagnutog na bok, oblivenog gećzirima i stvorenog tu ni iz ćega. S opustošene palube pruća joj ruke ćovek gvozdenih oćiju, u koćnoj esnafskoj dolami, i utopljenik se uspinje na laću.

Mladić na obali obara pogled zemlji. Samo je ona istinski postojala. Bura na moru nije. Ni utopljenik u hodu talasima. Ni ćovek koji ga je ćekao na palubi nepostojećeg jedrenjaka. Sve su to bile opsene, od onih što. poput ćini, samo za njegovo oko, preurećuju javu u haotićne, nerazumljive himere, munjom slutnje obasjavajući obrise svakidašnjih oćiglednosti. Oprećno podiće pogled. Himera je, kao i uvek, naglo izbledela i more opet postalo glatka karbonska ploća, po ćijem je klizavom sjaju sunćani harpun traćio potonulu pticu a nalazio samo treperenje sve tananijih i širih emisija pada. Znao je da su morske laste rdavi plivaći, da ptica mora izroniti. Ništa se ne dogodi. Svoju lovinu atlantske dubine nisu

Prizor ga potrese. Prvi put mu Pleasant Bay nije prućio olakšanje na koje ga je od najranijeg detinjstva bio navikao. Odlazio je na dune Cape Coda, nataloćene. ćinilo se juće. a starije od istorije, drevne koliko i Zemlja; zavlacio se u divljinu kao u majćinu utrobu da se oćisti, iscedi iz sebe otrovne sokove tućeg sveta u kome je sa gaćenjem apatrida živeo; bio je ovde u nepomućenoj prošlosti prirode, meću svojim, spokojan, ako već srećan nije smeo da bude. jer uvek se vraćao, uvek morao da se vrati veštaćkom ćivotu u kome je roćen, na koji je osućen. Anteć, mitski div. obnavljao je snagu u dodiru sa Zemljom, majkom svih realnosti. On se regenerisao u barskim ritovima, na pesku rezervata Pleasant Baya, kraj vode. majke svih privida.

Priroda ga je izneverila. Ućinila ga je oćevicem neprirodnosti. Primorala ga da prisustvuje samoubistvu jedne ptice. Samoubistvo je ekskluzivno ljudski odgovor na tegobe življenja. Životinje se ne ubijaju. Svetinja sopstvenog ćivota, kad se tud ćivot i ne poćtuje, usaćena im je instinktom vrste kojoj pripadaju, kojoj sluće. Ovakvu pripadnost ćovek već milenijumima ne poznaje. Pripada sebi, sebi slući, privremeno i povremeno obuhvataćući i ono što voli ili mu treba, ali uvek sposoban da se kao jeć skupi u svoje bodljikave razmere i predućme ćin koji ništa do sebe u obzir ne uzima. Takav je ćovek. progna nik iz ćovećanstva. mogao, smeo, umeo da se ubije; ćivotinje, zarobljenici ciklusa, nisu to mogle, smele, umele. Verovalo se. doduće, da ućroćeni škorpion otrovnim žalcem poseće na sebe. Ali. bio je to zooloćki mit. Poznavaoi su poricali legendu. Uverio se o tome u pustinji Sonore. uzaman tragajući za Castanedinim **Jaki-**ćarobnjakom don Juanom. U svakom slućaju, samoubistvo ptice još nije opisano. A on mu je prisustvovao. Morska lasta se udavila što je tako htela. Osetila je svoj ćas. Ne onaj oćajnićki kojim se dotiće dno podnoćljivosti, kako je. porećujući je sa sobom, bićem bez gnezda, u prvi mah poverovao. Otišla je kad joj je bilo najlepše. Kad je —..... iznad cestara barske.jrske, u...kome se pjodućavao njen

rod. ostala sama, u uzvišenoj samoći nepotrebna ničemu osim vazduhu. zemlji, vodi i sunčanom vetru, u čijem se međuprožimanju rodila. Nestala je kada je na praznom nebu. iznad oseke mora u zlatno predvečerje, dotakla najdublju tajnu života, *tajnu smrti*, i time postala savršena. Biće bez duše našlo je u sebi više poštovanja i smisla za misteriju postojanja od njega, čoveka, bića izabranog da u nju pronikne.

Ili je i to. kako objavljivahu haldejski magi. posledica konstelacije zvezda. sudbine što se kao nepristupačan i neizmenljiv kompjuterski program određuje na nebu, a dole, na zemlji, samo izvršava? Za morsku lastu konstelacija je bila prava. Umrta je kad joj je bilo najlepše. kad je dodirnula zenit. Za njega nije. Nije to i *njegov čas*. Nije mu najlepše. Čak ni dobro. Pre dolaska na dune, saznao je nešto što će mu možda zauvek poremetiti život. Danas je. takode. jedva izbegao iskušenju da porodici saopšti nešto što će poremetiti njen život. Istina je s obe strane ispala kao osveta. Ali. ma šta o njegovoj odluci porodica mislila, odmazda se nad njim vršila. Odmazda zbog *izuzetosti*, stanja koje od srećnijih uzoraka vrste pravi bezazlene čudake, setne sanjare, u najgorem slučaju rđa-ve pesnike, a njega. Johna Carvera. odvlači u *naporedni* svet, u kome se hoda po vodi i plovi nepostojećim jedrenjacima. Po svoj prilici — u bezumlje. Na dnu je. Nije kao mudra ptica na vrhuncu, s koga je i smrtonosan pad veličanstven. U podnožju je odakle se ne može pasti. Može se jedino puziti ravnicom bez ivica.

Ako je ovo *oraculum*, na njemu je da ga protumači. Drevna nauka, kojom se u antropološkim istraživanjima bavio, trebalo je da ga osposobi da i *vidi* svet. koji drugi ljudi, ne videći ga, tek gledaju. Lj pamtiće ovaj pesak s koga će noćni vetar odneti njegove stope, sumrak što je kao i svi zalasci na velikim vodama izgledao konačan, nedokučiv okean po kome lutaju utvarne olupine davnih brodoloma i seni svih utopljenika, a iznad svega srećnu pticu i radost njenog sunovraćanja u ništavilo. Možda će i on jednom kružiti visinama s kojih se isplati pasti,

možda će i njemu doći vreme da po životne istine pode izvan života, gde ih, s rukama na grudima, upoznaju najzad svi ljudi. Možda ga priroda ni ovog puta nije izneverila. On je izneverio prirodu. Gledao je u nju, ne videći je.

Kleče, zavrnu rukav na kaputu i desnu ruku do lakta zagnjuri u plićak. Premeštajući oblutke, pomerajući sen-ke dna, struja oseke hladila mu je kožu i činila ga svesnim da, bar dok ovo ujedinjenje traje, ne pripada samo sebi već i vodi, svemu što ona dodiruje, dalekim obalama i nepoznatim povestima. Dodir ga je antejski krepio i pretvarao u dete. Tako se u ovim ritovima nekad igrao. Izvlačio je iz mora skupljenu šaku i ponovo je zaranjao. Kao iz razbijenog ćupa voda mu je curila kroz prste.

Obnavljačka spona je uspostavljena. Oseti olakšanje po koje je na dune došao. Oprla lice. ne obrisala ga, uspravi se i okrete leđa Atlantiku.

Pred njim se prostirahu valovite pustopoljine trske, sa peščanim oazama i krečnjačkim mogilama zaraslim u čupavo barsko žbunje. Plićaci su fosforescentno svetluca-li, duboko se uvlačeći u kolonije Zlatne šibe. Lagune su tonule u senku. A u pozadini, iza gustih šumaraka crnogorice. niske barijere ukrojene i tinjajući zapad, divljinu je nepoverljivo opkoljavala mrtva straža civilizacije — Provincijski drum 28 spajao je Chatham sa Orlean-som. Najednom od njegovih zapuštenih skretanja, uvučenih u zaliv, čekao ga je automobil. Pre nego što se smrači, mogao je biti za volanom, za sat na mostu Sagamore. prebačenom s Cape Coda na kopno, a još za dva. ako ga promet na Auto-stradi 3 ne uspori, u Bostonu. Već sutra rano biće s tim Juanom Cortazarom duboko u neizvesnoj prošlosti. Bilo je, razume se, pametnije da se u Boston odvezao pravo iz Chathama. da u rezervat nije ni svraćao. Dovuklo ga je neraspoloženje, rani predujam objašnjenja s Marjorie i roditeljima, do koga zbog njegovog kukavičluka i nije došlo, a i saznanje da nepoznati Jekar zna o njemu više od njega samog.

Samoubistvo morske laste ga je dotuklo. Došao je u Pleasant Bay razdražen, nespokojan, zbunjen. Otići će umiren, odlučan da svoje stanje izvede na čistinu. Ali i dalje zbunjen. Ako je i postojao, dobitak još nije bio razgovetan.

Znao je da se zavarava. Neće se vratiti u Boston pre nego što hodočasti Chathamu, gde se o porodičnim i nacionalnim praznicima, u letnjikovcu na Elms Hillu, masivnoj imitaciji ranokolonijalnih kuća, kentaurskoj tvorevini od kamena i drva, okruženoj zavesom hrastova rujne indijanske kore, pod krovom od škrljca u nekoliko unakrsnih ravni, okupljalo njegovo pleme, pleme Carverovih, loza čiste puritanske krvi praroditelja nacije Johna Carvera, trgovca iz Doncastera, staroste Crkve hodočasnika, prvog potpisnika *Povelje o savezu i ugovoru*, prvog iseljeničkog guvernera Nove Engleske i jednog od putnika »Mayflowera«. Njegovog bi oca, trinaestog po redu Carvera, koji danas slavi sedamdeseti rođendan, povredilo odsustvo jedinca, premda se porodica s vremenom navikla da od njega očekuje i gora iznenađenja. A i nije imalo svrhe iz komoditeta odugovlačiti nešto do čega ionako mora doći pre jesenjeg isticanja kandidatura za predstavnička tela zemlje. Već odavno je preduzimljivu porodicu — pozlaćenu kopiju većine uspešnih klanova indooindustrijske civilizacije — trebalo obavestiti da na njega ne računa. On je neće još jednom upisati u američku istoriju. Neće ući u izbornu trku za predstavnika Massachusettsa, neće u Senatu sedeti ni kao stariji ni kao mladi senator, neće se truditi da ga imenuju za predsedničkog kandidata Demokratske stranke, a ponajmanje biti prvi Carver u Beloj kući, prvi predsednik Sjedinjenih Država u kome teče čista krv utemeljivača nacije. Ostaće što jeste, profesor antropologije na Harvardu, očaran isključivo nastranim ispoljavanjem humaniteta, odvratnom stoleću razuma, ponekad jezivim, pa i gnusnim, ali uvek potresno ljudskim. Ostaće *ghost profesor* — učitelj za duhove. I sam pomalo duh, sam ponekad — s one strane.

Vraćao se putem kojim je na dune došao. Gazio je tesnim, plitkim uvalama. Zemlja je bila gnjecava kao sveže testo. Uvijala se pod nogama, ostavljajući na cipelama, nepodesnim za močvarni teren, sivu skramu prljavštine. Barski insekti zujali su noćne korale. Tiho šušteći, oseka je iz zaliva izvlačila suvišak vode, preko dana naplavljen plimom. Filtriranje ribnjaka i basena Pleasant Baya vršilo je more mrežom vododerina celom dužinom ritskog zemljišta, zavučenog u pesak okeanskih plićaka. Na uskim grlima kanala, s proleća, galebovi su u strpljivoj razbojničkoj zasedi čekali da se jata haringa upute drevnim mrestilištima. Sada, u junu, busije behu puste. Duboki peščani zalisci lepezasto su širili krčevine u ševaru. Skrenu s puta i uputi se jednom od uskih prirodnih staza. Trska mu je dopirala do kolena. Meki, sočni prsti, zrenjem još neokoštali, izbijali su iz zemlje kao iz groba i obavijali mu se oko nogu.

Dole, u sebi samoj, sahranjena je priroda. Dole živi, umire, i smrću sebe oživljuje. Njen je tvorački ciklus pouzdan, gotovo ljudski razuman, kakav su za sebe sanjale sve civilizacije, nikad ga ne postižući, nikad ne stigavši ni blizu njegovog savršenstva, automatizma kome nije potreban nikakav veštački podsticaj.

Civilizacije su propadale zato što nikad uspešno nisu resile zagonetku eliminisanja svojih otpadaka. Duhovne su otpatke deponovale u običaje, naravi, podsvest potomstva; umne u istoriju; fizičke su sahranjivale pod zemlju. Umirale su u vlastitom dubretu, umesto da, kao priroda, od njega žive. Čovek se izuzeo iz opšteg poretka, odustao od svrhe njime određene. Zamišljao je da je razumniji od njega. Kao da ima išta razumnije od načina na koji potok traži put kroz kamenjar, kojim se cveće okreće suncu, talasi sustižu, kiše s neba vraćaju, a jata ptica selica drevnim gnezdištima svakog proleća lete? Kao da je išta razumnije od stanja u kome se između života i smrti potire razlika, simbioze u kojoj život ishranjuje smrt, a smrt održava život? Ceo je svet, mislio je tra7pri mlake mekane humke. *okrenut naopako, Jed-*

nom je morao stajati kako treba, inače osećaja naopako-
sti ne bi bilo. Rođen je, kao i priroda, iz zajedničke
materice univerzuma. Priroda je živela po neizmenljivoj
osi unutrašnje prinude, jedinoj uz koju je imala neku
svrhu. Čovekov se svet, u međuvremenu, oko svoje ose
obrnulo, duž nje, u stvari, postepeno pomerao dok nije
zauzeo obrnut položaj od prirodnog. Pomeranje je bilo
sporo i postupno, dešavalo se vekovima, s prvom vatrom
pozajmljenom od groma, s prvim opsidijanom izbruše-
nim u nož, s prvom sumnjom u zagrobni život. Toliko
sporo i neprimetno da je i ono izgledalo prirodno.
Prirodan je postao i njegov sadašnji *naopak* položaj. Kao
na slici u ogledalu na kojoj je sve tu, ništa ne nedostaje,
ali je sve na suprotnoj strani od prave, sve na drugom
mestu nego što treba da bude. sve — *imitacija*.

Ugleda ljudske stope. Plitki, potkovičasti otisci behu
utisnuti između čekinjastog rastinja stoje, nalik na retke
kovrčave dlake na mrtvacu, izbijao iz peščare. Krčevina
se sužavala. Trag je vodio zelenožutim tunelom probije-
nom kroz ševar Zlatne šibe. Najavljući mesec, vetar je
nežno mrsio vrhove trščanih prutova. Nije se čuo. Samo
je osećao kako struji, pripijen uz zemlju, kao iz nje da
vetri. da njime ona diše. U dnu lelujavog koridora, levom
rukum držeći sekiru nalik na indijanski tomahavk. sa
čijeg se sečiva cedila krv. s desnom podignutom da ga
zaustavi, pozdravi ili opomene, čekao gaje mlad čovek u
crnoj odeći engleskih puritanaca.

Stade premda je znao da treba da produži, ne obazirajući
se. Duhovi su — uči demonologija — kao divlji psi.
Strahuju od ravnodušnosti onih kojima se prikazuju.
Ona ih vraća u nestvarnost. Ono što ih u ljudsku realnost
učvršćuje, pa i otelotvoruje, to je strah. Strah priznaje
njihovo postojanje, zadržava ih izvan limba, po kome
bespomoćni, bez tela i memorije, plutaju. Užas živih daje
im najpre telo da se njime sele s mesta na mesto. a potom
i memoriju s kojom svoj nekadašnji svet prepoznaju.
Ako je. razume se, ovo zaista astralna projekcija prošlosti,
suočavanje"sjednom od istina don Juanovog »zausta-

rljenog svela«, ako opet nije projekcija vlastite bolesti,
priviđenje koje će iščileti čim mu se približi.

Produži, naviknut na fatamorgane. Dok mu je prila-
zio, lik neznanca je mestimično gubio konzistenciju,
dobijajući vazdušaste konture utvare, kroz koje se, kao
kroz zadimljeno staklo, nazirala krivudava staza i pešča-
na humka iza nje. Samo, za njega to nije bio neznanac.
Bio je to utopljenik zlatnih očiju što ga je. umesto
morske laste, vratio okean i ukrcao na sablasni jedre-
njak. Obuze ga samlost, prema živim ljudima retko
osećana. Dode do mesta s koga je utopljenik nestao, saže
se i opipa zemlju. Teren je bio podvoda. Pesak je,
naravno, imao prirodnu vlažnost, ali mokr nije bio. A
staje očekivao? Da naiđe na lokvu ocedenu s priviđenja?
Vodu s tela, krv sa sečiva bradve? Zar se nadao da će s
pokvašene zemlje, i same zarobljenice ljudskih privida,
podići konačan dokaz da čulni svet nije jedini, ni danas,
godine 1988. kao što nije bio ni daleke 1692, kad su
vešane njegove Salemske veštice, neshvaćene device na
letećim metlama? Kao što nije bio u vodi kad je Mojsije
rasekao Crveno more na dve polovine, u parčetu hleba
kojim je Hrist nahranio hiljade gladnih na Gori, u vatri
iz koje su se *misli*, posvećenici eleusinskih misterija,
vraćali kao drugi ljudi, u mudrosti koju je Sokrat naučio
od svog demona, u telu Franje Asiškog na kome se
otvorilo svih pet Spasiteljevih rana, u očima kojima je
Jovanka Orleana ugledala arhangela Mihajla, u tajnom
znanju po koje je Albertus Magnus odlazio s one strane
stvarnosti, tamo gde je i Nostradamus otkrivao buduć-
nost. Ako išta drugo, antropologija ga je naučila da se
odvijaju dve istorije, paralelne i antagone, iako ga još nije
osposobila da spozna koja je od njih izvorno ljudska.
Kroz prvu, vidljivu istoriju, prepunu događaja i prome-
na, ljudi su. najčešće nesvesno, proživljavali i drugu,
nevidljivu, istoriju bez događaja i mana. Kao da vode
dvostruki život. Jedan koji se poznaje, priznaje, upisuje u
memoriju vrste i njene hronike, meri i važe prema veštač-
kimtegovimatekuće civilizacije; drugi, na naličju prvog,

u njegovom mračnom podzemlju, pod zatamnjujućom senkom empirije i gvozdanim ključem čulnog iskustva, koji se ne poznaje niti priznaje, ne može se meriti i vagati — jer tegova za njega nema — premda se ponekad nejasan trag *antiistorije* može pratiti i kroz onu vidljivu. Tragovi naličja istorije na njenom licu ličili su, na žalost, na ljudske stope otisnute u živom pesku. Neobjašnjivost vidljive istorije, zagonetnost opšteg toka ili nekih od njenih mutnijih datuma primala se jedino u vreme oseke razuma, kad su se na istorijskim putevima videle jasne stope one *druge*, povesti ljudskog naličja. Kad bi se razum, s plimom prosvetljenosti, vratio, tajanstvene stope antiistorije brisane su i zaboravljene. Razum je obasjavao svet lažnim, veštačkim svetlom. Vidljiva je istorija opet postajala razumljiva, opet nešto što se može kontrolisati i čime se može upravljati, ali se nevidljiva istorija ljudi odvijala i dalje ispod priče koja je pripadala nečem drugom, jer ništa ljudsko nije izražavala.

O toj je nevidljivoj, anonimnoj istoriji čovečanstva, u kontekstu Salemske afere iz XVII stoleća, govorila njegova knjiga. Ona će baciti neortodoksno — premda za većinu idolopoklonika napretka nerazumno — svetlo na suđenja u Salemu, što ih je nauka već odavno svrstala među tragične zablude verskog fanatizma, svetlo na kome mu niko neće biti blagodaran, osim salemskih trgovaca magijskim raritetima. Ali da bi ofanzivi nečastivih sila, sila naličja, *sila nevidljive istorije* u grofoviji Essexu obezbedio vremensku perspektivu, istraživanja je morao početi stotinu godina unatrag, od Engleske Elizabethe i Jamesa I, religioznih netrpeljivosti doba, okupljanja najtvrdokornijih neprijatelja »Akta o uniformnosti«[^] u separatističku Crkvu hodočasnika, i dabome, od neizbežnog »Mayflowera«, kojim su, s jeseni 1620, izgnani iseljenici ili iseljeni izgnanici, kako se hoće, praoci američke nacije, doplovili do Cape Coda, a potom, preko zaliva, u buduću New Plvmouth, buduću koloniju Massachusetts, buduću Novu Englesku. Priviđenje zlatnih očiju dobilo je **poreklo i ime**, **Poreklo mu** je dala crna

puritanska odeca čije je modele mogao naći po salemskim muzejima, a ime *Mayjlo\ver Chronicler, Hronika NVillama Bradlorda*, putnika na hodočasničkom jedrenjaku, koju je zbog živopisnosti i istinoljubivosti, svojstvene uostalom crkvi čiji je pripadnik bio, u više mahova čitao. Ona je sadržala spisak iseljenika-kolonista, a među potpisnicima *Povelje o savezu i ugovoru* ime njegovog pretka, prvog američkog Carvera, čiji su potomci, oko godine 1690. učestvovali u Salemskoj aferi. Opisujući plovidbu Atlantikom. Bradford je pomenuo i nekog Hovvlada, Johna Hovvlada, poslužitelja starog Johna Carvera, kojeg je negde u ovim priobalnim vodama u more odnela žestoka bura. a na lađu vratile sreća, posebnost i otkaćeno jarbolsko uže. od čega su — ako i ovde nije posredi nevidljiva istorija — njegove bolesne halucinacije napravile čudotvoran hod po Genizaretskom jezeru. Time bi prva utvara, ona na obali, bila objašnjena, u verziji *ponovljene prošlosti* na način koji ne bi usrećio ni jednog od njegovih naučnih kolega; u verziji *ponovljenog napada bolesti* na način koji bi oduševio svakog psihijatra Istočne obale. S drugom utvarom, ovom iz ševara, bilo je nešto teže. Sredinom novembra, odmah po iskrcavanju na Cape Cod. Miles Standish. vojni veteran, doveo je petnaest ljudi, hroničara Bradforda među njima, do divlje doline današnjeg izletišta Truro, a onda ih vratio na zapadnu obalu, u uvalu pod rtom, naspram budućeg Plvmoutha. U *Hronici* nema pomena o spuštanju ekspedicije na jug do današnjeg Pleasant Baya, iako se o Hovvlandu kao učesniku izviđanja govori. Opet je. dakle, njegova halucinacija, inspirisana istorijskom gradom, zlatooko Howlandovo priviđenje, još mokro i poluzadavljeno, prenela u ritove National Seashorea, do kojih, čak i da duhovi postoje, u svojim zagrobnim lutanjima nikad ne bi samo dospelo. Ako je to njegova halucinacija, ako ipak nije naličje istorije koje se obraća licu da mu nešto kaže? Ali. šta mu je utvara preko trista godina mrtvog puritanca, s kojim nikakve veze nije imao. mogla da

kaže? I to posredstvom — krvave sekire? Hovvland je bio sluga njegovog pretka Johna Carvera. Veza nije bila krvna, nije pripadala saobraćajnicama kojima se, po tradiciji paranormalnog iskustva, onostrani fenomeni kreću. Preci se po pravilu prikazuju živim osobama svoje krvi, sledeći najstariji kulturni ritual *ve. liv neki/u*, razgovor s mrtvima. Oni mahom govore o stanju u kome se nalaze. O smrti samoj, doduše, ništa određeno ne smeju da kažu, ali su ponešto mogli da nagoveste. Postojao je, međutim, i drugi put vraćanja mrtvih koji krvno srodstvo nije podrazumevao. Ubijeni Grk vraćao se po krv ubice, ne odlazeći u Had pre nego što bude osvećen ili na drugi način obeštećen. Duh ubijenog nije mučio samo ubicu, već i njegovu porodicu, ponekad i potomke dalekih kolena. Bio je to antropološki paradoks. Civilizovani, racionalni Heleni zavaravali su duhove svojih žrtava mažući lice izmetom i izlivajući oko sebe krv životinja, koju će demon ubijenog, već nesnalažljiv u zemaljskim stvarima, zameniti za krv ubice i ločujući je zasititi svoje osećanje pravde. Neracionalni varvari Crne Afrike jeli su mozak ubijenih da im onemoguće orijentaciju i da sami mudriji postanu. Ali, ako se John Hovvland, sekirom naoružan, vratio po njegovu krv, ubio ga je neko od Carvera. Možda je utvara nad grobom morske laste toj istini posvećena, samo je on nije ispravno protumačio? Možda je on gledao kako čovek gvozdениh očiju iz vode izvlači Hovvlanda, a nije video da ga, u stvari, u vodu gura? Da John Carver, jer i on je to mogao biti, Howland ubija? To se, naravno, kosilo sa činjenicom da je priviđenje na »Mayfloweru« imalo na sebi kožnu esnaf-sku, a ne crnu puritansku odeću sa širokim belim oko-vratnikom, te da nije moglo biti Carver. A potom je protivurečilo Bradfordovom izveštaju o Howlandovom spasenju i o mladićevom pristupanju *Povelji o savezu i ugovoru*, dve nedelje kasnije. A još kasnije s tragovima prezimena Howland u magistratskim analima Massa-chussettsa. Prezimena su, razume se, mogla pripadati i njegovim potomcima. John Howland je od nekog Carve-

ra mogao biti ubijen tek posle osnivanja kolonije, odmah pošto je te potomke začeo.

I dalje je išao svežim tragovima ljudskih stopa. Dođe do peščane humke i zaobiđe je. Nešto sporije otkako je shvatio da se među njegovim precima, iseljenicima s jedrenjaka »Mayflower«, mogao dogoditi zločin koji se posle više od trista pedeset godina i njega tiče.

1) podnožju, na platnenom tronošcu na rasklapanje, sedeo je, leđima okrenut, čovek i dogledom posmatrao mračenje okeana. Ovog puta mu se nije prividalo. Čovek je bio stvaran. Spustio je pogled i okrenuo se da ga dočeka. Pokreti su mu bili spori, proračunati, stabilni. Bio je srednjih godina, atletske građe, niska rasta. Koža mu je imala smeđu hrapavost na vetru osušenog drva. Oči su zastirale četvrtaste, zasenčene naočari. Na sebi je imao kratku jaknu od teleće kože kakvu leti nose planinski lovci. O kožnim kaišima oko vrata visile su mu fotografske i filmske kamere s glomaznim teleobjektivima, nalik na topovske modele. Kraj nogu u polučizma- ma ležale su knjige rasklopljene na stranama ilustrovanim kolorisanim ptičjim likovima u letu.

Birdwatcher, posmatrač ptica, pomisli ogorčeno. Ljubitelj kome je dopušteno da uživa u činjenicama prirode. U međuvremenu, on je primoran da posmatra duhove, činjenice bez otisaka u zemlji, i da se oseća kriv za trista godina star zločin koji nije počinio, koji možda ni počinjen nije.

— Jeste li je videli? — upita ga neznamac. Glas mu je bio zvučan, šupalj kao odjek.

— Šta?

— Pticu.

— Jesam.

— I šta mislite, šta joj se desilo?

Dvoumio se. Pretpostavka o samoubistvu kao činu najdublje radosti nije za javnu upotrebu u svetu koji smrt ne razume, niti na nju pristaje. Osećao je, povrh svega, prema ljubitelju prirode nagonisku odbojnost. Ona nije bila ekskluzivna, ukoliko nije obuhvatala i ljubomoru što

ga zatiče na teritoriji koju smatra svojom. Gajio je njenu veću ili manju meru prema većini ljudi s kojima je dolazio u dodir. Prema slučajnim poznanicima što su ga, da je normalan, morali ostavljati ravnodušnim, jer mu ništa nisu značili, ali i prema onima koji jesu, za koje je bio svestan da mu znače, da bi mu, u stvari, daje s njim sve u redu, mnogo morali da znače. Prema prijateljima i zbog truda što ga je ulagao da ih voli, i zbog stida što mu to ne polazi za rukom. Prema roditeljima, takođe. I to još od prvih uspomena — koje i u najbezdušnijem stvorenju izazivaju nežnost i čežnju — od osećanja nesavladive groze kad bi ga uzimali u naručje. Pa i prema Marjorie od koje za nekoliko nedelja očekuje dete, premda se ne seća kako ga je začeo kad je na njega delovala kao mrtvac na mrtvaca. Dete već unapred ne trpi. U redu, možda za njega sada samo ne mari. Podnositi ga neće tek kad se rodi, kad ga vidi, dodirne, kad oseti nenasnosnu obavezu da ga očinski voli i nesposobnost da se toj prirodnoj obavezi odazove. U tome se, mislio je, ponajviše i sastoji ta njegova čuvena *izuzetnost*. Svako se može osećati neprijatno u društvu izvesnih ljudi, udobno s drugim, s istom osobom jednom lepo, drugi put rdavo, a on se tuđinski osećao u *svim* prilikama sa *svim* ljudima. Možda i ne sa svim. S većinom svakako. Ljubitelj ptica nije izuzetak. Pre je — pravilo.

— Šta je moglo da se desi? — pitao je čovek ponovo.
— Pojma nemam.
— Onda smo dvojica — rekao je čovek neljubazno. — Najpre sam mislio da lovi, premda je za lov prilično kasno. Čekao sam da izroni s ribom u kljunu. Ne verujem da sam prevideo trenutak u kome se iz vode vratila.

— Nije se vratila.
— To znam, samo zašto?
— Zar je to važno?
— Za nekoga ko ptice voli, jeste — reče čovek osorno, kao da misli: »Za budale, naravno, nije.« — Možda je naišla na neku grabljivu **ribu**?

— Takvih u ovim vodama nema.
— Ili je na nju neko pucao?
— Čulo bi se.
— To je istina — saglasi se **ljubitelj**. — **Ali postoje i**
prigušivači.
Sumnjičavo ga je merio.
— Bez oružja sam — odgovorio je, besan na samog
sebe što nije poslušao instinkt, okrenuo se i otišao.
— Nisam na vas ciljao, ali svašta se dešava.
Mislio je na utopljenika zlatnih očiju koji se s krvavom
sekirom o ramenu tri stotine godina vukao ovim ritovima, ne uznemirujući ptice, ne sekući vetar, ne ostavljajući tragove, ne
bacajući senku, tri stotine godina da tek danas nade što je tražio.
— Možda je bila bolesna?
Mislio je na pad s visine, na kraj kad joj je bilo najlepše.
— Možda — reče.
— Znete li kako se zove?
Kao i svi amateri, ljubitelj se žurio da ga ugnjavi sirovim znanjem. Opirati se nije vredelo. Slagao je da ne zna.
— *Suma hi rundo*. Obična morska lasta. Ovde ih ima
na hiljade. Zimuju južno od Amazona. U ritovima,
naravno, ima i drugih sorti ptica — recitovao je ljubitelj
sa đaćkim entuzijazmom. — Nasmelijanih i crnoglavih
galebova, burnica, morskih golubova, kormorana, njor-
ki, ali najviše lasta.
— Jeste li vi ornitolog? — upita ga.
— Volim ptice. — Čovek je, ustajući, zaobišao odgo-
vor. Oko njih senke su sporo crnele. Vazduh je neprimet-
no podrhtavao. Iz ševara je hlapela modra barska izma-
glica. — Vreme je da se krene. Idete li Dvadeset osmim?
— Tamo sam ostavio kola.
— I ja — reče čovek. protežući se. Izgledao je čvrst
kao dorski stub.
Prisilio se da zanemari odbojnost i da se predstavi. Ispružio je ruku, ali se ljubitelj, ne predviđajući njegov

impulzivno gest, naglo sagao da sklopi stolicu. Povukao je ruku. Trpajući u platneni ruksak aparate i knjige, ljubitelj je nerazgovetno izgovorio jedno ime. Zvučalo je kao Al. Možda i Den. Nije bio siguran. A i ticalo ga se nije.

— Iz Bostona sam — dodao je. — U Chathamu sam na odmoru.

Mogao je biti niži činovnik gradske administracije ili sitan trgovac. Zanatlija, najpre. Vlasnik male garaže ili pumpe na prilazima Bostonu. Izgledao je kao neko koga prehranjuju ruke, a glava je tu tek da se ne rasteraju sujeverni kupci. Kad na njega dođe red da se predstavi, poštar se da onaj ni njegovo ime ne čuje. Za uzdržanost nije bilo razloga. Delovala je unutrašnja zabrana, dolazeći na prepad, niotkud, i naterujući ga da se svoje neučtivosti stidi. Prezime nikad nije izgovarao kao daje njegovo. Uvek mu se činilo da laže. Kad ga izbeći nije mogao, ograničavao se na lično ime koje je kao svoje osećao, predstavljao se kao John. a porodično je drugima prepustao da ga izgovore.

Koračali su tršćanim tunelom. Teren se blago penjao. Pesak je postajao suvlji, škripao je pod cipelama. Nebo je dobijalo bisernu boju, mestimično isprskanu plesnivim mrljama. Na zapadu, iznad šumaraka, tinjali su koralni oblaci, nagoveštavajući vetar. Ljubitelj ptica je sipljivo disao.

— Rečeno mi je da će vazduh Cape Coda biti dobar za moja pluća. Ali da ptica nema, ne bih došao. Nisam navikao ništa da ne radim.

Ćutao je, mrzeći ljubitelja ptica, a zajedno s njim sve te istim kalupom livene, masivne, agilne, dinamične ljude koji, poput vetrenjača napuštenih mlinova, ispunjavaju svet lažnim pokretima, lažnim životima, lažnim ciljevima, te automatske točkice mašinske civilizacije što je pokreću i koje ona pokreće, bez svrhe i smisla, osim u praznom pokretu.

— Poznajete li ovaj kraj?

Mogao je reći da je u Chathamu rođen, ali se nije tako osećao. U Chathamu mu nije bilo dobro kao u rodnom mestu. Dobro se osećao jedino ovde, jedino u Pleasant Bayu. Kao da se izlegao u njegovim peščanim lagumima.

— Moja porodica ima letnjikovac na Elms Hillu, iznad Chathama.

Stadoše na greben da ljubitelj povрати dah. Ispod njih se prostirahu tamne mrlje ritova i jazovi probijeni kroz trsku, još dalje bleđa, vrlo jasna traka obale, a iza nje, s horizontom spojen, tonuo je okean. Predeo je bio iluminiran fosfornim svetlucanjem mikroorganizama i insekata. Iznad zemlje para se u novo kopno stinjavala.

— Izgleda prilično avetinjski — rekao je ljubitelj.

Nije odgovorio. Gradskom čoveku, formiranom između četiri zida i predrasude da je njima zaštićen, i tri drveta duž trotoara avetinjski izgledaju. Pod višestrukim naslagama materije i njene istorije, duboko u njemu još deluje mutno sećanje vrste na zlatna vremena, u kojima su oblik i njegov sadržaj, predmet i njegova svrha živeli u miru prirodne zajednice; kad je pod korom drveća, u društvu insekata, čučalo bratstvo njihovih domaćih duhova, otiskivalo se noću od kuće i, uzimajući lik sove ili druge noćne životinje, na raskršćima plašilo putnike; kad je nad svakom vodom bdela njena vila-čuvarica a brda pod punim mesecom odjekivala od nečujnog kola izvorskih čarobnica; kada su zemljom, predvođena velikim Panom, jedinim besmrtnikom koji je umro, lutala čudna bića koja su svoje likove pozajmljivala iz jave, a moći uzimala iz sna; kada je svaki kamen bio nastanjen životom i bio mrtav za one koji su bili prokleti da veruju samo u stvarnost. A savremenom varvarinu, zarobljeniku čula, sablasni nisu jedino njegovi proizvodi, kopije vlastitog mrtvila.

— Sad znam zašto su mi u hotelu rekli da se u ritovima ne zadržavam noću.

— Ako je ne poznaje, čovek se u močvari lako izgubi.

— Ali sačeka jutro i nade put.

— Naravno.

— Ako ga sačeka — dodao je ljubitelj zamišljeno.

Ni kao dete nije se plašio mraka. U njemu se uvek bolje osećao nego po danu. U tmini neprijateljski svet nije postojao. Zamračen, izgledao je drukčiji, slobodniji, lepši. Tmina gaje razarala. Menjala mu agregatno stanje. Brisala oštre konture, razbijala nasilnu geometrijsku strukturu, uništavala čvrstinu. Što je ostajalo, moglo se imaginacijom preurediti u nešto kudikamo privlačnije. Nešto što živi a ne tek imitira pokrete života. Nešto stoje bliže tajanstvenim svemoćima — bajke. Nije trebalo razgovor u tom pravcu da nastavlja, ali gaje nepoverenje savremenih varvara prema prirodi dražilo, strah od Pleasant Baya vređao.

— Šta hoćete time da kažete? — upita nervoznije nego stoje hteo. Znao je šta ljubitelj hoće da kaže. Već godinu dana se na Cape Codu samo o tome govorilo.

— Zna li šta se ovde dogodilo letos?

— Takve stvari dešavaju se u Bostonu i New Yorku svakog dana.

— Ne baš *takve*.

— Kakve?

— Ne znate?

— Znam daje prošlog juna u ritovima nađena ubijena devojka.

— Devojka je nađena — rekao je ljubitelj ptica rasejano — ali ne i njena glava. U Bostonu i New Yorku ljude ubijaju ali im ne seku glave.

Čovek u otrcanoj odeći pre je ličio na ravnodušnu skitnicu kroz svet ljudi nego na ljubopitljivu lutalicu kroz ptičji svet nacionalnog rezervata Cape Coda. Ali je, izgleda, ljubopitljiv bio. Ležao je- u laktu dune. odmah ispod travom obraslog vrha. udaljen stotinak jardi od ljubitelja ptica u razgovoru sa Johnom Carverom i pažljivo ih posmatrao. Video ih je kako produžuju prema Provincijskom drumu 28. ali se sa peščane osmatračnice

nije pomerio. Tek kad zadoše za brežuljak, iza koga se tle penjalo do puta. ustade, otrese pesak s odela i uputi se za njima. U hodu su mu se usne micale ali se glas nije čuo. Da ga je neko sreo. smatrao bi ga čudakom koji sam sa sobom govori, sam sebi se na sudbinu žali.

Po povratku s obale, mislio je, mladi Carver je sreo posmatrača ptica. Izvesno vreme proveli su u razgovoru koji je posmatrača uskoro naveo na ubistvo Louise Barhmv, Crnkinje čiji je les bez glave nađen u Pleasant Baru, nedaleko od mesta susreta. Carveru tema nije bila prijatna. Možda se kao domorodac osećao pogođen zbog rdavog glasa što ga Chatham posle zločina uživa, ali isključeni nisu i drugi zaključci. Nepoznato je da li je posmatrač do njih došao. Rekao je Carveru svoje ime ali ne i čime se bavi. Neposredno pre dolaska na Cape Cod, učlanio se u Bostonski ornitološki klub, a u Easthamu pribavio dozvolu za posete Pleasant Baru izvan vremena rezervisanog za publiku. Lutanje ritovima predstavio je kao odmor savetovan zbog slabih pluća. Fizički izgled posmatrača, međutim, ovu tvrdnju dovodi u sumnju. Raspitivanje o Carverovima u Chat hamu dokazuje daje susret udešen. Ostaje da se sazna razlog. Jedna od pretpostavki je rad za ljude koji žele da ometu političke planove starog Carvera, našavši nešto što bi njegovog sina sprečilo da se na jesen kandiduje za Predstavnički dom, ali ni druge mogućnosti nisu isključene ...

Skitnica isprati rasejanim pogledom Johna Carvera i ljubitelja ptica niz drum koji će ih odvesti do automobila, a potom se opet izgubi u mislima.

Tokom razgovora Carver se ponašao prirodno, premda uzdržano. Uočljiva je izvesna napetost. Nije, međutim, ispoljio nijednu osobinu ili sposobnost koja bi posmatraču, ako pripada A.H.D-u. dala povoda za sumnju. Smrt morske laste začudila je obojicu, ali je ni jedan nije razumeo. Samo to ništa ne dokazuje. Posmatrač je mogao Rigati da je ne razume. Mladi Carver nije lagao. Događa-

Čovek se uputi do drumca gde ga je čekao automobil, oklopljen plavičastim zadimljenim staklom, neprikladan njegovom odelu i oronulom izgledu. Iza šume sunce je neodlučno gasilo predeo. Vazduh se punio modrom večernjom maglom.

Jedno je sigurno, mislio je, posmatrač se interesuje za Johna Carvera. Raspituje se za njega i njegovu porodicu u Chathamu. Sledi ga. Najzad mu dopušta kontakt, protivurečan dosadašnjoj taktici praćenja iz daljine. Ostaje samo da se vidi — zašto sve to čini.'

GLAVA TREĆA

PRIČA O DEVOJCI BEZ GLAVE

*»Lobanja je čuvar duše, govora, pogleda,
polnosti; predmet lagodan svojim oblikom:
koristili su ga kao pehar za sveti napitak,
kao rezonantnu kutiju za rituale bogoslužjenja,
kao masku u nekim obredima u koje ulaze i pre i...«*

Možda je Provincetown. mesto najbliže iskrcavanju praotaca s »Mayflowera«, privlačniji za ljubitelje istorijske nostalgije, Hvannis Port s Compoundom. u tvrđavu pretvorenim letnjakovcem Kennedyjevih, uzbudljiviji za amaterske foto-hajkače na slavne ličnosti, komercijalizovani, izveštačeni Hvannis živi, a slikarska kolonija Truro, smeštena u Dolini Milesa Standisha, spokojniji, bliži idealnom azilu, ali nijedno naselje Cape Coda sve ove osobine ne ujedinjuje tako skladno i nenametljivo kao Chatham, primorski gradić na krajnjem istoku poluostrva. drugom zglobu Prsta koji zove. između National Seashorea i Orleansa na severu i rta Monomov na jugu.

Istoriju ovde zastupaju patiniranim škrljcem pokrivene kuće kapetana duge plovidbe, osvajača Atlantika, pretvorene, doduše, u hotele, ali se ni od jedne, ma kako herojske prošlosti, ne može očekivati da od potomaka samo uzima a zauzvrat ništa ne pruža; spokoj je obezbeđen mudrim komunalnim merama, a njega, ne mareći za ovozemaljske zabrane, od vremena do vremena, narušavaju jedino noćni odjeci prдавnih brodoloma, čije olupine, obasjane spasonosnim zracima chathamске kule-svetilje, još čekaju svoje potonule kapetane; živost unosi jednolika škripa drvenih krila mlinova-vetrenjača koji melju kukuruz i nadvikivanje ribara što oko podne na Fish Pieru prodaju ulov; a kolekcionarsku strast foto-amatera udovoljavaju gospoda Carverovi.

Udovoljavali bi, u stvari, da tih nasrtljivaca ima. da Carverovi nadahnjuju histerično interesovanje s kojim se nekad uhodio život porodice Kennedv. suseda iz Hvannis Porta. Ali njega nema, na interesu se tek posluje, pa je imanje oko letnjakovca od sveta odvojeno samo ravnodušnošću meštana. neobaveštenošću stranaca i niskom ogra-

dom od uredno podrezanog šimšira. Preko njega, odozdo sa druma, na ivici padine pod engleskim travnjakom, izbrojati se mogu automobili kojima su se Carverovi i srodnička »iseljenička« domaćinstva Eaton, Brewster. Turner i Allerton u Chatham dovezla.

Suton je čistio atlantsko nebo od dnevnih mrlja i zaostale senke povlačio s okeana, koji je odozgo, s Elms Hilla, svetlucao kao limeni, mestimično zardali poklopac, i odozdo, s kapije gledana silueta kuće bese već zamagljena, kad joj se Rosalie Carver okrete pošto na vidiku ni u jednom pravcu nije ugledala sinovljeva kola. Visoka, koščata, seda. okretala se sporo, s napetim iščekivanjem, kao da se plaši da ne ugleda ono što je očekivala. Uvek je tako činila. Bila je ponosna na kuću. Bila je ponosna na sve što pripada Carverovima, pa i na njihove mane, čak i na tri godine staro rivalstvo s Kennedvjevima.

Porodica Kennedv došla je na Cape Cod posle njih. Rose Kennedv je tvrdila — slučajno. Ali je ona. Rose Carver, dobro poznavala tu ambicioznu irsku sortu, koja je iz Irske pobegla zbog »*krompirske krize*«, a ovde sasvim ugodno živi od američkih krompira. Kennedvjevi jednostavno nisu podnosili da se u Massachusettsu išta događa mimo njih. Dosad su protestantski, anglosaksonski Carverovi bili jači u privrednom, a katolički — papistički. buntovnički — irski Kennedvjevi u političkom svetu. U prvom se. u stvari, nisu ni brojali, ali su u drugom, naspram jednog jedinog senatora Carvera, njenog devera Thomasa. njenog oca. bivšeg gradonačelnika Bostona, pa možda i zeta, Davida Turnera. zamenika direktora Federalnog istražnog biroa, imali i ambasadora i senatora i državnog tužioca, a iznad svega — predsednika Sjedinjenih Država. Imali, razume se. sve dok jedan za drugim nisu pogođeni. Stari Joseph paralizom. John i Robert mecima, Edvard aferama. Afere su oduvek bile njihov način saobraćanja s javnošću. Možda je. paradoksalno, tajna njihovog društvenog uspeha tamo gde su kod svih drugih skandali bili pouzdan razlog

padu. Nesmotrenosti »*Svinjskog zaliva*« behu hronično stanje Kennedvjeve predsedničke politike, ali ona mu je. umesto *impeachmenta*, donela popularnost. Zagonetnosti drugog, »*Chesapeake zaliva*« behu stalno stanje njihovog privatnog života, pa ni ono ih nije zaustavilo. Carverovi su. u međuvremenu, bili pošteđeni javnosti, ali i popularnosti. Anonimnost u politici nije se isplaćivala kao tajnost u poslovima.

Bacivši pogled na put, ne ugleda ni sada sinovljeva kola, pa ga vrati kući. već sasvim u senci, po kojoj su se tu i tamo palile prve lampe.

Sve će se to na jesen promeniti. Čim se sazna za Johnovo učešće u izborima za Predstavnički dom, čela će se porodica naći na TV-ekranima, stisnuta između kozmetičkih reklama i sapunskih skečeva, ugrurana u nekoliko minuta razmaka između dobro izvedenog bejzbol udarca i blistanja lažnih vilica nekog novohrišćanskog krstaša. Tada se valja iskazati. Preko, u Hvannis Portu, kao čuvar i vrač porodičnog loga. figurirala je žena koja se takođe zvala Rose. Ovde, u Chathamu. na Elms Hillu. biće druga Rose. Samo, prva je svoj posao već obavila, čak je o tome i memoare stigla da napiše, a nju. Rose Carver, posao tek čeka. Zatim, Rose Kennedv je za trku imala sedmoru *grla*, četiri sina i tri kćeri. I ona ima tri kćeri, ali samo jednog sina. Pa ako se i zanemari zasićenost birača selfmade-ljudima, vulgarnim narodskim tipovima Johnsonove i Reaganove sorte, i ponovo okretanje ukusa paradnim porodicama, *plavokrvnim ergelama* Amerike, silnih će još prepreka biti.

Najveća među njima, naravno, njen je sin John. On. razume se. nikad nije rekao da ga politika ne privlači, bilo bi to na Elms Hillu svetogrđe, ali bez velike nevolje o njoj dobrovoljno nikad nije govorio. Održavao se na vrhu carverovskog porodičnog talasa, to je istina, ma kako se tamo osećao. ali nikad kao sila koja talas valja, nego uvek kao pena koju diže i pokreće druga snaga. U tome je i bila najopasnija razlika između njega i pokojnog Johna Kennedvja. I kad je sa svih strana guran.

izgledalo je da on druge vuče. Njen je John od onog drugog svakako pametniji. Rekla bi, i umniji. da to ne zvuči neamerički, tako evropski — nepraktično. Ali, i tu leži nevolja, pamet mu je bila posvećena apsolutno nepametnim interesima. Fudbala se grozio, izjave koje ništa ne znače a lepo zvuče nije davao, osmehivao se nije iako je imao skupe zube. i bio je vrlo privlačan ali fotogeničan nije bio. Nije, dakle, posedovao ništa što bi ga u Americi automatski kvalifikovalo za javni položaj. Johna Kennedyja su trenirali za velike stvari i on se treningu prilagodio kao inteligentna životinja koja zna da će posle svakog uspelog skoka dobiti kocku šećera. Možda bi se i njen John prilagodio da šećer voli. Da nije tako uzdržan. povučen, stran. Stran, kao da ne pripada njihovoj porodici. Da uopšte ne pripada *nikome* i *ničemu*. Daje ovde, u ljudskom svetu, na proputovanju na kome ga ništa ne obavezuje. U stvari, ništa i ne interesuje. John Kennedy je imao urođen smisao za reklamu, usavršen za porodičnim stolom, za kojim se svakoga dana svaki od Kennedyjevih skautski morao pohvaliti bar jednim uspehom. bar nekom pobedom nad drugima. Njen je John, izgleda, držao da se prave pobede odnose nad sobom. Jak je bio u filozofiji koja je pojela sve svoje učenike — narode, sekte, pojedince — ostavljajući samo podsmešljivu uspomenu među onima koji su. pobeđujući druge, ostali u životu. Na slikama po novinama John Kennedy se video i u poslednjem redu, njen John neće se primetiti ni u sredini prvog, osim ako se ne svuče dogola. Za svakog državnika bio bi to, razume se. preteran rizik. Ali ne i za Johna Kennedyja. Taj se mogao nag prošetati Konstitucionalnom avenijom u Washingtonu a da ne izgubi ni jedan glas. Možda bi ih nekoliko još neopredeljenih i dobio. Pa onda, to Johnovo nastrano zanimanje! Što je na Harvardu predavao, bila je dovoljna nevolja u svetu u kome se pravo znanje ne stiče u miru škole nego u uličnim ratovima. Što mu je nauka nepraktična, mračna, ponekad i odvratna, stvar čini još gorom. On nju zove antropologijom, naukom o čoveku. Ali ljudi kojima se

bavi ne žive sada, *danas*, nisu glasači. To su vešci i veštice iz Salema! Žene, takozvane *goodwives* iz godine 1692! To su Tituba, Abigail Williams, Šarah Good i Elizabeth Proctor na letećim metlama! Kako će američki glasači, ubeđeni da su sami na svetu, kojima drugi narodi svoje postojanje moraju dokazivati pucajući na njihove vojnike, glasati za čoveka koji tvrdi da, pored njih, pored i tih *drugih* ljudi, svetom lutaju demoni, duhovi, čarobnjaci i veštice? Jer njen John ne misli da je vreme čuda prošlo. On veruje da su veštice još uvek među nama! I da ih, ako čovek ima dobro oko i nešto neverice u zdrav razum, može videti kako noću u obliku oblačića, ispod kojih se vide izopačeni ljudski likovi, lete nebom!

Ništa ne mari. pomisli, okrenuvši se drumu. Njen je otac, stari Martin Brevvster, tvrdio da nema ničeg što dobra stranačka mašina ne može da postigne ako zagrije, osim, razume se, da u Belu kuću dovede najboljeg čoveka. Ali. dodavao je. to se od nje nikad i ne zahteva.

Jedna kola, čiju boju u protivsvetlu ne razaznaje, izbiše iz okuke. Za volanom je sedeo tamnopusat čovek sa crnim naočarima. Prolazeći pored ograde, iza koje je stajala, okrenuo je glavu i bacio pogled na kuću. Osvetljeni prozori činili su je raskošnijom nego stoje, u stvari, bila. Opet je obuze ponos. Ubrzo zatim naišla su i druga kola. Vozača nije videla. Bio je zaklonjen plavičastim zadimljenim staklom.

Ali Johna nije bilo.

John Carver 1. guverner Massachusettsa iz vremena »Mayflowera« — Prvi jer se ubeleženi u matične knjige Starog kraja nisu računali — slikan dvesta godina posle smrti po narudžbini Carvera VII, Samuela, veletrgovca tkaninama iz Bostona, ni izbliza, jamačno, nije izgledao kao portret u biblioteci Elms Hilla. Kako je izgledao, nije se znalo, ali je na zidu, iznad kamina, onakav bio kakvim ga je videla arogantna mašta uspelog potomka i izobrazi-

la udvaračka veština ravnodušnog a dobro plaćenog umetnika. koji se do tada. očigledno, vežbao na bizoni-
ma u preriji. Slika naručioca je nekako izgubljena, pa je.
oklevajući kraj prozora u očekivanju sina, tekući Carver.
XIII po redu. bio siguran da je tako morao izgledati
Samuel. Otuda je poticala i njegova sličnost s gojaznim
likom na portretu, snažnih čeljusti, čupavih mrkih obrva
i isturenih jabučica. Među portretima kasnijih Carvera
bio je i Samuelov unuk Jacob. On je izmišljeno, unatrag
skrojeno lice oca utemeljivača odneo u budućnost, sve do
njega, poslednjeg Carvera u tom pionirskom, kolonistič-
kom. osvajačkom obliku, jer njegov John. na žalost,
izgleda sasvim drukčije. Sasvim — necarverovski. Ali.
tome su kumovali drugi razlozi o kojima nije mislio niti
hteo da misli.

Telesno nasleđe predaje se unapred. Sin liči na oca.
otac na dedu. Kod Carverovih, međutim, genetički je red
bio naopak. Preci su ponavljali osobine potomaka. Na-
opakost je imala i dobre strane. Dokazivala je nadmoć
volje nad slučajem i cilja nad prirodom.

Uprkos tome što je na slici bio njegov najslavniji
predak, kome je dugovao ugled i bogatstvo, nije portret
gledao ponosno. Prvi Carver je bio odgovoran za sve
njegove nevolje sa sinom. John je sa portretom odrastao.
Privlačio ga je i pre nego što je ušao u godine iz kojih je
mogao shvatiti koga slika predstavlja. Naklonost ne bi
zabrinjavala, deca imaju neobjašnjive preferencije, da se
nije sasvim nastrano ispoljavala. Ubrzo su on i Rose sa
zaprepašćenjem, kasnije i sa zebnjom, shvatili da se ne
odnosi na ovakvog guvernera, grubog, gojaznog. namet-
ljivo telesnog, nego na nekog *drugog*, puritanski mrša-
vog, tananog, upadljivo duhovnog starca, kojeg je, ispod
premaza s lažnim likom, kao na očišćenom palimpsestu,
samo dečak video. Radiološka analiza je dokazala da na
platnu nema nikakvog *drugog* lika, svima osim Johnu
koji je i dalje tvrdio da ga vidi. Prestao je s tim tvrdnjama
tek kad je dovoljno odrastao da shvati koliko one
zabrinjavaju roditelje. Nikad nije poverovao da je njegov

sin tek tako, najednom, u portretu video što su videli
drugi. Bio je zadovoljan što dečak od toga ne pravi javne
predstave koje bi poslugu navele na svakojake misli, a
Chatham bacile u pretpostavke s dalekosežnim posledi-
cama po Johnovu budućnost. Zadovoljstvo nije dugo
trajalo. Naveden, očigledno, portretom, *onim drugim* što
ga je samo on video, dečak se upustio u proučavanje
porodične istorije. Tako je otkrio njenu vezu sa gnusnom
Salemskom aferom. Praotac John Carver sa ženom Cat-
herine umro je 1621. u New Plvmouthu, samo godinu
dana posle iskrčavanja i osnivanja kolonije. S progonom
takozvanih veštica iz Salema, godine 1692, nije imao
ništa. Imao je, na žalost, naslednika imena i imanja — u
pobočnoj liniji jer bio je bez sinova — čoveka koji se
zvao George, a taj je Carver bio jedan od krunskih
svedoka u procesu Elizabethi i Johnu Proctoru, optuženi-
ma za crnu magiju. Dečak je saznanje da su Carverovi
bili saučesnici u sudskom zločinu podneo teško, ali je
njegovo razočarenje precima, i samo po sebi neobično za
dečaka od deset godina, još neobičnije postalo odbija-
njem da obuhvati i rodonačelnika porodice Johna Carvera
I. Da li stoga što je u vreme Salemskih procesa bio
mrtav ili iz drugih razloga, koji su korespondirali s
njegovim dvojnikom na slici, nije se moglo reći. John je. i
inače zakopčan, ostao nepristupačan ispitivanju. Privrže-
nost portretu, kakvim ga je on video, takode je ostala
nepokolebana, kao da je između dečaka i tajanstvenog,
nevidljivog starca uspostavljeno mistično razumevanje,
strano pragmatičnoj, racionalnoj porodici u kojoj je
rastao.

Preko rashlađenog travnjaka dolazila je Rose u haljini
koja se presijavala u sumraku. Znao je da je kraj ograde
čekala sina. Upravo kad je leđa okrenula drumu, učinilo
mu se da vidi sinovljeva kola, srebrnkasta na polusvetlu.
Nisu se zaustavila. Produžila su za Hvannis.

Moraće s njim ozbiljno porazgovarati. Još od prvih
doseljenika, porodica je opsesija američkih birača. Rođe-
na iz potrebe, ubrzo se pretvorila u nužnost, a nužnost u

načelo. Ono što je prve evropske iseljenike održalo u divljini Nove Engleske bila je, razume se, najpre vera, ali i domaćinstvo, porodica, *krv*. Samo je ona veri davala mogućnost za reprodukciju, širenje i osvajanje. Prošlost, organizovana oko istog imena, kao oko posvećenog stega, magnetski okupljena oko jezgra zajedničkih uspomena, donosila je vidljive povodne dividende i zato se u prosperitetniju budućnost projektovala nagoni. Niko nije mogao računati na izbor u američka predstavnička tela s nejasnim, neurednim, sumnjivim porodičnim odnosima. U tome je bilo trezvene logike, nipošto samo puritanskih predrasuda. Narod je, s urođenom sebičnošću zanemarenog *istorijskog underdoga*, znao da će onaj ko ne mari za najbliže još manje brinuti za one daleko, za ljude koji su mu na staranje predati igrom izbornog slučaja, a ne zbiljom krvnih spona. Carverovi Americi moraju pružiti sliku bespogovornog jedinstva i međusobne privrženosti, sliku novih Kennedjevih, ali bez njihove pseudoaristokratske ekskluzivnosti, ohole ekscentričnosti i drskog nepotizma.

Kasnije im je Salem oprošten. Dečak je apsolvirao neprosvecene ograničenosti zelotskih vremena kojima su podlegli i učeniji ljudi od njihovih poluobrazovanih predaka. Ako je sudski zločin počinjen, a po svemu sudeći jeste, bio je opšti, kolektivan, solidaran, nipošto zločin Georgea Carvera, čije svedočenje, uostalom, nije na presudu uticalo ništa više od drugih sujevnih laži izgovorenih tokom procesa. Kad je na drugoj godini Harvar-da John studijama prava dodao izvesne istorijske kolegije, nije on u tome video ništa neobično. Poznavanje istorije snabdeva govore državnika zgodnim analogijama i rečitim anegdotama. Daje, osim toga, tekućoj politici osećaj sigurnosti, utisak da se upravlja nečim što nije privremeno, što traje milenijumima, što ima glavu i rep, smisao i svrhu. Ni sve upadljivija orijentacija na antropologiju nije ga zabrinjavala, možda zato što baš i nije bio načisto šta znači. Njen prevod u *nauku o čoveku* malo je šta objašnjavao. Najzad, i politika se bavila čovekom.

najefikasnijim načinom njegovog organizovanja u čopor i mehanizmom upravljanja takvim čoporom. Ali, onda je John sasvim napustio prava. To je dovelo do prvog ozbiljnog porodičnog potresa i poremećaja odnosa među njima. Njegovo je bavljenje antropologijom uzelo bizaran pravac. Počeo je da proučava ona tajanstvena svojstva čoveka koja su njihove posjednike nekada vodila u podrume Inkvizicije, na sud i potom na lomaču *autoda-jea*, a danas ih čine predmetom podsmeha. u najboljem slučaju morbidnog interesovanja ljudi prezasićenih rutinom svakidašnjice. John je završio antropološke studije i ostao na Harvardu. Stvar se nekako sama od sebe regulisala i mir se u porodicu vratio. Nije izgledalo da mladić odustaje od političke karijere, već davno dogovorene, iako ni naročit entuzijazam nije ispoljavao.

A onda je došla ona nesrećna knjiga o Salemskim procesima koja je već i temom pokazala da opsesije iz detinjstva nisu zaboravljene, da ga još muči *predački zločin*. Za novu nevolju čuo je od Johnovog bivšeg mentora s Harvarda, profesora Williama-Billa Laskvja. John je od njega očekivao mišljenje o rukopisu i. ako bude povoljno, predgovor za knjigu. Dotle stvar i nije izgledala sasvim rdavo. On je lično, razume se, pretpostavljao studiju iz ustavnog prava ili nekog drugog aspekta komunalnog života države Massachusetts, ali i u Salemskim procesima bila je reč o sudu, zakonima, pravnoj, pa donekle i političkoj materiji koja budućeg kandidata za Kongres može samo da preporuči. Ni izbor procesa nije bio toliko pogrešan koliko se na prvi pogled činio. U analizi monstruozne salemske zablude moglo se bez licemerja manifestovati američko pionirsko pravdoljublje i zdrav razum, dva bitna svojstva dobrog državnika. Činilo se, naravno, da jedan Carver, s obzirom na nečasnu ulogu pretka u tom procesu, treba Salema da se kloni, a ne da o njemu trubi, ali se i taj paradoks mogao okrenuti u Johnovu korist, demonstrirajući u javnosti njegovu nepokolebljivu nepristrasnost i istinoljubivost.

Sve to rekao je i Laskvju. Profesor se složio — u principu. Oklevao je, međutim, da zađe u pojedinosti. U razgovoru je nastao mučan prekid, u telefonskom bezličnom kontaktu neudobniji nego da su stajali licem u lice. Uplašio se da knjiga nije slaba. Slaba knjiga bila bi gora i od pogrešne. Zamolio je Laskvja da bude otvoren. »Da li je ta prokleta knjiga rdava?« »Još gora od rdave, gospodine.« rekao je profesor. »Dobra je. LJ nekim segmentima čak i sjajna.« Nije mario za intelektualne paradokse, pogotovu ako se radi o njegovoj koži. Čekao je ćutke. »Sjajna, razume se. ako se prihvati originalnost njene osnovne teze.« Shvati da mora računati s najgorim. Originalnost je političaru korisna koliko i rupa u glavi. Od originalnosti u politici skuplja je jedino bezumnost, originalnost dovedena do njene prirodne granice. Da bi nekažnjeno bio originalan, političar mora biti svemoćan, mora biti Hitler ili Staljin. U Americi se tako postaje — Richard Nixon, čovek čija se najveća originalnost sastojala u tome što je u njoj uhvaćen. »LJ čemu se originalnost moga sina sastoji?« upitao je oprezno. »U tome«, odgovorio je profesor Lasky, »što John dokazuje da su sudije u procesu Massachusetts *versus* Proctorovi bile u pravu, da su Tituba, Betty Oatis. Abigail Williams i ostale devojčice. kao i sve druge optužene salemske žene. *stvarno bile u savezu sa đavolom.*« »Molim?« — bilo je sve što je uspeo iz sebe da iscedi. »Da su bile veštice na letećim metlama, gospodine!« objasnio mu je profesor Lasky.

U XX veku. s jednom nogom na Mesecu. s drugom, koja bi mogla biti veštačka da se od rođene ne razlikuje, da od nje čak i bolja bude. verovati u mađije. u saveze sa đavolom, bilo je suludo. Zamišljeno je da se John za Predstavnički dom kandiduje u ime liberalnog krila demokrata. Sa svojom *Istinom o Salemu* ne bi ga primili ni u MacCarthvjev Komitet za antiameričku delatnost. U najpovoljnijem slučaju, bio bi dobar za šerifa u nekoj selendri dubokog Juga. Srećom, prokleta se knjiga neće

štampanja. Ne sporeći se s njim oko osnovne ideje, jer bi to bilo uzaludno, pa i kontraproduktivno. savetovaće mu doradu, dodatan rad na dokumentaciji. Nema studije čija se naučna aparatura, takozvane fusnote, može smatrati dovoljnom, sasvim iscrpenom. A posle izbora, uhvaćen u pravo *demonско kolo* politike, imaće klipan oko sebe previše živih i aktivnih veštaca da bi našao vremena za mrtve već tri stotine godina, sve da su zaista i postojali! LJ međuvremenu, mislio je zlovoljno, možda treba poslušati Rose i konsultovati dra Cortazara. Mladić se u poslednje vreme čudno ponaša. Zavlači se u ritove Pleasant Baya. među barske životinje, isuviše često za nekoga ko sebe smatra stručnjakom za ljude. Obnavljaju se upadljive epizode tuđenja iz detinjstva, praćena noćnim morama, o kojima nikada nije hteo da govori niti da njihov sadržaj ikome poveri. Sve češće se ponavljaju rasejana stanja, kad. sedeći s njima, pa i razgovarajući, nije s *njima*, nego je ko zna gde. dok ga za porodičnim stolom zastupa automat koji na njega tek telesno liči. Marjorie se žalila da je zapušta. a na pitanje u »kojem smislu«, odgovorila je neuljudno — »u svakom«, dajući odgovoru nedvosmisleno vulgarno značenje. Vraćanje u *ovaj* svet, među njih. uvek je praćeno pojačanom netrpeljivošću i odbojnošću. kao da se iz privremene slobode vraća u staro zatočeništvo. Kad je Rose prvi put predložila da se obrate Cortazaru. on je to odlučno odbio. Činilo mu se preranim, iako je bio svestan da će, opet. preterano odugovlačenje intervenciju učiniti prekasnom. Ako potraže dra Cortazara. biće to prvi put za sve ove godine, i protivno međusobnom vrlo decidiranom dogovoru. Dogovoru s njim. a i ličnom raspoloženju, sklonom da lekarevo ime izbriše iz memorije, da iz porodične istorije izgrebe svaki trag tog čoveka. Samo, ako Cortazar može da im pomogne, ako ono što savetuje bude dobro za Johna. mora dobro biti i za njega, mora biti dobro za sve Carverove. Bilo je to u skladu s porodičnom tradicijom još od prvog američkog Carvera, Johna. tr-

Nepoverljivim pogledom siđe niz tamnu, masivnu figuru tog prvog pretka što ga je predstavljao lažan lik. I opet ne nađe u sebi nikakvu simpatiju, nikakvo osećanje srodnosti, izgadi sedu kosu, zakopča smoking i za svoje godine krepkim korakom uputi se u prizemlje da primi čestitanja porodice i od sina dobije odgovor koji je čekao još od njegovog rođenja.

Ne baš *njegovog*, pomisli, ali je to sada bilo svejedno.

Ljubitelj ptica posmatrao je Nancy Gardiner preko ivice čaše u kojoj se poput zelenkaste žabokrečine penio »koktel kuće«. Bio je svakako najskuplji i najodvratniji u baru. Posao kojim se bavio iziskivao je žrtve koje se nisu mogle upisati u troškovnik. Veče sa rezidencijalnom damom *Holiday lima* u Hvannisu bila je jedna od njih. Gacanje po vlažnim utrinama Pleasant Baya, sa deset kilograma foto-opreme o vratu i buljenje u ptice koje čovek ne podnosi, bila je druga. Trnule su mu kosti, bridela koža, u nozdrvama je osećao težak zadah ustajalih ritova čiji je mulj oslobodila oseka. Mnogo je saznao o ljubavnim običajima barskih ptica, ali ništa od onog što ga je na Cape Cod dovelo. Izvukao je iz džepa svežanj novčanica od po dvadeset dolara, izdvojio nekoliko ali ih nije iz ruku ispuštao.

— Policajac?

— Izgledam li tako?

— Još gore.

Nije joj se svidao. Bio je krupan, težak čovek, a opet je delovao nestvarno, s mrtvim očima ispod tamnih naočara i s mlitavim pokretima koji nisu pokretali vazduh.

— Radim za sebe — rekao je spokojno.

— Policijski posao?

Klimnuo je glavom.

— LJ čemu je razlika?

J-- Ja ga radim bolje. Osim toga, policija ne **plaća** ja

— Zato ih i ne dobija.

Izdvojio je iz svežnja još nekoliko novčanica, položio ih na sto i pokrio krupnom maljavom šakom:

— Prošlog juna ubijena je u Hvannisu Louise Barlow.

Napravila je pokret kao da će ustati:

— O tome neću da govorim.

— Ti i Louise ste bile prijateljice?

— Kako znaš?

Udario je dlanom po svežnju:

— Ovako.

— Ja nisam napravila ovaj svet — rekla je devojka jetko. — Ja u njemu samo živim.

— Samo to htela je i Louise.

Nancy Gardiner ispi piće. Poruči joj još jedno. Ovaj put samo za nju. Nije prigovorila što on ne pije. Vraćala se u prošlost. Kad se unutrašnja sinhronija dvaju vremena završi, opet će biti 1987. a njena crna prijateljica i partnerka Louise Barlovv živa.

— Čelo smo veče bile same. — Devojka pokaza ovalnu nišu, uvučenu u lažni, crveno bojeni zid, poluosvetljen rumenim sjajem viseće lampe, pod kojom se usamljeni gost poveravao čaši. — Sezona je počela šugavo. Danima je padala kiša i Hvannis je bio prazan kao usred zime.

— I bar?

— Nekoliko meštana pilo je za šankom, a oni ne trebaju naše usluge. Imaju kod kuće svoje debele žene. Kasnije su došla i jedna kola iz Plymoutha, ali su muškarci bili sa svojim debelim ženama.

— Otkud znaš?

— To se uvek zna. Kad su sa svojim ženama, muškarci imaju rasejan pogled kao da su na groblju.

Odgovor ga obradova. Imala je oko osobe koja zavisi od oštrog vida.

— Louise je otišla u toalet. Kad se vratila, rekla je da je našla mušteriju.

— U toaletu?

— U holu. Rekla je da ide u stan i da će se brzo vratiti. Stan je bio zajednički. I blizu. Odmah iza ugla. Učinilo mi se da je nesigurna. To se događa. Nikad ne znaš zašto. Nagovarala sam je da momka odbije ako se s njim ne oseća sigurna. Ali Louisi je trebala ta jebena lova. Imala je dete kod majke negde na zapadu. Digla sam se i ja.

— Zašto?

— Ne znam. Zbog tog osećaja, valjda. Izašla sam u hol. Oni su odlazili.

— Jesi li videla čoveka?

— Na trenutak. Neonska reklama dragstora preko puta upravo se ugasila. Kad se ponovo upalila, već mi je bio okrenut leđima.

— Da li bi ga prepoznala?

— Možda. Kad bih ga videla tako osvetljenog.

— Da li je ispred bara bilo automobila?

— Onaj iz Plvmoutha. i jedan s bostonskom registra cijom.

I to se slagalo, lsuviše se stvari slagalo. Bio je to rđav znak. U pravom životu takvih podudarnosti najčešće nema. Stvari izgledaju krajnje slučajno i nepovezano. Automobil koji je čoveku potreban kao dokaz obično nije na mestu gde treba da bude. Obično je neki drugi koji ništa ne dokazuje.

— Sećaš li se marke?

— Ne vozim kola. Ne razlikujem ih.

— A boje?

— Nije bilo svetla. Mislim da su bila bela, tako nekako.

Kola na koja je on mislio bila su srebrnkasta. Ali, naravno, neon ume da prevari.

— Možda srebrnkasta?

— I to je moguće.

Ponovo je poručio piće. Ovaj put i za sebe. Imao je razloga. Priča se prilično poklapala s predstavom koju je o događaju imao. Zabrinuće ga tek kada se u njoj pojave rupe koje neće imati čime da zatrpa.

— Louise se brzo vratila. Bila je uplakana. Trebalo je da posluša instinkt. Momak je bio impotentan. Nikako nije išlo, i to ga je dražilo. A povremeno se i gubio, kao da je čas s njom, a čas nije. Imala je utisak da se jebe sa dvojicom ljudi od kojih ni jedan ne zna šta onaj drugi radi. Louise mu je, valjda malo nestrpljivo, rekla da stvar nikad neće završiti ako ne misli na ono što radi, pa je pobesneo.

— Jedan od njih — primetio je zamišljeno.

— Ne razumem. Bio je samo jedan.

— Luđaci uvek idu udvoje, samo to ne znaju — rekao je. — Ni oni ni ljudi oko njih.

Shvatila je:

— Onda ju je ošamario onaj ludi. Louise je potrčala prema vratima, obarajući nameštaj. Čovek se uplašio i kroz otvoreni prozor pobeo protivpožarnim stepenicama. Ona je dotrčala ovamo. Plašila se da se ne vrati.

— Zar taj nije mogao i ovamo doći?

— Nije došao ni prvi put. Razmišljala sam o tome. Zašto, kao i svi drugi, nije u baru potražio što je hteo? Zašto je prišao Louisi tek kada je izašla u hol?

— Bojao se da ne bude prepoznat?

— Šta drugo?

— Jesi li o tome govorila policiji?

— Nisu bili radoznali. Njima je jedino bilo važno da stvar što pre pod čilim gurnu. Izgledalo je da ih ubica ne interesuje. Da su ljuti na Louisu.

— Zašto?

— Zato što nije pazila na sebe. Hvannis je izletišta. U sezoni su pola grada bostonske parajlije, pola policajci. Bojali su se, verovatno, da posle ubistva ne ostanu samo oni. I to bez plate... Pobesnula sam. Rekla sam da ga mora prijaviti. Čovek je očigledno bio bolestan.

— Dobar savet.

— Dobar jeben savet! Otišla je u policiju a vratila se tek kada su je izvukli iz Pleasant Baya.

— Da li je, osim tebe, još neko znao gde ide?

Devojka pokaza na barmena, Crnca koji je za šankom tresao stakleni cilindar s koktelom. Ispred njega, na

visokim stolicama, poput automata, kunjao je red tmurnih pijanaca.

— Fred. ali on je bio protiv.

— Zašto?

— Iz istih razloga iz kojih o Louisi ni novine nisu pisale — rekla je devojka ogorčeno. — Niti je prava istraga vođena. Iz istih razloga iz kojih taj manijak može ubiti tuce Louisa Barlow ili Nancy Gardiner, a da niko ni prstom ne mrdne, sve dok ne otkine glavu ćerci nekog bostonskog trbonje!

Ispila je piće. Pogled joj je bio prazan. Pružio je ruku prema njenom ramenu ali ga nije dodirnuo. Krupan, težak čovek, pomislila je. Kao da ne postoji, ispunjava prostor a ne postoji.

Izvadio je iz džepa četiri fotografije i prvu položio na sto, preostale držeći u ruci, s belim poledinama okrenutim devojci.

— Da li je ovo on?

Sedokosi čovek mladolika lica sedeo je za volanom automobila srebrne boje.

— Nije — kazala je odlučno. — Onaj je bio mnogo mladi.

Otkrio je drugu fotografiju. Na njoj je mladić romanskog profila, smeđe, tršave kose, igrao tenis.

— Nije imao tamnu kosu.

Na trećoj je mršav čovek s naočarima i knjigom u ruci sedeo na klupi, smeštenoj u popločanom unutrašnjem dvorištu neke zgrade od crvenkaste cigle.

— Mogao bi biti ali nije. Taj samo liči.

Položio je na sto poslednju fotografiju. Nancy Gardiner je opčinjeno zurila u figuru plavokosog mladića u tamnom odelu koji je s vrha peščane dune, u čijoj se pozadini presijavala delta laguna, gledao u pticu koja se s neba obarala na vodu. S lica su zračila dva zlatna oka.

— To je — rekla je tiho. — Ovako ga je one noći osvetlila i reklama. To je taj kućkin sin!

— Da li bi to i na sudu potvrdila?

— Naravno. Šta ti o meni misliš?

Pokupio je fotografije i vratio ih u džep od jakne. Trogodišnja upornost najzad se isplatila. Bio je na cilju. Blagodareći Nancy Gardiner. Ne zaslužuje li zato devojka da zna više od drugih, koji su ostali ravnodušni kada je bila izmasakrirana Louise Barlovv i kad je *misterija odsečenih glava* počela pre tri godine, nadomak mestu na kome je njegov predak, jedan od očeva nacije, stupio na tle Novog sveta.

— Čula si za Salem?

— Selo u kome su živele veštice?

— Nema veštica — rekao je grubo. — Ima samo budale koje u njih veruju. Godine 1692. takve su budale osudile i obesile u Salemu kao veštice više nedužnih žena.

— Mislima sam da se veštice spaljuju?

— U salemskom muzeju postoji voštana rekonstrukcija suđenja. Ali nameštaj je pravi. Iz tog doba. Sto, stolice, klupe. Dve godine pre ubistva Louise Barlovv na sudijskom stolu nađena je mrtva devojka. Zvala se Doris Reagel. Ni ona nije imala glave. Povedena je istraga. Četiri osobe se mogu dovesti u vezu sa slučajem. Samo su one imale priliku za ubistvo, premda ni jedna shvatljiv motiv. Fotografije koje si videla, njihove su. I samo se jedan od tih ljudi javlja ponovo.

— Čovek koga sam prepoznala?

— Da.

— Ko je on?

Ljubitelj ptica osmehnu se bez radosti.

— Oni koji su o njemu mnogo znali ostali su bez glave.

Ustao je. Osetila je čudan hlad njegove senke. Novac je ostavio na stolu. Odgurnula ga je.

— Nisam to učinila radi novca.

— Radi čega si učinila?

— Radi Louise. Zato što verujem da ćeš kućkinog sina uhvatiti.

— Nije ga ni policija uhvatila.

— Policija nije imala razloga. Ti ga imaš.

... ~~Čitanje~~

— Imaš li ga?

— Imam — rekao je i okrenuo joj leđa.

— Nisi mi rekao kako se zoveš?

— Alden — odgovorio je. ne osvrćući se. — John

Alden.

Nije stigla da ga isprati pogledom. Zdesna joj je, sa čašom u ruci, trudeći se da hoda uspravno, prilazio gost iz crvene niše. Smešio se glupo. Očigledno je čekao da ostane sama. iako je u baru bilo i drugih slobodnih žena. Izbor je ne učini ponosnom. Bila je umorna, iscrpena, ispražnjena. Najradije bi otišla kući da spava. Dugo da spava. Da prespava čitav život. Ali se nije moglo. Morala se kad-tad probuditi i produžiti da živi. A za to je bio potreban novac.

Nasmešila se i poručila za oboje »koktel kuće«.

— Dve — odgovorio je čovek. — Za dobro more!

Ne, nema nikakve sumnje da bi ona to i učinila.

Barmen Fred se nasmejavao. Shvatio je da gospodin Winslow, vlasnik letnjikovca na Elms Hillu i stanovnik Hvannisa preko leta, misli na neizvestan povratak kući i susret sa ženom u toploj bračnoj luci. Donoseći poručeno piće, bacio je pogled na sto za kojim je sedela Nancy Gardiner. Sto je bi prazan. Pogledao je zatim u pravcu niše gde je ostavio usamljenog gosta izgubljenog u mislima, koje, sudeći po njegovom licu, nisu bile ferijalne. Ni njega nije bilo.

Njegov je zaključak bio ispravan. I ne samo njegov, izgleda.

— Još jednu čašu, Frede! — rekao je čovek za šankom. Sedeo je na vitkoj barskoj stolici kladeći ramenima u modrom kaputiću, imitaciji kapetanske uniforme, svestan da su mu i dosadašnje čaše dovoljne za svađu sa ženom, ali nemoćan da se odupre iskušenjima sezonske slobode. »Kupi danas, plaćaj sutra« — bila je deviza Hvannisa i Cape Codea. Letovanja uopšte. Deviza prokletog života isto tako.

Barmen ga nije čuo. Mešao je piće i zamišljeno gledao u krupnog čoveka koji je posle razgovora s Nancy Gardiner odlazio.

Ljubitelj plića je Nancy Gardiner pokazao četiri fotografije od kojih je jedna bila Carrerova, snimljena, očigledno, u Pleasant Baru danas po podne. Devojka je rekla da je to bio poslednji klijent Louise Barlov. Na njegovo pitanje da li bi to i na sudu posvedočila, odgovorila je potvrdno.

— Hej, Frede!

— Još jednu, gospodine Winslow? — upitao je barmen.

Nepunih pola sata posle sastanka s Nancy Gardiner u »Prazničnoj krčmi« ude John Alden u sobu svog pansiona. Ne paleći svetio, ne skidajući se, baci se na krevet. Mrak u kome je ležao presecao je modar blesak hotelske reklame čija su neonska slova, zamućena zimskom prljavštinom, iskrzana atlantskim burama, kraj otvorenog prozora silazila od krova do prizemlja. Pansion se zvao »Vidikovac Cape Cod«, s firmom pisanom na francuski način, preuzetnom svakako ako se uzme u obzir da se iz njegove sobe na začelju zgrade mogao videti oronuli zid obrastao bršljanom, benzinska pumpa iza njega, a od pučine, kroz proredene šumarke čempresa, samo nejasno ljeskanje vode. Zatvorenost vidika nije mu smetala. Nije voleo prirodu. Grozio se njene neurednosti, nepredvidljivosti, spontanosti. Spadao je u tehnološke fanatike koji jedva čekaju doba u kome će i priroda biti zamenjena surogatom, imitacijom od neuništive plastike; ako i ona budu potrebna, ako se priroda, kao suvišna, jednostavno ne isključi iz civilizacije. Ali, dok se to ne dogodi, dok se napredak do kraja ne dovede, veštačko drveće neće moći da skuplja prljavštinu. širi zarazu i izaziva alergiju. Pred svaku sezonu i dolazak turista na Cape Cod, iskopavaće iz zemlje i odnositi na hemijsko čišćenje.....

Zapalio je cigaretu. S kreveta se videlo nebo prožeto staklastom vedrinom. Posle uspešno okončanog posla, i on je trebalo da oseti olakšanje, da bude ispražnjen. A nije. Čak ni mislio nije na slučaj koji je, po svemu sudeći, resio. Naravno, s hapšenjem neće ići lako. Čak ni s nalogom za hapšenje. A onda, uprkos, istina većinom okolnosnih, dokaza, od kojih je samo svedočenje Nancy Gardiner imalo stvarnu težinu, na sudu će baterije sposobnih advokata sve učiniti da od njega, Johna Aldena, naprave zelotsku budalu. Bilo mu je svejedno. Posle tri godine psećeg života, stalno na tragu koji se čas gubio, čas opet iskrsavao, odvođeci ga u čorsokake, slepe ulice, iz kojih se moglo samo natrag, na početak, ili na višestruka raskršća s kojih nije znao kuda da krene, izložen napadima obeshrabrenosti, razorne sumnje da progoni priviđenje, utvaru svojih bolesnih, pri tome još i krajnje ličnih predrasuda, posle takve tri godine i najveći uspeh je besmislen. Kao lek od gube pošto je bolesnik izgubio pola lica.

Umesto na ubicu, mislio je na čoveka koji je trista godina pre ove noći umro na isti način kao devojke Louise Barlow u Hvannisu i Doris Reagel u Salemu. Pošto je ubijen, i njemu je glava odsečena. Telo je otkriveno za kuhinjskim stolom u kući. Glava nikad nije nađena.

Čovek je na obale Cape Coda doplovio 1620. godine jedrenjakom »Mayflower«, kojim je komandovao kapetan Christopher Jones. Jedrenjak je, registrovan u luci Plymouth kao brigantina, prevezio iz Starog u Novi svet 102 pripadnika Crkve hodočasnika. 35 puritanaca iz holandskog grada Leydena, 65 s Britanskih ostrva, njihovih 11 pasa, 7 mačaka i 3 koze. Ali. putnik na koga je mislio nije bio kolonist, ni pripadnik otpadničke crkve. Bio je kačar, drvodelja iz Southamptona, unajmljen od iseljenika da im pomogne u podizanju prvog naselja. Izgleda, međutim, da mu se život u kolonijama svideo, ili da mu se zbog nečeg onaj kod kuće nije svidao. Na obalama Cape Coda potpisao je *Povelju o savezu i ugovoru* i ostao.

Pedeset godina kasnije, godine 1687, u svojoj kući u Duxburyju, s telom prevaljenim preko kuhinjskog stola, nađen je ubijen. U krevetu je nađena mrtva njegova žena Priscille. Pričalo se da su im glave odsečene testerom, čiji zupci nisu bili naročito oštri, ili odvaljene tupim indijanskim tomahavkom. Vlasti Duxburyja nisu ove priče potvrdile. Da li zato što su se plašile panike ili što su bile neistinite, nikad se nije saznalo.

Znalo se samo za njegovo ime.

I on se zvao John Alden.

— Za ime sveta, gde si do sada?

Već odavno je spremna na silazak za koji zna da će joj doneti samo neugodnosti. Uprkos šminki na licu, boji urodeničkog fetiša, lice joj je pepeljasto, umorno. Nosila je teško, i to nije krila. Isticala je neudobnost stanja koje budale muškog roda, nemajući osobno iskustvo, zovu *blagoslovenim*. Bila je to odbrana od Carverovih, ponosnih na brza rađanja, na bezočnu lakoću s kojom su i sve druge poslove obavljali. Da je John bio uz nju, lakše bi podnela što zajedničko dete ona nosi, samo ona ružni. Ali, John nikad nije bio tu, nije *stvarno* uz nju bio i kad je telom bio i, kao sada, oklevao na vratima spavaće sobe, dvoumeći se da li da ude. Nije s njom bio ni kad je u njenim rukama ležao, dalek kao da ne postoji. Morala je pitanje ponoviti pre nego što je, uznemiren, nerazgovoran, odgovorio da je bio u šetnji do obale.

— Do Pleasant Baya?

Njegova naklonost prema divljini bila je poznata. To je najčešće olakšavalo da je bez smetnji upražnjava. Najčešće, ne uvek. Ne sada. Sada mu se činilo da Marjorie povređuje njegovu tajnu. Tajne, razume se, nema. Bar ne one koju bi Marjorie mogla da nasluti. A ipak se osećao povređen. Pogotovo stoje znao daje ona ta koja bi se povređenom morala osećati.

— Jeste — rekao je nemarno. — Do Pleasant Baya.

Mogao je kazati da je bio i u Hvannisu ali to bi zahtevalo iscrpna objašnjenja. Za *njegovu divljinu*, osim iz ljubomore, niko se nije zanimao. Očekivao je da plane, da počne s uobičajenim prebacivanjima kako je zanemaruje, da ih on, takode po običaju, oćuti i da u prizemlje sidu kao stranci koji su se slučajno na stepeništu sreli i jedno drugom nagazili žuljeve.

— Stvarno ne znam šta ti u toj pustinji nalaziš! - Tromo je zakoračila prema ogledalu, ne očekujući od svog lika ništa dobro.

Ne nalazim *vas*, mislio je on oklevajući na vratima, kao da soba nije njegova, kao da je u nju greškom ušao, zatekao nepoznatu ženu u presvlačenju i sada ne zna kako da izađe.

— Hoćeš li ući, ili odmah da siđemo?

Ušao je i za sobom zatvorio vrata. Još nije bio spreman za silazak — u svet. Još je bio u Pleasant Bayu. U njemu je šumila oseka Atlantika i vetar duvao kroz šibe Zlatne trske. S vode se čuo krik umiruće morske laste, zov radosti. Vreme prilagođavanja na svet s jednom Marjorie ići će lakše nego dole, s Marjorie u velikim serijama.

— Jednom ćeš me odvesti tamo — rekla je, mrseći kosu. mrzovoljno svesna da izgleda očajno, da će. kako noć stari, izgledati sve gore. ali ponižena u uverenju da on to neće ni primetiti. Gledala je izmoždjeni lik u ogledalu uporno, iako je znala da će. sve dok ga posmatra, postajati sve gori dok joj se sasvim ne smuči.

Proletos je nemirno more pojačalo snagu plime i plima je na današnji dan, 16. juna 1987, sa zorom dublje ušla među peščane zaliske zaliva, rastvarajući dune peska koje je pri mirnijim vodama samo oplakivala. Kad se s večeri povukla, ostavila je izdubljeni levak, zemljani kalup u obliku ljudskog tela. U njemu je ležala crna devojka bez glave. Trudio se sliku da zamuti, ali mu se ona. na talasu magle barskog sutona, uvek iznova vraćala. S belom glavom Marjorie umesto odsečene.

— Dobro, ako želiš — rekao je.

Šum oseke postajao je jači, ispunjavajući sobu novom realnošću. Ona se nije videla ali joj je obrise već naslućivao, prisustvo osećao. Voda se bućkala u jazovima, povlačeći se preko kamenja. S njom je odlazio i on, vraćajući se pramoru, izvoru, spokoju neodređenosti. Praznio se, postajući lak, šupalj kao vetar, neosetljiv za telo i nieeova oaraničenja. Morao se ukloniti nre nesm ...

što Marjorie primeti da se s njim nešto događa. Do sada je uspevao. Napadi su bili nešto redi. Samo se jedan obnovio u prisustvu drugih. U neposrednoj blizini prostorije u koju se s tom prolaznom mimostvarnosti mogao skloniti dok je u *Tuuopipon*;, *metamorfoza*, trajala, nikad do kraja ne stižući, nikad nov svet u potpunosti ne oblikujući. Preuranjena levitacija ga je vraćala s praga pseudoživota — ili pravog? — u stari — ili lažni? — u poznatu stvarnost, koju i pored prepoznatljivosti nije više smatrao jedinom, pa ni sasvim *stvarnom*.

— Hoćemo li?

— Samo trenutak.

Trudio se da prema kupatilu korača prirodno. Jedva je vladao pokretima već zašlim u drugu dimenziju, a vid mu je. kao u sumračnim šibljacima Pleasant Baya, lomeći obrise spavaće sobe, kroz providne krhotine njene realnosti, slične zamagljujućoj srči, nasilnički naturao začetu ali nedovršenu siluetu nepoznate realnosti. Transmutacija je uvek tako počinjala. Potmulim šumom tekuće vode, zmijskim šuštanjem oseke ili plime, sve dubljim ehom doticanja ili oticanja, a potom bolesnim osećanjem lakoće, sopstvenog oticanja, odlivanja, otapanja, pražnjenja. Praznio se na nežan pritisak zamene. Duboko u njenoj nepostojanoj čauri, naći će se ponovo u sebi. U prkos još dejstvujućem razumu, u nekoj od svojih prvobitnijih. prirodnijih, izvornijih, pa time i stvarnijih verzija.

Utrčao je u kupatilo, zatvorio za sobom vrata, zaključao ih i leđima se o drvo naslonio, u njihovoj gruboj čvrstini, u materiji, srži ove stvarnosti, tražeći pomoć pred invazijom stvarnosti, kojoj, očigledno, materija za opstanak ne treba. Da li stoga što pomoć nije mogla biti pružena, jer ta *druga* je bila jača — jača jer je *stvarnija* — ili što nikakvo mešanje nije želeo, što je tu mimostvarnost hteo bolje da upozna, pa možda u njoj zauvek ostane, njen prodor u ovaj svet nikad nije uspeo da zaustavi. Iako su sve lampe gorele, a ogledala bleštalala u refleksima, kupatilo se mračilo. Noć, drukčija, stvarnija od one naDoliu, Drefibraiavala je pozlaćene okove, kadj.

lavabo i tuševa u krstaste siluete drveća, obasjane vatrom iz peska. Iznad ognja stajao je nagčovek bakarne kože i duge sede kose, stegnute kožnom vrpcom. Iz zemljanog ćupa, stisnutog pod pazuhom i išaranog zodijačkim simbolima, izlivao je niz plamen mlazeve vode. Oko vatre, držeći se za ruke, obrazujući neprekidni živi prsten, stajalo je šestoro ljudi u crnim pelerinama, pod crnim šeširima s visokim tuljcem. Dvojicu je dobro poznavao. Johna Carvera u liku što ga je nazirao iza lažnog na portretu u biblioteci Elms Hilla i njegovog slugu Johna Hovvlanda, utopljenika zlatnih očiju koga je sreo u ritovima Pleasant Baya. Izgovarali su u horu reci čije značenje nije razumeo, na jeziku koga nije poznavao. Voda se izlivala na lomaču. Plamen se gasi. Lice bakarnog starca sivila je senka. Čileli su zlatni zodijački znaci s krčaga. Blede glave puritanaca povlačile su se u tamu iz koje su se vraćale pozlaćene lampe kupatila, kao daleke zvezde koje privlače teleskop. Kad je i poslednja kap vode iz krčaga iscurila, s lomače se nodigao dim i vatra se ugasila. Sevnula je munja i zatutnjalo nebo.

Još je tutnjalo kad se našao nad kadom, obe ruke držeći u mlazu vode. Tutanj je dopirao s vrata. Neko ga je dozivao po imenu. Dva glasa su se mešala. Ženski je pripadao Marjorie. U muškom je prepoznao sestrinog muža, Davida Turnera. Zavrnu slavinu, obrisa ruke i pogleda se u ogledalo. Odande mu se vrati iscrpljen ali njegov lik. Jednom će se iz uh tajanstvenih lutanja vratiti s drugim licem. Ako se uopšte vrati. Ako ne ostane *s one druge strane*. Ili još dublje ode. Jer i ta druga strana možda ima — *drugu stranu*.

Otvorio je vrata. Pred njima su stajali Marjorie i Turner u večernjem odelu.

— Da li ti je dobro? — Turner ga je zabrinuto uhvatio za ruku.

— Zašto ne bi bilo?

— Znaš li koliko si bio u kupatilu? — upitala ga je Marjorie. Bila je više ljuta nego uplašena.

— Minnt-dva

— Pola sata! Mislila sam da ti je pozlilo. Morala sam pozvati Davida.

— Izabrala me je ako treba razvaljivati vrata — rekao je Turner. — Ona misli da sam navikao na to u F. B. I.

David Turner mu se sviđao. Jedini od čitave porodice, lako je radio u ustanovi o kojoj nije imao visoko mišljenje ni posle Hooverove ostavke. Čak gaje i privlačio. A ni Carver nije bio. Bio je tek jednom od Carverovih oženjen.

Ali, ni on, malopre, u šumarku puste peščane plaže, nije bio Carver.

Bio je John Howland, utopljenik sa zlatnim očima.

Soba je morala izgledati odvratno i kad je bila u potpunom redu. Možda i više nego sada, s ispreturanim nameštajem. oborenim lampama, razbijenom staklarijom i posteljinom svučenom na pod. Ovako je ružnoća bila skrivena pod neredom i čovek se mogao nadati daje, pod drugim okolnostima, bila lepša. Kroz otvoreni prozor ukoso, preko ulice, kojom je signalna lampa policijskih kola razbacivala obojene reflekske, videla se svetleća firma »Praznične krčme« i nekoliko ljudi sa čašama okupljenih ispred nje. Svi su gledali u tom pravcu. John Alden se oseti neprijatno. Činilo mu se da svi gledaju njega, o njemu razgovaraju, njega optužuju.

— Zatvorite prozor i spustite zavesu — rekao je šerifu.

Šerif Hvannisa je bio debeo, aljkav, ravnodušan, kako i priliči policajcu izletišta u kome se nikad ništa ne dešava, a i kad se desi, sve ostaje *u porodičnom krugu*. Iza njega su se muvali nervozni pripadnici mesne policije, nehajno brišući otiske prstiju, premda ih, verovatno, nije ni bilo. Šerif je zatvorio prozor i navukao prašnjavu zavesu Čovek iz velikog grada išao mu je na živce. Stalno je imao nove zahteve, od kojih je želja da vidi

I „me » Patnu hiti n «inpiurndi VA finim dera

mu je trebalo da izveštajima sa sve manje sadržaja sahrani aferu koja je pretila da sahrani turističku karijeru Hvannisa. Onda je iz Bostona došao taj Alden s ovlašćenjem državnog tužilaštva da crnu devojkicu po drugi put na svetlost izvuče. Ovaj put ne iz močvara Pleasant Baya. odakle je šerif morao da je iznese, jer neki prokleti obožavalac žabokrečine nije imao pametnija posla nego da baza po jarugama, već iz dubokog skloništa što ga je našla u njegovom lokalpatriotskom zaboravu. Zaborav je bio toliko dubok da čoveku iz Bostona ništa od značaja nije umeo da kaže. Louise Barlow je ubijena »od strane jedne ili više nepoznatih osoba«. Tako je glasilo zvaničan izveštaj. Njegovo je nezvanično mišljenje pretpostavljalo daje devojkicu ubio lutajući manijak iz velikog grada u prolazu kroz Hvannis. Razlika nije bila ni značajna ni korisna. U obe verzije počinilac je bio i ostao — nepoznat. Čovek iz Bostona nije bio zadovoljan. (Ljudi iz Bostona nikad nisu zadovoljni.) Zahtevaojeda mu se pokaže mesto gde je telo devojkice otkriveno. Svakog dana je, natovaren kamerama i foto-aparatima odlazio u ritove National Seashorea, kao da se nadao da i njenu glavu može da nade. Stupio je u kontakt sa svima koji su ubijenu poznavali. Dospeo je i do Nancy Gardiner. Razgovarao je s devojkicom u »Prazničnoj krčmi«. Ispitivao je. Pokazivao nekakve fotografije.

Sada to već ne bi mogao. Nancy Gardiner više ni s kim nije mogla govoriti. Niti ikakve fotografije gledati. Ležala je potrbuške ispod belog čaršava, natopljenog usirenom krvlju, koji je neprirodno skraćivao telo. Bila je mrtva. Ali to nije bio jedini razlog.

Drugi je bio što ni ona više nije imala glavu.

Krvava mrlja širila se gde je još pre sat vremena glava morala biti. Lekar nije ostavljao sumnju u pogledu vremena u kome je ubistvo izvršeno. Nalaz na telu poklapao se sa časom u kome je vlasnica kuće, gospoda Weycomb, čula lupu, vrisku, a potom tišinu, dovoljno zloslutnu da je privoli da se, preko volje, obrati policiji. Ova je odmah stigla. Soba je zatečena u stanju u коме je

sada. Ono što je ostalo od Nancy Gardiner ležalo je poprečke preko postelje.

Šerif je našao da je pravo vreme da se Bostonjanima pokaže kako i »provincijalci« znaju svoj posao. U ovom slučaju, i koje ubica. Ubica Nancy Gardiner, verovatno i devojkice Barlov. Barmen Fred ga je video i opisao. Opisao je i njegov automobil. Opise su potvrdili meštani koji su se zatekli u baru kada je Nancy izvela poslednjeg klijenta. Nikakvih izgleda nema da se i ovaj put izvuče.

Ne, nema. mislio je John Alden. Ne i ovog puta. Samo. ovo ovog puta nije se moralo dogoditi. Za ovo je on kriv. Nije smeo da se vrati u pansion i ostavi Nancy Gardiner bez zaštite kad je saznao za njenu spremnost da svedočenje ponovi na sudu. Nije smeo da za vreme razgovora s devojkicom ne gleda oko sebe, da zanemari sve koji su mogli da ih vide. možda od razgovora nešto i načuju. Pogotovu da zapaze fotografije na stolu. On je ubio Nancy Gardiner. Ubica joj je samo odsekao glavu.

Dvoumio se da šerifa oslobodi truda oko potere za nedužnim klijentom. Odustao je. On je devojkicu napustio neposredno pre nego što će je posetiti ubica. Dobro će doći kao svedok.

Nije bilo nužde da se čaršav s devojkice ponovo diže. Ali hteo je da ubicu suoči s njenom slikom. Ne samo njenom. Sa slikom Louise Barlow, takode. Sa slikom Doris Rea-gel na sudijskom stolu »Muzeja veštica« u Salemu.

A i s jednom požutelim, starinskom, nepostojećom, osim u njegovom mozgu. Na njoj se video njegov predak. John Alden, kome je. umesto glave, zjapila rupa.

John Carver je posmatrao oca hladno, neutralno, kao da gleda neku od svojih video-kaseta sa snimljenim običajima poslednjih ljudoždera Bornea, igru svemoćnog plemenskog vraća, čiji i najbeznačajniji pokret u toku godišnje ceremonije predaka ima presudnu važnost za život celoe sela.

Pokreti su mu bili prirodni, meki, neusiljeni, a opet, krećući se istim pravcem, uvek na isti dostojanstven način, delovali su nametnuto. Kao daje mišićima upravljala unutrašnja poluga, nesposobna za ljudske greške, sasvim iznad slučaja koji bi pokret mogao uputiti nepredviđenim smerom. Uzimao je čašu levom rukom — činilo se, ne što je levak, već što iz nekih drugih razloga tako mora — prinoseći je usnama s laktom savijenim pod istim uglom i malim prstom jedva odmaknutim od stakla, ispijao iz nje tri kratka gutljaja, a onda je, sa svim prstima priljubljenim, u nešto širem luku, širem no uvek istom, odlagao na sto, desno, između tanjira i noža, uvek na isto mesto, isti otisak na stolnjaku. Postupanje sa čašom, sa antropološkog stanovišta, bila je stereometrijska slika shematičnosti navika, a možda i usađeni koncept prostora koji se mogao ili smeo samo na jedan način savlađivati. Fizičke su mu radnje bile toliko automatizovane da su se u svim sekvencama na crtežu mogle geometrijski izraziti. Bile su takve, verovatno, i u mraku spavaće sobe. Repetitive ove mehanizovane kinetike behu u svojoj upornosti gotovo kultne. Kao da znače više od pukog kretanja kojim se dolazi do pića, hrane, s nekim se pozdravlja ili s mesta na mesto prelazi. A ipak, imajući u vidu očev karakter, nipošto nisu tako nešto mogle da znače. Nemogućnost dubljeg sadržaja upoređivala je oca s industrijskim automatom, a ne s plemenskim vraćem.

Izvesni ljudski pokreti, obični, beznačajni, svakodnevni, postali su s vremenom, izmenom duhovne sadržine — kulturni. Prodiranje falusa u vaginu, kad do njega dolazi pod krovom vlastitog doma, tradicionalan je čin profane ljubavi, preduzet radi zadovoljstva ili poroda. Ali, ako do ulaska dođe pod krovom haldejskog, grčkog ili rimskog hrama, onda je to sakralni čin spoja s bogovima. Bez obzira na jednako zadovoljstvo ili opasnost — u ovom slučaju počast — da se od boga zatrudni. Pokreti njegovog oca, međutim, ma kako ceremonijalni, ma koliko uvek isti, nemaju izgleda da postanu kulturni. Oni će ma gde, ma pod kakvim krovom ponavljani, ostati mehanički. Bezmalobrojno ali nikad sasvim *ljudski*

Nije to bio ekskluzivno njegov antropološki nacrt. Svi su mu za porodičnim stolom, svi Carverovi, Eatonovi, Brewsterovi, Allertonovi, delovali kao uspele, pa ipak u nečemu nedovršene i pogrešne imitacije ljudskosti. Mehanički mravi materijalističke civilizacije koji se ni međusobno ni od živih mrava ne mogu razlikovati, sve dok se u besmislenom automatskom kretanju udarcem čekića ne zaustave i pod mikroskopom ne rasklope.

Jedino se David Turner, muž sestre Lucille, automata takođe, razlikovao. Njegovi se gestovi nisu ponavljali. Nijednom čašu nije podigao na isti način. Kao da mu se telo, ostajući spolja isto, u intervalima između dva gutljaja, iznutra fundamentalno menjalo, pružajući predmetima na stolu uvek *drugu ruku*, nesposobnu za stare, istrošene pokrete. Taj, David, koji ga je, jamačno zbog raznovrsnosti svojih ekspresija, toliko privlačio da mu je opraštao i njegov F. B. I., prema kome su američki liberali osećali obavezu, sakrosanctnu netrpeljivost, kad se sve dobro odvagane, takođe — automatsku, vrlo sličnu prinudnim pokretima s kojima je njegov otac ispijao svoje čaše.

I on je, razume se, koliko je za samoposmatranje imao vremena, uvek bio nov. Ne samo u onom smislu u kome je to postao malopre, gore, u kupatilu, kao *drugi* čovek, u *drugo* doba, nego nov i u ovom, navodno permanentnom obliku, *antropološkom modelu* koji je stalno izmicao vlastitom konceptu.

Večera se bližila kraju. Muci se mogao sagledati kraj. Kroz uspavljivo zveckanje metala, kristala, šuštanje tkanine, škripu nameštaja, kao kroz gumirani paravan, dopirao je do njega udaljen žamor. Većina reci nije se razabirala, samo to nije bilo od velike pomoći. Znao je da se o njemu govori. Čelo se veče o njemu govorilo. I svako je već rekao sve što je povodom njega imao da kaže, svako je već izabrao svoj udeo u upropašćavanju života Johna Carvera mlađeg.

Samo on ništa nije rekao. Ni ono radi čega je došao u ovaj mehanički mravinjak. Da mu na pamet ne pada da

se na jesen kandiduje za Kongres. Ove ili ma koje druge jeseni. Odugovlačenje nije bilo posledica kukavičluka. Iz Pleasant Baya se vratio čvrsto rešen da političkim planovima oca jednom zasvagda učini kraj. makar bio primoran da odluku opravda naročitim stanjem kroz koje već mesecima prolazi. Oduvek, u stvari, samo poslednjih godina sve intenzivnije. Ali. kako je veće odmicalo, što ih je više slušao, shvatio je da ga u tom ofanzivnom raspoloženju, u toj zavereničkoj atmosferi, ne bi čuli. Da za otpor, dok su zajedno, u čoporu, na okupu, nema nade. Doživeće odmah, tu za stolom, varvarski pritisak. Carverovi nikad nisu ispuštali ono što su smatrali njihovim. Da 1621. godine nije morao umreti, prvi Carver bi još bio guverner Massachusettsa. Kinjenje, ubeđivanje, nagovaranje produžili bi se mesecima. Ne bi ga ostavili na miru. Ni na Elms Hillu, ni u Bostonu, gde je imao kakvu-takvu nezavisnost. Bio je i tamo, razume se, opkoljen svetom u kome se osećao kao pustinjač, ali to nisu bili Carverovi, nije zbog svoje mizantropije morao da se oseća kriv. Oduzeli bi mu vreme. Vreme mu je bilo potrebno. U neprobojnom zidu koji ga je odvajao od prošlosti otvorila se pukotina za koju je znao da postoji, da se bez nje ne bi osećao ovako neprilagođen, izmešten. *out of place*. Pukotina je bila srazmerno ništavna, možda i nije značila ono što u njoj vidi, što od nje očekuje, ali je, posle toliko godina, bila — jedina.

Sastojala se u jednoj reci. Reč u prezimenu. Prezime je bilo — Cortazar. Sve što o njemu zna jeste da ima veze s njim i da se veza tiče njegovog zdravlja. Cortazar je, po svoj prilici, bio lekar koji gaje lečio. Pošto ga se ne seća, moralo je to biti u najranijem detinjstvu. Drukčije se razgovor njegovih roditelja nije mogao razumeti. Posle ručka povukao se s Marjorie u sobu. Ona je, zamorena vrućinom, zaspala. Njega san nije hteo. Trudio se da je ne gleda, da se opet ne mora gristi zbog nenormalne ' odvratnosti koju oseća prema njoj i sopstvenom detetu u njenoj utrobi. Izvesnu bizarnu utehu nalazio je u tome što ga nije odbijala samo ona. Odbijale su ga sve žene s

kojima je pokušao da se probudi. Louise Barlow iz Hyannisa. Nadina Hathaway iz Bostona, takode. Osetio je neodoljivu potrebu da ode. Ustao je, istuširao se i izašao, nemajući određen cilj, osim da bude sam, cilj koji je pretpostavljao svakom drugom. Prolazeći pored verande, čuo je tihe glasove roditelja.

— Kako bi bilo da se obratimo Cortazaru? O Johnu mora on najviše da zna.

— Ne vidim da je stvar već dotle došla — rekao je otac nestrpljivo.

— John se ponaša kao da nije... — rekla je majka, ali nije misao završila.

— I kako tu može Cortazar pomoći?

— Mora da ima neki dosje.

— Ti nisi pri sebi! — rekao je otac žestoko. — Ti. valjda, ne misliš...

— Ništa ja ne mislim — kazala je majka. — Ne smem da mislim.

Nedovršenu rečenicu majke on je dovršio. S njegovim je dodatkom glasila: »*John se ponaša kao da nije pri sebi.*« Završena očeva mogla je biti jedino: »*Ti, valjda, ne misliš daje lud?*« Odvezao se u Hyannis, gde ga nisu tako dobro poznavali kao u Chathamu. U telefonskoj centrali je potražio veliki bostonski imenik. Našao je tri Cortazara. Dvojica su bili poslovni ljudi. Treći se zvao Juan i bio lekar. Bila je nedelja. Interfon u ordinaciji neće mu reći kakve bolesti dr Juan Cortazar leci, premda je o njima imao neku predstavu. Doznao je da prima svakog dana, osim subote i nedelje. i da prijem valja ugovoriti preko sekretarice Miss Stone ili prema slobodnim satima koje će aparat emitovati. Dr Cortazar je bio slobodan u ponedeljak između devet i deset pre podne. Naveo je izmišljeno ime i rezervisao termin. Zatim se odvezao u Pleasant Bay.

Kad je Marjorien otac, stari Allerton, podigao čašu da nazdravi budućem članu Kongresa i »ostalim srećnim budućnostima«, koje su uključivale i jednog novog Carvera, podigao je i on svoju čašu da zahvali na dirljivoj solidarnosti porodice u jpropašćivanju njegovog života.

Lagao ih je bez teškoća, s pakosnim zadovoljstvom. U lažnom svetu to nije bilo naporno. U lažnom svetu, istine nisu postojale.

Istokom, s Atlantika, najpre je dunuo hladan vetar, neuobičajen za ovo doba godine i noći, a onda se na Elms Hillu, ispred kapije letnjikovca Carverovih, pojavio jedan čovek.

John Alden se penjao blagom padinom parka bodro ali bez žara. Posao što ga je čekao juče bi, sa živom Nancy Gardiner, bio lakši. Nikad, i s neoporecivim dokazima, lak. Odobrenje za posetu bilo je prećutno, izričito nije ni očekivao. Ako je u pravu, naknadno će se ozvaničiti. Ako nije, povući će se. Ali se činjenica da je uznemirio Carverove suludom sumnjom neće moći povući. Turner mu to neće oprostiti. Po svoj prilici će ga poslati da penziju čeka među medvedima Stenovitih planina. Osećao se kao špijun koji je s velikim nadama poslan na neprijateljsku teritoriju, ali mu je stavljeno do znanja da ga, ako bude uhvaćen, niko neće u zaštitu uzeti.

Svi su prozori osvetljeni. John Carver stariji slavi sedamdeseti rođendan. Rođaci iz Bostona, Allertonovi. Brewsterovi, Eatonovi, Turnerovi, svi odreda familije »Saveza i ugovora«, ispod koga se nalazi i ime njegovog pretka, došli su sa poklonima. Pa evo, i on nosi svoj poklon. Posle trista pedeset godina u izvesnom je zakašnjenju. I, što se tiče ubijenog Aldena s »Mayflowera«, svakako je malko brzoplet. Svako iz iseljeničkih porodica mogao je odseći glavu njegovog pretka. Nije morao jedan Carver. I po svoj prilici nije. A zatim, ovaj John Carver mogao je odseći glavu Louise Barlovv. Nancy Gardiner, Doris Reagel. Nije mogao pretesterisati glavu Johna Aldena pre trista pedeset godina. Pa ipak mu se činilo da ta ubistva, razdvojena više od tri veka, ne povezuje samo ljudožderska tehnika, već i mračna tajna kojoj je tehnika tek __ — zaštitni žig.

Približavajući se belim, izlakiranim vratima letnjikovca, s kojih je lavlja glava, kao da mu se ruga, plazila bronzani jezik, ponavljao je jedino pitanje koje će Carveru postaviti: »Gde je bio u vreme ubistva Nancy Gardiner?« Onda će, naravno, on morati da odgovori na pitanje zašto to pitanje uopšte postavlja. Stići će do Louise Barlovv i fotografija — sada, na žalost, nevažnih — pa do Salema, gde je Carver sumnju za zločin delio sa trojicom ljudi. Do Salema noćas i ne moraju stići. Za to uvek ima vremena. Cilj posete nije Carverovo priznanje. Cilj je — strah. Priznanje će doći kao jedino olakšanje.

Zatresao je bronzani jezik. Zvuk je bio šupalj, neprijazan. Vrata je otvorio stariji čovek u prugastoj sobarskoj pregači. Bio je bezobrazan na ljubazan način. Gospodin John Carver mladi nije kod kuće. Bio je, to je istina, ali je pre jednog sata otputovao kolima za Boston.

Nije znao šta da radi. Na tako nešto nije računao. Pretpostavljao je da će Carver ovde, gde mu je najpogodnije, aranžirati alibi. Nagli odlazak nije izgledao logičan. Ali logično nije bilo ni da ga sretne na desetak metara od mesta gde je lane nađeno telo devojke Barlovv. Oklevao je, sobar je već počeo zatvarati vrata, izvukao je legitimaciju. Sobar nije izgledao impresioniran. Rekao je da će obavestiti gospodara kuće. Alden je odgovorio da to neće biti potrebno. Njemu treba obaveštenje za koje je siguran da ga i od njega može dobiti. Kada je danas po podne gospodin Carver mladi napustio kuću? Oko četiri sata. On ga je video kako se odvozi prema Hyannisu. A kada se vratio? Oko deset uveče. On mu je otvorio vrata. To je bilo dovoljno. Dokazivalo je da je John Carver, posle izleta u Pleasant Bay, imao vremena da sačeka njegov razgovor s Nancy, pa i njenog poslednjeg klijenta, a onda da je poseti i ostavi bez glave.

John Alden okrete leđa kući. Nije čuo da se vrata iza njega zatvaraju. Ni kad je do ograde od šimšira došao. Ude u kola, upali motor i, napravivši velik luk, uputi se putem koji će i njega odvesti u Boston, je gledao za njiru,,

Ovog trenutka je na Elms Hillit bio John Alclen. Mislio je. Iz Bostona javljaju da radi za A. H. D. Alden se raspitivao za vreme koje je Carver proveo van kuće. Rekao sam mu istinu. Iz Hvannisa harmen poručuje da je noćas ubijena Nancv Gardiner. Vreme se poklapa. Alden se odvezao putem prema Hvannisu. Verovatno će pokušati da stigne Carvera. Treba obavestiti Skitnicu.

Zatim je zatvorio vrata.

LJ. S. auto-strada 6 spajala je vrh poluostrva u obliku prsta koji zove s njegovim korenom, Provincetownom, a preko Truroa i Orleansa, s mostom Sagamore, kojim se s Cape Coda prelazilo na kopno Nove Engleske, a zatim provincijskim drumom 3 odlazilo za Plvmouth i Boston.

John Carver je vozio staloženo, dopuštenih pedeset pet milja na sat, iako je put bio bez prometa, a i suprotnim pravcem sve rede su ga mimoilazili izletnici. Saznanja koja ga sutra kod dra Cortazara očekuju ništa dobro ne obećavaju. Već odavno je sumnjao da s njim nešto ne valja. Da mentalni lapsusi, kao onaj na žalovima Pleasant Baya, večerašnji na Elms Hillu, naročito onaj dugi. lanjski koji ga je obuzeo posle neuspele ljubavi s l.oui-som Barlow a napustio tek kad se našao, ne zna kako. u ritovima, pa je, saznajući za devojčinu smrt, pomislio da je Crnkinju on ubio, da ta pomračenja svesti nisu posledica nervne iscrpenosti ili himerični proizvodi imaginaci je zavedene istraživanjem parapsiholoških svojstava drevnih kultova — da su, u stvari, transhronični odsjaji nepoznate realnosti što se, kroz naslage naturenog isku stva i memoriju zarđalu u očiglednostima, nastoji u njega probiti — ali da sve to može imati medicinsku i coriju. zakopan u nekom dosjeu, ni slutio nije. Najčudnije je bilo što se trudio da misli o susretu sa drom Cortazarom, a stvarno je mislio o susretu s ljubiteljem ptica za koga su sve morske laste iste. Da li voli ptice, koliko tvrdi, neizvesno je, ali da jp njima malo zna, j

Arktičku lastu inače ne bi pomešao s običnom. Belo perje, bisernosiva krila, rascepljen rep i jarkocrven kljun pod crnom kapom, u obe vrste su jednaki, ali ih poznavalac razlikuje po glasovima. Lovački krik obične morske laste zvuči kao kratko, odsečno »Keee-ar!« s naglaškom na prvom slogu. Krici arktičke laste su prodorniji. Razvučeno »Kee-aarrnn!« naglašava drugi slog i u njemu guturalno, kotrljajuće »rrrr«. Ona se pari severnije, u fjordovima New-Foundlanda. Na Cape Codu. gnezdištu obične morske laste, retka je. premda se u manjim kolonijama može naći. i ljubitelj je naseo statistikama.

Kao lampioni kineske Nove godine ili razgorele oči zadušničkih demona napravljenih od tikava, u daljini, preko zaliva. prohodnog samo leti, po zamračenim uvalama Nantucket Sounda i Martinog vinograda, stalno menjajući položaje." svetlucali su žućkasti prozori Yarmoutha ispred kola i Hvannisa u retrovizoru. Vazduh je imao nežnu. sedefastu zamagljenost zrele junske noći. U rasutim snopovima farova treperio je polen. razvejan njuškama bostonskih automobila, čije su oči, goreći hladnim sjajem, podsećale na oči ljubitelja ptica. I u njima je bilo rude u hlađenju, liva koji se puši. Oči ljubitelja, međutim, bile su ugašene. Kad je pri rastanku, na nasipu druma 28, skinuo naočare. gvozdeni sjaj nije zračio iz njih, na rumenim beonjačama prelamao se refleks zaliva. Močvarne fosforescencije izmešane s razređenom svetlošću sumraka senče predmete lažnim bojama. Na suncu te oči mogu biti i plave. Ali nisu. Sad je siguran. I na suncu su gvozdene.

Dok se ispod njega davila arktička lasta, himerični zlatooki utopljenik greo je po peni talasa prema jedrenjaku, s čije mu je palube pružao ruke čovek kome su oči bile gvozdene. Imao je mrko, vetrom istetovirano lice moreplovca, a nosio kožnu dolamu zanatlije. Ljubitelj ptica je bio opaljen suncem, odeven u kratku vindjaku od kože. Pokuša se setiti da li ga je ijednom dotakao. Vraćali su se kroz ševar na drum 28 koračajući napored. ali se dodirnuli nisu Kako ie to mnpiiie n uskom

tunelu od trske? Kad mu je pružio ruku. Ljubitelj se sagnuo po platnenu stolicu, ni tada ga nije dotakao. Zar je moguće da je ruku prevideo? Na drumu je rekao da je kola parkirao iza okuke, nemarno se oprostio, kao što se nerazumljivo predstavio, i iščezao u izmaglici. Istopio se u njoj, rasplinuo među drvećem. kao daje, pošto mu više ne treba, s olakšanjem odbacio čvrstinu ljudskog oblika. Njemu to nije bilo neobično. U principu, i nije bilo. Postalo je tek kad se setio da iza okuke prostora za parkiranje nema. Ko bi kola tamo ostavio, zakrčio bi put.

Čovek s utvarnog jedrenjaka i čovek iz močvare bili su jedno lice. Ista iluzija. 1 Ljubitelj ptica bio je priviđenje.

Automobil naglo skrenu s trake i zapara kameni ivičnjak. Ispravljajući volan, grubo je zakočio. Kola su derala lučni branik, odbila se od bankine, krivudajući asfaltom, iskosila se dužinom puta i stala. Ispravio ih je. priterao uz ivičnjak da ne smetaju saobraćaju, ugasio motor, iz šoferske pregrade izvukao baterijsku lampu, izašao iz kola i pažljivo osmotrio oštećeni bok karoserije. Vratio se na

sedište i otvorio kutiju sa cigaretama. Tek tada ga je probio znoj. Ruke su mu drhtale. Jedva je na tabli pronašao električni upaljač. Posle tri pokušaja uspeo je da zapali cigaretu, ne samo prste. Duvan nije imao nikakav ukus. Punio mu je pluća dimom presušene slame. Da je vozio preko pedeset pet milja, brzinom razumljivom za pust drum, bio bi mrtav. Dobio bi hladan, gvozdren pogled. Ostatak noći. a možda i večno-sti, lutao bi U. S. auto-stricidom 6, izazivajući neobjašnjive saobraćajne nesreće.

Ljubitelj ptica, dakle, zagrobna je himera. Ilije on lud. Samo, to se nije međusobno isključivalo. Ljubitelj je mogao biti himera zato što je on lud. što ga je sumanu-tost. slobodna od logike, izvukla iz irealnosti. navukla mu telo, rekonstruisano iz opisa puritanaca Crkve hodočasnika, kojima se zbog Salemske afere bavio, i ko zna iz kakvih razloga postavila uz ogradu sablasnog jedrenjaka .— očigledno. »Mavflemcra« .-r- možda u času kad su s

glavne katarke ugledani žalovi Cape Coda. Daje zdrav, taj bi bio stvaran ljubitelj ptica, bar neko ko voli ptice iako o njima ništa ne zna. realnost s kojom se čovek može sudariti, opipljivo telo a ne bestesna uspomena iz atlantskih brodoloma.

Ili je zdrav, a ljubitelj astralna projekcija nesrećnog. grešnog života koji u limbu ne nalazi mir? U knjizi o Salemskim procesima tvrdio je da su obešene žene pose-dovale natprirodne moći - da li i demonske, zavisilo je od moralnog stanovišta — ТРУВСТКІВЕОІ. transkineze. sposobnost prenošenja kroz prostor, kojoj su ljubitelj ptica i zlatooki utopljenik, u ritovima rezervata, dodali i tpuvoiripovi. transihroniju. moc seljenja kroz vreme. a možda i orfičku pobeđu nad smrću. Salemske pitomice Titubine. lancasterske veštice iz 1613. godine, verno i bogobožno opisane od Thomasa Potta u *The Woiuia-full Discoveric oj Witclws in thc countie oj Lcmcaster*. («Divno otkriće veštica u grofoviji Lancaster»). njihove satanske dvojnice iz Alzasa ili East Anglije. žrtve vvitcht-erafta generala Matthewa Hopkinsa. loundunske ursu-lanke majke nastojnice Jeanne des Anges. i sve ostale sestre po đavolu ljudske povesti nisu mogle biti shvaćene same za sebe. Sve su one bile čileći, nestajući, ponekad zloupotrebljen eho drevne nauke čiji su spaljivani i krivotvoreni čarobnjački manuskripti, magijski kodeksi, alhe-mičarski recepti bili maska za ezoterično znanje što se prenosi s kolena na koleno kroz duhovno iskustvo izabranih posvećenika. Haldejski magi sa sliva Tigrisa i Eufratosa. sai'ski sveštenici boginje Nat. koji su Solona obavestili o veličini Atlantide i njenoj propasti, žreci Velike Majke, kartaginske Astarte. prenete iz feničan-skogTira i Sidona. čuvari svete iepa (Hiere) u Eleusisu. grobu najdublje tajne grčkog sveta, pitagorejci i orfičari. sveštenici Maja. druidski vrači. nekromanti, čarobnjaci, magičari tzv. doba tmine, šegrti Merlina, vitezovi Okruglog stola kralja Artura i sledbenici Albertusa Magnusa. Nostradamusa i Paracelzusa. Cagliostro i ostalih čudo-, tvoraca, katari, valdezijanci, apostolska braća i druge

»hereze«, moćni vitezovi hramovnici, poznavaoi Kaba-
le, vrači Crne Afrike, australijski Aborigini, karipski
vudu-posvećenici, sibirski i saharski šamani, hindustan-
ski fakiri i tibetanski osamljenici, pustinjaci Tebaide i
današnjih industrijskih metropola, organizovani u tajne
krugove, vitezovi »Reda zlatne zore«, učenici Aleistera
Crowleya i Madame Helene Petrovne Blavatskv. Hristo-
vi apostoli, pa i sam Spasitelj, svi su oni, u većoj ili
manjoj meri, izvesni možda u najvećoj, *konačnoj* meri,
bili posednici, sudionici, saučesnici jednog istog lanca
događanja *prave istorije*, koja se, tek tu i tamo prepoz-
natljiva, kao izgubljeno kopno izbilo iz niš-tavila okeana.
odvija ispod spoljašnje i lažne povesti čovečanstva. Toli-
ko je mogao da nazre, ne uvek shvati, premda malo od
toga u knjigu da unese, dok je tragajući za antropo-
korenima moći Salemskih veštica silazio sve dublje u
prirodu humanog odnosa s Univerzumom, sve dalje u
biografiju njegovog *drugog života*.

A ako je zdrav, naravno, koliko pripadnik bolesne
vrste uopšte može biti, zdrav samo *izuzetan* — što na
neki način može značiti i *izabran* — susret s ljubiteljem
ptica nije slučajan. Neke se dveri sporo otvaraju ali se
otvaraju. Ukazuju se drugi predeli. druga vremena. Možda
i prizori *prave* ljudske istorije. Tada bi razgovor s
ljubiteljem ptica s jedrenjaka »Mayflower« iz godine
1620. ili zlatookim utopljenikom Johnom Howlandom
više vredeo od svega što bi Juan Cortazar. lekar ovog
sveta, o njemu mogao da kaže.

Jedna kola se zaustaviše kraj njega. Staklo vozačkog
sedišta se spusti i čovek za volanom, prilično zapuštena
izgleda, zapita ga da li mu treba pomoć. Rekao je da je
sve u redu. Čovek je mahnuo rukom, podigao zadimljeno
staklo i odvezao se prema kopnu.

Halucinacije su imale originalnu hronologiju. U pro-
storu su se smestale bez reda, ali držeći se ograničene
teritorije, za koju mu se činilo da lokalizuje kretanje
projektovane ličnosti dok je bila živa. Simulirale su,
takode, stvarne događaje iz njihovih života. Utvara mla-

dog Johna Hovvlanda formirala se nad vodom u koju je
potonuo pre pristajanja »Mayflowera«. Mesto, razume
se. nije bilo sasvim isto — kada se nezgoda dogodila,
lađa je bila devet dana udaljena od Cape Coda — ali bila
je u *istom* moru. Potom se ponovo otelotvorila duboko u
ritovima. Verovatno je i živi Hovvland dovde dolazio.
Sekira je mogla biti oružje za odbranu od divljaka, tako
da je bez objašnjenja ostala jedino krv na njenom sečivu.
ako nije poticala od kakve životinje. Utvara ljubitelja
ptica koja je Hovvlandu, posle čudotvorne elevacije. po-
mogla da se na brod popne, otišla je u unutrašnjost
poluostrva još dublje, verovatno dokle je dopro i živ
čovek gvozdениh očiju. Sudeći po odeći — zanatlija. S
iseljenicima je iz Plvmoutha pošlo njih četvoro, unajmlje-
nih da pomognu u smeštaju, a onda da se vrate u
Englesku. Jedan je ostao, trojica se vratila. Nije se moglo
znati kojem od njih priviđenje pripada. No. logično je da
pripada onom koji je ostao. Samo je taj za *zemlju* i *vreme*
bio vezan. A on se zvao — John Alden. Najdalje su
doprli učesnici zagonetnog obreda *izlivanja vode*, u kome
se izmešao s posthumnim likom Johna Hovvlanda. Chat-
ham s Elms Hillom, Atlantiku okrenuti, behu prilično
daleko od mesta iskrcavanja »Mayflowera« i doline
Truro. najdublje tačke do koje je doprla ekspedicija
Milesa Standisha. Granica pokretljivosti duhova, poznate
iz demonologije. ali nikad stvarno dokazane, ovde su
pomerene u prostor do koga živi puritanci 1620. godine
nikako nisu mogli dospeti. I to je u halucinacije unosilo
ono što je on osećao kao — *prostorni haos*.

U vremenu, međutim, njega nije bilo. Vladao je savr-
šen red. samo je bio obrnut od originalnog. Halucinacije
su se kroz vreme prostirale *unatrag*. Njihov je sled ličio
na proces arheoloških iskopavanja. »Utvarna nalazišta«
otkrivala su najpre najmlađe, a potom, redom, sve starije
slojeve prošlosti. U početku mu se činilo da snovidne
ličnosti imaju hereditarne veze s njim. Imao je desetak
godina kada ga jedne noći probudi prisustvo gospodina
u redeneotu iz sredine XIX veJta. Gospodin je

udobno zavaljen u fotelju s njegovim odelom, iako, kad je nestao, ono nije ostalo izgužvano. Bio je to jedan od Carverovih sa zida biblioteke, Samuel Carver mladi, koji je sišao sa smeđe dagerotipije da poseti potomka, a onda se, ne ostavljajući nikakve poruke ni traga, vratio na zid, među mrtve rođake. Sutradan je ustanovio da se prevario. Nije to bio Samuel Carver. Nepoznati čovek samo je na njega ličio tamnim redengotom i kosom počesljanom po ukusu doba. Kasnije, na Harvardu, utvare su dolazile iz sve dublje prošlosti, iz sve starijih *arheoloških slojeva vremena*, da ga danas vrate među praoce Amerike, čak u godinu 1620!

Bio je siguran da u njima nema *poruka predaka* o kojima izveštavaju iskustva drugih parapsihotika. Među utvarama nije bilo Carvera. John Hovvland i John Alden nisu s njim bili ni u kakvom srodstvu. Jedini izuzetak je lik ispod lažne slike prvog američkog Carvera, imenjaka Johna. Ali, ni to nije pravi izuzetak. Taj lik nije bio priviđenje sposobno da se pokreće, menja, iz ničega se stvara i nestaje. Bio je prosto nevidljivo lice utisnuto ispod drugog, vidljivog. Kao istrt profil na zlatniku koji je zamenio neki drugi.

Halucinacije su najpre posedovale samo sliku. Sad su dobile i glasove. S početka slike behu nemušte, zamućeni prizori na oštećenom ekranu, koji je na trenutak zakrivao pravi svet. Sad su razvile sve dimenzije, ušle u prostor i vreme, i u njegovom kontinuumu trajale naporedo, ravnopravno s njim. Imale su već i ljudske navike, rutine, svoje sklonosti i odbojnosti. Zanimarivale su razlike između raznih vrsta morskih lasta, govorile razvučenim, gutajućim bostonskim naglaskom, sedele na tronošcima kupljenim u radnji za sportske rekvizite i zanimalo se za lokalne zločine.

Sve su to radile, ili se s njim nešto ozbiljno događalo.

Upalio je motor. Dubok zvuk mašine ga umiri. Stvaran je, pouzdan, nabijen telesnošću. Nije čudo što se duhovi ne pojavljuju u fabrikama — osim kad su napuštene — među strojevima, nigde _g_ de rade mašine, gde je

civilizacija poistovećena sa svojom primarnom prirodom; što nestaju sa zemlje koju su sa živima ravnopravno nastavali, dok se živi nisu mašinama okružili i najzad toliko izmešali da ih je od ovih nemoguće razlikovati. Pre nego što stvari oko sebe optuži da ne postoje, da su njegovi ružni snovi, čovek mora biti siguran nije li i on nečija teška mora.

S druge strane, iz pravca kopna i mosta Sagamore, nailazila je duga kolona automobila. Ličili su na plehane insekte koji žure ka morskim leglima, a onda, najednom, vide u njima robote crvenih, gvozdениh očiju koje teraju na podmazivanje.

Seti se, takođe, imena ljubitelja ptica.

I on se zvao — John Alden.

GLAVA PETA

VELIČANSTVENE DEVICE
NA LETEĆIM METLAMA

»Ko veni je u đavola, već mu pripada.«

Thomas Mann: *Doktor Faustus*

Boston je glavni grad savezne države Massachusetts i prestonica Nove Engleske, istorijske kolevke američke nacije. Na njegove atlantske obale su, jedrenjakom »Mayflower«, doplovili dobrovoljni izgnanici Crkve hodočasnika i, posle kraćeg zadržavanja na Cape Codu, preko puta poluostrva u obliku prsta koji zove, podigli naseobinu Plvmouth, da obeleže uspomenu na evropsku naseobinu iz koje su bili isplovili. Ozbiljnog razloga za sećanje na stari Plvmouth nisu imali. Njihova je vera u Engleskoj progonjena, oni sami ponižavani. Nekoliko decenija pre godine 1620. i znamenite transatlantske pustolovine, u vreme »Krvave Mary«, javno su ih spaljivali. Hrabri i nepokolebljivi trpeli su omrazu sugrađana, ne odričući se *prave vere*, ali je većina krila svoja uverenja i bogoslužjenja održavala po zabitim skrovištima nalik na rimske katakombe ranih hrišćana. Mnogi su izbegli u Holandiju, a bilo ih je koji, ne mogavši podneti pritisak neprijateljskog javnog mnjenja, potpisaše omraženi *Akt o uniformnosti*, odrekoše se nezavisnosti i ponovo pristupiše Anglikanskoj crkvi. Samo je čudesan smisao njihove domovine za kompromise otkrio način da jednim činom zadovolji dve nevolje i dve potrebe imperije: oslobođenje od hereze i naseljavanje divljine, od kojih su obe pripadale kruni najhrišćanskijeg kralja Jamesa I. Hronološki uzev, oni ne behu prvi britanski naslednici Amerike. Još je opreznju kraljicu Elizabetu privoleo navigator Humphrey Gilbert da 1583. dopusti kolonizaciju Newfoundlanda. Ako se ne računaju srednjevekovni posedi u Francuskoj, bila je to prva engleska prekomorska kolonija. Posle Gilbertove pogibije i propasti poduhvata, Povelju o kolonizaciji Severne Amerike preuzima sir VValter Raleigh, osnivanjem Virginije, kojom je odana jipčast kraljičinom sumnjivom devičanstvu. Ali se naseljenici iskrcavaju na zapadne obale Atlantika tek kasnije, da bi se i oni, juna 1584, povukli pred divljinom i na brodovima sir Francisa Drakea vratili u domovinu. Prvi koji su ostali, stotinu odraslih muškaraca i žena, iskrcalo se, pod zapovedništvom Johna Whitea, na ostrvu Roanoke, na uskoj traci zemljišta sličnog pantljičari, ispod današnjeg Norfolka u Virginiji. Unuka Johna Whitea prvo je dete engleskog porekla rođeno na tlu Amerike. Koloniju ne spominjemo zbog toga. Ona u istoriju Atlantide, jer ovo što se izlaženjena je povest nastavljena tamo gde su Heleni Solon i Platon stali, ulazi zbog izveštaja što ga je White o njoj u Londonu podneo Kruni. On se u Englesku vratio po provijant za koloniste. A kad je do ostrva Roanoke ponovo doplovio, nije na njemu zatekao ni jednu živu dušu. Pretpostavljalo se, a i sada se misli, da su prvi kolonisti Virginije masakrirani od Indijanaca. Za nas, međutim, Whiteov izveštaj isuviše podseća na »istine« o pokoljima i pogromima koje od istorije čine belu, neprohodnu mapu, iscrtanu da zavara a ne uputi, obuzda a ne ohrabri.

LJ svakom slučaju, oko godine 1600. još uvek su španski posedi u Meksiku, Floridi i na Zapadnoindijskim ostrvima jedina rezidencijama područja evropske kolonizacije. Godine 1587, zajedno s Velikom armadom, u Kanalu tone španska pomorska moć, a s njom i katolički ekskluzivitet u osvajanju Severne Amerike. U Engleskoj se ubrzano osnivaju kompanije za eksploataciju otvorenih prekomorskih mogućnosti. Jedna od njih, pod ime-

nom »London Companv«, šalje na zapad 1606. lađu s kolonistima. Godine 1607, u proleće, ulazi ova u Chesapeake Bay i na severnoj obali jedne reke, dvadeset pet milja uzvodno, osniva Jamestown, prvu permanentnu britansku koloniju na tlu Amerike, Istorija priznaje da se Jamestown održao jedino uz pomoć uglednog indijanskog poglavice Povvnatana, pa to još više u sumnju dovodi Whiteovu legendu o indijanskoj krivici za propast kolonije na ostrvu Roanoke, a potvrđuje ono što će. Dod

neobičnim okolnostima, o njenoj sudbini saznati John Carver od jednog starog Indijanca koji se takođe zvao — Povvnatan, i to u trenutku kada više nije bio Carver, a ni ono što je do tada mislio da jeste.

Na godinu dana pre plovidbe »Mayflowera«, 1619, imala je Virginija jedanaest okruga i lokalni parlament, tzv. *Home of Burgesses*, sa dvadeset dva slobodno izabrana predstavnika, po dva za svaki okrug. Na ovoj stranputici priče o Atlantidi nema potrebe dublje ulaziti u ranu povest prve engleske kolonije na tlu Amerike. Dovoljno je skrenuti pažnju na nekoliko presudnih događaja, koji će kasnije, kad tome vreme dođe, biti objašnjeni iz ugla one *prave* istorije sveta koja se još uvek nevidljivo odvija ispod prividne i tuđe njegove biografije. Iste godine, 1619, kad je po kraljevom dopuštenju Virginija dobila prvi lokalni parlament, dobila je, ironičnim paradoksom u sinhroniji, i prve robove, dvadeset crnaca prevezenih holandskim brodom. A uskoro će dobiti i rat. Ne držeći se sporazuma s domorocima, kolonisti su sve dublje prodirali na indijansku teritoriju. Dok je moćni Povvnatan bio živ, mir je nekako održavan, ali kada gaje zamenio brat, osamdesetogodišnji Opechancano, Indijanci napadoše. Samo u jednom danu, 22. marta 1622, ubijeno je trista četrdeset sedam kolonista. Tri godine kasnije kolonisti su, takođe u jednom danu, masakrirali hiljadu Indijanaca, i tako uspostavili srazmeru istrebljenja koja će u budućnosti stalno rasti u njihovu korist, a na štetu *nevidljive istorije ljudi*. Treći je događaj, premda posledica prvog indijanskog rata, najvažniji. Koristeći kao izgovor nesposobnost Virginia Company, legalnog vlasnika teritorije, da zavede red na svom posedu, James I, 16. juna 1624, proglašava ovu za — *Royal Colony*, Kraljevsku koloniju, i stavlja je pod neposrednu upravu Stuarta. Iako manje poznat, četvrti događaj nije nimalo beznačajniji. Sve do 1636. za lokalni parlament glasali su svi odrasli kolonisti muškog pola. Od te godine glasačko pravo zadržavaju samo oni koji poseduju određenu količinu zemlje.

Premda je virginijski Jamestown osnovan na deceniju i po pre puritanskog Plvmoutha, i njegovi su naseljenici stvarni praoci američke nacije, a ne putnici jedrenjaka »Mayflower«, ovim drugima je čast priznata i njima je kao utemeljivačima Amerike na Cape Codu podignut spomenik. Bilo je to možda prvi put da se vidljiva povest povukla pred *nevidljivom*, da je vidljiva pristala da slavi nešto što bi po svojoj prirodi pre trebalo da zaboravi.

Da bi saznali zašto se tako desilo, moramo se vratiti, paradoksalno, ne u prošlost, ne unatrag, nego ponovo uhvatiti korak sa sadašnjošću i naći se u Bostonu, juna meseca 1988.

Država Massachusetts. kome je ovaj grad prestonica. vuče ime od indijanskog izraza za *velike bregove*, ispod kojih pripadnici plemena *Algonquian* držahu svoja zborišta i sahranjivahu svoje mrtve. Zborišta su nestala, groblja se, s mrtvacima, u zemlju povukla. Bregovi ostadoše gde behu. Po njihovim je padinama rasla ista trava kakvu su gazile meke urodeničke mokasine, osim tamo gde je dotaknuta mašinama za košenje. Unaokolo je i dalje rastao brest, rumeno drvo krajine. Njegovo granje još su mrsili stari atlantski vetrovi. čijim su neumornim zamahom nošene ptice koje su nadletale »Mayflower«. vetar koji je u najdubljjoj, zametnutoj prošlosti nosio vodu što je potopila Atlantidu.

Ali nijedan od užurbanih stanovnika Bostona, mimoilazeći se tog prohladnog junskog prepodneva sa Johnom Carverom, pa ni on, vičan prividenjima, nisu osećali da zborovanja pravih posednika ove zemlje još traju i da se njihovi grobovi, duboko ispod asfalta, vraćaju na stara, sveta mesta.

Niko nije slutio da će nečujni i nevidljivi pokret mrtvih ispod zemlje, ujedinjen sa nečujnim i nevidljivim pokretom živih iznad nje, sudariti najzad dve paralelne istorije stanovnika sveta, jednu istinitu, drugu lažnu, u nemilosrdan i konačan rat. od kojeg koristi možda ni jedna neće imati.

U kakvom je raspoloženju bio, Johnu Carveru malo je stvari i iz ovog realnog sveta moglo da privuče pažnju. Poseta Juanu Cortazaru sasvim je propala. Nikakva, doduše, ubeđivanja lekarova da ga u dosjeima nema, da nijednog Carvera nije lečio, ne bi mogla sama za sebe da ga razuvere. Ali ovaj je Cortazar imao jedva nekoliko godina više od njega, a praksu u Bostonu otvorio je tek zimus. Nikako nije mogao biti *njegov* Cortazar. Taj je morao imati između pedeset i šezdeset godina. Po svoj prilici, bliže je šezdesetoj. Napustio je ordinaciju pogrešnog Cortazara 'manje onespokojen neuspehom koliko težinom zadatka pred kojim se iznenada našao. Najjednostavijeg puta morao se odreći, lako je po razgovoru roditelja shvatio da se otac — iz razloga koji i njega plaše — nerado i seća Cortazara, još manje pristaje da mu se obraća, pod pritiskom bi verovatno popustio. Doznao bi adresu lekara, ali bi njegov nalaz, ma kakav bio, morao deliti s roditeljima. Ništa ni s kim nije hteo da deli. Osećao je da je ono što će saznati, ako sazna, samo njemu namenjeno. Preostalo mu je da nastavi traganje koje se pod novim okolnostima može proširiti na čitavu Ameriku, a otegnuti na godine i godine. Cortazar je mogao ordinirati u Bostonu, a potom se odseliti. Mogao je u Bostonu nikad i ne raditi. Ako su roditelji imali razlog da drže u strogoj tajnosti neku njegovu društveno nepodobnu bolest, najbolje bi u tome uspeli angažujući lekara izvan Bostona, nekoga ko je od ovog grada udaljen koliko je to uopšte moguće. Pa ipak, od nečega je morao poći. Tako je na karti njegovih dilema ponovo iskrasao Boston. Trebalo je najpre videti da li je neki Juan Cortazar u njemu radio u vreme kada je on imao manje od pet godina i još uvek nesigurno sećanje.

U tome će mu pomoći Nadina Hathaway. Dok s profesorom Laskyjem razgovara o svojoj knjizi, ona će se raspitati u Lekarskom udruženju Bostona. Udruženje mora imati podatke o lekarima koji su u gradu ikada ordinirali. Smisao Bostonjana za istoriju bio je snažan, gotovo bolestan. Oni su sebe smatrali potomcima očeva

sa »Mayflowera«, pa prema tome Praamerikancima Predvodničko učešće u ratu za nezavisnost, Lexington i Concord, takozvani »Heritage Trail«, *Staza nasleda* koja kroz njihovu državu prolazi, uvećalo je ovo osećanje do aristokratske uobraženosti, tek malo ublažene učenim liberalizmom, koji je, kad su ga i kako oni zastupali, delovao još aristokratskije, još konzervativnije, još nesnosnije. Udruženje će bezuslovno imati podatke o Cor-tazaru ako je lekar toga imena u Bostonu ikada živeo. Mogao ih je tražiti i sam, ali bi se očekivalo da kaže svoje ime, ako već ne i prave razloge interesovanju. Razloge je mogao izmisliti. Ako bi dao i lažno ime, uvek je postojala opasnost da ga neko prepozna. Prezime Carver bilo je jedno od onih s kojim je anonimnost, bar u Bostonu, bila neizvodljiva. Nadina će sve to lakše obaviti. A njoj je mogao reći što je hteo. Čak i ništa. Bila je zaljubljena u njega još na studijama. Kao sekretarica Antropološkog odseka, pa onda njegovog mentora, profesora Williama--Billa Laskvja, imala je često prilike da ga viđa. Najpre u predsoblju profesorovog kabineta, gde je suvereno rukovala profesorovim univerzitetskim i ličnim poslovima. A onda, od jedne pijane noći koje se nerado sećao, i u vlastitom krevetu. Što se tiče ljubavi, stvar nije bila naročito uspešna. Kao ni s drugim ženama, uostalom. Ako će pravo, uopšte nije bila uspešna. Izgleda da ona to nije primećivala. Ženska sebičnost i muška kontracepcija solidarno su štitile njegovu tajnu. Ono što nisu uspevale je da ga sačuvaju od odvratnosti prema činu, koji je preduzimao više da se suprotstavi sve brojnijim i nepod-nošljivijim *razlikovanjima* od drugih, nego da u tome uživa, čak i nešto, sem odbojnosti, stvarno oseća. Nadao se da ga večeras neće pozvati. Ne bi je mogao odbiti. Ponižavajuće mučenje počelo bi iz početka.

Izbio je mostom, preko basena reke Charles, na Glavnu ulicu predgrađa Cambridge. S leve je strane ostavio mamutsko zdanje I. T. M. (*Massachusets Institute of Technology*), Hram boga Atoma materijalističke civilizacije.

cije, i ušao u Massachusetts Avenue, između Harvard Squarea i Harvard Yarda, gde su se još mogli naći, bar po bibliotekama, ako ne i u mozgovima, zaboravljeni tragovi jedne sasvim druge civilizacije. Crvenkasta cigla, zarasla u virginijsku puzavicu, podsećala je na georgijansku Englesku.

Uostalom, na Stari kraj sve je ovde podsećalo i bilo održavano s upornošću nostalgije čiji razlozi već davno nisu postojali.

Ali nije Stari kraj na Harvard Square doveo mladu ženu, po svoj prilici studentkinju, u uskim belim platnenim pantalonama i tankoj plavoj majici bez rukava, na kojoj je pisalo »*Get lost, cripple!*« (Gubi se, bogalju!). Nije se činilo daje dovučena ni žudnjom za saznanjem, ni da je ovde mladiću zakazala sastanak. Žvakaću gumu mogla je žvakati na svakom drugom mestu u Bostonu. Ali, ona je tu gumu žvakala baš ovde, na Harvard Squareu, naslonjena na zid s izlozima jednog kafea, s levom nogom uprtom u zemlju, desnom savijenom u kolenu i petom na taj zid oslonjenom.

A sve je to radila zbog jednog *Starog kraja* kojeg se više niko na svetu nije sećao.

Pri tome je i mislila, što se po bezizraznom licu, s ustima koja su se pokretala kao da su i sama od gume, nije moglo zaključiti.

Carver je bio kod dra Juana Cortazara. Tamo je svakako doznao da to nije onaj Cortazar koji mu treba. Šta će dalje preduzeti, nije jasno. Skitnica javlja da vozi prema Harvard Squareu, gde se nalazim. Ima sastanak s profesorom Laskyjem. Prati ga ljubitelj ptica. Da li sam i dalje potrebna.'

Devojci je prišao mladić. Smešio se tražeći najpogodniju reč za upoznavanje. Kad je tu reč izgovorio, devojka je, ne gledajući ga, pokazala na preporuku ispisanu Dreko Dneumatičnih grudu

Mladić se povukao i malne sudario sa Johnom Carverom, koji je zamišljen išao prema univerzitetskoj zgradi u kojoj je bio smešten njegov Antropološki odsek.

Primetio je devojk. I — gumu. I to je rutina, ta guma, koja će jednom, s početka nevina, preći u gene i postati — neizbežna, automatska. Svi ljudi će žvakati gumu. I niko neće znati zašto. Još izvestan broj generacija možda će i znati. Guma je dobra za zube. Guma je dobra za gimnastiku ličnih mišića. Guma sprečava brzo starenje. Zatim će se razlozi, ispravni ili neispravni, izgubiti. Ostaće samo — žvakanje. To je sudbina svih ljudskih radnji. Transmutacija od slobodne do automatske radnje, od pojedinačne do opšte, od voljne do prinudne.

Naljuti se na sebe što sve pretvara u antropološke generalizacije, i svemu nalazi opšte objašnjenje. Sve se uvek na sve mora odnositi. Ne baš sve, zapravo. Natpis na devojčinim grudima »*Get lost, cripple*« odnosio se, svakako, samo na njega.

Za Johna Aldena, agenta F. B. I., nisu postojali naročiti razlozi da Johna Carvera prati. Osim iskustvom potvrđenog osećaja da je i sam praćen, i potrebe da utvrdi da li, ako jeste, praćenje stoji u nekoj vezi sa slučajem na kome radi, ništa ovu vožnju Bostonom nije iziskivalo. Sinoć na provincijskom drumu 28 Carvera nije uspeo da stigne. Nije se uznemiravao. Znao je gde će ga naći kad mu bude trebao. Smrt Nancy Gardiner odložila je na neodređeno vreme tu potrebu. S njom je nestao sudski dokaz Carverove krivice, ostavljajući u njegovom pamćenju jasan trag s kojim ništa nije mogao započeti. U izvesnom smislu opet se našao na početku. Gomilao je posredne i neposredne dokaze, ali se proceduralnom zaključenju istrage, hapšenju, nije primicao. Poseta Elms Hillu bila je izlišna. Trebalo je da bude zadovoljan što Carvera nije kod kuće zatekao. Nije, naravno, mogao da neutrališe pogrešan potez koji je rjpvukao razgovarajući

sa sobarom. Ovaj će Carvera izvestiti da ga je tražio F. B. I. Mladić će postati oprezniji.

A možda i neće. Neće, u stvari, nipošto. Oprezniji bi postao normalan čovek. A on normalan nije. On *ne može* da ne čini što čini. Saznanje da se na njega sumnja, baciće u brigu i napraviti predostrožnijim samo onaj deo njegovog dvojnički ustrojenog bića koji u ubistvima ne učestvuje, možda za zločine i ne zna, ali ih kao nesvesni saučesnik štiti. Vršice izvesne zaštitne radnje čiji smisao ni sam neće razumeti, ali u trenutku ubistva, kad bolesni dvojnik ostane sa žrtvom sam, nikakvu potrebu za zaštitom neće osećati. Moraće ubiti, ma kakve sumanute motive imao.

Da Doris Reagel nije bila kasirka u Salemskoj robnoj kući, dve prostitutke koje su posle nje bile ubijene odvele bi ga do logične pretpostavke *moralnog ludila*, česte u promiskuitetnom ali u duši puritanskom svetu. Nije u Americi bilo dana u kome neki luđak ne bi ubio neku ženu u nameri daje od greha očisti. U svakom slučaju, i ovde su sve to bile žene. Pored dekapitacije i noći u kojoj su izvršene, bila je to jedina činjenica koja je spajala oba zločina, razlikovala ih od onog iz 1687, kada je izmasakriran muškarac. Carver, dakle, jednostavno neće *moći* da bude oprezan. Moraće da postupa po šemi koju su odredili klinički slučajevi analognih ubistava pre njega. Tako je to bilo sve doskora. Da je praćen, prvi put je primetio na povratku iz Cape Coda u Boston. Hteo je Carvera da stigne. Vozio je drumom 28 nedopuštenom brzinom, računajući na prореđen noćni promet i nebrigu policije. Približavajući se šumarku za koji je znao da krije krčevinu od požara, korišćenu od saobraćajne policije za zasede a od auto-ljubavnika za skloništa, učinilo mu se da vidi svetlost prigušenog fara. Naglo je zakočio i, prošavši šumarak, nastavio da vozi sporije. Ubrzo je u retrovizoru primetio kola. Zapamtio ih je po zadimljenim staklima koja su vozača činila nevidljivim, iz Hvannisa i sa »ornitoloških« lutanja po rezervatu Pleasant Baya. , Moeao ie to, naravno, bitLzaJkasneli Jurista sa Cape

Coda. S obzirom na prisustvo kola u rezervatu, autentični ljubitelj ptica. Da on, John Alden, nije policajac, to bi i bio, i njegovi susreti s tim kolima pod raznim okolnostima ostali bi puka koincidencija. Ali, bio je policajac i u koincidencije nije verovao. Slučaj mu je uvek izgledao sumnjiv, uvek vredan proveravanja.

Pogotovu što je plava kola iste marke, s neprovidnim staklima, i sada iza sebe video.

Činjenica da je praćen, otvarala je u slučaju nove perspektive, a ove dovodile do gorke spoznaje da je, ako se i jedna pokaže tačnom, odlaskom na Elms Hill ipak napravio grešku. Jer mladi John Carver tada ne bi bio običan ludak, vojnik sablasne armije bolesnih bića što po svratištima, čorsokacima i jarugama Amerike ostavljaju krvave tragove svojih neprilagođenosti. Bio bi nešto i od toga — gore.

Carverov se auto zaustavio na Harvard Squareu. Carver je izašao i peške se uputio prema univerzitetu. Ovde za njega nije bilo posla. Doris Reagel je ubijena noću. Louise Barlow takode. Ubica voli tminu. Dok se ponovo ne obori, imao je vremena da ispita alternativnu mogućnost. Hteo je da vidi ne prate li zagonetna kola Carvera. Usporio je i priterao kola uz ivičnjak, ispred nekog kafea. Na trotoaru, naslonjena na zid, stajala je devojka u majici na kojoj je pisalo: »*Get lost, cripple!*« Kola s neprovidnim oknima iza njega takode su stala. Poterao je svoja prema Massachusetts Avenue. Druga su, ostavljajući Carvera, krenula za njim. Sad je bar znao na čemu je.

»Afera odsečenih glava« ulazila je, po svemu sudeći, u jednu mnogo opasniju i širu zonu kriminoloških hipoteza. Nije još znao da li ga to raduje. To će svakako zavući istragu, ali u perspektivi, pod uslovom da bude uspešna, obećavalo je neuporedivo značajniju lovinu od usamljenog ludaka, prema kome su se gajile lične predrasude koje su, ma kako se uzmu, kvarile čistu lepotu jedne nepristrasne policijske hajke.

Na prvom skretanju zauzeo je poziciju za povratak u Boston. Pre nego što poseti Juana Cortazara da vidi Jja

je od njega Carver tražio, moraće se osloboditi kola s neprovidnim staklom. To ga nije brinulo. Boston je bio njegov grad.

Još otkako je u njemu živeo John Alden, njegov predak i praotac nacije kome je pre trista pedeset godina odsečena glava.

Sedeli su jedan naspram drugog, profesor Lasky iza radnog stola od smeđe, izrezbarene hrastovine, on u udobnoj georgijanskoj fotelji od kože ispred stola ali nešto po strani. Drvene lamperije kabineta Antropološkog odseka upijale su dnevnu svetlost kao da su od sundera. 353 bela lista rukopisa knjige *Istina o Salemu*, položena na portfelj, neprijatno su odudarala od polumračne okoline, predmeta zagasite boje i potamnelih prostirki.

Da rukopisa nema. sve bi bilo kao i uvek. za sve godine njegovog prijateljstva s profesorom Laskvjem. Rukopis je. međutim, na stolu između njih i John Carver, osetljiv na »atmosfera«, nevidljiva zračenja ljudskih raspoloženja, zna da se njegovom mentoru rad ne dopada. Nije očekivao naročit entuzijazam. Ali razumevanje jeste.

William-Bill Lasky je bio učenik Richarda Evansa Schultesa. idola Antropo-odseka Harvarda iz godine 1974. Schultes je bio *rođeni* antropolog, a to znači ne manje nepredvidljiv od prosečnog ludaka. Uzeo je semestarski odmor da skuplja halucinogene biljke u području severozapadnog Amazona, a vratio se posle osam godina. Govorio je studentima da se čovek proučava po prašumama jer ga na ulicama više nema. »Na ulicama su danas samo — mašine. Potpuno je svejedno da li su u izvornom manufakturnom ili izvedenom ljudskom obliku.« Terao je sledbenike da po najneverovatnijim, najzapuštenijim čorsokacima globusa tragaju za originalnim oblicima ljudske prirode i ponašanja. »Od predsednika Sedinienih Država niožgie. možda, naučiti .kako se posta-

je predsednik Sjedinjenih Država, ali od jednog australijskog Aborigina, Indijanca Yuaqui ili Chocoa Amerike naučićete šta je čovek.« Lasky, dakle, nije pripadao čvrstom jezgru angloameričke racionalističke škole koja bi jamačno i film odbacila kao sinestetičku halucinaciju režisera obolelog od uobraženja da je čarobnjak, da za njegovo postojanje nije imala empirijske dokaze, za poreklo razumno tehnološko objašnjenje, ali najpre zato što gaje u svoje naučne svrhe mogla upotrebiti. Sklon je bio priznanju trajne nemoći razuma pred izvesnim fenomenima i uviđanju mogućnosti da pripadaju *supstancijalno* drugoj, od ovog sveta nezavisnoj sferi događanja.

Gajio je, osim toga, prema Laskvu naročitu privrženost koju je uzalud nastojao da razvije prema ostalim ljudima. Bio je jedna od retkih osoba s kojima se nije osećao u tuđini. Drugi je bio David Turner. Bilo ih je još nekoliko iz manje objašnjivog socijalnog kruga. Jona-than, sobar na Elms Hillu, na primer. Jedna od njegovih bivših odgojiteljica, gospođica Bradshaw, sada u nekom kalifornijskom domu za nahoćad. Ponekad je, prolazeći ulicom punom sveta, kao kroz hladan metalni tunel, ne osećajući sa prolaznicima, sugrađanima, Bostonjanima, nikakvu srodnost, ni solidarnost, doživljavao, posredstvom gotovo fizičkog udara, sličnog šoku, prisustvo bića prema kome je sve to osećao. U haotičnoj, nerazabirljivoj gomili tuđinaca nije čoveka mogao prepoznati. Slabljenje osećaja značilo je da je osoba pored njega prošla i da se udaljava. Kad bi pohitao, napred ili nazad, zavisno od pravca kretanja nepoznate osobe, uspevao bi da osećaju povрати silinu. Činilo mu se da će je s više upornosti, ponašajući se kao živi brojač *ljudskog* zračenja, možda i otkriti. Jednom je to postigao. Desilo se to u Deerfieldu, u spomen-parku *Velikog indijanskog masakra* od 1675. godine. Bio je izgubljen u gomili posetilaca kao u pustinji bez žive duše. Pošao je za iznenadnim ljudskim zračenjem. Ono ga je izdvojilo iz ravnodušne povorke predvođene vodičem i odvelo do usamljene hrpe kamenja na kome ie sedela i žvakaln kom hleh« ifHiia —cicitmVa -

Uočljiva mešavina prosjaka i klošara, prinude i dobrovoljnosti. Razumeo je prirodu te veze. I skitnica je, kao i on, *izvan* sveta. Samo što skitnica to pokazuje, on se svoje izuzetosti ne stidi. Ono što onda nije razumeo, bila je klošareva odeca. Na prvi pogled sačinjena od raznorodnih rita, pripadala je i jednoj odeći i jednom vremenu. Tako su morali izgledati kolonisti posle masakra u Deerfieldu. Poverovao je daje pred njim živi eksponat nacionalne istorije, čovek plaćen da je ovde *igra*. Brzo se razuverio. Ali tek je sad razumeo. Da je prirodu podudarnosti shvatio već tada, razgovor s klošarem ispao bi uspešniji. Bio je isuviše zbunjen nedoličnom naklonošću prema jednom anonimnom probisvetu, koji je, uz to, bio pripit. Izmenili su malo reci bez ikakvog značenja. Dao mu je nekoliko dolara i otišao, opet u tuđini nestao. Činjenica da prema Laskvju, profinjenom i uglađenom profesoru antropologije na Harvardu, iako ga godinama poznaje i prijatelji su, gaji *ista* sentimentalna osećanja kao prema skitnici u Deerfieldu koju nikad ranije nije video, stavljala je čelu epizodu u grotesknu, ali u poneče-mu i poučnu, opominjuću perspektivu. Čovek je, prema R. E. Schultesu, više mogao saznati o sebi od poslednjeg Aborigina nego od prvog građanina Amerike. Dno u socijalnom smislu bilo je podjednako informativno kao i u etnološkom. Niko se inače ne bi trudio da utvrdi jesu li ljudi zaista postali od majmuna ili imaju neko finije poreklo. S Nadinom je imao više sreće. Nije pomenula nikakvo intimno viđenje. Odmah je pristala da telefonira Udruženju lekara Bostona. U njihovoj administraciji imala je prijateljicu. Odgovor će ga čekati pošto sa Laskvjem završi.

Ali je najpre trebalo početi. Mentor se, obilazeći suštinu knjige u koncentričnim krugovima beznačajnih zapažanja, meškoljio na stolici koju je Škotlandanin Macintosh oblikovao za biće budućnosti, dva puta više od današnjeg Amerikanca i svakako bar dva puta lakše. Stolica je imala prozračne gotske, možda i egipćanske L, liniie ustremljene Bebu. Zbunjivaja ga je dvostrukošću

orijentacije još pre sedam godina, kada je u kabinet prvi put ušao. Mogla je ilustrovati geometrizovani svet svemirske sutrašnjice ali i neku neobičnu, skrivenu, alfijsku prošlost koja se čuva ispod mehanizovanog napretka. Bila je isto toliko zagonetna koliko i ljudska istorija. Pričala je dve priče, jedna drugoj protivurečne, jedna drugoj neprijateljske.

O čemu to Bili govori? O kakvoj dokumentaciji? Kakvoj doradi aparature?

— Počev od Thomasa Brattlea i Roberta Calefa — rekao je nestrpljivo — a posle njih antipuritanski nastrojenih Thomasa Hutchinsona, Charlesa Wentwortha Uphama i Georgea Bancrofta, sve do Leckvja, Bearda, Parringtona, Adamsa, istoričara našeg veka, salemski slučaj se svodio na dilemu da li su opsednute osobe bile obični krivotvoritelji svog stanja ili žrtve, bez obzira da li je u pitanju sveštenička konspiracija, seoska svađa oko zemljišta, masovna histerija kao nehotičan nusproizvod propovedi koje su đavola učinile stalnim crkvenim gostom, ili sve to zajedno, i sve to pomalo. U principu, međutim, to nije ni prvo ni najozbiljnije pitanje. Prvo i najozbiljnije je prosto zanemareno, pod čilim gurnuto, skriveno kao venerična bolest u otmenoj porodici.

— Do juče sam mislio zauvek — rekao je Lasky. — I to s dobrim razlogom.

Nije se dao omesti:

— U principu, međutim, stvar se svodi na pitanje da li je u Novoj Engleskoj, u drugoj polovini XVII veka, praktikovana crna magija ili nije. Moj je odgovor da jeste. Praktikovana je kao i svugde. U Engleskoj. Nemačkoj, Zapadnoj Indiji, na svakoj proklesoj tački zemljine kugle. Samo ne s istim zlokobnim posledicama. Tamo gde je magija prirodan način života zajednice, kod tako zvanih divljaka, nezamislivo bi bilo da nekoga obese zato što se njome bavio. Bio bi to atak na sam — život. Civilizacija je uvođenjem u igru jednog Boga, komu je odnekud i razum trebalo da služi, sve to izmenila. Jer, gde god si ima. O suviše Bona. imao si i Đavola. A ede s?nrl

si Đavola imao. morao si mu se suprotstaviti. Tako su zahtevali i Bog i razum.

— Oprosti, John — rekao je Lasky. Obećao je starom Carveru da će Johna odvratiti od objavljivanja knjige na najdelikatniji način, a to je značilo ne ulazeći u njen morbidni sadržaj, ali se taj put pokazao neproductivan. — U tvojoj knjizi stvar se na to ne svodi. U njoj nije osnovno pitanje da li jeste ili nije bilo crne magije, nego da li je ona kao magiju junkcionisula.

— Morao sam biti dosledan, Bille. Ako je postojala, ako su se ljudi njome bavili, morao sam utvrditi zašto su to činili, kako su činili i da li su u tome uspevali. Uostalom, nisam prvi.

— Nisi, naravno. Prvi su bili ljudi sorte pastora Cottona Mathera.

— Mislio sam na Longtellowa i njegovu dramu *Cjiles Core\ of the Salem Farms*.

— Za ime sveta, John, Longfellov je bio pesnik. Nije bio ni lekar, ni istoričar, ni ekspert za magiju. A ni živio nije 1690. godine!

— Pesnici su, ako su dobri, vrlo blizu magije. A i nisam samo na njega mislio. O tome je pisao i N Vendell u članku *Jesu li Salemske veštice nevine*.

— I tako si došao do zaključka da kuhinjske metle, koje preko dana miruju po ostavama, noću lete?

Nasmejao se:

— Ne sve. Zavisi ko ih pojase. Poda mnom ili pod tobom verovatno ne bi uzletele.

Začudio bi se. pomislio je Lasky s gorčinom.

— Ali one u Massachusettsu, oko 1650, svakako su letele? Na metlama su dolazile na svoje sabate?

Slika koju vide zbuni ga. U istraživanjima magije naišao je na brojne umetničke i amaterske ilustracije zborova Đavolovih učenika. Malo je slikara toga doba propustilo da zamisli šta se na tim crnim poselima događa. Sve te slikarske predstave bile su odurne, potpuno u skladu sa sujevernim strahom što su ga takozvane „*mčism*“ i izazivate, AILojo ni jednu od Uh. uxnjetnjiJj

vizija, čak ni Boschovu, nije ugledao. Setio se kupatila na Elms Hillu i sopstvene vizije vodolija u šumi Cape Coda. Da li je i to bio sabat? Pripadnici Crkve hodočasnika s »Mayflowera« bili su ortodoksni u svojim verovanjima. Bog je u njihovom životu zauzimao središnje mesto. Boga je bilo isuviše. A tamo gde je Bog jak, jak je i Đavo. Nije nemoguće da je upravo u najtvrdokornijem jezgru hrišćanske vere u Boga delovala mala zajednica ljudi koji su verovali u Đavola. To bi objašnjavalo masovnu pojavu demonije među puritancima grofovije Essex, pola veka kasnije. To bi objašnjavalo i Salem.

— To jesu — rekao je. — Njihove jahačice su verovali. Mi ne verujemo.

— Verovala je *pre* njih puritanska zajednica. Johnne Bez toga ne bi bilo Salemske afere. Hansen je dobro rekao: »Ako ozbiljno veruješ u zlu moć magije pa vidiš kako neko na vatri topi lutku s tvojim likom, velika je verovatnoća da ćeš se ozbiljno razboleti.« Tvoja će bolest, naravno, biti psihosomatska, ali će te upravo to što nije organska još više ubediti da je posredi vraćanje.

— Chadwick Hansen je stao na pola puta. Pošto je s pomoću arhivskih dokumenata sa suđenja ustanovio da posredi nije zla volja zajednice, pogotovu da nije konspiracija klera, da se magija u Massachusettsu zaista praktikovala, uplašio se od logičkog zaključka da bi ta praksa bila nemoguća kad u dugom periodu u kome je obavija na ne bi donosila nikakve rezultate. Daje tako, magija bi sama od sebe izumrla. Ne bi se i danas vršila.

— A ti misliš da je i danas ima?

— Ja to *znam*, Bille. A znaš i ti.

Lasky se trgao. Izgledalo je da će nešto povodom toga reći. Odustao je.

— Poznaješ li Wadea Davisa?

— Etnobotanistu?

— Jeste. Radi mahom za Botanički muzej Harvarda.

— Iz viđenja na kongresima, uglavnom. U svakom slučaju, ne dobro — rekao je Lasky. — Da li je to onaj Warie o kome se u svoje vreme dosta Dričalo? „.. ^..

— Da. Povod je bila knjiga u najboljoj tradiciji tvog učitelja Schultesa, knjiga koja nije rađena u kabinetu, ovde u Cambridgeu, nego na Haitiju, tamo gde se i događa, tamo gde mu je bio predmet istraživanja.

— Kakvih istraživanja?

— *Zombija*. Živih mrtvaca.

— Johnne! — Lasky je pokušao opet da ga zaustavi.

Nije se dao:

— Knjga se zove *Zmija i duga*. Predstavlja pomalo romansiranu putopisnu studiju tajnih društava haićan skih vudua koja praktikuju crnu magiju u formi kreacije živih mrtvaca. Proces stvaranja zombija je poznat. Čovek umire, sahranjuju ga, vudu vernici ga kradu iz groba, njihov vrač ga vradžbinom, uz naročiti biljni eliksir, koga Wade misli da je otkrio u varijanti našeg *tetrocloioxina*, poznatog još Egipćanima iz doba V dinastije, oživljava kao zombija, telo bez duše i volje koje se u svemu pokorava novom tvorcu, vraču koji ga je iz groba po digao.

— Znam šta je zombi, Johnne — rekao je Lasky nestrpljivo.

— Poenta nije u procesu oživljavanja mrtvaca, Bille. I Hrist je vaskrsao Lazara.

— Hoćeš da kažeš da je crna magija aktuelna danas jednako kao što je bila u tvom XVII veku?

— Ni to. Hoću da ukazem na jedno usputno Wadeovo otkriće. Kao što rekoh, poenta nije u procesu oživljavanja mrtvaca, nego u njihovoj kasnijoj upotrebi. Mislilo se da vrač zombije prodaju kao robove. Nedostatak volje ih za to čini idealnim. U pitanju je mnogo mračnija upotreba. Preko njih tajna sekta vudua vlada Haitijem. Vudu, naime, nije tek magija kojom se upravlja prirodnim silama. Vudu je i put za osvajanje moći nad ljudima. Haitijem više ne vladaju vidljive vlasti. Papa Doc je bio tek prividan diktator, nikad stvarno nije vladao zemljom.

Lasky se nasmejao:

— Vladali su preko njega vudui, jer i on je bio zombi.

— Naravno. Tamo je proizvodnja živih mrtvaca do stigla industrijske razmere. Sve je u rukama vudua. Vudu

je stvarnost Haitija isto onako kao što su veštice XVII veka bile stvarnost Nove Engleske.

— Salemske žene, dakle, bile su u *.stvarnom* savezu sa Đavolom?

— Naravno. Svaki drugi zaključak bio bi nenaučan.

— Lancesterske veštice takođe?

— One pogotovu.

— Devet stotina žena spaljenih samo u Bambergu u Nemačkoj? Pet hiljada u Alzasu?

— Ne sve, verovatno. Čak možda ni većina. Bilo je i zabluda. Jedna od njih je po svoj prilici Jovanka Orlean-ka. Ali u salemskom slučaju stara Indijanka Tituba svakako je imala i koristila sposobnosti koje u načelu pripisujemo onostranim silama. Mnoge žene tek su pri premane za konvent. Procedura privikavanja na demona uvek je rizična. Opisana je kao najteže telesno iskustvo. Salemske devojčice su bile slabe, nezrele. Telo ih je odalo pre nego što se zla sila u njih smestila. Inače nikad ne bi bile otkrivene.

— Devetnaest osoba, dakle, opravdano je obešeno?

— Zavisi sa koje strane njihov slučaj posmatraš. U odnosu na važeći zakon, i moralna osećanja puritanske zajednice, većina je bila kriva, jer se bavila nečim što taj zakon izričito zabranjuje, a moralno osećanje osuđuje. U odnosu na optužbu da su nanosile zlo, bile su takođe. verovatno, krive. Ubijale su marvu po ispašama, decu u utrobama majki, gurale u ludilo ljude. Ali sa svog stajališta bile su, razume se, nedužne. U *njihovom* svetu, svetu crne magije, reverziji našeg, izvor svih moći i zadovoljstva jeste Đavo, onako kako je to u našem Bog. Sa religijskog stanovišta, razlika između dva pojma ogromna je, sa antropološkog nje nema. Đavo je Bog tamo gde je Bog Đavo.

Lasky ga je posmatrao zabrinuto. Možda i on misli da je lud?

— Nije potrebno da me tako gledaš. Robert Boyle je konstituisao modernu herniju u isto vreme kad je od rudara tražio da dole, u jamama, drže oči otvorene kako

bi, ako sretnu podzemne demone, umeli da ih za nauku opišu. Istina je da je Nevvton bio velik matematičar ali poslednju tajnu univerzuma nije tražio u apstraktnim brojevima već u merama Solomonovog hrama. Postojanje duhova u načelu ne protivureči nijednom zakonu fizike. Ono je u opreci s umom koji je civilizacija stolećima modelirala na empirijskim očiglednostima.

— Ja ovde vidim samo jednu očiglednost, John. Posle ovakve knjige tvoji izgledi za Kongres nisu veći od izgleda nekog pripadnika Crne muslimanske braće.

— Ja i ne nameravam da se kandidujem. Veštice mi se više dopadaju od naših kongresmena. One su bar bile iskrene. Radile su ono u šta su verovala. Kongresmeni najpre nešto urade, pa tek onda u to poveruju.

Profesor Lasky je ustao sa stolice. Bio je bleđ. Činilo se da će mu pozliti.

— Ne misliš valjda ozbiljno?

— Naravno da mislim — rekao je. — Oduvek sam mislio. Mislio sam da tako i ti misliš. Da si najpre antropolog pa tek onda. eventualno, bostonski demokrata. Eventualno kažem, jer biti antropolog u prvom redu znači spoznati osnovnu besmislenost svih ljudskih opredeljenja. Naročito političkih.

— Osim onih koje su izabrale veštice iz Salema.

— Metla nije opredeljenje. Bille. Metla je sredstvo da se lažna opredeljenja izbegnu.

Bio je pomalo uvredjen. Na Harvardu se očekivalo da zameni Laskvja na Antropološkom odseku, za nekoliko godina kada ovaj ode u penziju. Bio je siguran da Lasky na njega računa kao na naslednika, iako o tome nikad otvoreno nisu govorili. Sad ga je zbunjivalo upravo to što o tome nikad nisu govorili. Da li je moguće da se prevario, daje Lasky nekog drugog imao u vidu? I da su mu zato kongresnenski planovi starog Carvera dobro došli? Mogao bi reći da se on, John, sam od kandidature za šefa katedre izuzeo. Drugog razloga za Laskyjevu neprirodnu pogodenost njegovim odustajanjem od karijere nije video.

— Jesi li o tome razgovarao s ocem?

— Nisam, ali vidim da ti jesi.

— Javio mi se povodom knjige.

— I šta si mu rekao?

Zbunio se. Bilo mu je neugodno.

— Šta sam mogao? Morao sam mu reći da knjiga neće unaprediti tvoje izgleda za Kongres.

— Ali, kako se ja ne kandidujem, primedba otpada.

— Ne otpada izvesnost da ćeš biti napadnut kao reacioner. I, što je još gore, ismejan. Moći ćeš možda računati na podršku Ku-Klux-Klana.

— Na tvoj predgovor ne mogu?

— Johnne, ja sam šef jednog *naučnog* odseka, a ne predsednik spiritističkog kluba. Nadam se da me razumeš?

Razumeo je. Ustao je. iako su njegova potajna iščekivanja bila izneverena, a i pogođen se osećao, *naročita* unutrašnja srodnost s Laskvjem nije pretrpela štetu. I dalje mu je ostao blizak. Uzeo je sa stola rukopis.

— Pretpostavljam — rekao je Lasky — da ćeš knjigu štampati i da ne bi koristilo da te odgovaram od toga?

— Bojim se da ne bi.

Lasky mu je pružio ruku. Prihvatio je. Osetio je gotovo potresan magnetizam dodira, međuprožimanje koje do spajanja nije dopiralo ali mu je težilo. Trgao je ruku.

— Johnne — rekao je Lasky — ko u Đavola veruje, već je njegov.

Nasmejao se usiljeno:

— Nije, Bille. Njegov je samo onaj ko u njega *ne* veruje.

Zatim je izašao u predsoblje gde ga je za svojim radnim stolom čekala Nadina Hathaway.

Profesor William-Bill Lasky ostao je nasred kabineta, ruku opuštenih niz telo. Za vreme razgovora se uzdržavao. Sad se zabrinutost na njegovom licu jasno ocrtavala. Ali nije stigao da njenoj temi pokloni ni jednu, jjasap,.

Preko interfona koji je, kad mu je Nadina Carvera najavila, zaboravio da isključi, sasvim razgovetno je čuo njihov razgovor. Njegov štićenik se interesovao za Juana Cortazara. Nadina mu je preko Udruženja lekara Bostona pronašla trojicu koji su pre dvadeset godina ordinirali u gradu, a potom se odselili. Jedan u Arizonu. Drugi u Floridu. Treći je otišao čak u Kanadu. Taj treći je bio specijalista za plućne bolesti. Druga dvojica behu pedijatri.

Mogao je da odahne. Zaboravnost se isplatila. Dobro je bilo što je zaboravio da isključi interfon.

Dobro i rdavo.

Jer sada je i Nadina Hathaway znala.

Vizija je ovog puta bila korisna. S njim u krevetu nije ležala Nadina Hathaway.

Dok je ležala, ništa se nije događalo. S njom možda i jeste. Bila je bučna, mobilna, vulgarna. Uživala je. Usta su joj bila puna crne kose. Ličila je na lešinu animiranu električnim šokovima njegovih dodira. Zatvorio je oči i odsutno pravio pokrete koje je situacija zahtevala. Osećao nije ništa iako je pre posete, koju joj nije smeo odbiti, predostrožno uzeo jaku dozu afrodizijaka. Ništa, naravno, osim intenzivne odvratnosti i truda da se i od nje i od Nadine odvoji.

Unutrašnja se odsutnost uvećala. Rastao je, udvajao se i odvajao od vlastitog tela i tuđeg tela u rukama. Ruke su na tom telu ostale, ali ih nije osećao. Nisu bile njegove. Bile su jake, ogrubele, žuljevite ruke goroseče ili ratara. Pripadale su nepoznatom čoveku koji je ležao s nepoznatom ženom. Čovek je bio nepoznat jer ga nije video, iako je znao da je to on. Žena je bila nepoznata jer je nikad u životu, pre ove noći, nije video. Više nije bila gola kao ona pored koje se do tada kinjio. Imala je na sebi dugu lanenu spavaćicu starinskog kroja. Njegove su ruke, još od njega odvojene, svlačile spavaćicu. Skrivena pod njom, glava žene nije se videla. Ruke su spavaćicu smakle i na pod je bacile. Pod, koji je trebalo da bude od zida do zida zastrt buhavim belim tepihom bostonske konfekcije, sac⁴ je bio pokriven golim daskama koje su smrdele po crnom mazivu i smoli. Ogledalo preko puta postelje dobilo je čamov drveni ram i izgubilo četvrtast oblik. Glava žene se zbacila unatrag i ušla u snop pune mesečine. Imala je dugu svetlu kosu. Bila je mlada, mlada od Nadine koja je nestala. I stidljivija. Njegove su ruke nespretnim pokretima — još ih je video kao da su tuđi — budile ženino

telo, izvlačeći iz njega sve snažnije drhtaje. — Oh, John! — rekla je žena. — Oh, John! — Tek kada je u nju ušao, vratio se u svoje telo i ponovo osetio ruke obavijene oko nje. Osetio je i nju. Bila je topla kao hleb izvađen iz peći. Živa kao vlat trave na vetru. Izgubio se, izlio iz sebe. — Oh, John! Howland! — rekla je žena, jecajući. To ga je prenulo. Otvorio je oči.

Pod je opet dobio svoju meku, belu, bostonsku prostirku. Ogledalo preko puta je izgubilo izrezbareni drveni ram i ovalni oblik. Mesečina je potonula u srebrnkastu mrtvačku svetlost ekrana bez programa.

U rukama je držao Nadinu Hathaway.

— Oh, John! — rekla je. — Oh, John! Carver!

Pružila je ruku prema njemu ali ga nije našla. Bio je ustao. Stajao je na prozoru i gledao u noć koju je u neprozirnim mlazevima obliavao pljusak. Nije bilo mesečine. Pod nogama se nisu prostirale grube, katranom premazane daske. Pokuša da se seli još nečega što je iščezlo. Tamo gde je bilo drveno, gvozdenim okovom utegnuto vedro za vodu, svetlucaje metalni obris Hi-Fija. Glomazni kolonijalni orman bio je zamenjen serijskim proizvodom bostonske manufakture nameštaja.

I, naravno, nije više bilo Elizabete koja se do danas zvala Tillev, a od danas — Hovvland. Jer, ako je on bio John Hovvland, zlatooki utopljenik iz Pleasant Baya, žena je morala biti njegova. Elizabeth Tillev, ćerka Johna Tillevja, potpisnika *Povelje u savezu i ugovoru* i jednog od praotaca nacije. Ovo što je dozi veo bila je njihova prva bračna noc. Prva bračna noc Johna Howlanda i Elizabete Tillev.

A on nije John Howland. On je John Carver.

Osetio je Nadinine hladne ruke na golom telu. Stresao se. Elizabethine su bile tople. Odmakao se.

— Bilo je divno — rekla je Nadina.

Jeste, mislio je, bilo je divno pre trista pedeset godina. Sad je odurno.

— Dođi u krevet.

Vukla ga je za ruku. Nije znala da joj treba John Hovvland, a ne Carver. Kao što je njemu trebala Eliza-

beth, a ne Nadina. Carver ne može za nju ništa da učini, kao ni ona za njega. Legao je pored nje. Nadao se da će se prošlost još jednom ponoviti. Trebalo je od nje da beži, pre nego što ga sasvim uzme, a ovim svetom ostavi praznu kožu o kojoj će se starati u azilu za imućne luđake, a žudeo je za njom. Možda se ludilo u tome i sadržuje? U pristanku na mimosvet, u tome da se čovek samo u njemu dobro oseća. U svetu u kome osim njega nema nikog. Nikog mimo tvorevina slobodne i suverene imaginacije.

Opet je otpočeo s pokretima koji su ga do vizije doveli. Zatvorio je oči, čekao. Ništa se ne dogodi. Pokušavao je da sobu vrati u njeno kolonijalno stanje. Izgovarao je u sebi, kao da cara, ime Hovvlandove žene, prizivao Elizabethu Tillev kao što čine medijumi na spiritističkim seansama. Ništa se nije promenilo. Prošlost je ostala zatvorena. Crna i neprozirna kao raka. Nije se vratio u kolibu Plymoutha. Pod je ostao pokriven tepihom, ogledalo nije izgubilo oblik, televizor je šuštao, uzalud razbacujući sobom srebrnkast sjaj. Ruke su ostale njegove, ništa nisu osećale. Nadina Hathaway je ostala Nadina Hathaway.

Nestrpljivo se okrenula na leđa.

— Žao mi je — rekao je. Lagao je. Nije mu bilo žao. Bilo bi mu žao da mu se neprilika dogodila s *pravom* ženom, Elizabethom Tillev.

Uspravio se, na stočicu potražio cigarete, zapalio dve i jednu njoj pružio.

— Šta se dogodilo?

— Ništa — rekao je.

— To vidim. Samo zašto? Zašto se ništa nije dogodilo?

Zato što se nikad ništa ne događa. Ovo je za tolike godine bilo prvi put.

— Ne znam.

— Jesam li ja kriva?

— Kako bi bilo da o tome ne govorimo?

— O. K. Govorimo onda o tom Cortazaru.

— Ni o tome — rekao je nestrpljivo.

Nije trebalo Nadini da se obrati. Trebalo je sam da ode u Udruženje. Po svoj prilici ga ne bi prepoznali. Onako bi bar postojala šansa da za Cortazara niko ne sazna. Ovako je sigurno da zna Nadina. Napravio je pogrešku. Ljutila ga je. Čitali su. Najbolje bi bilo da se obuče i ode. Sutra će već biti na putu za Floridu. Floridu je izabrao nasumce. Juan Cortazar koji je tamo ordinirao imao je preko šezdeset godina. Onaj iz Arizone pedeset pet. Mogućnost da taj u Floridi bude *njegov*, bila je s godinama srazmerno veća.

— Da li ti stvarno misliš da veštice postoje?

Pitanje ga je zateklo nespremnog:

— Odakle ti ta ideja?

— To je *tvoja* ideja, zar nije?

Nije vredelo poricati. Ionako će čitati knjigu.

— Jeste, ali odakle ti za nju znaš?

— Kad sam te najavila, Lasky je zaboravio da isključi interfon. Trebalo je da ga ja isključim, ali me je vaš razgovor zainteresovao. Ljutiš li se?

Bilo mu je svejedno:

— Ne.

— Je li istina da su ih spaljivali?

— U Evropi. Kod nas su vešane.

— Lasky je kazao da su im posle toga sečene glave.

Oklevao je:

— Ponekad.

— Zašto?

— Da se ne povampire

Na Haitiju su umrlima sekli glave da tela zaštite od vudu vaskrsenja. Ali zašto ih seku po Massachusettsu? I ko ih seče?

Spolja je dopirao šum pljuska. Želeo je da u njemu čuje umirljivi zvuk izlivanja vode, pucketanja vatre koja se gasi i tiho pojanje crnog hora. Nije uspevao. Hteo je takode da prekine ovaj razgovor, ali kad ne bi imali o čemu da govore. Nadina bi neizostavno osetila potrebu za ljubavlju. Nije znao šta je gore.

— Zašto su to uvek bile žene, Johne?

— Nisu uvek.

— Najčešće, zar ne? Lasky je govorio o devetsto žena u nekom Bambergu ili tako nešto. U Alzasu ih je spaljeno pet hiljada.

U njemu je raslo nezadovoljstvo. Odbojnost je dobijala nepodnošljivu, razornu snagu.

— Žene su neotpornije na zlo — rekao je, ustao i počeo se oblačiti, ne paleći svetio. Avetinjski sjaj televizora bio je dovoljan. LJ njemu je njeno lice bilo kadaverično modro. Bez ikakvog osećanja se pitao kako bi izgledala bez glave. Mnogo bolje svakako ne bi.

Možda podnošljivije.

Pod snopom baterijske lampe redali su se vertikalni naslovi poredani po piscima:

Stratagemata Satanae. Priroda demoni. Istorija sv. Inkvizicije. Tractatus de haereticis. Novosti iz nevidljivog sveta. Arkana frimasonerije. Rečnik injealnog. Albertus Magnus. Mračna strana prirode. Drevna i moderna istorija Đavola s opisom njegovog prebiva/išta. Istorija magije. Istraživanja vudua. Životi nekromanuta. Albigeneska ili katarska jeres. Alhemičarskispisi Eduarda Kellyja. Teologija demonskog. Dmonska posednutost i srodne teme. Kult Satane. Enciklopedija okultizma. Malleus Malefica-rum. Lucifer. Knjiga crne magije. Druidizam. Eleusinske misterije i obredi. O vampirima i vampirizmu. Vavilonska magija i čarobnjaštvo. Haldejska magija. Kabala. Đavo u Britaniji i Americi. Anatomija čarobnjaštva. Istorija vešti-ca i veštaca u Britaniji. Urban Grandier. Jeanne d'Arc. Gilles de Rais. Templari. . .

Knjige koju je tražio nije bilo. Premestio je svetlosni snop na drugi orman. Ovalna aura doticala je predmete koje je John Carver sakupio na antropološkim ekspedicijama, pretežno ritualne maske i likove demoni. Po zidu su visile obojene obredne obrasine plesača s Amazona,

indijanskih vračeva iz pustinje Sonore. alat. oružje i kultno oruđe afričkih plemena Vatusi, Bantu, Bušman, Masai. Šamani su, praćeni bubnjevima, u transu igrali pod staklom. Sasušeno narkotičko bilje takode je bilo zaštićeno staklom. Priđe da jednu biljku osmotri. Pročitao je natpis: *A drumu, Sveti kaktus četiri vetra* iz Perua.

U drugom ormanu bile su koncentrisane knjige koje su se odnosile na Salemski slučaj, suđenja vešticama u Massachusettsu. Ni ovde ne nade ono što je tražio.

Na naspramnom zidu redale su se morbidne reprodukcije prizora iz sveta duhova, demona i maga. A potom orman, ispunjen tanjim knjižicama i šapirografisanim kopijama. Uze ih nekoliko i pročitao naslove:

Izvanredno čudno i zadivljujuće otkriće triju veštica iz Warbo\sa, optuženih, osuđenih i pogubljenih u Huntingdonu;

Divna i istinita priča o izvesnoj veštici po imenu Alse Gooderidge iz Stapenhilla, koja je bila optužena i osuđena u Derbieju, kao i istinit izveštaj o neobičnim mukama Thomasa Darlinga, trinaestogodišnjeg dečaka kojeg je opseo đavo u Burtonu na Trentu i o njegovom čudesnom izbavljenju;

Duh iz Portsmoutha ili potpun izveštaj o zastrašujućoj pojavi duha gospode Johnson, divne mlade dame iz Portsmoutha;

O žaljenja dostojnom i užasnom ugovoru Lvdije Rogers iz Wappina sa Đavolom ...

John Alden se jedva uzdrža da knjižicu ne tresne o pod. Čovek koji ovakve detinjarije drži u stanu slovi kao ozbiljan naučnik! A bavi se neobičnim mukama trinaestogodišnjeg Thomasa Darlinga koga je 1597. opsedao đavo, i duhom gospode Johnson iz Portsmoutha!

Carver je, izgleda, imao sve knjige koje su mu trebale. Ali onu koja je trebala njemu, Johnu Aldenu, nije imao. Našao je njegovu beležnicu i prepisao nekoliko adresa. Među njima adresu profesora Laskvja i Nadine Hathaway kod koje je u ovom času Carver morao da bude. Ceo

dan ga je pratio. Carver je bio u potrazi za osobom koja se zove Juan Cortazar i koja je lekar. Pokušao je kod Cortazara u Bostonu. Ispostavilo se da nije taj. Razgovarao je s njim. Carver mu je izgledao čudan. U protokol ordinacije upisao se kao John Smith. To se dešava. Retko ko daje pravo ime. Mnogo mašte na lažno ime svakako nije potrošio. Kad je u kabinet ušao, bio je vidljivo uzbuđen ali, čim ga je ugledao, kao da je za razgovor izgubio interes. Rekao je da je odustao, okrenuo se i otišao. I to se, uostalom, dešava, izjavio je dr Cortazar. Ljudi se teško odlučuju da intimne, često i prilično bizarne duševne poteškoće, drugome povere.

Upravo to što knjige, koju je tražio, nema, dokazivalo je da Carveru ona treba. Daje — ima. Samo gde? Knjiga je bila retka. Zvala se *Kult Terafima ili proricanje s pomoću ljudske lobanje*. Na prvi pogled imala je smešan, bezazlen naslov. Kao spis o duhu gospode Johnson iz Portsmoutha, ili o onoj o mukama dečaka Darlinga iz Burtona. Ali smešna ni bezazlena nije bila. Bila je biblija jednog od najokrutnijih magijskih kultova u istoriji čovečanstva.

Ostao je još jedan orman. LJ njemu su bile antropološke knjige čije je naslove jedva umeo da čita. Uze prvu. Pisac je bio neki F. \Veidenreich. Zvala se *Lobanja Sinanlropusa Pekinensisa, komparativna studija primitivne humanoidne lobanje*. Druge su se bavile raznim evolutivnim stadijumima *eelog* čoveka, ali je lobanja, izgleda, u naučnom oku Johna Carvera zadržala primat.

Nešto se crnelo u dubini police. Malo, pečeno, smežurano. kao smesa nedomešane gline. Služilo je za pridržavanje knjiga ili kao ukras. Uzeo ga je u ruke. Bila je to unakažena predstava ljudske glave. Iz jebene Afrike, verovatno.

Tek pri boljem razgledanju, uz pomoć lampe, shvati da u ruci drži prepariranu glavu Dajaka s Bornea.

Nadina Hathaway je ležala gola na postelji. Rasejano je tražila kanal uz koji će dočekati zoru. Na većini su se smenjivale bučne reklame, utrkujući se u preporučivanju stvari koje joj nisu bile potrebne, ali će postati ako ih dugo gleda. Najednom se dosadno govorilo o dosadnoj temi. Preskočila je i onaj na kome su se dvoje nagih ljudi u krevetu grlili. To bi je, posle svega, samo razdražilo. John je otišao, malne pobegao, ne obazirući se na njenu očevidnu želju da ostane. Izgledao je preplašeno, izgubljeno, strano. Gotovo bolesno.

John je o reklamama imao *svoje* mišljenje. On je o svemu imao *svoje* mišljenje. Poticalo je od njegovih *.sasvim svojih* nazora o svetu. Svet je gigantska, premda ponešto zastarela — fabrika. Ljudi su u njoj tek strojevi za proizvodnju robe. Prirodno je onda da ih najviše od svega zanima reklama te robe. Ona odmerava njihovu svrhu, i dokle su u ispunjenju te svrhe dospeli. Nije ga u tome sasvim mogla da prati. Ali ona Johna ni u čemu nije mogla da prati. Osim u krevetu, gde on nikad nju nije uspeo da stigne.

Na jednom kanalu je zatekla vod Sedme konjičke brigade u preriji. Vojnici u plavim uniformama, pokrivenim žučkastom prašinom, jahali su u dvoredu prema mamutskim kanjonima Kolorada. Namestila se udobnije i privukla kutiju sa čokoladom. Volela je filmove s Divljeg zapada. Imali su umirujuću jednostavnost poznatog, predvidljivog, pouzdanog.

John je zapleten, nepredvidljiv, nepouzdan. U poslednje vreme naročito. Koliko je mogla da se seti, otkako je doznao da Marjorie očekuje dete. Ona nije ništa očekivala od njegove netrpeljivosti prema Marjorie. Nije u pogledu Johna gajila nikakve nade, pravila planove. Prihvatila je provizornost, privremenost, pa i povremenost veze.

Vojnici su ušli u kanjon, postali oprezni. Konji su sada išli hodom. Oči vojnika bile su uperene u hrapave zidove kanjona. Nebo je ličilo na modar potočić okrenut naopaoko. Narednik je poslao dvojicu veterana u izviđanje.

Odjahali su u dubinu tesnaca i vratili se. Put je bio slobodan. Prevarili su se, naravno. Čopor Mascalero Apachea, pobeglih iz rezervata, zauzeli su među stenama busiju. Oči su joj se sklapale. Predvidljivost nastavka uspavljivala je. Vojnici su ujahali u zasedu. Puške su zapraštale, otvorila je oči.

Zahtevala je samo da ta povremenost bude u potpunosti iskorišćena. A baš to se nije događalo. Osim noćas. Noćas je John bio izvanredan. Pa ipak se neobično osećala. Izmicao joj je. Čak i u najintimnijem trenutku. Čak i noćas. Sav u njoj, činilo joj se da nije i *.s njom*.

Vojnici su obrazovali odbrambeni krug. Zaklonjeni iza kamenjara, uzvraćali su vatru nevidljivom napadaču. Strela se zarila naredniku u grudi. Jedan je Mascalero, kriknuvši, pao s visoke stene.

Prenula se. Mora biti da je zadremala. Na ekranu se spustila noć. Vojnika je sada bilo mnogo manje, uniforme su im bile pocepane, neki su imali krvave zavoje preko grudi i oko čela. Nisu više bili u kanjonu. Bivakovali su kraj reke. Spavali su s glavama na sedlima. Logorska vatra je tinjala, pokrećući senke između drveća. Šakali su zavijali negde u noći, iza ekrana.

Učinilo joj se da čuje šum u predsoblju. John se vratio. Imao je ključ. Vrata sobe se nisu otvorila. Prevarila se. Oči joj otežaše, pogled se zamuti.

Stražar je s puškom preko kolena sedeo na kamenu. Glava mu je klonula od umora. Iza njega se pokrenula senka. Odsjaj vatre pao je na Mascalero Apachea golog do pojasa, išaranog ratničkim bojama, s nožem u zubima. Kroz polusan se pitala hoće li se vojnik na vreme probuditi. Pogureni Mascalero mu je nečujno prilazio. Vojnik se nije micao. Nije ga. nesrećnik, video, mislila je, tonući u san. Učini joj se da je Indijanac mimoišao stražara. Da se uspravio i postao veći. Nije više bio go, nož mu nije bio u zubima. Držao ga je u ruci. Ali to nije bio nož. Bio je to tomahavk, indijanska ratna sekira. Mora biti da je to drugi divljak, mislila je.

Mascalero Apache je sišao s ekrana i pošao pravo

Nasmešila se i okrenula se na bok.
Nije videla kako je podigao sekiru.

Stajao je na kiši. Voda mu se slivala niz lice. Oči su mu bile pune vode. Odelo mu je bilo natopljeno vodom. Voda mu je curila niz ruke i sekiru, indijanski tomahavk. Voda se slivala i niz prozor kroz koji je gledao. Obrisi sobe iza nje razlivali su se u nejasne mrlje. Približio se prozoru sa strane.

Na sredini je bio drveni sto. Na stolu petrolejka. Za stolom je sedeo bradat starac u košulji ispred praznog tanjira. Iza njega, kraj štednjaka, poslovala je starica u širokoj suknji. Na glavi je imala belu čipkanu kapu koja je pokrivala kosu i uši, kakvu su nosile puritanske žene XVII stoleća. Prinela je lonac stolu i kutlačom sipala supu u starčev tanjir. Starac je, ne čekajući da i žena sedne, nestrpljivo napipao kašiku i počeo jesti. Prinosiso je kašiku ustima nesigurno, kao što čine ljudi koji nisu davno oslepeli. Starica je sebi sipala supu. Lonac je položila na sto, sela i počela jesti.

Rastvorio je kaput i udenuo držalje sekire pod širok kožni kaiš pa kaput zakopčao. Prišao je vratima i šakom nekoliko puta udario po njima. Čuo je korake kako se približavaju i staričin glas. Pitala je ko lupa.

— John! — vikao je da nadjača pljusak.

Starica je otvorila vrata. Žmirkala je. Znao je da i danju slabo vidi. Njen muž, starac za stolom, bio je gotovo potpuno šlep. To će, pomislio je, biti njegova jedina prednost. Na godine nije mogao računati. Imao ih je koliko i čovek za stolom.

— Ja sam, Priscilla.

Prepoznala mu je glas.

— Ti si? Udi.

— Ko je to? — upitao je starac.

— John.

— Koji John?

Starac je nastavio da jede. Oči su mu bile crvenkaste ali prazne, bez pogleda.

— Sedi — rekla je starica ljubazno. — Hoćeš li da večeraš?

— Već sam jeo — rekao je i seo, držeći desnu ruku stisnutu uz bok. Pod njom je osećao čvrstinu sekire ali ga ona nije umirivala.

— Sav si prokisao — rekla je starica. — Daj mi kaput da ga na vatri osušim.

— Ne mari — rekao je žustro. — Neću se dugo zadržavati.

Ćutali su. Starac je jeo. Priscilla će, mislio je, uskoro primetiti da između njih nešto nije u redu. To se nije moglo izbeći. Nadao se da će već biti u postelji. Zato je dolazak i odlagao. Nije računao na pljusak. Po mraku se kretao teško, iako mu je vid još bio oštar. Kostobolja ga je mučila. Noge su mu bile slabe, ali ruke jake. A ruke su bile važne. Od njih je sve zavisilo. I od volje, naravno. Čovek za stolom bio mu je još od mladosti najbolji prijatelj.

— Ne bi trebalo da izlaziš noću — rekla je starica. — Pričaju da su se na jezerima pojavili Algoquinci. LJ Oldham Villageu je pobijena čela porodica.

— On se ne plaši Indijanaca. Njemu neće ništa rekao je starac.

— O čemu ti to pričaš, Johne Aldene? Zašto bi Johna pošteđeli?

— On zna. Pitaj njega.

— Ne obraćaj pažnju, Johne — rekla je starica. — čeo dan je ovakav. Kako ti je Elizabeth?

— Starački. Ali bolje od mene.

— Šta je s tobom?

— Kosti.

John Alden je prestao da srče supu i pogledao ga praznim, crvenim pogledom:

— To ti je od vode kad si se kod Cape Coda davio i spasao držeći se za uže glavnog jarbola.

PnHsmeh ie i ^{TA} staricu bio očevidan. ...

—Izgleda mi da vas dvojica imate neke muške razgovore kojima ja smetam — rekla je i ustala. — Otići ću da legnem.

Nisu je zadržavali.

— Laku noć, Johnne.

— Laku noć, Priscilla — rekao je, otprativši je pogledom. To će biti najteži deo ove muke, mislio je, ako s njom mora da ide do kraja. Ako Aldena ne urazumi.

Starac je zapalio lulu. Iako je bio šlep, radio je to brzo i vesto. Dugo je trebalo da progovori.

— Zašto si došao, Johnne Howlande?

— Ti to znaš, Johnne Aldene.

— Ako si ovde zbog onog zbog čega ja mislim da jesi, nisi se po ovom vremenu morao mučiti.

— Hteo sam da razgovaramo, Johnne.

— Nemamo o čemu — rekao je starac grubo.

— Ja mislim da imamo. Znaš li koliko se poznajemo?

— Upoznali smo se u starom Plvmouthu pre ukrcavanja na »Mayflower«. Mislim da je bio jun, kao sada. Pratio si Johna Carvera kad je sa mnom pregovarao o najmu. Samo onda nismo razgovarali. Prvi put smo progovorili na palubi »Mayflowera« za vreme bure u kojoj si se davio. Tvrdiš li još uvek da te je spasio otkačeno uže?

— Ti znaš da tvrdim.

— Ali kad smo izašli da ga uvežemo, našli smo ga na mestu. Bilo je smotano oko glavnog jarbola.

Cutao je.

— Spasao te je Satana kome i danas služiš, Johnne Hovvlande! — Starac je šakom udario o sto. — I ti i tvoja veštica Elizabeth! Satana kome je pripadao i pokojni guverner Carver. I sve vaše staroste, Johnne Hovvlande! Čela vaša prokleta nečastiva Crkva hodočasnika!

— Ti znaš šta ta optužba znači posle suđenja Nathanielu i Rebeci Greensmith? *

— Vešanje.

— A ja sam te na Cape Codu jedini prihvatio. Ja sam za tebe garantovao kad se postavilo pitanje da li da ti se dozvoli da nam se pridružiš n nntnkivunin nnpviip

— Godinama sam se pitao zašto si to učinio. Sad znam. Bojao si se da nešto slutim i da ću o tome pričati kad se vratim u Englesku. Pošto-poto si hteo da me zadržiš. Trebalo je da postanem kolonista. Potpisivanje povelje bio je jedini način.

Pokušao je s druge strane. Sad više i nije mario ako neku grešku napravi. Malo je bilo izgleda da ga u nedužnost ubedi. Nedužan u Aldenovom smislu, doduše, i nije bio. Ali je svejedno bio nedužan. Samo o tome nije smeo govoriti.

— Nemaš dokaza.

— Jedne noći na Cape Codu video sam tebe, vaše staroste i jednog Indijanca oko vatre. Indijanac je na nju iz krčaga izlivao vodu. Kad se vatra ugasila, nestali ste. Znaš li koji je dan bio, John Hovvlande? Bila je subota. Sabat. Kad sam se vratio u logor, svi su spavali, ali vas tamo nije bilo. Kud ste otišli, John Hovvlande?

Nije odgovorio. Bilo mu je zabranjeno.

— Znaš li kako se zvao Indijanac s krčagom? Povvantan, John Hovvlande. On je bio poglavica virginijskih plemena. Šta je on tražio na teritoriji Algoquina? Šta je tražio na Cape Codu u vreme našeg iskrcavanja? Kako je znao da će baš tada »Mayflower« doploviti? Možeš li mi na sve to odgovoriti, John Hovvlande?

Nije mogao. I to mu je bilo zabranjeno.

— Tada nisam imao dokaza. Nisam znao šta sve to znači. Mislio sam daje i to neki hodočasnički obred. Sad dokaze imam. Sad znam čiji je to obred!

— Šta ćeš uraditi? — pitao je. Znao je šta će John Alden uraditi, ali je hteo da čuje iz njegovih usta i svoj čin učini neizbežnim.

— Sutra idem u Boston.

Ustao je. Pomerio se prema bivšem prijatelju. Zavukao je ruku pod kaput i napipao držalje sekire.

— Ti nisi čovek, John Aldene!

Starac se nasmešio.

— I nisam, John Hovvlande. Ti si to. Zato i umireš.

Udarac je Johna Aldena pogodio posred čela. razvaliv-
«...Ši mu k>banju,,sy,e dokoreaa...nosa,.Krv je poprskala sto.

Oči su i dalje zurile u Johna Howlanda. drugog starca, sa sekirom u ruci. Samo su sada bile razmaknutije. Telo se zaklatilo. Prihvatio ga je, sprečio da se svali na pod i položio ga svijenog preko stola, s glavom u tanjiru. Tanjir se brzo punio krvlju. U uglu je uza zid naslonjena bila testera. Njome je glavu otpilio pokretima koji su bili uvežbani, sigurni. Nije prema starom prijatelju osećao nikakvo sažaljenje. Možda bi ga i osećao da nije bilo poslednje rečenice koju je ovaj izgovorio. Ona mu je otvorila oči. Znao je i koje i staje taj John Alden. I zašto je potpisao *Povelju o savezu i ugovoru*. Da to znao nije, samo bi ga ubio. Ovako mu je morao uzeti i glavu.

Uputio se vratima spavaće sobe. Nije se u njoj dugo zadržavao. Kad se vratio, u desnoj ruci držao je sekiru, a u levoj krvavu glavu Priscille Alden.

Obe je gurnuo u vreću. Oborio je nekoliko stolica, tomahavk bacio na pod, ugasio petrolejku, razbio prozor i kroz njega izašao napolje.

Kiša je još uvek padala.

Kiša je padala i na lice policajca, ogrnutog širokom gumiranom kabanicom, koji je stajao zavučen u trem zapuštene kapije. Nije pomagalo. Pljusak je bio tropski. Voda se odbijala od zidova i prskala ga po licu.

Čuo je pištanje walkie-talkieja. Izvukao ga je levom rukom ispod kabanice. Desna mu je bila zauzeta.

— Lopez — rekao je.

— Ovde Dixon. Šta ima novo?

— Dobiću upalu pluća.

Ljubitelj ptica je prošao poreci kuće Nadine Hathaum, ne zaustavljajući se. Carver je iz kuće izašao ali nije eo u kola. Produžio je peške. Ljubitelj ga nije video.

— Inače ništa drugo.

— Lopez?

— Da?

Čini mi se da se Carver vraća.

— Da li ti je dosadno?

— Šta misliš?

— Mogao bi nekom uzeti skalp. Prosto da ti prođe vreme.

— Jebi se!

Nije voleo ovakve šale. Njegovi preci bili su čistokrvni Mascalero Indijanci. I razume se da su ovakvima kao što je narednik Dixon drali skalpove s glave. Dixoni tog vremena jahali su sa Sedmom konjičkom zemljom koja je pripadala plemenu. Bio je nervozan. Voda mu se slivala niz lice i maglila pogled koji je počivao na Johnu Carveru.

John Carver je stajao na kiši. Voda mu se slivala niz lice. Oči su mu bile pune vode. Odelo natopljeno vodom. Voda mu je curila niz ruke. I tu je prestajala svaka sličnost s onim što je malopre doživeo. LJ rukama nije držao vreću s glavama Johna i Priscille Alden. Ruke su mu bile prazne, spuštene niz telo. Stajao je pred petospratnicom u kojoj je stanovala Nadina Hathaway, tamo gde ga je napad uhvatio, odmah pošto je izašao iz lifta, prošao holom i izašao na kišom oblivenu ulicu.

Bio je u Duxburyju, primorskom naselju na severu Plvmoutha. Preko puta Cape Coda, zalivom odvojen od današnjeg Provincetovvna na poluostrvu u obliku prsta koji zove i mesta na kome su iseljenici Crkve hodočasnika prvi put stupili na tle Amerike. Godina je bila 1987, u kojoj su, prema magistratskim arhivama grada, koje je pregledao kad je radio na knjizi, ubijeni John Alden i njegova supruga Priscilla, rođena Mullins. Kako su ubijeni, nije pisalo. Sad je znao kako. A i zašto.

Ubio ih je John Hovvland. Indijanskim tomahavkom da bi izgledalo kako je to delo lutajućih Indijanaca koji su u to vreme harali krajinom. Alden je saznao da mu je najbolji prijatelj prodao dušu Satani, da su to učinili i drugi puritanci koji su iza dostojanstvene i stroge maske

Crkve hodočasnika krili svoju nečistu veru. To je dokazivalo njegovu tezu da je Massachusetts XVII stoleća bio opsednut demonima, da su obešene salemske žene uistini bile veštice. Ono što nije shvatio je kakve on s tim ima veze, šta njega s Howlandom povezuje? Šta izaziva to stalno poistovećivanje sa čovekom druge loze, mrtvim trista pedeset godina?

I još mu jedna stvar nije bila jasna.

Kako je u spavaćoj sobi Priscille Alden iz Duxburyja. 1687. ležala Nadina Hathaway iz Bostona, 1988. godine? Kad je kao John Hovvland ušao u sobu Aldenove žene, u krevetu nije spavala Priscilla. Ležala je Nadina Hathaway. I njoj je, a ne Priscilli Alden, odsekao glavu.

Nije odmah postao svestan značenja slike. S ove strane vrata još je bio u 1687, u Duxburyju, u kući Johna Aldena. S one strane, kad ih je iza sebe zatvorio, bio je u 1988. godini, u Bostonu, u stanu Nadine Hathaway. Devojka je ležala gola, nepokrivena, okrenuta na bok. Ekran televizora neprestano je menjao jačinu polusvetla kojim je obasjavao zamućenu sobu. Napolju je padala kiša. Držeći sekiru u ruci, prišao je krevetu. Debeo beli tepih prigušivao mu je korake. Kad je krevetu prišao, podigao je sekiru visoko iznad glave i svom je snagom spustio na Nadinin obnaženi vrat. Mekota postelje nije dopustila da glavu jednim zamahom odseče. Udarac je duboko zasekao vrat, krv je prsnula iz arterije, ali se madrac od udarca ugnuo i ublažio ga. Morao je da udari nekoliko puta. Tek pri poslednjem udarcu glava se od trupa odvojila i, odskočivši, okrenula krvavim licem njemu.

Stajao je na kiši gledajući ruke. Voda ih je, verovatno, oprala. Na natopljenom odelu mrlje krvi i vode nisu se razlikovale. Ali gde je Nadinina glava? Glavu je držao za kosu kada je iz sobe izašao i opet se našao u 1687. godini, u Duxburyju, u kući Johna Aldena, koji je, s licem u tanjiru, ležao preko kuhinjskog stola. Sad je nije imao.

Podigao je pogled prema Nadininom stanu na četvrtom spratu. Kuća je bila zamućena. Samo je prozor

njene spavaće sobe bio nejasno iluminiran svetlucajem upaljenog televizora.

Tek sad shvati šta je uradio. Obuze ga drhtavica. Morao se nasloniti na zid da ne padne. Video je Louisa Barlow bez glave. Nancy Gardiner bez glave. Glavu nije imala ni devojka iz salemkog muzeja za koju je iz novina saznao da se zove Doris Reagel. Umesto glave. Nadina Hathaway je sada imala rupu. Ispred njega, po kiši, prolazili su i drugi ljudi bez glave. Avetinjska povorka, s koje se slivala voda, gubila se ulicom.

Ono što je slutio, bila je istina. On je lud! Nepovratno, zločinački lud! To je ono što će mu nepoznati Cortazar, ako ga nađe, reći. Verovatno je još od detinjstva poremećen. Od toga su se plašili njegovi roditelji. Prvi znaci su se javili rano. Bio je vođen doktoru Cortazaru koji je tada ordinirao u Bostonu. Lečen je i simptomi poremećenosti su nestali. Privremeno, razume se. Čovek je oduvek lud. Ili nije nikad. Znaci su se opet pojavili. Kurvinski neosetno. Najpre osećaj totalne otuđenosti. On izaziva bizarno ponašanje koje se primećuje, ali, radi vlastitog spokoja, tumači pogrešnim razlozima. Ili prosto — ne tumači. Slede priviđenja, halucinacije, vizije, pokrivene morama koje ne može da krije, ali može da sakrije njihov sadržaj. Bizarno ponašanje se pojačava, obuhvata sve širu oblast njegovih odnosa sa svetom. Ali, ono što je najhitnije, menja se i mišljenje o tom svetu, i ono postaje bizarno. Dolazi se do racionalizacije, luđačke, doduše, ali, s obzirom na sve, logične, luđački logične. Svet je, očigledno, rdav. A u njemu su najgori ljudi. Da bi se svet popravio, najpre treba ukloniti iz njega *ovakve* ljude. I on počinje da ih uklanja. Ali, zašto im seče glave? I to je prirodno. Sve nevolje otuda potiču. Ljudi bez glave sasvim su dobri. Ne valjaju samo oni s glavom.

Iz pravca u kome se izgubila povorka ljudi bez glave zasvetleli su kroz kišu farovi automobila. Pribio se uza zid, povlačeći se prema ulazu u zgradu. Automobil se zaustavio uz trotoar preko puta, nekoliko kuća niže. Utrčao je u kapiju.

John Alden je podigao okovratnik kišnog mantila i otvorio vrata kola. Oklevao je s nogom na papučici po kojoj je lila kiša. Nije ga obeshrabrivao pljusak. Nije bio siguran postupa li pametno. Još u Carverovom stanu znao je da je on kod Nadine Hathaway. Otpratio ga je tamo i ostao pred kućom sve dok nije bio siguran da će se ovaj kod devojke zadržati i preko noći. Uverio se da ni kola s neprovidnim staklom nema. Tek potom se odvezao u Carverov stan u Cambridgeu. Za vreme pretresa bio je koncentrisan na ono što radi. Nije mislio na opasnost kojoj se devojka izlaže. Knjigu koju je tražio nije našao, i to ga je ljutilo. Devojke se setio tek pri izlasku. Ispitivao je Nancy Gardiner a onda je ostavio bez zaštite. Dva sata posle rastanka nađena je mrtva, bez glave. Carver je bio u Bostonu. Nije mogao znati da gaje tražio na Elms Hillu. Razumni, zdravi dvojnik u njemu nije *onog drugog* ni od čega morao da štiti, ni na šta da upozorava. *Onaj drugi* je bio slobodan.

Budućnost je bila tamna i duboka kao bunar. *Te raj i -nm* je trebalo mnogo ljudskih glava da u nju prodre. Budućnost na koju je on mislio, bila je kratka. Trajala je desetak minuta i mogla se lako predvideti. Pogledao je prema zgradi. Bila je mračna. Kiša je brisala preko isturenog reljefa. A onda se na četvrtom spratu upalilo svetlo.

Izašao je iz kola i preko ulice potrčao prema zgradi.

John Carver je upalio svetlost, stojeći na vratima spavaće sobe. Trudio se da ne gleda prema postelji. Gledao je u ekran televizora.

Vod konjanika u plavim uniformama ulazio je kroz kapiju na ogradi od drvenog kolja u tvrđavu iznad koje se vila zvezdana zastava. Čuo se kavalerijski marš Sedme konjičke brigade.

Kretao se kao automat. Soba nije bila prostrana, dobro je poznao raspored nameštaja. Postelja je sme-

štena duž zida. prema vratima za dnevnu sobu, pored vrata za kupatilo. Uskoro je oseti kolenom. Pogled mu je bio upravljen u sliku iznad kreveta, голу Maju ispruženu na divanu, s glavom naslonjenom na savijenu ruku.

Spustio je pogled. Ispod Maje bila je druga devojka. I ona je ležala. Samo u drugom položaju od Maje iznad sebe. Bila je sasvim ispružena, kao na odru. Ruke su joj bile ukrštene preko grudi.

Glave koju bi mogle pridržavati, nije bilo.

Oseti nagon za povraćanjem. Morao je na postelju šesti. Oslonio se dlanovima na čaršav. Kad ih je podigao, bili su krvavi. Obazreo se oko sebe. Glave nigde nije bilo. Šta je uradio s Nadininom glavom?

Na ekranu je mladi vojnik sjahao s konja. Iz grupe starijih žena koje su stajale po strani, izdvojila se devojka i prišla mu. Imala je lice Nadine Hathaway. Mladić je zagrlio devojku. Iz dubine slike rađao se — *The End*. Kraj.

Nije znao kako se našao na stepeništu. Znao je samo da što pre mora odatve. Hodnik zgrade bio je osvetljen. Čuo je muklo kucanje automata. Na platou ispred stana otvorila su se vrata lifta. U kabini je stajao ljubitelj ptica iz Pleasant Baya.

Ljubitelj je pošao prema njemu. John Carver je bio fasciniran priviđenjem u kišnom kaputu niz koga se sliva voda. Zatim je lagano krenuo prema stepeništu. Priviđenje je skrenulo da mu prepreci put. Ispružilo je obe ruke da ga zaustavi. John Carver je pružio svoje. Nije očekivao da oseti udar, dodir sa čvrstim telom. Odgurnuo ga je i sjurio se niz stepenice.

John Alden je potrčao za njim. Nije bilo potrebno da ulazi u stan Nadine Hathaway. Dovoljna je bila *njena* krv na Carverovim rukama. Trčao je, teško dišući. Nije bilo izgleda da Carvera stigne. Nadao se da će ovaj bežati kolima. S automobilom je i on imao više šansi. Pogotovu ako alarmira oatrole bostonske policije.

Svetlost na stepeništu naglo se ugasila. Opsova, pipajući zid da nade dugme automata. Nije ga odmah našao. Kad je uspeo, pritisnuo je dugme i svetlost se upalila. Osetio je nečije prisustvo iza sebe, pokušao je da se okrene, prisustvo se naglo prenelo u njega i stislo mu lobanju silinom gvozdениh klešta. Izgubio je svest i pao licem prema zemlji.

GLAVA SEDMA

DUBOK BUNAR PROŠLOSTI

»Dubok je bunar prošlosti.«

Thomas Mann: *Josij i njegov braca*

U detinjstvu, u petoj godini, ostavljen je bio sam kod kuće. Roditelji su otišli u posetu. Pre podne su se pokvarili električni uređaji. Televizor nije radio. Bez njega ne bi pristao da ostane sam, i majka je pozvala nastojnika. On je doneo torbu s alatom. Počeo je baratati oko osigurača, zatim se usredsredio na prekidač uzidan iznad poda. Skinuo je poklopac i ugurao u njega nešto stoje ličilo na debelu iglu i što je video u ostavi. Svetlost je blesnula. Upalio se i televizor. Nastojnik je otišao. Otišli su i roditelji. Ostao je s televizorom. Po njemu su se jurile ofarbane slike koje ga nisu zanimale. Zanimalo ga je kako je nastojnik *napravio* svetlost. Ugasio je televizor i pokušao na isti način da ga upali. Našao je u ostavi dugačku iglu i zavukao je u rupu s koje je skinuo beli poklopac. Ono što je tada osetio bilo je vrlo slično onome što je osetio u kući Nadine Hathaway pre nego što će izgubiti svest. Pre nego što se pretvorio u tamu, blesak je ličio na usijana klešta koja su mu naglo stegla mozak i iz njega isterala sjaj, a s njim i svest.

Posle jednog sata. u bolnici, Massachusetts General Hospitalu, već pri sebi. od detektiva-inspektora Schrvvera (Boston City Police Department. Homicide Squad Office) saznao je John Alden da je nađen na platou drugog sprata. Bio je bez svesti. Još je i dobro prošao, pomisli. Osoba sa četvrtog sprata ostala je bez — glave.

— Mislim da znam kako — rekao- je.

— Mislim da i mi znamo — kazao je inspektor Schrvver.

— Uхватili ste ga? — Bio je nesrećan. Tolike godine rada na slučaju koji je završio neko ko o njemu do sada nije imao pojma.

— Kako *mislike*! Jeste li ili niste uhapsili čoveka?
— Uхватili smo ga ali ga još nismo uhapsili.
Alden se podigao na ležaj u. Osetio je slabo tištanje u glavi, ponovo se svalio na jastuk.
— Ne uznemiravajte se, Aldene.
— Želim da prisustvujem hapšenju, Schryvere! — To liko je zaslužio.
— Prisustvovaćete.
— Kada?
— Odmah — rekao je Schryver. — Samo da nađem ceduljicu. Uvek zaboravim tu jebenu formulu.
Izvukao je iz džepa ceduljicu i monotonim glasom, u propisanoj formi, Aldenu stavio do znanja da je uhapšen i da sve što od ovog trenutka kaže može biti upereno protiv njega.
— Jeste li ludi, Schryvere?
— Za nekoga ko je Nadinu Hathaway ostavio u onakvom stanju, ludilo nije najpogodnija tema za konverzaciju.
Nasmejao se. Posle pola sata nije se smejaio. Doznao je da je na njegovom kišnom kaputu nađena devojčina krv. Setio se da ga je Carver odgurnuo krvavim rukama. Ništa nije rekao. Neka se tope!
— To je glupo. Ja sam radio na slučaju.
— I inspektor u *Mišolovci* Agathe Christie radio je na slučaju — rekao je Schryver. Nije trpeo F. B. I.
— Ako sam ja to učinio, zašto nisam pobegao. zašto sam nađen bez svesti dva sprata ispod stana Hathawayeve?
— Otkad patite od padavice. Aldene?
— Kakve padavice? U bića me sačekao i udario po glavi.
Inspektor je izašao u hodnik u kome je stajao bostonski policajac. Vratio se s lekarom, mladim čovekom. uzbuđenim što razgovara s jednim zločincem.
— Alden tvrdi da je udaren po glavi.
— Isključeno — rekao je lekar. — Osećao se sjajno.

— To je istina, gospodine, ali nesvestica ne potiče od udarca. I najmanji udarac ostavlja na lobanji trag, a kod vas ga nema ni na rendgenu.
To je suludo, mislio je:
— Čekajte, Schryvere, devojci je odsečena glava?
— Otkud vi to znate? Bili ste u nesvesti.
— Vi ste mi rekli.
— Ja sam vam rekao da je devojka ubijena, nisam rekao da joj je odsečena glava.
— Rekli ste da je ostavljena u naročitom stanju!
— To može svašta da znači. Čak i u drugom stanju.
— Ja sam to morao pretpostaviti, Schryvere. I u ranijim slučajevima žrtve su bile bez glave! — Izgubio je nerve. Vikao je: — I što je s tom glavom? Da sam je ja ubio, kod mene biste našli njenu glavu.
— I našli smo je.
— Gde?
— U crnoj plastičnoj vreći. No, to nije bitno. Ionako je bila potpuno smrskana. Bitno je gde smo je našli.
— Gde?
— U vašoj ruci. Aldene.

Umesto u Miamiju, obreo se u Phoenixu. Predomislio se bio naprečac, bez ikakvog razloga. Čak i protiv ubeđenja da *njegov* Cortazar radi u Floridi. Poznavao je Phoenix. Kad god je odlazio u pustinju Sonore da u rezervatima istražuje indijanske običaje, morao je kroz Phoenix proći ili se u njemu zadržati. Imao je i nekoliko prijatelja, u profesorskoj koloniji, upravi rezervata i gradskim muzejima, Heardu i Pueblo Grande. Prvi put nijednog neće posetiti. Niko ne mari da ga obilaze ljudi s policijskih poternica. Jer ljubitelj ptica nije bio priviđenje koje će se posle susreta s njim u Nadininoj kući vratiti u Pleasant Bay, a potom u 1620. godinu. Kola je najmio odmah pošto je bostonski avion aterirao. Adresa ga je vodila na jug, izvan grada, ka meksičkoj granici. Mesto

se zvalo Stanfield. Nalazilo se na reci Santa Rosa i ekspresnoj auto-stradi koja je vezivala Tucson i Yumu, ispod rezervata Maricopa Indijanaca. Dr Juan Cortazar je radio u Domu za indijansku nahoćad. To mu je dalo ideju kako da pride lekaru i navede ga da govori o nećemu što će on jamaćno držati profesionalnom tajnom.

Zemlja Arizone je bila istrošena, prašnjava, gola. Retka naselja Pueblo Indijanaca plemena Maricopa smenji-vala su žute kamenjare. Na jari ne behu žedni jedino kaktusi i gušteri. Nije shvatao zašto je za dom izabran Stanfield. Kraj je bio zabaćen, leti nesnosno vruć. Indijanski rezervati i danas zauzimaju najnezdravija područja. Nikakav im naknadni osećaj krivice nije mogao obezbediti bolji smeštaj. Ali, što bi ga još juće oteralo u mrzovoljne generalizacije, danas ga je ostavljalo ravnodušnim. Činjenica da Cortazar radi u jamaćno siromašnoj ustanovi za nahoćad, omogućiće mu da mu pride zaobilaznim putem i razloge posete odloži za trenutak u kome će ga bolje poznavati. Kad je sa administracijom Doma stupio u telefonsku vezu, rekao je daje zaintereso-van za adopciju. Lako je zakazao prijem. I sad je bio na putu.

Put je bio ravan, ali on je znao da je strm, da se stalno spušta, da ga vodi u *bunar prošlosti* i da što pre mora stići do njenog dna. Pre nego ga ona druga *tuda* prošlost potpuno ne okupira, zameni u njemu zdravog Johna Carvera i kao ludog Johna Hovvlanda iz hiljadu šesto dvadesete pošalje tamo gde će ljudima hiljadu devetsto osamdeset osme šeći glave.

John Alden je ležao u postelji sobe 223 Massachusetts General Hospitala. Inspektor Schrvver je želeo da side do dna njegove nesvestice. Mladi lekar nije imao primed-be. Ispitivanje lobanje zloćinca okrivljenog za višestruko sadistićko ubistvo nije bila svakidašnja stvar. Ali se tajna ..jjesvestice, nije dala. Laboratorijska^ ispitivanja svedoćila

su o minulom šoku, ništa o njegovim uzrocima. Medicina je poznavala snažne, neočekivane psihosomatske reakcije posle stresa. One su dovodile do muskularnih konvulzija, živčanih poremećaja, gubitka svesti, pa i kome. Hemijski tragovi haosa još dugo su se vukli telom. Zapaženi su kod histerije, obrednog transa, verske ekstaze. Kod »demonске« opsednutosti takode. Klinička slika, međutim, poricala je laboratorijsku. Kriminološki entuzijazam mladog lekara bio je u ozbiljnoj krizi.

U krizi je bio i John Alden. Ležao je u krevetu i osećao se izvrsno, osim kad bi zamišljao koliko je, sa svakim minutom njegovog pritvora, John Carver sve dalje od — od njega. U iskušenju je bio da kaže sve što zna. Nije rekao. Od početka je Carver bio *njegov* slučaj. Hteo je da to i ostane.

Iskušenje je nepodnošljivo. Kraj kreveta sedi David Turner, pomoćnik direktora F. B. 1., Carverov zet. Drugu stolicu je domalopre zauzimao neizbežni Schrver. Odazvali su ga na telefon i sad su sami. »U krugu porodice«. Bio je isuviše beznačajan šraf Federalnog biroa, Turnera je poznao samo iz viđenja. Osećao je da ga ovaj ne trpi što je »kuću« pred lokalnom policijom doveo u ponižavajući položaj. Ili netrpeljivost ima ličnije razloge? Nije verovatno. Turner nije znao za njegove sumnje u Johna Carvera. Turner je govorio gutajućim bostonskim naglaskom, ne pomerajući ni usta ni oči, upravljene zidu iznad Aldenove glave. Naravno da u njegovu krivicu ne veruje. Samo, koincidencija je prilično sumnjiva, zar nije? Na pitanje staje tražio u kući Nadine Hathaway, odgovorio je da se s njom ponekad sastajao. (Drugo trezveno objašnjenje nije imao. Nije mogao reći da je sledio pravog krivca, jer bi ga morao imenovati.) Na pitanje odakle mu krv ubijene na kaputu, odgovorio je da se sudario s ubicom, ali opis nije, navodno zbog tmine, mogao dati. To je sumnju policije — ne, naravno, Turnerovu — samo pojačalo. Na pitanje odakle mu u ruci vreća s devojčinom glavom, odgovorio je da mu je podmetnuta dok je bio u nesvesti. Zar takav odgovor ne

bi svako dao. uključujući i pravog ubicu? I najzad, na pitanje kako se onesvestio. odgovorio je da je udaren. Odgovor bi bio dobar kada bi o tome svedočio trag na lobanji. Ali njega nema. Nema nikakvog traga.

— Priznaćete i sami, Aldene. da Schrvver, ma šta o njemu mislili, nije imao izbora. Morao vas je uhapsiti.

— A ubicu pustiti da i dalje ubija?

— Vodili ste istragu povodom slučaja Barlow, Gardiner, Reagel. Imate li predstavu o tome ko bi mogao biti ubica?

Nije zagrizao mamac:

— Nemam. U potpunom sam mraku.

— Posle tri godine?

— Žao mi je — rekao je besno.

Turner je ustao:

— Razgovaraću s direktorom. Ovo mu se neće svideti. Ali, videćemo šta se može učiniti.

— Najbolje bi bilo - odgovorio je pakosno — da se što pre dogodi još jedno ubistvo.

— Da. To ne bi bilo rdavo — rekao je Turner spokojno. — To bi s vašim puštanjem znatno uprostilo stvar. U međuvremenu biste se mogli postarati za nekog dobrog advokata.

— Šta će mi, do vraga, advokat? Ja sam nevin.

— Baš zato. Nevini obično ne znaju da se brane.

Podsmeva li mu se taj Turner? Ne veruje, naravno, da je ubio Nadinu Hathaway, ali se, iz nekih razloga, ni s njegovim oslobođenjem neće žuriti. Kad je pomoćnik otišao, još dugo je ostao nepomičan, nastojeći da odgovori na pitanje — zašto? Zašto se u njegovom slučaju prenebregava tradicija F. B.I. i svoj čovek ne štiti?

Dr Juan Cortazar je bio mršav, sed. tamnoput šezdesetogodišnjak, oštrijih crta nego što se očekuje od indijanskog porekla. Verovatno je imao i konkvistadorske krvi. Kao svi Indijanci, brzo je stario. Lice mu je bivalo sve

sličnije zemlji na kojoj je živelo. Postajalo je tamnožuto kao orah, isečeno sve dubljim brazgotinama godina. Pogled je gubio čvrstinu, usmerenost, usredsređenost na stvari oko sebe, a dobijao drugu, vezanu za nešto što niko nije video. Johnu Carveru se na prvi pogled svideo. Čak se začudio intenzitetu simpatije. Bila je od one vrste koju je gajio prema VWilliamu Laskvju. Ovakvi su ljudi u njegovom apatridskom životu bili toliko retki, često i neočekivani, kao onaj klošar u Deerfieldu, na mestu *Velikog indijanskog masakra* od 1675. godine, daje svaki takav susret osećao kao korak na putu obnove svoje zapuštene ljudskosti.

Još jedno osećanje ga je zapanjilo — sigurnost da je na *pravom* mestu. Ono nije toliko poticalo od Cortazara koliko od mesta. Podsećalo gaje na iskustva ljudi koji su u nepoznatom predelu, na drevnom mostu preko reke, u kući iz minulog stoleća, na kakvom arheološkom nalazištu, na mestima na kojima pouzdano nikad nisu boravili, osetili da su u jednom *drugom životu* već bili. Dok je voden Cortazaru, osećanje je raslo ili opadalo, kako je prolazio dvorištima i prostorijama Doma, ali se nije gubilo. Bio je siguran da je ovom mestu jednom *pripadao*, premda nije video ni zašto ni kako.

— Svaka poseta ovakve vrste nas čini srećnim, gospo dine Howlande — rekao je dr Cortazar kad su se smestili u njegovoj kancelariji.

Nije znao zastoje baš *to* ime izabrao da njime prikrije ime Carver. Bila je to trenutna inspiracija za vreme telefonskih pregovora sa Stanfieldom. Zloban izazov tuđoj prošlosti koja ga prisvaja.

— Adopcije, naročito indijanske dece, nisu više česte.

— Postoji li za to naročit razlog? — pitao je da bi dobio u vremenu, da bi se snašao, više nego što ga je to zanimalo.

— Verovatno, samo ja ga ne znam.

On gaje, međutim, znao. Razlog je bio u sve grubljoj individualizaciji života, sve većoj sebičnosti koju ona iziskuje. Ljudi se sve isključivije moraju posvećivati sebi

da bi savladali poistovećivanje kome teži život u čoporu. Za druge ostaje sve manje vremena. Ali, uprkos naporima da se individualizmu i razlikuju, ljudi postaju sve sličniji. Isti a sve — odvojeniji. Adhezione i kohezione ljudske sile našle su same ravnotežu. Ravnoteža je, naravno, paradoksalna, ali funkcioniše onako kako nalaže priroda civilizacije. Sve se kupuje i prodaje u — paketu. Od letovanja na kome se deset besmislenih tura kupuje radi toga da bi se jedanaesta, potrebna, dobila jeftinije, životnog osiguranja kojim su se dobijale bezvredne akcije, izvanredne žene s kojom se u paketu dobija i njena nemoguća porodica, pa sve do groba koji u paketu donosi i lep vidik. Ceo svet izgleda kao davno upakovan paket koji se sada samo mora raspakivati da bi se u njemu našli novi paketi za raspakivanje. Nije ni pokušao da ponudi Cortazaru svoje objašnjenje. Njemu je, očividno, stalo da decu dobro udomi, po mogućnosti »u paketu«, a ne da izvodi svet iz njegove »paketerske« prirode.

— Jeste li imali nešto naročito u vidu? — pitao je. Ne znam na šta mislite?

— Većina se tutora opredeljuje za decu do godine dana, a to je, u načelu, i naš savet. Spone se lakše uspostavljaju, izostaje i najteža epizoda u međusobnom prilagodavanju. Ima, mada rede, i onih koji žele odraslu decu. To su, uglavnom, starije osobe koje za odgoj nemaju vremena. Vi ste, međutim, mlad čovek...

Morao je što više produžiti boravak:

— Nisam se još odlučio. Nadao sam se da ću to moći ovde. Uz vašu pomoć, naravno.

— Oženjeni ste?

-- Da.

— Pitam vas zato što zakoni, a i iskustvo, zahtevaju oba roditelja. — Dr Cortazar je oklevao.

— Hteli ste i nešto drugo da pitate?

— Adopcija je ozbiljan proces, kako za dete tako i za nove roditelje. Razumećete da formalnosti zahtevaju potpunu obaveštenost o njihovom stanju. I to u svakom pogledu.

— Razumem.

— Ali ono što sam hteo da vas pitam, druge je prirode. Ljudi ovamo redovno dolaze udvoje. Vi ste došli sami. Smem li da znam zašto?

Očekivao je to pitanje:

— Moja je supruga bolesna.

Cortazar se trgao:

— Ništa ozbiljno, nadam se?

— O — rekao je brzo — obična prolećnja prehlada.

— Jer, obaveštenja o kojima sam govorio **uključuju i** zdravlje roditelja.

— A zdravlje dece?

Pitao je nehajno ali je napeto čekao odgovor, sledeći mogućnost koja mu je izgledala neverovatna, ali, s obzirom na njegov *osecaj mesta*, logična.

— Naravno.

— Da li to uključuje i zdravlje pravih roditelja?

— Da. I hereditet dokle se može pratiti. Samo bez imena.

— Ne razumem.

— Ne možete, na žalost, dobiti nikakva obaveštenja po kojima biste mogli znati ko su pravi roditelji usvojene dece. Propisi su striktni. S pravom, gospodine Howlande, moram reći. Dok nisu uvedeni, dolazilo je do nesporazuma. Rede zbog toga što su novi roditelji poznavali prave, češće zato što su drugi poznavali prve.

— Zahtevali su decu natrag?

— Stvari su nekako na sudu i rešavane. Ali u dečjim dušama nikad.

Oprezno, zaobilazno je išao ka cilju. Otvoreni razgovor s Cortazarom nije mu se, bar u ovoj fazi, činio potreban.

— To znači da bi i moje ime ostalo nepoznato?

— Svakako, gospodine. Ono bi bilo poznato samo meni i krajnje limitiranom broju administrativnog osoblja. U načelu, u pitanju su dve, najviše tri osobe. Sve pouzdane, proverene, stručne.

— Ali dokumenti o novim i starim roditeljima po stoje?

— To je neizbežno. Ja bih, lično, i njih uništio, ali je. izgleda, navika administriranja jača od zdravog razuma.

Hteo je još nešto da pita. Uzdržao se. Nije hteo da koncentracijom pitanja na jednu temu, temu zaštite anonimnosti, izgleda nametljiv. Vratit će se na to kasnije.

— Ja, naravno, ne mogu sam doneti odluku. Možda je ova poseta greška. Trebalo je da dođem s Marjorie, to je moja supruga, ali kad sam već ovde, možda ne bi bilo zgoreg da vidim decu. Mogao bih steći kakav-takav utisak. Da li je to moguće?

— Upravo sam hteo da vam to predložim.

Ispostavilo se da je postupak sličan identifikaciji u policijskim stanicama. Deca su zbog žege bila po hladovitim prostorijama za igru i učenje. U svakoj sobi jedan je zid bio u staklu, neprovidnom s unutrašnje strane, providnom spolja.

— Deca znaju ko su posetio i zašto ovamo dolaze — rekao je Cortazar, vodeći Johna Carvera do prostorije u kojoj se igrala grupa dece od tri do sedam godina. — To ih čini nervoznim, menja im ponašanje i stvara pogrešne utiske. Izuzetak su odojčad. Njih ćete moći videti pod normalnim okolnostima.

Deca, izrazitog indijanskog habita, držeći se za ruke, obrazovala su krug. Krug se ceremonijalno vrteo. Usta su se otvarala. Reci se nisu čule. Izvan kruga stajala je bela starateljica. Uprkos staklenoj pregradi i činjenici da ga deca ne vide, niti za njega mogu pokazati interes koji bi ih spontano zbližio, osećanje zajedništva, međupripadnosti, pa i međuzavisnosti, bilo je tako snažno da njegovo stanje nije promaklo lekaru.

— Da li ste dobro?

— Jesam — rekao je. — Nisam navikao na vrućinu.

Da li bih mogao da čujem šta deca pevaju?

Dr Cortazar je okrenuo prekidač na zidu. Hodnik se ispunio skladnim dečjim glasovima. Pisma, pevana na nekom indijanskom narečju, imala je u melodiji nešto starinsko, zaboravljeno, čežnjivo.

— Šta to pevaju?

— Obavešten sam da ste po zanimanju antropolog. Pretpostavljam da ste čuli za Atlantis i da o njemu nešto znate?

— Ono nekoliko najpoznatijih činjenica.

— Deca pevaju o Atlantisu.

— Nisam znao da i indijanska mitologija poznaje legendu?

— Ostrvo se kod plemena Manicopa drukčije zove, ali je blagosloveno kao i svaka obećana zemlja, nastanjeno moćnim ljudima Zlatnog doba i doživljava tragičnu sudbinu Platonovog Atlantisa.

— Po Posejdonovoj volji guta ga more?

— Da, samo se u ovoj pesmi i bog zove drukčije.

Bilo je nečeg tajanstvenog u prizoru u kome deca jednog kontinenta slave mit drugog kontinenta, ali i u činjenici da je taj drugi svoje izgubljeno *Ostrvo sreće* zamislio daleko od sebe. u vodama tog drugog kontinenta. U svetu podeljenog univerzuma govorilo je to o izvesnom zagubljenom jedinstvu.

— Pisma je tužna — rekao je.

— I mora biti. Govori o prošlosti koja je bila lepa, i o grehu zbog koga je zamenjena ružnom sadašnjicom.

— To je, u stvari, istorija indijanskih plemena?

— Možda — rekao je lekar zamišljeno — ali je moguće da dopire i dublje. Da obuhvata i nešto od opšte ljudske realnosti.

Nije ga razumeo. Ni vremena nije imao. Prizor se izmenio. Iz kola je izašla lepa, tamnoputa devojčica, iz kuta donela krčag, uzela ga pod pazuh i stupila u sredinu kruga. Pisma je dobila dramatičniji ritam. Devojčica je nagnula krčag. Čuo je šum izlivanja vode, iako iz krčaga ništa nije teklo. Bila je to scena u kojoj, je učestvovao u kupatilu Elms Hilla. *Vodali/ino kolo*.

— Prizor prikazuje poslednje dane Atlantide. Diže se oluja. Danima padaju kiše. Okean nadolazi i potapa je.

Devojčica je sasvim nagnula krčag. Šum izlivanja se više nije čuo. Devojčica je uspravila grlić krčaga i ostala *nećuće* u srprlini knla Pisma ie nastala svećaniia.

— Pevaju o danu kada će gnjev bogova uminuti, more vratiti Atlantis i svet opet postati srećan.

Pesma je prestala, deca su se odvojila, iz sobe je dopro veseo žagor. Osetio je slabost. Cortazar je primetio da mu je pozlilo. Odveo ga je u kancelariju i posadio u fotelju. U glavi mu se vrtelo. Bojao se sunčanice. Ali, kad mu je dao zelenkastu, gorku tečnost, sastavljenu od divljih trava, bilo mu je opet dobro. I manje vruće. U Sonori je često bio izložen žezi. Držao je u ustima oblutak, posvećen od vrača, i srazmerno lako podnosio toplotu, za druge nepodnošljivu. Kad se odmorio, nastavili su obilazak. I svuda, pred svakom prostorijom gde su se igrala manja ili učila starija deca, sve do one od desetak godina, iskusio je osećanje *istovetnosti* kojeg je bio lišen u dodiru s većinom ljudi. Šta je to moglo da znači? Da i on u sebi ima indijanske krvi? Da ta krv prepoznaje srodnu krv u drugom biću? Objašnjenje bi možda vredelo da takvo osećanje nije imao i prema odraslim osobama Doma. osoblju u većini belom.

U sebi je znao šta će da učini. Na žalost — ne i kako. Ali je za to bilo vremena. A onda mu je pomogao sam dr Cortazar. Vraćali su se s obilaska, on se već opraštao uz obećanje da će doći s Marjorie, kad se lekar zaustavio pred jednim vratima.

— Imam utisak da vas brine tajnost podataka o strankama koje učestvuju u adopciji. Želeo bih da vas te brige oslobodim.

Otključao je vrata. Našli su se pred kamenim stepeništem koje je vodilo u dubinu. Sišli su njime do drugih vrata. I ova su bila zaključana. Lekar ih je otvorio drugim ključem. Upalio je svetlost. Prostorija je bila duguljasta, sva u ratovima, u kojima su, kao u trezorima banaka, bile poredane depozitne kutije od metala. Na svakoj su bila slova abecede. Na svakoj brava kao na sefu.

— Ovde su svi naši dosjei od 1960. godine, kad je Dom osnovan, gospodine Howlande — rekao je pono
sno (~OtiY'A7AV' r*TM PhnpH mpm^ MmrPV£> vrutJ ima i/-ič

samo jedna osoba. A ključeve depozitnih kutija samo ja. Kao što vidite, diskrecija je pri postupku adopcije zajemčena.

— Ovo je dom samo za decu indijanskog porekla?

— Sada — rekao je lekar. — Ali su do 1965. u njemu bila i bela deca.

Penjući se iz podruma u hol kamenim stepeništem, imao je osećaj da se iz dubokog bunara prošlosti vraća praznih ruku.

Ali samo zato što mu nije bilo dopušteno da u njega pogleda.

Alibi Johna Aldena u slučaju Doris Reagel i Louise Barlow bio je neoboriv. Za Nancy Gardiner je bio nešto nepouzdaniji, ali ga je posle sastanka s devojkom u baru »Praznične krčme« recepcionist hotela video kako se penje u sobu. Iz nje je spoljnim zidom s prozora mogao da side — akrobata. Pa i on s verovatnoćom da slomi vrat. Stvar s Hathaway bila je suviše providna. Ni Schryver nije bio budala. Znao je da se prave ubice ne hvataju na vratima žrtava, s njihovom krvlju na odelu i sa glavama u rukama. A valjda je i Turner. uprkos netrpeljivosti, uradio nešto. LJ svakom slučaju, pušten je. Schryver se izvinjavao bez žara. Napravio je nekoliko neslanih šala na način na koji agenti F. B. I. obavljaju policijske poslove. Ali, slučaj je prešao u ruke Biroa. Alden je vraćen u svojstvo istražitelja i inspektor nije mogao odbiti da mu »dosje Hathaway« stavi na raspolaganje. U njemu, prema Schryveru, ionako nije bilo ništa od koristi za istragu.

Za Schryvera možda i nije. Za njega — jeste.

Medu stvarima ubijene nalazila se i traka anserfona iz njene kancelarije. Iz nje se videlo da je stupila u kontakt sa Udruženjem bostonskih lekara i odatle zatražila podatke o izvesnom dru Juanu Cortazaru. Kako podaci nisu odmah nađeni, u odsustvu Hathawayeye izdiktirani

su u kancelarijski anserfon. Schrvver nije znao za Carve-rove napore da do Cortazara dođe. Prezime Cortazarza njega nije ništa značilo. A ono je bilo — ključ. U pitanju su bile tri ličnosti istog prezimena. Prvi se odselio u rezervat Cheacamus blizu Vancouvera, glavnoga grada kanadske provincije Britanske Kolumbije. Drugi je bio na Floridi, u indijanskom rezervatu Cvpress. Treći u Stanfieldu, Arizona, kraj rezervata Indijanaca Manicopa. Sva trojica zvali su se Cortazar i bili lekari. Svi su se, u jedno ili drugo vreme, ali davno, odselili iz Bostona. Sva trojica su radila u indijanskim rezervatima ili blizu njih, i sva trojica u domovima za indijansku nahočad.

Mogao je samo da nagađa kome se, posle neuspeha s bostonskim Cortazarom, John Carver uputio. U svakom slučaju, kad je izašao iz Massachusetts General Hospita-la, ni u Bostonu ni na Elms Hillu nije ga bilo. Ni u stan ni na Harvard nije svraćao. U letnjikovcu nisu znali gde je. Tek u koledžu je doznao daje na studijskom putovanju, ali u administraciji se nije znalo gde, ni kada se vraća. Da nije bilo profesora Williama-Billa Laskvja, Carverovog mentora, bio bi bespomoćan. Tokom razgovora koji se ticao smrti njegove sekretarice, ovaj je na diskretnu inicijativu Aldena došao nekako i do Johna Carvera. Alden je pitao da li je Carver *dobro* poznavao Nadinu Hathaway, trapavo dajući do znanja da pod tim podrazumeva odnos koji bi prevazilazio nešto konvencionalno, odnos diktiran radom na istom odseku. Lasky je rekao da, koliko zna, između devojke i Carvera *takvi* odnosi nisu postojali. O Carveru kao naučniku imao je dobro mišljenje, ali je o ličnom životu malo znao. Znao je, međutim, nešto stoje bilo mnogo važnije. Znao je gde je Carver.

John Alden nije mario za intelektualce, pogotovu one koji se bave divljacima, ali mu se profesor William-Bill Lasky dopao. Nije bio naduveno govno, kao većina intelektualaca. Bio je ljubazan, predusretljiv, na svako pitanje spreman da odgovori. Iznad svega, iskren.

John Alden je smesta odleteo na Floridu.

Drhtao je. Voleo bi da drhti zbog noćne hladnoće. A drhtao je u očekivanju da stigne do dna *bunara prošlosti*. Spuštao se duboko. Godinama se spuštao. Silazio je kroz nepoznate prostore u kojima je nije prepoznao. Nije mu se činila *njegovom*. Spuštanje se nije obavljalo u ovom svetu. U nekom drugom se zbivalo. Ovom ali mrtvom već trista pedeset godina. Prvi put je osetio da joj se približio u Domu za indijansku nahočad u Stanfieldu. U ovom svetu, u ovom vremenu. Još malo i biće na dnu bunara. Noć je bila vedra. Nebo Arizone imalo je čistoću brušenog kristala a vazduh oštrinu leda. Sedeo je u kolima i čekao. Ispred njega crnela se masivna senka Doma za nahočad u Stanfieldu.

Najpre je mislio da u Dom sam provali. Shvatio je da za to nije opremljen ni snagom ni veštinom. Morao je da rizikuje i potraži profesionalca. Do izvesne mere, koliko su mu posete Sonori dopuštale, poznavao je građanski, intelektualni Phoenix, nesposoban za noćne provale; sposoban, jamačno, za dnevne, zaštićene zakonima i običajima. One koji su mu trebali, zaštićene snagom i veštinom. nije poznavao. Alije znao kako i gde da ih traži. Hotel u kome je odseo bio je duboko s *rdave strane pruge*. Oko njega, u poluruinama zaboravljenog predgrađa, nastanjenog industrijskim otpacima i ljudskim otpadnicima, na ivici onog područja, kojim je humanoidno bogatstvo okružilo ljudsku bedu, manje je bilo opasnosti da sretne poznanika i nikakve opasnosti da ko na njega obrati pažnju. Po hodnicima su se vukli ljudi potuljena lica, od kojih je svako moglo biti skinuto s policijske poternice. Među njima je sada i njegovo lice. Takođe s poternice. Za recepcijom je sedeo mulat s brazgotinom na obrazu, koju nije nosio od rođenja. Platilo je obaveštenje, a potom i potrebnog čoveka. Čovek nije bio spreman na ubistvo. Sve ostalo spadalo je u domenu njegovih sposobnosti i spremnosti. Kupio je kameru pogodnu za ovu priliku, nacrtao mu put do arhive Doma i odvezao ga po mraku do tog mesta.

Sad je čekao da se vrati sa snimkom dosjea na kome će pisati *Carver*. To bi moglo objasniti njegovu udaljenost

od roditelja, nesposobnost da za njih išta oseća, nemoć da se prilagodi porodici. Bilo je to zato što joj nije pripadao. Bio je *neko drugi*.

Samo — ko?

Neko u njemu ko ubija. Neko ko seče ljudske glave. Neko s drugim imenom, poreklom, prirodom. On, John Carver, se zanimao ljudima, proučavao ih i prezirao. *Onaj drugi*, pravi on, bio je dosledniji. Odmah ih je i ubijao. Zašto? Zašto im je sekao glave? Ako u dosjeu i otkrije ime ubice, neće otkriti i razloge zločinima. Za njima će tek morati da traga. Ali će imati od čega. Poznaće bar jednu istinu o sebi. U njoj će biti skrivena druga. U ovoj treća. Biće to put sličan antropološkim istraživanjima. Jedna istina otvara put drugoj. Ljudska se suština rastvara postepeno kao školjka. Ustrojena je u koncentričnim krugovima kao nacrt nečijeg horoskopa. Na horoskopu ljudske dane spajaju zvezde. Ljudsku istinu slučaj i nužda, zavisno od gledišta, a ponekad oboje. Između svega je oduvek postojao nekakav most. Samo ga valja prepoznati.

Čovek se vratio. Posao je bio lak. Ključevi koji su otvarali prilazna vrata arhivi behu zaboravljeni u bravi. Na unutrašnjim vratima brava je popustila pod savijenom žicom. Pa i one na metalnim kutijama behu slabe. Obio je, kako je dogovoreno, desetak kutija da se ne bi videlo za kojim je imenom tragano. Snimio je traženi dosje. Uzeo je kameru i čoveku dao koverat. U njemu je bila polovina sume. Preostalu polovinu daće kada snimke razvije.

Vratio se u Phoenix. Mala, crna kutija u kojoj je ležala sahranjena njegova prošlost počivala mu je na kolenima.

Nevidljive ptice parale su tišinu prodornim, usplahirenim kricima. Močvara je dušmanski smrdela. Vlažna jara, ispunjena insektima i rojevima mušica, treperila je u vazduhu. Para se presijavala na suncu i zamagljivala

vidik, po kome je, nisko nad mutnom vodom, gusto izukrštano granje barskog žbunja usporavalo čamac. Motor je bio ugašen. Indijanac iz plemena Seminola otiskivao gaje čakijom. Na nestrpljiva pitanja koliko još imaju do rezervata, odgovarao je: — Još malo. — To »malo« je trajalo nekoliko sati.

John Alden je sedeo iza čamdžije s maramom preko usta. Marama je već davno bila natopljena smrdljivom vlagom, a drugu nije imao. Niko mu nije objasnio šta ga u močvarama čeka. U svemu ostalom dr Cortazar iz rezervata Cypress bio je od pomoći. Obavestio gaje daje John Carver, pod imenom Smith, bio kod njega, pa i zašto. U pitanju je bila adopcija deteta. Izgleda, na žalost, da u njegovom Domu nije našao stoje tražio. Ili je možda i druge mogućnosti hteo da ispita pre nego što se odluči? U svakom slučaju, raspitao se za drugi najbliži dom indijanske nahočadi. Taj je bio smešten blizu Seminola rezervata Collier, na obali Meksičkog zaliva. četrdeset milja odavde na jugozapad. Smith (Carver) se juče posle podne tamo uputio. Najmio je čamac s vodičem i otplovio močvarom. Odavde je to bio najbrži put. Ispostavilo se da je i jedini. Alden je takode morao da uzme čamac i vodiča. Ljubazni Cortazar se i za to postarao. Ali, protiv močvare i urođeničke lenjosti ni on nije ništa mogao. Čamac je mileo kroz vodu, vlagu, jaru, smrad i rojeve komaraca-krvopija. Seminola je obećavao da će »uskoro« stići, to »uskoro« se produžavalo u mučeničku beskonačnost, i Alden je bio na ivici strpljenja.

Nešto u šemi Carverovog kretanja nije valjalo. Nije bilo logično. Carver očekuje vlastito dete. Zašto bi usvajao tuđe? I to još indijansko? Njegov je interes za urođeničke, doduše, pokazivao da prema njima nema predrasuda, ali to nije bilo dovoljno da ih i u kuću uvede. Istina je da ima političkih ambicija. Usvajanje bi ispoljilo njegovu humanu prirodu. Ali *priroda* takve prirode kompromitovala bi ga u očima belih Bostonjana, koji su držali da Indijanci nemaju nikakvu prirodu. U Massachusettsu Indijanaca nije bilo dovoljno da gubitak svojim

glasovima isplate. Ako je nekoga već hteo da usvaja, mogao je otići u bilo koji dom, ne u one u kojima rade lekari po imenu Cortazar. Svakako ništa nije mogao očekivati od bostonskog Cortazara koji je s decom imao veze samo ako su — luda. Adopcija je morala biti izgovor. John Carver je u potrazi za nečim drugim.

Za čime, očekivao je da će čuti u Domu za nahočad Seminola Indijanaca. I da će to saznati od lekara koji se takode zove — Cortazar. Lekar se, međutim, zvao dr James Tennant. Nije bio Indijanac, bio je belac. Srećom, i on se pokazao ljubaznim. Jeste, Carver je pod imenom Smith bio u njegovom Domu. Nije, na žalost, našao što je tražio, i otišao je.

— Kada? — pitao ga je Alden.

— Nema ni dva sata.

— Zna li možda kuda?

— Na jezero Okeechobee, u rezervat Brighton.

— Kako?

— Čamcem preko močvare.

Alden je osetio slabost u nogama:

— Ima, valjda, i drugi put?

— Nema, na žalost — rekao je lekar. — To je jedini.

U čamcu, na putu za jezero Okeechobee, posle jednog sata, koliko je ljubaznom dru Jamesu Tennantu trebalo da mu pronađe vodiča, sa svezom maramom na ustima i s nekoliko u džepu, John Alden je prvi put tokom službene posete Floridi osetio da nešto nije u redu.

Vodič se, očevidno, s njim nije slagao. Vozeći sporo kao da putuje kroz večnost, bez izgleda da je ikada savlada, a ne kroz baruštinu koja mora imati svoje obale, pa kad-tad može biti prekoračena, razmišljao je. upućujući misli nebu, jer ih nije izgovarao, pa ga niko nije mogao čuti.

Sve je u redu. Ljubitelja vozim na jezero Okeechobee. Ne izgleda dobro. Šta da radim ako mu pozli.'

Bio je na dnu bunara prošlosti.

Pred njim, na stolu, u hotelskoj sobi. ležalo je nekoliko fotografskih snimaka dosjea Carver iz Doma za nahočad u Stanfieldu. Snimci su bili čitki, ali šta sadrže, kakvu prošlost, još nije znao. Nije se usuđivao. Još je bio Carver. Najednom mu se učinilo da bi Carver hteo da ostane. John Carver nije bio ubica. Nikome nije sekao glave. Onaj *drugi* je bio. Sve dok ne dozna koje taj drugi, kako se zove, ko su mu roditelji, kako je došlo do toga da postane Carver, njegov zločin za svoj nije morao da prizna. Kad bude pročitao dokumenat, kad bude saznao, neće se zločina moći odricati. Neće više nikad moći da bude nevin. Zauvek će postati onaj *drugi*. Čovek koji ubija. Čovek koji ljudima seče glave. Ludi glavosek. Najbolje bi bilo da snimke spali. Da ih ne čita, da ih preda očišćavajućem plamenu. Seti se *Egipatske knjige mrtvih*: »Ja sam Vatra i sin Vatre kome je dala njegova glava kada mu je odsecena. Glava Ozirisa nije od njega oduzeta. Neka se ne uzimaju ni glave umrlih.« S dosjeom bi nestao ubica, prestala bi i ubistva. Da li bi prestala? Jer, on ne bi spaljivanjem uništio *drugog* u sebi, samo bi ga ostavio u bezbednoj anonimnosti, iz koje bi i dalje, od njega nesprečavan, samo okajavan, nepoznat i okrutan, mogao da ubija. Ako ga upozna, možda će to biti put da sazna i zašto ubija. Možda je to jedini put da ga zaustavi. Bunar prošlosti se otvorio. Ako snimke spali, zatvoriće se, zauvek ga ostavljajući da okajava tuđe zločine.

Pročitao je. Njegovo je ime bilo *John Howland*.

Pred očima mu se mreškala voda. osekom oplakujući peščane dune Pleasant Baya. Čuo je monotono kreštanje arktičke laste koja je iznad mora pravila krugove. Lasta se strmoglavila u vodu. Voda se zapenušala i iz nje je izrastao mladić zlatnih očiju. To je bio on. John Howland.

U gustišu Zlatne šibe. nasred staze kroz ritove, stajao je mladić zlatnih očiju u odeći puritanca i s krvavom sekirom u ruci. I to je bio on, John Howland.

Na pesku Cape Coda, pod mesečinom, nekoliko ljudi je, držeći se za ruke, pevalo nepoznatim jezikom, dok je stari Indijanac na vatru izlivao krčag vode. Među njima je bio i mladić zlatnih očiju. On, John Howland.

U Duxburyju, na ulici oblivenoj kišom, stajao je starac zlatnih očiju i gledao kroz zamagljeni prozor kolibe u kojoj je za kuhinjskim stolom sedeo drugi starac čije su oči imale boju gvozda. I to je bio on, John Hovvland.

Prividenja sa dna bunara prošlosti nisu lagala. Roditelji sir mu bili iz Salema. Zvali su se Samuel i Muerill Hovvland. Otac mu je bio ribar. Adopcija je obavljena 1961, u godini njegovog rođenja. Rodio se u februaru, pod znakom Vodolije, kao John Hovvland, sin Samuela i Muerill, a već u decembru iste godine bio je Carver. John Carver, sin Johna i Rosalije. Kao Carver dobio je sestru, Lucillu. Kao Hovvland izgubio je brata blizanca, Jamesa. James Hovvland je porodicu napustio iste godine kada i on. Usvojen je od Patricka i Mary Cleveland. Patrick Cleveland je bio atomski fizičar. Godine 1961. radio je u West Electronic Corporationu.

West Electronic Corporation je bila stacionirana u — Phoenixu.

Samuel Dull. prozvan u podzemlju Phoenixa zbog malog rasta, izrazito bele kože i crne kose »Pingvin«, nije po prirodi bio varalica. Imao je razvijenu profesionalnu čast. Ona, kao i sve ekskluzivne ljudske odlike, nije uključivala svet izvan njegovog. Ali u njegovom, podzemnom svetu bila je neumoljiva. Ma koliko uviđao da bi od tih nekoliko podataka u glavi, što ih je, silom okolnosti, zapamtio dok je snimao dokumente u Domu za nahočad, mogao da ima koristi, a ako pametno postupi, čak i da se obogati, ništa nije učinio da ih pribeleži pre nego što iščeznu. Naprotiv, trudio se da ih zaboravi. Nije imao velik mozak. Znao je da će uskoro u tome uspeti. Neće se više sećati ničeg. Ni prezimena

Carver, ni prezimena Hovvland. ni onoga što ta dva prezimena dovodi u vezu koja bi mogla da ga obogati.

Nije morao toliko da se trudi. Ležao je nag na krevetu. Vrata njegove sobe nečujno su se otvorila i u nju je stupio čovek, s kreveta tamna senka, koja je imala čvrstu nameru da mu zaboravljanje olakša.

Sekira u njenoj ruci trebalo je u tome da pomogne.

GLAVA OSMA

HOVVLANDE, GDE JE BRAT TVOJ?

*»luda reče Gospod Kujinu: gdje li
je brat Avelj.' A on odgovori: ne znam,
zar sam ja čuvar brata svojega!.'«*

Prva knjiga Mojsijeva, 4 ¹⁾

»Smrt luta Phoenixom. Trostruko ubistvo u Arizoni.
Žrtvama očiscene glave.«

John Alden je gledao u novine kao da su štampane u paklu, potpisane od Satane. Tek se vratio iz rezervata na jezeru Okeechobee, gde za Johna Carvera niko nije čuo. Ležao je u Miamiju, u hotelu, u vlastitom znoju, izmr-cvaren napadom malarične groznice za koju je znao da će je vući do kraja života. Nije uhvatio ubicu koji je ubijao druge, uhvatio je ubicu koji će ubiti njega.

U Phoenixu je tokom samo jedne noći, od 27. do 28. juna, ubijeno troje ljudi. Između dvojice je, izgleda, i bilo neke veze. Prvi je bio mulat, recepcionista svratišta sumnjive reputacije, drugi sitan obijač. Obe ličnosti pripadale su podzemlju Phoenixa i već nekoliko puta imale posla sa zakonom. Treća je osoba bila iz *nadzemnog* kruga građana, premda u njemu nije mnogo značila. Sa prve dve nije imala nikakve veze. ili se ona nije mogla uočiti. Bila je vlasnik neugledne fotografske radnje u predgrađu. Novinar se na kraju izveštaja pitao da li zločini u Arizoni imaju išta zajedničko s onima na Istočnoj obali. (Jer Arizona je bila na zapadu Sjedinjenih Država, koji načelno nije hteo ništa da ima s istokom, pa su zločini, izgleda, bili jedini vezivni faktori koji su ove dve strane sveta spajali u jednu državu.) Način ubistva bio je isti, samo što su u Salemu, Hvannisu i Bostonu žrtve bile žene. a u Phoenixu isključivo muškarci.

Bilo je još nešto što je ubistva povezivalo, samo izveštač to nije znao. Alden jeste. Sva ubistva izvršio je jedan čovek.

Ime mu je bilo — John Carver.

Carver je bio u Arizoni dok ga je on tražio u močvara-

je za petama u rezervatu Cypress, odakle gaje *ljubazni* dr Cortazar uputio u Seminola rezervat Collier, a odatle još *ljubazniji* dr Tennant u indijanski rezervat na jezeru Okeechobee, gde mu se trag izgubio. Ako je uopšte postojao, ako oba lekara nisu lagala? LJ međuvremenu, funkcionisale su samo dve logične mogućnosti, a one su zavisile od vrste, *prirode* Carverovog zločina. Kroz sve te domove za indijansku nahočad, sa zagonetnom svrhom, mogao je proći čovek koji se, takode iz zagonetnih razloga, za Carvera izdavao. A mogao je i niko ne proći. Dok su Johna Aldena u Floridi gušili smradom močvara, lekari su lagali da Johnu Carveru omoguće da postigne *najzagonetniju* svrhu od svih. U prvom slučaju, radilo se o jednom luđaku, u drugom o više njih. U pitanju je bio luđački kult *Terajima*. Kult kome su pripadali, pored Johna Carvera, lekari Cortazar i Tennant. Pa i *ljubazni* William-Bill Lasky. profesor iz Bostona, koji gaje uputio na Floridu. Postojala je, u stvari, samo druga mogućnost. Jer. i prva je bila — druga. I u prvoj je. pored Carvera. morao postojati čovek koji se. da ga zavera, izdavao za Carvera prerušenog u Smitha. Morao je postojati i *ljubazni* William-Bill Lasky koji ga je za lažnim Carverom alias Smithom na Floridu uputio.

Njegov ga instinkt u pogledu intelektualaca nije prevario. Bila je to bagra. A univerziteti — rasadnici morbidnih ideja, izopačenih običaja, mračnih kultova, nedostojnih mašinske civilizacije i nasleđenih iz varvarskih ljudskih vremena za koja se verovalo da su zauvek sahranjena. Među njima, najstariji, najopakiji bio je orakl mrtvih ili *Te raj im*.

Za poreklo se nije znalo. Antisemiti tvrde da potiče od Akadana, od kojih ih preuzima idolopoklonik Tara, otac jevrejskog praoca Avrama. Pre će. međutim, biti da je *Terajim* nastao spontano, iz same ljudske prirode, iz urođene težnje da se pobedi takode urođena neizvesnost ljudske sudbine, u krajnjoj konzekvenci da se ta sudbina zaobiđe. Neizvesnost je bila povezana s tajnom vremena.

da pronikne u budućnost. Ni svoju, ni sveta koji je stvorio. Pronici u budućnost značilo je pobediti neizvesnost i napraviti prvi korak u njenom savlađivanju putem preinačivanja, prilagodavanja ili na koji drugi način. Proricanje budućnosti oduvek je bilo u samom jezgru magije, uvek na granici *crne magije*. Hoće li u crnu magiju ući, ili će ostati u beloju. do izvesne mere dopuštenoj, pa i poželjnoj, nije zavisilo od toga *ko* budućnost vidi. *za koga* u nju gleda, ni *zašto* je osmatra, nego isključivo *kako* to čini.

Hebrejski su proroci saznavali budućnost posredstvom Božjih utvara. Njihova su proročanstva bila —*epijanije*, otkrovenja. delo Božje, a ne ljudske volje. Ako Jahve nije hteo da im se poveri, ostajali su nemi, ogorčeni i očajnički čupali kose na vodama vavilonskim kao Jeremija, na vodama jordanskim ili vodama bilo kakvim na kojima bi se zatekli. Haldejci i Vavilonci pouzdavali su se u astrologiju, magijsku nebesku matematiku, u zvezde i harmoniju njihove božanske kinetike. Grci su božansku sposobnost predviđanja zvali uuvxiKr|. *mamiki*. U Dodoni budućnost je saopštavalo treperenje Zevsovog hrastovog lišća. U Deli'ima Apolonovim Pitija je, pošto je pila s izvora Kastalijske. sedeći na tronošću, padala u trans, ali na osnovu čega je proricala, nikad se nije saznalo. Pausanije ovako opisuje orakulum *Hermesa Agoraisosa* iz Ahaje: »Ispred statue bradatog Hermesa bese ognjište okruženo bronzanim svetiljkama. Oni koji su želeli da čuju boga dolažahu u sumrak, paljahu kad na ognjištu, a onda, napunivši lampe uljem i upalivši ih, na oltar desno od statue ostavljahu novac. Tek tada su smeli prici i bogu došapnuti pitanje. Odmah potom morali su napustiti hram, držeći ruke na ušima sve dok se ne bi dobro udaljili. Tada su mogli osloboditi uši. Prve reci koje su čuli, ma ko ih izgovorio, behu proroštvo radi koga su Hermesu došli.«

Uprkos mucu. morao se nasmejati. Hermes nije zabavljao rođio Autolika. a ovaj bio Odisejev deda. Ne samo što si ga plaćao, nego si i sve ostalo sam morao obaviti!

Rimski su auguri proricali posmatrajuci unutrašnje organe žrtvovanih životinja. Julija Cezara u Britaniji savetovali su gladni pilići. Toliko su navalili na hranu da je morao napasti i pobediti. Ali hiromantija, koja je došla iz Etrurije, nije bila jedini način. Sveštenice kartaginske Velike majke Aštarte gledale su u repove svetih ribica u kružnim ribnjacima kružnih hramova, čiji su krugovi ponavljali krugove kartaginske luke. grada, sveta, kosmosa i njegovog kružnog vremena, opšteg kruženja. Budućnost se mogla videti u igri plamena, kretanju oblaka, letu ptica, reljefu posvećenog kamenja, dimu. vodi. kroz izabrane ljude uvedene u stanje zanosa. Gотово da nije bilo fenomena kroz koji čovek nije mogao prodrati u vreme, ili se nadati da prodi, i odatle se vratiti s dobrom ili rdavom veću.

U većini slučajeva, način proricanja, sama tehnika postupka, bila je iz široke oblasti *bek magije*, u koju spadaju i spontana čaranja civilizovanih ljudi, izbegavanje prolaska ispod merdevina. neutralisanje rdavih znakova, pacifikacija zlog broja 13 ili radnje koje se moraju obaviti ako se prospe so. Žrtvovanje životinja, koje se susreće u većini antičkih proročkih incidenata, korak je prema crnoj magiji, ako to već i nije. Ali je samo jednom načinu proricanja budućnosti, kao bitni sastojak postupka, bio neophodan — zločin. Samo jedan je zahtevao ubistvo i bez njega nije mogao postojati.

Bio je to — *Terafim*.

Primitivni *Terafim* spontano je sadržan u ubedenju divljaka da ljudske lobanje poseduju natprirodne moći. U ratovima varvarskih plemena one nisu s telom ubijenog neprijatelja bacane kao što se radi kod civilizovanih naroda Odsecane su. a potom, uz propisane obrede, pojedene. Glave su pobedniku davale magijsku silu. Obično se pod njom podrazumevala telesna snaga ili neranjivost. Snaga je ponekad bila i duhovna. Sastojala se u poznavanju budućnosti, ali se ono nije izražavalo u svesnom znanju nego u nesvesnom ponašanju koje je određenu budućnost podrazumevalo. Čovek nije postajao

moćan zato što je poznao budućnost, nego što je spontano preduzimao čine koji će ga od nje sačuvati.

Terafim se, kao kult. pojavio na obalama svetih reka Tigrisa i Eufratosa. Akadani i Haldeji su prvi shvatili da lobanje ljudi umrlih prirodnom smrću nemaju nikakve moći, da ne poznaju budućnost. Da bi mu glava bila od magijske vrednosti, čoveka je trebalo ubiti, čime se, u stvari, prinosila žrtva sili od koje se moc očekivala. Glava se morala odseći posvećenim nožem, pustiti da iz nje krv istече, a zatim se na zajedničkim prazničnim večerama (uyu7ru. agapama). do kosti oglodati. Lobanja se pohranjivala u tajna spremišta. Ona više nije posedovala nikakvu moc ona je u međuvremenu ušla u maga koji je od tog trenutka postajao *Terafim*, *Onaj koji zna* —. ali je, kao posuda u kojoj je moc prvobitno obitavala, bila neprikosnovena. Drugi se. kasnije znatno rašireniji način, sastojao u postupku koji je gotovo do kraja ponavljao prvi način, samo se glava nije jela nego preparirala. Potom je ona bila *Terafim*, ona je odgovarala na sva pitanja koja se tiču budućnosti.

Za *Terafim* su u vreme ratova upotrebljavani zarobljenici. U miru, kojeg ionako gotovo nije bilo, ljudi do kojih se lako moglo doći, čiji se nestanak neće primetiti, ili. ako se primeti, neće izazvati pažnju. Najčešće behu to bednici i robovi. Jer, još jedna se istina otkrila. Snaga što ju je *Terafim* imao nije zavisila od toga kome je lobanja pripadala. Glava mudraca i idiota posedovala je podjednaku moc, starca ili mladica, žene ili deteta. Između glave iskusnog starca i novorođenčeta nije u pogledu pouzdanosti bilo nikakve razlike, čime se dve hiljade godina ranije anticipirao Platonov koncept saznanja, ubedenje da je saznanje — secanje.

U literaturi nije o *Terafimu* bilo mnogo pomena. jamačno zbog užasa koji je izazivao. Biblija profetsku upotrebu ljudskih glava krije pod opštim pojmom »kumira i idola«. Tek se ponekad nazre istina. Kad prorok Zaharije propoveda: »Jer tikovi govore ništavih« (10.2). ona je gotovo otvorena — *likovi* su ljudske glave koje

lažu i lažno proriču. U srednjem veku upotreba *Terafima* najviše je vezana za magijsku praksu viteškog reda templara. Hramovnici su na svojim kapitulima držali »glave koje govore«. Zapisnici sv. Inkvizicije, koja ih je poznije progonila, puni su njihovih priznanja da su budućnost doznawali od odsečenih ljudskih glava i da se na tome zasnivala snaga reda. Simon Mag i Gilles de Rais tim glavama duguju svoju moć. Ponekad je korišćena i u politici. Kralj Karlo IX. u prisustvu Katarine Medici i njenog dvorskog čarobnjaka Cosima Rugierija, celivao je ritualno odsečenu glavu desetogodišnjeg dečaka da bi od nje dobio odgovor na važno pitanje koje se ticalo sudbine Francuske. Odgovor je, na žalost, glasio: »*Vini pator!*« (»Prisiljena sam!«) i bio neupotrebljiv. Ali nisu sve *Terafim-glave* bile tako ćutljive i odbojne. Čini se, naprotiv, da su gotovo sve ostale uživale u onome što su činile, znatno više nego kad su bile zajedno sa svojim telom.

Sve je to John Alden znao. Nije samo John Carver bio poznavalac ljudi. Ljudi kao takvi predstavljali su i Aldenov prvi i jedini interes, iako im motivi behu različiti. Sve je to znao. Nije jedino znao da *Terafim* još postoji.

Sad je i to doznao.

Toga dana oko podne bio je u Miamiju, a vec posle podne u avionu, na putu za Phoenix.

Sudeći po adresi iz dosjea Carver, inženjer Patrick Cleveland i njegova žena Mary stanovali su u predgrađu, u blizini masivnog industrijskog kompleksa West Electronic Corporationa. Ulica je bila model *prizemne Amerike*. U senci gustog drvoreda vukla se unedogled, razdvajajući hladnom bezličnom širinom dva stroja jednospratnih kuća, kao dva neprijateljska fronta, različito građenih, različito obojenih, različito nameštenih, pa ipak na neki način — jednakih.

Johna Hovvlanda, kako je sada sebe intimno zvao, premda se na prezime Carver još odazivao, nervirala je

monotonija modela. Nije ju zapazio prvi put. Njegova je antropološka koncepcija bila, zapravo, formirana na londonskim klozetima za jedne posete prestonici Velike Britanije. Londonski su klozeti u svakoj kući uvek bili na *istom* mestu. Londonski su klozeti bili projekcija nacrtu u ljudskom mozgu, u kome su klozeti, takode, uvek bili na *istom* mestu. Mozak je radio u *modulima*, kao usavršen računar. Broj modula je samo teorijski neograničen. Samo teorijski je klozet u svakoj kući mogao biti na različitom mestu. Psihologija, »duša«, koliko je ima, ograničavajući je faktor, a zatim i neke druge smetnje, najčešće tehničke naravi. Broj modula sveo se praktično na jedan. Klozet je pronašao svoje sudbinsko, neizmenljivo mesto. Tako je mogla misliti samo — mašina.

Parkirao je kola nedaleko od kuće rano izjutra, u nadi da će videti nekog od njenih stanovnika. Nije očekivao da vidi brata. Bili su blizanci, rođeni 4. februara, pod znakom Vodolije. James je imao njegove godine. Već dugo, jamačno, nije s »roditeljima«. Od njih će pod bilo kojim izgovorom saznati gde je. Ali je prvo hteo da ih vidi<

Činjenica da mu je prvi astrološki predznak Aquarius nije mu do sada ništa značila. Poznavao je osnovne principe astrologije, koliko su mu pomagali da bolje shvati delovanje ljudskog mozga u raznim kulturnim uslovima. Astrologija je za njega bila više deo antropološkog folklora nego antropološka realnost. Više nije mogao biti ravnodušan. Vodolija se u njegovom životu počeo javljati sa intenzitetom koji je morao podrazumevati neko značenje. Video ga je u himeri puritanskog obrednog kola na pesku Cape Coda, u kome je, u kupatilu Elms Hilla, kasnije i sam učestvovao. Ponovo ga je, sad među indijanskom decom, video u Domu, u Stanfiel-du. Najzad, i njegov je detinjast običaj, tek sada u pitanje doveden, da se igra mlazevima vode imao u sebi nečeg vodolijskog, akvarijanskog.

U osam časova je ulicom prošao raznosač mleka u belom kamionetu i belom mantilu i pred svakim vratima

Dok je žena iza njega zatvarala vrata, policijska kola lagano su kliznula niz ulicu.

Bio je ponuđen da sedne. Žena je imala novu adresu porodice Cleveland. samo je morala da je nade. Bili su susedi i prijatelji. Posle odlaska Clevelandovih, oni su se preselili u njihovu kuću. Bila je veća i udobnija. A i radi samog preseljenja, mislio je. Da bar nešto izvesno vreme za istog sedog čoveka i istu sedu ženu ne bude — isto. Žena je preturala po fioci stočica na kome je stajao telefon. Bila je razgovorljiva, kao i sve žene koje dan provode same.

— Clevelandovi su, dakle, dobili naslede — rekla je.

— Je li veliko?

— Prilično. — Poslušao je nagon. Ako je ovo prijateljica Mary Cleveland. mora da dosta zna i o Jamesu. —

Naslede se. u stvari, odnosi na njihovog sina.

— Jame sa?

— Da, Jamesa Clevelanda.

— To me raduje. Najzad da od njega dočekaju i nešto dobro.

Zategao se kao struna. Šta to treba da znači? Mora biti oprezan. Ne sme da je uplaši radoznalošću. -- Mladi ljudi su danas svuda isti.

— Jeste, ali je James bio više *isti* nego drugi, ako znate šta hoću da kažem. Sa njim su imali samo nevolje.

Nije mogao da se uzdrži:

— Kakve nevolje?

— Bio je čudan. Usamljen, neprijazan, ćudljiv. Mary se žalila da s njima jedva govori. Nije govorio ni s drugim ljudima. S nama. na primer, iako smo bili prvi susedi. S normalnim svetom uopšte. Privlačili su ga jedino neki čudaci. Provalice. Skitnice. Bednici. Čak i Indiosi... Ne znam da li o tome treba da govorim sad kad je dobio to nasledstvo?

— Na to može, pod naročitim okolnostima, da utiče ako je imao ozbiljnijih neprilika sa zakonom.

— Nije do toga dolazilo. Bar dok su bili u Phoenixu. Ali ni to me ne bi začudilo. Uostalom, možda je i dolazilo. Možda je to i bio razlog što su se odselili. Meni je to već i onda bilo nerazumljivo. Patrick, Jamesov otac,

imao je u West Electronic Corporationu sjajno mesto. dobru platu. izgleda na napredovanje. Svi smo se zaprepastili kad je dao otkaz . . . Na to nikad nisam pomišljala, ali mi se sada čini da je to moglo biti i zbog Jamesa. - Pa zar je James i tada bio s njima?

— Zašto ne bi bio?

— Kada su se odselili iz Phoenixa?

— Pre dve godine.

— James je tada imao dvadeset šest godina, gospodo.

— Helen Rosenberg — predstavila se žena.

— Dvadeset šest godina, gospodo Rosenberg. To su godine u kojima mladi ljudi već odavno nisu s roditeljima.

— Možda *obični* mladi ljudi, gospodine Smith. Ali James nije bio običan, ako znate šta hoću... Nije imao nikakve škole, nikakvog obrazovanja, nikakvih mogućnosti da živi sam.

— Nikad nije išao u školu?

— Mislim da jeste. Ali kratko; Oni su to krili.

— Zašto?

-- Škola je bila za mentalno defektnu decu.

Verovatno se na njemu videlo zaprepašćenje neprikladno za nekoga koje sa Jamesom Clevelandom trebalo da bude samo u provizornim i ravnodušnim poslovnim odnosima.

— O ne, nije James bio lud. ako to mislite. Bio je zaostao, to je istina, i karakter mu je bio sasvim naopak. ali lud nije bio. Samo jako *neobičan*, ako znate šta hoću da kažem.

Znao je. na žalost. I on je neobičan. Izgleda da je *neobičnost* porodična osobina Hovvlandovih. I to ne samo u XX veku. Bili su *neobični* i 1620. godine, kad je njegov predak i imenjак John Howland hodao po vodi kao Hrist. Bili su *neobični* i kad je taj Howland, kasnije, u Duxburyju. godine 1687. sekirom ubio Johna Aldena. ženu mu Priscillu i odsekao im glave. I tada su bili *neobični*!

Bila je to adresa pri projektu N. A. S. A. na Cape Canaveral (Kennedy) na Floridi. Zahvalio se. Ispratila ga je. Na pragu su ležale novine. Podigla ih je.

— Oh, Bože! — uzviknula je. pokrivši usta rukom.

— Šta se dogodilo?

— Trostruko ubistvo.

— Gde?

— Ovde. u Phoenixu. Neko je trojici ljudi odsekao glave.

Policijska kola su proklizila ulicom. Nije ih primetio. Sad je znao u čemu mu je prošla noc.

John Alden je sedeo u istoj fotelji u kojoj je sa drom Juanom Cortazarom — onim iz Arizone — razgovarao čovek koga je gonio. I ovaj je lekar bio spreman da pomogne, bio je predusretljiv. ljubazan, ali on više na *takve* ljubaznosti ni paru nije davao. Na ljubaznosti koje su ga vodile u močvare, zaražene malarijom, hiljadama milja daleko od Johna Carvera. a onda u — čorsokak.

U ovom slučaju, međutim, lekar izgleda zaista ništa nije znao. Za prezime Carver nikad nije čuo. Osoba sa tim prezimenom nije bila u Domu. Da je bila. on bi morao znati. Pregovore oko adopcije on vodi. U svakom slučaju, ona se bez njegovog odobrenja i uvida u sve okolnosti ne može obaviti.

Carver je morao znati da mu je na tragu. Video ga je na stepeništu kuće Nadine Hathaway. I prepoznao ga. Prepoznao je u njemu ljubitelja ptica iz Pleasant Baya, čoveka kome se pravim imenom predstavio. Morao je očekivati da je za njim izdata poternica. i toj se situaciji prilagoditi. Treba ga. dakle, pod nekim drugim imenom tražiti. Zamolio je lekara da mu opiše sve posetioce Doma u poslednje dve nedelje.

Lekar je bio dobar opservator. Opisi su mu bili živi. iscrpni. Svaki je sadržao po neku naročitu pojedinost

od ostalih. Alden gaje pažljivo slušao, zahtevajući ponekad da mu opis ponovi. Nije tražio samo podudarnost opisa s Carverovim izgledom, tragao je i za čovekom ispod čijeg se opisa prurušeni Carver mogao sakriti. Izvesni John Smith bio je za to najpogodniji. Ime mu je bilo statistički krajnje bezlično. Drugi je razlog bio presudniji. Na Floridi ga je već jednom Carver bio upotrebio. On ili neznatac koji je Carvera *za njega* igrao. Dokazivalo je to. uzgred, Cortazarovu iskrenost. Da ga i on laže, ne bi upotrebio ime koje Carvera odaje kao da u sebi nosi njegovu sliku. Slika se, naravno, razlikovala. Ali. ako se iz opisa odbaci sve što je izmenjeno. što je moglo biti izmenjeno i novom liku prilagođeno, ostaje .--John Carver.

— Jeste li ga možda pitali zašto želi baš indijansko dete?

— Takva pitanja nikad ne postavljamo, gospodine — rekao je lekar. — Ali. bilo je očevidno. John Smith je Indijanac.

Bio je zbunjen.

— Čovek koga tražim mogao se i maskirati, doktore Cortazare. Svi elementi opisa koje ste za tog Johna Smitha naveli mogu se veštački proizvesti. Ako se zabore, ispod njih ostaje John Carver.

— To je moguće sa svim crtama, osim rasnim — rekao je lekar. — Da bi se rasne, i to samo delimično izmenile, potrebna je plastična operacija. Ako je na tom Carveru izvršena, dopuštam da sam se prevario. Ako nije. bio je to čistokrvni Indijanac, gospodine.

Otišao je razočaran. Razočarenja je nestalo tek kada je u opisu jednog od iščezlih žitelja hotela, u kome je na recepciji bio ubijeni mulat, prepoznao Johna Carvera. Ako i nije bio u Domu za nahočad u Stanfieldu, u Phoenixu je svakako bio. Ostalo je da utvrdi zašto. Razlog svakako nije bio u glavi mulata. Za obrede *Terafima* svaka je glava bila pogodna.

Odgovor nije našao ni u stanu ubijenog obijača Sama

ubijenog fotografa. Među njima je bio i set fotografija dokumenta koji za lokalnu policiju nije imao nikakvo značenje, ali su za Carvera bili od neocenjive važnosti. Trebalo je, zapravo, nešto da znače i za policiju Phoenixa, da je išta vredela. Snimljena dokumenta su pripadala Domu za nahočad u Stanfieldu i po prirodi bila tajna. Kako su se onda našla kod ubijenog fotografa?

Alden je sada bio u stanju da ćelu Carverovu *priču* rekonstruiše. Učinio je to s izvesnim profesionalnim ponosom. Fijasko u močvarama Floride mogao je biti zaboravljen.

John Carver je doputovao u Phoenix. Odseo je u hotelu na čijoj je recepciji radio jedan mulat. Tu se prurušio u Johna Smitha, ili je već u njega prurušen došao. Posetio je Dom za indijansku nahočad u Stanfieldu pod izgovorom da je zainteresovan za adopciju. Razgovarao je sa drom Cortazarom na tu temu i naveo ga da mu pokaže arhivu. Tada je video kako se dokumenta adopcije čuvaju i shvatio da sam do njih ne može doći. Unajmio je profesionalnog obijača, Sama Dulla. Mulat sa recepcije je, jamačno, samo posredovao. Dull je obio arhivu i snimio dokumenta koja su Carvera interesovala. Carver je film odneo na razvijanje kod fotografa. Ovaj je načinio duplikat snimka, imajući u vidu mogućnost učene. Nije do nje stigao. Carver gaje ubio jer je na tu mogućnost računao. Ubio je i Sama Dulla. Najzad, radi potpune sigurnosti, i mulata. Razlog ubistvima, dakle, nije kao u slučajevima s Istočne obale bio *Terajim*. Ali, kad su leševi već bili tu, ludilo je ponovo došlo po svoje. Glave su odsečene i sklonjene da bi se mumifikovale ili u nekom skrovitom logu — pojele.

Alden se stresao zamišljajući Johna Carvera, profesora Harvarda, kako u tmini nekog skrovišta glode ljudsku glavu da bi video budućnost koju je upravo tom gnusnom hranom činio sigurnom. Stresao se ali se začudio nije. Poznavao je ljude, znao za šta su sve sposobni i na šta spremni. Sve to sada nije bilo važno. O tome će

Tragovima koji će nekuda voditi, a zatim se izgubiti u živom pesku zabluda, kao što se on izgubio u močvarama Floride.

On će otići u jednu ulicu predgrađa da potraži Johna Howlanda, čoveka čiji je predak pripadao istoj paklenoj vrsti ljudi koja je odsekla glavu njegovom pretku Johnu Aldenu. I da stane na put *Terajimu*, tom strašnom ljudskom običaju koji je star koliko i samo čovečanstvo.

Avion između Phoenixa (Arizona) i aerodroma Tampa (Florida) nije sletao nigde na svojoj liniji. John Carver je imao dovoljno vremena da ponovo preživi noć u kojoj je ubio mulata, fotografa i malog obijača Sama. Deo noći, u stvari, jer se dobrog dela nije sećao. Najvažnijeg se nije sećao, onog u kome je ubijao i koji je pripadao Johnu Howlandu, *glavoseku*.

Ali, John Hovvland je sada bio *on*.

Zna, da je video mulata za pultom recepcije, i da ga posle toga, kad je silazio, nije bilo. Kada je to za pult zašao, odmamio mulata u sobu iza recepcije, ubio ga, odsekao mu glavu i ćebetom leš pokrio, kako je pisalo u »Phoenix Tribuneu«? Zna da je prošao pored fotografske radnje, u kojoj su razvijeni snimci dokumenta iz stanfieldskog Doma. Kada je u nju ušao i s fotografom uradio što i s mulatom? Kada je ubio malog Sama? Sećao se da mu je isplatio ostatak sume, da je to bilo u pustoju ulici, u tmini, kraj hrpe smeća. Ali, kad ga je ubio?

Ono što ga je zbunjivalo bilo je odsustvo grize savesti, ravnodušnost s kojom o svemu razmišlja. Posle početnog zaprepasćenja, pa i straha, izmešanog s užasom, sva su ta osećanja nestala. Ali to nije bila patološka neosetljivost, *moral insanity* poremećenog čoveka. Niti filosofija superiornosti koja je Raskolnikovu dozvolila da na jednu nemoćnu staricu podigne sekiru samo da bi demonstrirao tu filosofiju, čime je, zapravo, dokazao jedino svoju inferiornost, upravo naspram te filosofije, jer ona, ako je

prava, ne treba nikakve posebne dokaze, ona se prosto praktikuje. On se kao ubica nije osećao. Ravnodušnost mu je. razume se, bila slaba uteha. Nikakva uteha, zapravo. Baš ta ravnodušnost je trebalo da ga užasne. Ona je potvrđivala njegovo ludilo. Njegovo bekstvo iz Hovvlанда u Carvera. Kao Carver je bio nevin. LJ njemu je bio neki Hovvland koji je ubijao i ljudima sekao glave. Ali on s njim nema ništa. On je Carver.

Ne, više nije. Sad je i on Howland. Pa ipak. ravnodušnost nije nestala, zločini nisu postali *njegovi*. Bio je Hovvland. to je istina, ali nije ubijao. Ubijao je *drugi* Hovvland, koji se njegovim telom samo služio. Howland iz daleke prošlosti koga je video kako seče glavu Johnu Aldenu i Priscilli Alden. Kad ga se bude oslobodio, kad tog Howlanda u njegov grob vrati, prestaće i ubistva. A da bi to postigao, mora naći Jamesa, svoga brata.

Gde je James, brat njegov?

Gospoda Rosenberg je stajala na vratima i u čudu posmatrala krupnog čoveka gvozdenih očiju.

— Vi ste drugi koji ih traži — rekla je. — Pripadate li istoj firmi?

— Kakvoj firmi? — upitao ju je John Alden.

— Advokatskoj firmi iz Chicaga?

Alden je izvadio legitimaciju.

— F. B. I., Boston. *Homicide squad*. — Pravo ime departmana. »Odeljenje za okultne zločine« (pa ni ono pravo, pravo je bilo A. H. D.), nije bilo u javnoj upotrebi. Administraciji Federalnog istražnog biroa čini lo se poniženjem da prizna kako se u XX veku još bavi ritualnim ubistvima.

— Uđite — rekla je gospoda Rosenberg.

Ulicom su prošla policijska kola u kojima je sedeo crni policajac. Žvakao je gumu, ne gledajući ni levo ni desno. Zatvorila je vrata za njim i ponudila ga da sedne.

— Čovek koji je pre vas dolazio tražio je Patricka i Mary zbog nekog nasleda njihovog sina Jamesa.

Aldenu se izgovor učinio i za njega podesnim. Bio je to stupidan izgovor ali je uvek palio. Računao je na ljudsku grabežljivost. na »američki san« o zaboravljenom ujaku koji se obogatio kopanjem zlata na reci Yukon i. ostavljajući tamo svoje kosti, zlato testamentarno prepustio siromašnom rođaku koji za njega nije ni čuo. Požalio je što se pozvao na F. B. I. Laž se isplaćivala u svim slučajevima, osim u onima kada se istina nije mogla izbeći.

— 1 mi ih radi toga tražimo, gospodo.

— Rosenberg — rekla je žena. — Ali vi ste iz policije? Šta vi sa tim imate?

— Kancelarija nam se obratila za pomoć. Naše su mogućnosti u tom pogledu mnogo veće. Imamo iskustva s nestalim osobama.

— As nestalim glavama?

Nije očekivao ovo pitanje. A i da jeste, svakako nije u ovakvom obliku.

— Mislite na ova ubistva u Phoenixu?

— Naravno. Moj muž je na poslu i ja sam preko celog dana sama.

— Radimo na tome, gospodo Rosenberg. Uveravam vas da se još jedno takvo ubistvo neće desiti.

— Život bi, inače, uistini postao nemoguć. Zamislite, pustite nekoga u kuću, kao ja vas. a on vama odvali glavu!

Gospoda Rosenberg je, očigledno, imala jezik koji nije baš u svemu odgovarao njenoj predstavi o američkoj dami iz predgada. čije kuće stoje po nekoliko stotina hiljada dolara, a bankovni računi su najmanje dvostruko veći.

— Ili vi poslom uđete u neku kuću. kao ovu. na primer. i ja je vama otfikarim?

Opis je bio suviše realističan. Žena ga je čudno pogledala, kao daje zaista u stanju da mu »otfikari« glavu, pa da posle toga mirno popije svoj čaj. Digao se sa stolice.

— Vaše je ime Rosenberg, gospodo. Znači li to da Clevelandovi više ne žive ovde?

— Vec dve godine, gospodine ...
— Alden. John Alden.
— Gospodine Aldene. Odselili su se 1986. godine. Mi smo kupili od njih kuću. Moj muž i Patrick su radili u istom odeljenju West Electronic Corporaciona.
— Bili ste prijatelji?
— Koliko se to samo može biti.
— Onda svakako znate kuda su se odselili?
— Naravno — rekla je žena. — Vojna vazдушna baza u Indian Springsu.
— Las Vegas — rekao je. — Nevada.
— Jeste.

Uzdahnuo je. Najpre močvare Floride, zatim pustinje Nevade. Kuru gušenja u vlazi zameniće kura prženja na suncu. Groznica sunčanice malaričnu groznicu. Taj mu je Carver postao pravi trn u stražnjici. Lov je počeo ispadati skuplji nego što je pretpostavljao da će biti. A njegova netrpeljivost srazmerno veća.

Zahvalio je gospodi Rosenberg na obaveštenju. još jednom je uverio da će ubica uskoro biti uhvaćen i da joj u međuvremenu niko neće glavu »otfikirati«. i otišao.

Gospoda Rosenberg, sitna, crnokosa dama — premda njene ruke to nisu potvrđivale -- s olakšanjem, i s ponešto mržnje, gledala je kako se Aldenovo krupno, sirovo telo jedva smešta na sedište automobila. Mislila je:

Ljubitelj ptica se raspitivao za Patricka C/evelanda i njegovu ženu. Uputila sam ga u Indian Springs. Ali on će tako ubrzo uvide ti da sanj ga obmanula. U vremenu će se dobiti, razume se, samo koliko.' Znam da će to izazvati komplikacije i posebnu istragu, mnogo intenzivniju nego u dosadašnjim slučajevima, ali još uvek smatram da bi najbolje bilo i njemu otfikirati glavu!

U drugom automobilu, koji je ubrzo prestigao a za čijim je volanom sedeo crni policajac, ležala je prava gospoda Rosenberg. Iako je u životu bila visoka, u smrti je sasvim lepo u prtljažnicu stala.

Nije više bila baš *tako* visoka.

GLAVA DEVETA

ŽIVOT S ONE STRANE OGLEDALA

*»Ogledalo je manje tu da nam pokaže
ono što je ispred njega koliko da sakrije
ono što je iza njega.«*

Borislav V. Pekie

Na Cape Canaveralu nije Johnu Carveru (Howlandu) leško bilo da pronađe porodicu Cleveland. Svi civilni saradnici N. A. S. A. (National Aeronautics and Space Administration) bili su registiovani, a postoje program, uprkos izvesnoj romantičnoj a i pragmatičnoj tajanstvenosti, živeo od popularnosti, i budžet mu umnogome zavisio od uspeha u očima američkih birača, njegova je stalna propaganda iziskivala prilično slobodan, mada kontrolisan, pristup izvesnim postrojenjima i otvorenost u pogledu identiteta osoblja.

Ono što nije uspeo jeste da Mary Cleveland natera o usvojenom sinu da govori. Postigao je jedino to da sazna kako James više nije s njima, nije na Cape Canaveralu, na Floridi uopšte. Gde je, nije znala ili nije htela da kaže. Govorila je o njemu kao da je mrtav, ili negde gde je svejedno da li je mrtav ili živ. Govorila je s tugom, s kojom je. ako bude dovoljno spretan, mogao da računa. Žena je Jamesa volela kao rođenog sina. to je bilo očevidno. Očevidno je takode bilo da ga u kuću ne bi pustila da je znala šta se od nje očekuje. Ušao je pod izgovorom da donosi pozdrave od Rosenbergovih iz Phoenixa. Tek kada je zadobio njeno poverenje, otkrio je razlog posete, ali ne odmah i pravi razlog. Nije rekao da je Jamesov brat. Da zna da je James usvojen. I on daje usvojen. Kazao je da mu je bio prijatelj. Bila je to pogreška. Jamesovi prijatelji nisu. izgleda, uživali velik ugled u porodici.

— Jedan od *onih*.' — otelo joj se.

— Kojih? — nagađao je. — Onih koji su ga dovde doveli?

— Dokle? — trгла se. — Šta vi o tome znate?

— Znam da je James bio *neobičan* — objasnio je njegovo stanje recima gospode _ Rosenberg..

— Svi su mladi ljudi *neobični*. — Sad je Mary Cleveland upotrebila njegovu formulaciju Jamesovog ponašanja.

— Ali ne na *takav* način.

• ... Kakav način?

Zatečen je. Nije znao kakav je to način na koji se James razlikovao od drugih i bio *neobičan*. Tudenja od porodica, suseda, *normalnog* sveta, povlačenje u jedan drugi svet koji po standardima prvog nije *normalan*, sve to nije dovoljno da njegovu neobičnost jasno definiše. Trebalo je reci istinu. Samo je ona mogla Mary Cleveland privoleti da je i sama prizna.

— Gospodo Cleveland — rekao je — ja nisam Jamesov prijatelj.

— To znam — rekla je oštro.

— Ja sam njegov brat.

Ustala je. Teško je disala:

— Imala sam samo Jamesa.

— Niste, gospodo. Niste *imali* Jamesa. Vi ste ga usvojili!

— To nije istina! James je moj sin!

Pokušao je da je smiri:

— Ja ne tvrdim da ga niste voleli. ni da ga i sada ne volite kao svog sina, gospodo Cleveland. Ja samo tvrdim da on nije vaš sin. Njegovo pravo prezime je Howland. James Howland. I vi ste ga adoptirali preko Doma za nahočad u Stanfieldu, Arizona. godine 1961.

Žena je zaplakala. Shvatio je to kao priznanje. -- Odlazite! — viknula je. — Odlazite ili ću zvati policiju!

— Ja ne želim da vam uzmem sina. želim samo da ga vidim.

— Ne možete ga videu.

— Zašto?

— Mrtav je — rekla je žena i ponovo zaplakala.

Nije izgledala ubedljivo:

— Onda želim da vidim umrlicu.

— Nemamo je.

— Niko se ne može sahraniti bez umrlice. gospodo.

— On nije sahranjen — rekla je žena. — On je nestao.

Sad je bila ubedljiva. Potreslo ga je saznanje da je došao do kraja puta — uzalud.

— Kada?

— Lane.

— Zašto odmah niste rekli da je nestao? Zašto ste rekli da je mrtav?

— Za mene je to isto.

— Za mene nije! Ja sam obišao Ameriku tragajući za njim. Ako je mrtav, moj trud je uzaludan. Ako je nestao, ja ću ga naći!

— Bolje bi bilo da ga ne nađete -- rekao je muški glas.

Na vratima je stajao sedokos čovek. Bio je dobro obučen, dobro izbrijan, dobro odnegovan. a ipak je izgledao nekako — zapušten, premda se nije prstom moglo upreti u razlog tom utisku. Sad je shvatio daje i Mary Cleveland, uprkos očuvanom spoljnjem izgledu, ostavljala utisak nečeg istrošenog, ispražnjenog, neupo trebljivog. Većina ljudi mu je, u stvari, tako izgledala. Kao da su prazni, ispunjeni jedino iluzijom vlastitog postojanja koja im pokreće udove i misli, inače bi stali kao isključeni automati. Civilizacija je pomagala da se održavaju u pokretu. Upućivala ih je preko ulice kad je obasja zeleno svetlo semafora. Inače je nikad ne bi prešli. Ugasili bi se na strani na kojoj su se rodili. Civilizacija ih je snabdevala ciljevima — koji su njoj odgovarali, razume se — jer bez diktata te realnosti nikada ništa na svoju ruku ne bi pred uzeli. Ona ih je hranila, pojila, odevala. pre toga radala (proizvodila), posle toga sahranjivala (isključivala) i slala na dubrište. Clevelandovi su. među tim, bili ispražnjeni na drugi način. Ispražnjeni od sebe i nečim drugim napunjeni. Bili su to ljudi koje je pritislo očajanje u svetu u kome nisu smeli da mu se predadu. u kome je melanholija nepristojna, a kad se u njoj pretera, leci se po duševnim bolnicama. .^J?al_ticM...— kriknula je žena. — jSemoj!.....,,,...

Patrick Cleveland je prišao stolu, nalio dve čaše viskija i jednu mu pružio, a s drugom seo u fotelju. Žena je tiho jecala. Bilo mu je žao. Hteo je da svoje motive dobro objasni. Rekao je da je i on usvojen. Da je sasvim slučajno za to doznao, kao i za Jamesa. Dao se u potragu i došao do njihovog imena.

— Mislio sam da se ta imena ne odaju — rekao je Cleveland.

— I ne odaju se.

Cleveland nije dalje ispitivao. Čekali su. Puštao je da stvari teku prirodnim putem. Bio je siguran da je James živ, da znaju gde je i da će mu to najzad reći. Trebalo je samo biti strpljiv.

— James je bio mило dete — rekao je Cleveland. Lice mu se skupilo, naglo je ostareo. — Kako mu je pravo ime?

— Howland. James Howland.

— On je Cleveland! — rekla je žena tupo.

— Jeste, Mary.

— James Cleveland.

— Naravno, Mary... Odakle je?

— Iz Salema, Massachusetts.

— Jesu li mu roditelji živi?

— Ne znam — rekao je. Na njih još nije stigao da misli.

— Mi smo Jamesovi roditelji — rekla je žena.

— Jesmo, Mary... Zar se niste raspitali?

— U Stanfieldu sam sve ovo doznao. Hteo sam prvo da vidim Jamesa.

— To neće biti moguće — rekao je Cleveland. — James je nestao.

Hteo je da se pobuni. Zaustavio ga je Clevelandov mig. Recima su bile namenjene njegovoj ženi.

— Ja sam mu to već kazala — rekla je žena.

— Lane — dodao je Cleveland.

Ustao je. Žena se nije pomerila sa stolice. Sedela je na njoj ruku skrštenih na krilu i pogleda izgubljenog na podu. Cleveland ga je ispratio. Rekao mu je gde i kada da ga čeka.

Kad su se posle jednog sata našli u obližnjem baru. Cleveland je bio pribran. Bilo je to njegovo lice *za svet*.

— Mary vas nije slagala — rekao je. — Ona zaista misli da je James nestao.

— Zašto joj ne kažete da nije?

— Za nju je tako bolje.

— Šta je s njim? Gde je?

Cleveland nije odgovorio:

— Niti sam ja slagao kad sam kazao da je James bio mило dete. Za kratko vreme smo ga zavoleli kao da nam je sin. Možda je u tome bila naša nevolja. Inače bismo lakše podneli ono što je posle došlo.

— Šta je došlo?

— Neprilike. Počele su postepeno. Najpre s tudenjem i otporom prema nama. Znali smo za takve slučajeve, ali oni su bili ograničeni na decu usvojenu u zrelijoj dobi, kada su znala da nisu kod pravih roditelja.

John je mislio na Johna Carvera starijeg, na Rosaliju Carver i na svoju hladnoću prema njima.

— Kasnije se to proširilo i na druge. Morali smo da ga izvadimo iz škole jer drugu decu nije podnosio. LJ njihovo prisustvu dobijao je histerične napade. Tvrdio je da mu ona žele zlo.

Setio se svog otpora prema školi i njegovih razloga:

— I ja sam mrzeo školu.

— Samo su njegova objašnjenja bila neobičnija od vaših.

— Kakvo je bilo njegovo?

— Da to znanje koje se tamo dobija ne treba ljudima.

Bio je to i njegov utisak kad je bio dete. samo ga nikada nije formulisao.

— Mnogo šta i ne treba.

— Možda — rekao je Cleveland — Čak i verujem da ne treba. Samo, priznaćete da pesimistički zaključci o ljudskoj nauci u ustima šestogodišnjeg deteta ne zvuče baš sasvim prirodno. U međuvremenu su i njegovi odnosi s odraslima postajali sve gori.

— Dojadio je u,

— Nije, naprotiv. Povlačio se. Na kraju je jedva govorio. Ponašao se kao da je u tuđini, kao da su svi ljudi tuđini.

Setio se svojih osećanja prema tim *drugim* ljudima. Bila su isto takva. Odbojna, neprijateljska, zloćudna. Pomislio je i šta oseća prema Clevelandu. koga bi po svemu valjalo da žali. Ništa ne oseća. Ništa osim ledene netrpeljivosti.

— Gospoda Rosenberg mi je rekla da je *izvesno* ljude voleo?

Kao i on. Profesora Laskvja, dra Cortazara i dra Tennanta, indijansku decu po domovima za nahoćad. sobara na Elms Hillu, skitnicu s mesta »indijanskog pokolja« u Deerfieldu, negovateljicu Bradshaw, nepoznate ljude koje je, prolazeći ulicom, u gomili voleo, ne mogavši da ih razluči od *svili* ostalih koje je mrzeo.

— Bili su to uglavnom beznačajni ljudi, ljudi sa dna. Ostale je odbacivao. Ni za životinje nije mario.

Nije ih ni on trpeo.

— S njima su ozbiljne nevolje i počele. Naime, nije se zadovoljavao time da ih ne voli. Progonio ih je i mučio.

Tako daleko on nikad nije išao.

— Tvrdio je da ništa ne osecaju.

Oklevao je:

— Da li ih je ubijao?

— Jeste.

Cleveland ga je motrio preko čaše:

— Nije mi ugodno što ovako govorim **pred** vama.

— Zašto?

— Vi ste mu brat.

— Vama je bio sin.

— Još uvek jeste — rekao je Cleveland. — Mary je lakše. Ona misli da je James mrtav. Ja znam da nije, ali da je to isto... Stvar je, naime, u tome da James nije samo ubijao životinje. On im je i glave sekao.

Pokušao je da se savlada:

— Šta je s glavama radio?

— Ne znam. Ponekad mi se činilo da nešto u njima **traži**. Tada ie imao sedamnaest godina. Moralo se nešto..,

preduzeti. Vodili smo ga lekarima. Upisali smo ga u školu za defektnu decu. Već u prvom polugodu vratili smo ga kući. Živčani napadi zbog prisustva drugih postali su tako žestoki da mu je popustilo srce. Tada je prestalo opštenje sa svetom. Lekari su to nazvali manijakalnom depresijom i savetovali da ga smestimo u neku mentalnu instituciju. Nismo hteli. Hteli smo mi o njemu da se staramo. Možda i zato što smo se osećali krivi za njegovo stanje.

— Jeste li za to imali razloga?

— Apsolutno nikakvih, gospodine Hovvlande. Pretpostavljam da se kao usvojenik tako ne zovete, ali vam drugo prezime ne znam.

Bilo je to prvi put da ga je neko tim imenom nazvao. Zvao ga je Hovvlandom, doduše, i dr Cortazar iz Stanfielda, ali nije znao da je to prezime tada upotrebljavao kao lažno.

— Drugo prezime i nije važno.

— Hoću da kažem da je vaš brat dobio najbolji mogući odgoj.

— Verujem.

— Na žalost, njegovo se stanje nije moglo sakriti. Susedi su mnogo toga znali. Pričale su se svakakve priče, mahom neistinite. Čuli ste Rosenbergovu. Opstanak u Phoenixu je postao nemoguć. Preselili smo se na Cape Canaveral. Ništa se nije promenilo. Stanje se čak i pogoršalo. Lane sam ga bez znanja Mary odveo.

— U ludnicu?

Cleveland je ćutao.

Ponovio je pitanje:

— U ludnicu?

— Jeste — rekao je. — Mada se tako ne zove. Zovu ga Institutom za mentalnu i psihičku regeneraciju. I. M. P. R.

To ga je ime uvredilo. Čemu, pitao se? Ovaj svet nije njegov, kao što, izgleda, nije ni njegovog brata Jamesa. Ne mora se za taj svet osećati odgovornim. Zaiskao je adresu institucije i dobio je. Bila je u Melbourneu, nedaleko od Cape Canaverala.

— Nisam to uradio laka srca. uveravam vas, ali sam morao.

— Zašto? Razumem što ste se odselili iz Phoenixa, ali ovde ste bili novi. O Jamesu se nije znalo.

— Plašio sam se za Mary.

— Zbog čega?

— James je postao opasan za okolinu.

Dovoljno je saznao. Negde se mora zaustaviti. Ovo je mesto dobro kao i svako drugo.

— Da li ga posećujete?

— Da. Zato sam i izabrao azil u blizini baze. Kad mogu, naravno. LJ N.A.S.A. imam velike obaveze. A moram i paziti da Mary nešto ne primeti. Ona, kao što ste videli, nije dobro. Saznanje da je James u ludnici potpuno bi je dotuklo. Nikad mi ne bi to oprostila. A i mi imamo pravo na neki život, zar ne?

Nije bio siguran. Ni James nije bio. I tu su bili jednaki.

— Kad ste ga poslednji put videli?

— U martu.

— Jeste li razgovarali?

— On već mesecima ne govori. Mislim da me nije ni poznao.

Ustao je. Ustao je i Cleveland. Rukovali su se.

— Žao mi je — rekao je Cleveland.

John je prošao nekoliko koraka, zaustavio se i vratio:

— Zašto ste mislili da je postao opasan za okolinu?

— Jedanput me fizički napao i onesvestio udarcem po glavi. Ali to nije sve.

Razdrljio je košulju i otkrio na vratu dugu, duboku ali nedovršenu brazgotinu.

Adresa na ceduljici koju je John Alden u ruci držao odgovarala je onoj u koju je gledao. Jedina slabost u proceduri bila je u tome što je pred njom stajao s nekoliko dana zakašnjenja.

Najpre je, a za to je trebalo vremena, ustanovio da u Indian Springsu (Nevada) nema Clevelanda. Da nekoliko porodica Cleveland, doduše, tamo boravi, ali da se ni jedna nije doselila iz Phoenixa, iako je već peta koju je posetio imala sina Jamesa, bezobrazno derište od desetak godina, čiji je otac Indian Springs Air Force Base snabdevao svežim mesom, a ne svežim novostima iz elektronike. Potom je, u Phoenixu, srećom uz manji gubitak vremena, morao konstatovati da osoba koja mu je dala pogrešnu adresu nije gospoda R<tsenberg, daje njen opis susedima nepoznat, i najzad, da je gospoda Rosenberg nestala, a zna se šta znači nestanak nekog ko je s Carverom imao posla. U nastavku je saznao da ni žene koja se predstavljala kao gospoda Rosenberg nema. I uopšte, da ničeg što bi mu koristilo nema. Osim, razume se. crnog policajca, nadležnog za tih nekoliko ulica predgrađa, koji mu se, ne žaleći truda, našao pri ruci. Morao je naknadno preduzeti ono što je trebalo odmah da preduzme. Patrick Cleveland je bio stručnjak za elektroniku, poznat u struci. Spisak elektronskih firmi, premda znatan, nije ni u U.S. A. neiscrpan. Za tri sata je, preko kompjuterske službe F.B.I. u VVashingtonu D.C.. dobio pravu adresu Clevelandovih u Cape Canaveralu, na Floridi.

I sad je pred njom stajao. Mogao je biti zadovoljan. I on i predak John Alden, kačar s »Mayflowera«, otac nacije. On još i zato što je adresa bila na obali modrog, čistog, sunčanog Atlantika, a ne u nekom rukavcu močvare, gde je, kakve je sreće, mogla biti.

Dr Stuart Robinson je izlagao simptome manijakalne depresije pacijenta Jamesa Clevelanda, koju je okarakterisao kao naročito jak oblik manije gonjenja. U najkraćim crtama, rekao je, reč je o patološkoj iluziji da se ne živi u *svom* nego u nekom *tuđem* svetu, iz čega prirodno potiče i bolesnikovo neprijateljstvo prema njemu. Sluša-

jući ga, John Carver (Hovvland) je imao utisak da sluša priču o sebi. Bolesnik zamišlja daje okružen neprijateljima, da su svi ljudi protivu njega, da je suočen s opštom zaverom, govorio je dr Robinson, uživajući u komplikacijama slučaja, kao što, kad partiju dobija, kad pobjedu već ima u džepu, šahovski majstor uživa u komplikacijama koje dobitak, u zamenu za prolongirano uživanje u *procesu dobijanja*, neprestano odlažu. Stvar je u tome, mislio je, što ovde igra nije dobijena. niti za dobitak ima izgleda, i lekarevo je uživanje u zapletima Jamesovog bolesnog uma u najmanju ruku — neukusno. Što se njega tiče, on nije pošao tim specifičnim rukavcem ludila. Nije, istina, mario za svet, ali nije držao da je svet u zaveri protiv njega. Pa ipak su se na kraju puta sreli nad ljudskom glavom. On odsečenom, James, ako se životinje ne računaju, zaustavljen u pokušaju da zakolje oca.

Ništa nije rekao. Slušao je. Predstavio se kao prijatelj gospodina Patricka Clevelanda koji ga, zbog zauzetosti na Cape Canaveralu, zastupa. Nije imao opravdanja za preterano osećajno učešće u sudbini njegovog sina.

— Da li je slučaj redak? — pitao je.

— Nije, koliko se laički misli, gospodine Smith. U izvesnim ispoljavanjima čak i nije patološki. Većina ljudi ispravno sumnja u naklonost drugih, u spremnost bliž njih da nam bez interesa budu od pomoći. Nije li Sartre rekao: »Pakao, to su drugi.« — Izgledalo je da dr Robinson zdušno odobrava stanje koje mu puni ludnicu. — Dok se takvo ubeđenje drži pod kontrolom, i od njega, kad se protivdokazi skupe, odstupa, ono je zdravo. Moglo bi se reći i neophodan instrument nagona za održanjem. Bolesno postaje tek kad se primenjuje na sve ljude, pod svim okolnostima i bez izuzetka, a naročito kad se u svemu vidi zavera.

— A nju vidi James?

— Video je dok se sa njim moglo govoriti.

Zazvonio je telefon.

— Oprostite — rekao je lekar i podigao slušalicu.

S druge strane čuo se miran glas:

— Govorim li sa drom Stuartom Robinsonom?

— Da.

— Direktorom I.M.P.R. u Melbourneu?

— Da.

— Jeste li sami?

— Nisam.

— Da li se kod vas nalazi posetilac po imenu John Smith?

— Da, ali. . .

— Doktore Robinsone, ovde F.B.I. Na telefonu agent John Alden. Molim vas da me ne prekidate. Naročito da ničim ne pokažete da se ovaj razgovor odnosi na vašeg posetioca.

— Da.

— On se ne zove Smith.

— Ne?

— On se zove Carver. John Carver. Zapravo ni Carver nije, ali to sad nije bitno. Bitno je da je taj čovek lud.

Lekar se nasmejao:

— Onda je došao na pravo mesto.

— Doktore Robinsone, ovaj je ubio šestoro ljudi i svoj šestorici odsekao glave. Hoćete li da budete sedmi?

Lekar je ćutao.

— Slušate li me, doktore?

— Da.

— Ja sam na Cape Canaveralu. Kod vas ću biti najdalje za pola časa. Možete li vašeg posetioca toliko zadržati?

— Zar ne bi trebalo da činim upravo suprotno?

— Učinite što vam se kaže, doktore!

— Ali ako se nešto desi?

— On nije došao radi vas. Mislim da ste lično vi bezbedni.

— Mislite? To je utešno.

— Jedino ga ne puštajte da se vidi sa Jamesom Clevelandom. Ili ako to, kao što pretpostavljam, ne možete izbeći, nirjošto ih ne ostavljajte same.

Veza se prekinula. Dr Stuart Robinson je spustio slušalicu. Pogledao je na ručni sat. Bilo je 15.15. Trebalo je izdržati do 15.45.

— Mogu li da se vidim sa Jamesom?

— Nema svrhe, gospodine Smith — rekao je lekar. —

James je potpuno van ljudskog domašaja.

— Obećao sam njegovom ocu da ću se lično u to uveriti.

Lekar je oklevao:

— Naši su pacijenti u šetnji — rekao je lekar. —

Narediću da Jamesa odvedu u sobu.

— Radije bih da ga vidim *napolju*, doktore — rekao je grubo. Nije mogao zamisliti Jamesa u sobi s rešetkama, koja će možda postati i njegov grob.

— U sobi biste bili mirniji.

— Molim vs.

— U redu — rekao je lekar. Pogledao je na sat. Bilo je 15.16. Vreme koje je od jutros pakleno žurilo, te ga s poslom nije mogao stići, sada je puzilo. 15.45, najranije vreme u kome je mogao očekivati tog Aldena, izgledalo je nedostižno.

Johnu Carveru (Hovvlandu) se činilo da hodnici azila nemaju kraja, da je zalutao u lavirint. da po nekoliko puta prolaze istim pravcem. Hodnici su bili aseptični, jednaki, bezlični, prazni. Siguran nije mogao da bude.

Na velikom satu u izlaznom holu bilo je 15.17.

Na Aldenovom satu bilo je 15.20 kad su kola ušla u Cocoa Beach, na putu koji je vrpcom ostrva, nalik na nasip, duž lagune Indijanska reka i kopna, najbržim smerom, vodio od Cape Canaverala do Melbournea. Po izlasku iz naselja, pustio je sirenu. Petoro kola mesne policije pridružilo se raščišćavanju saobraćaja ispred kolone. Održe li brzinu, u ludnici će biti za dvadeset minuta, ako ne i ranije.

Neko vreme izgledalo je da će tako i biti. Onda se kola zanesošće kao da ih je o bok udario nalet oluje. Alden je stegao volan, vraćajući ih na pravu liniju. Kroz staklo je video kovitlac koji se oko kola podigao, tresući karoseriju, gurajući kola s drumu. Pod pritiskom sile, naglo su skrenula, sekući suprotan smer puta. Jedva je izbegao sudar s kamionom vojne baze Patrick, čiji je vozač očajnički pritiskao sirenu. Pokušao je da se zaustavi. Uzalud je kočio. Oblio ga je ledeni znoj. Kovitlac je lomio kola, bacajući ih s jedne na drugu traku puta, između automobila koji su prestrašeno bežali na sve strane. Oluja prestade kako je i počela. Kola su stajala poprečke nasred puta. Iz drugih kola je izašao šerif.

— Šta se dogodilo, Aldene?

— Vetar — rekao je: — Zaneo me vetar.

— Kakav vetar? — pitao ga je šerif začuđeno.

Kraj njih se zaustavila kolona policijskih automobila.

— Jeste li osetili neki vetar? — pitao je šerif.

— Nismo — rekao je jedan od vozača.

— Ko je osetio vetar?

Nije bilo odgovora. Niko ga nije osetio.

Stotinak jardi od obale ljuškao se čamac. U njemu je sedeo jedan stari ribar. Štapovi, uglavljeni u dno čamca, spuštali su udice u vodu. Starac je osetio vetar. Oko njega je i počeo.

Šerif je pogledao Johna Aldena:

— Čudno — rekao je.

Tako je mislio i on, iako ništa nije rekao. Nije bez razloga izgubio kontrolu nad volanom. Kola je zahvatio vihor koji je kao nevidljiv gejzir izbio iz zemlje, jer s nepomičnog halkionskog mora i ustajalog neba nije mogao doći. *Terajlm* je pokušao da ga spreči da stigne u Melbourne na vreme. *Terajim* štiti Johna Carvera. Vetar je *Ruka Terajima*. 1 kočnice su njegovo delo. Dobro su radile kad je krenuo iz Cape Canaverala, i ponovo kad je u kola seo da nastavi vožnju u Melbourne. Bilo je 3.30. Izgubio je što je do tada u vremenu bio dobio. Ali je sačuvao život.

Nije bio sujeveran. Nije ni mogao. Ceo mu je život, otkad ga pamti, zasnovan na materijalnim činjenicama, na očima i očiglednostima. Funkcionisao je s poznatim pretpostavkama među poznatim stvarima. Prostora za neobjašnjive pretpostavke nije bilo. Za vetrove koji u mirnom danu izbijaju iz asfaltnog drumu, i za kočnice koje se same od sebe kvare da bi odmah potom besprekorno radile. Sve se uvek može objasniti. Obale Floride znane su po uraganima ženskih imena. Nedavno je ovuda prošla Alice, ostavljajući iza sebe pustoš. Bilo je i lokalnih kovitlaca, uraganske nedonoščadi koja se na nekoj tački okeana rađala ni iz čega i tu posle kratkog besa umirala. Mogao je zahvatiti jedno naselje, a drugo, na milju od njega, ostaviti nedodirnuto. Samo. i takvi su vetrovi morali imati izvestan obim. dovoljno mesta da se razviju. Oluje se ne događaju na prostoru od nekoliko metara, niti se kreću s predmetom u koji su udarile, ma kuda se i kako ovaj pomerao. Ova je oluja pogodila samo njegova kola. Drugi je nisu ni osetili. Niti su je videli, iako je međusobna udaljenost u koloni bila mala. Ono što su videli njegova su kola. nad kojima je *bez razloga* izgubio kontrolu. Sa kočnicama je stvar bila jasna. Nešto se, usled nepoznatih ali objašnjivih, tehničkih ili drugih razloga, privremeno može pokvariti. LJ njegovom slučaju, usled potresa izazvanog naglim udarcem vetra. Kad je potres prestao, kočnice su proradile. Vetar je ostajao neobjašnjiv. Setio se slike u knjizi *Magi i magija*, koju je iz službenih razloga proučavao. Predstavljala je čarobnjaka Merlina iz legendarnih vremena kralja Artura, vitezova Okruglog stola i potrage za svetim Gralom. Mršavi, sedobradi, sedokosi starac, u dugoj odori, pod šiljatom kapom maga, na kojoj su utkane zvezde, stajao je ispruženih ruku na steni Cornwalla, ispod koje se penio Atlantik. »Čarobnjak Merlin izaziva buru«, pisalo je pod slikom. Ali i Merlin je bio čovek. LJprkos moći da zaziva bure, podložne prirodnim klimatskim poremećajima i razlikama u atmosferskom pritisku, da čini i druga natprirodna dela, u stvari, baš tim

moćima zahvaljujući. U mračno doba iza svakog čuda stajao je čovek. Ali *takvih ljudi* već odavno je sa zemlje nestalo.

Prizor je bio utopijski aseptičan. Sve je izgledalo probano, ugladeno, promišljeno, na mestu. Kao za izložbu dobrog života, s plakata na kome se reklamira Eden, raj na Zemlji — Nova Atlantida. Nebo je bilo kristalnomodro. Zidovi azila nisu se videli od drveća. Tropsko rastinje je bilo zasađeno u obliku arkadijskih gajeva razbacanih po travnjaku koji se valovito kretao između njih. kao daje položaj slobodno izabrao, kao da ga tako nije zamislio graditelj a izveli radnici kompanije za uređivanje vrtova. Po travnjaku su postavljene klupe. Nisu bile fabričke. Ličile su na debla, slučajno oborena tamo gde je trebalo, u senci drveta, kraj bistrog potoka, koji ni pri najpažljivijem zagledanju nije otkrivao veštačku prirodu, svoje plastično dno. Staze, posute crvenkastim šljunkom, sugerisale su simpozione. LJ bazenu, ispred kapije u gvozdenoj Hori, sedeo je Rodinov *Mislilac* i iz temena prskao vodu. Skladno, melodiozno cvrkutale su čak i ptice.

Ptice moraju biti žive. mislio je s olakšanjem John Carver (Hovvland). Pored njega je koračao dr Robinson. svaki čas gledajući na sat.

— Ne bih hteo da vas zadržavam, doktore — rekao je.

— Pokažite mi Jamesa i ostavite nas same.

— Ne zadržavate me — rekao je lekar. — A i propisi ne dozvoljavaju da se posetioci puštaju sami među bole snike.

— Jesu li opasni?

— Većinom nisu. Ali nikad se ne zna.

Prošli su pored grupe pacijenata. Nekoliko žena i muškaraca sunčalo se na suncu. Bili su u letnjoj odeći. Nisu nalikovali na bolesnike, ore na liude na letovanju.

— Ni za jednog ne biste rekli da je lud?
 — Ne bih.
 — Vidite li mladića svetle kose?
 — Vidim.
 — Izgleda sasvim normalan, zar ne, osim što se drži jako ukrućeno. Kod mene ili kod vas to bi bio reumati zam, eventualno diskos.
 — A kod njega?
 — »Sindrom Oz«. Sećate li se priče o čarobnjaku iz Oza?
 — Sećam se.
 — Čoveka od lima? E pa, i on misli daje od pleha koji je zarđao i onemogućava mu pokrete.
 — Šta preduzimate?
 — S vremena na vreme ga podmazujemo — rekao je dr Robinson, bacivši pogled na sat. Bilo je 15.33. — I naravno, ne damo da pokisne.

Posmatrao je »mladića od lima«, stanovnika čarobne zemlje Oz. Saginjao se da dohvati loptu koju mu je drugi bolesnik dobacio. Činio je to neverovatno sporo, robotskim pokretima koji su se u svakoj sekvenci oštro prelimali. Nije ga to potreslo. Ko uobražava da je od pleha, daje sastavljen od ploča, metalnih zglobova i spojnica užljebljenih delova, samo nalik na ljudske, obavezan je da se dosledno toj iluziji ponaša. Da fizičke radnje obavlja sporo, na razdele. Čemu ludilo ako nema posle-dica, ako fundamentalno ne menja život i životne nazore luđaka? Što ga je potreslo, bila je unutrašnja veza koju je s mladićem uspostavio, a koja je u odnosu na lekara izostala. Automatski, čim ga je ugledao. Ona ista veza koja gaje, iako je staklenim zidom bio odvojen, spojila s indijanskim nahodima u Stanfieldu. Osećanje *međusobne pripadnosti*, nepoznato u dodiru s većinom ljudi. Činilo se da mu mladić istim emisijama uzvraća, iako ga nijednom nije pogledao. Pokušao je da ga proveri na drugim bolesnicima. Svuda je bio isti — topao, snažan, pouzdan. Kao velik, nem zagrljaj.

— Vidite li onog s onim aparatom i sebi?.

Čovek je ležao na suncu. Imao je na grudima glomazan aparat.

— On misli daje umro pa, uglavnom, leži. Međutim, dok je bio živ, patio je od straha da će ga greškom živog sahraniti. Strah je ostao i kad je um iščezao. Zato drži onaj aparat na sebi. Njega je krajem prošlog veka izumeo grof Karnitze-Karnitzki. Sastoji se od staklene kugle položene posle sahrane mrtvacu na grudi i vezane žicom za metalnu hermetičku kutiju. Na najmanji pokret, pri obnovljenom disanju, žica otvara kutiju koja kroz cev s površine zemlje dovodi svetlost i vazduh. Iz kutije isto vreme iskače nacionalna zastava, signalna rudarska svetiljka i zvono koje zvoni, sve to u trajanju od trideset minuta. Stroj je prilično komplikovan i neudoban, ali on misli da ga je vredno trpeti na sebi. Mi ostali ne delimo to mišljenje. Mašina se često kviri, a onda zvono zvoni...

— Pokažite mi Jamesa — rekao je.

— Moramo ga najpre naći. Vrt je prostran — kazao je lekar, gledajući na sat. Bilo je 15.38.

Prošli su pored nekoliko bolesničkih grupa, ali na Jamesa nisu naišli. Dr Robinson je pokazao ženu upadljive lepote i sete na licu. Sedela je usamljena i netremice gledala u vodu veštačkog potoka koja joj je ispod nogu žuborila.

— Ono je Catherine. Razbolela se posle prvog poroda. Odbila je da hrani mrtvo dete.

— Za ime boga, Robinsone. zar to nije normalno?

— Bilo bi — kazao je lekar — da je dete bilo mrtvo. Živo je bilo koliko vi i ja. Rodila je posle toga još dva sina. oba puta, prema njenom mišljenju, mrtva. U među vremenu, oni je svakog meseca posećuju.

Na drugoj klupi, zavučenoj u šumarak, sedeo je drugi čovek. Niko nije morao da mu kaže da je to njegov brat James. Saopštio mu je *osećaj*, silan osećaj kao nikad u životu. Lekar to nije učinio. Nije, izgleda, Jamesa ni video. Hteo je pored šumarka da prođe. Stao je tek kada je prioret.io.da.se pn zaustavio i da jdeda u bolesnika na

klupi. Nije ni najmanje ličio na njega da bi se prepoznavanje objasnilo sličnošću. Imao je sivo, upalo, staračko lice, s krupnim očima melanholika. Bili su istih godina, a izgledalo je da mu je dva puta više. Pogled mu je bio prazan. Zakoračio je prema klupi. Osecao je lekara iza sebe.

— James -- pozvao ga je ispotiha.

Čovek se nije pomerio. Gledao je u daljinu, kroz njega, ali kao da ni tamo. u toj beskonačnoj daljini, ništa ne vidi. Ponovio je ime. I opet ništa. Seo je na klupu. Čovek nije reagovao. Na ukočenom se licu nije pomerila nijedna crta.

On vas ne čuje. gospodine. •

.- Smem li da ga dodirnem?

— Možete ali nema svrhe. On je u stanju katatonije. Ništa ne oseća.

Nije verovao. Vlastiti osećaj dokazivao je osećaj onog drugog. Jedan je od drugog zavisio. Tako je uvek bilo. Kad god je. vođen njime, nekome hteo da se približi, uvek je bio bez oklevanja priman. Ovo je bilo prvi put da ga ima. ali da mu ne koristi. Prepoznavao je. naravno. i treći elemenat atmosfere, odvratnost prema dru Robinsonu. Oprečna strujanja su se mešala. Odbojne emisije Robinsonovog fizičkog prisustva ulazile su u zonu njegovog kontakta sa Jamesom i remetile ga.

— Da li bi s njim mogao da govorim nasamo?

— Žao mi je — rekao je lekar nervozno. Bilo je 15.40.

— Interni propisi to ne dopuštaju.

U redu. mislio je. onda će govoriti pred njim. Bilo mu je svejedno. Našao je Jamesa Howlanda. Prvo je našao Johna. Zatim i Jamesa. To je moralo nešto da znači.

— Slušaj me. James. Znam da me čuješ. Ti me čuješ, zar ne?

Bolesnik se nije pomerao. Pogled mu je ostao prazan, lice zatvoreno, ukočeno, kao posmrtna maska.

— Dr Robinson me nazvao Smithom. Ja nisam Smith. James. Ja sam Hovvland. John Hovvland. — Oklevao je trenutak. — I ti si Howland. Nisi Cleveland. James Howland iz Salema.

Lekar je viknuo uzbuđeno: *

— O čemu to govorite?

— Ne mešajte se. Robinsone!

Lekar je ustuknuo i pogledao na sat: 15.41. Vreme je stajalo.

— Ti si James Hovvland. Ja sam John Hovvland. Ja sam tvoj brat. James.

Ustao je s klupe i klekao pred brata. Uhvatio ga je za obe ruke i stisnuo ih. Hladne ruke nisu stisak uzvratile. Ili jesu? Lice je bilo sivo. neprozirno. Oči prazne, bezizrazne. Da li je zaista, blago, gotovo neosetno uzvratio stisak? Okrenuo se dru Robinsonu da ga konsultuje. O katatoniji je znao koliko je stanje »prividne smrti« sretao u knjigama o demonskim opsednutostima, ili u praksi indijanskih kulturnih obreda. Lekar ih nije gledao. Bio je okrenut polju. Lice mu je bledele. Pošao je za njegovim pogledom.

Sa svih strana travnjakom približavali su se bolesnici. Neki praznih ruku, neki noseći štapove za golf i bezbol batove. Hod im je bio spor. Kretali su se kao automati, nevidljivim nitima privlačeni, nečujnim komandama upućivani. Prepoznao je mladica od metala iz zemlje Oz i lepu majku žive a mrtvorodene dece. Dolazio je i mrtvac, držeći u ruci tešku staklenu kuglu i metalnu kutiju, čiji je poklopac bio otvoren. Iz nje se vijorila zvezdana zastava, svetiljka signalizirala a zvono zvonilo.

Dr Robinson je iz džepa izvukao vvalkie-talkie i stao nervozno emitovati pozive:

-- Simsone. Blacke. Johnsone! Ovde dr Robinson! Nešto se događa!

Bolesnici su se sve više primicali. Oko klupe se sužavalo živi. preteći krug ludila. Bio je nesposoban da se pokrene, kao da je za zemlju prikovao. A nije ni osećao potrebu. Nije se plašio. Pogledao je Jamesa. Na njemu se ništa nije primećivalo.

Dr Robinson je urlao u aparat, povlačeći se prema klupi i gledajući na sat na kome je bilo 15.45:

— Simsone! Blacke! Johnsone! Javite se. za ime boga!

Lekar je ustuknuo ispred mladica iz zemlje Oz koji je išao pravo na njega. Neko ga je iza leđa pozvao nežnim glasom:

— Doktore Robinsone!

Okrenuo se. Pred njim je stajala lepa majka trojice sinova koji su za nju bili mrtvi. U ruci, visoko podignut, držala je štap za golf s metalnom lopaticom na vrhu. Metalna lopatica pogodila je dra Robinsona posred čela, ali nije pao. Srušio se na kolena tek kada ga je pogodila staklena kugla mrtvaca koji se plašio da ga živog ne sahrane.

Pokušao je da skoči i lekaru pritekne u pomoć. Gvozdeni stisak ga je zadržao na kolenima. Nije više bio bez porekla. Pripadao je Jamesovim rukama, čvrsto oko njegovih sklopljenim.

Kad se lekaru ponovo okrenuo, video je kako mu mrtvac, kao u konzolu, zabada u usta američku zastavu koja leprša na vetricu. Kriknuo je i pokušao da se od brata otme.

-. Budi miran, John Hovvlande — rekao je James blago.

GLAVA DESETA

POBUNA U ZEMLJI ČAROBNJAKA IZ OZA

»Lsnisnio u/cdnu noć ja i on, .svaki
za .sebe po značenju sna svojega usnisnio.«

Piva knjiga Mojsijeva, 4 1 - 1 1

Bilo je 15.50, pet minuta kasnije od vremena obećanog dru Robinsonu, kad se policijska kolona iz Cape Canaverala, na čelu s automobilom Johna Aldena, uz škripu točkova i pištanje sirena, zaustavila pred gvozdenom kapijom Doma u Melbourneu. Specijalni alarmi su umukli. Prisustvo policije kojoj se žuri potvrđivali su sada nestrpljivi, isprekidani zvuči običnih sirena. Ni to nije pomagalo. Kapija Doma ostajala je zatvorena. Iz čuvareve kućice niko nije izlazio. Nijedan se prozor na glavnoj zgradi, ni na jednom od paviljona, nije otvorio. Vrata su bila nepokretna. Po travnjacima i alejama ispred pročelja nije bilo nikog. Alden je izašao iz kola i prišao kapiji. Pridružio mu se šerif. Izašli su iz kola i ostali policajci, osim vozača koji su ostali na sedištima, čekajući da se kapija otvori i da automobile uteraju u krug ludnice.

— Šta to treba da znači? — rekao je Alden. — Robinson zna da dolazimo.

— McIntosh! — pozvao je šerif. — Preskoči kapiju i otvori je.

Narednik se uzverao na kapiju, odupirući se nogama o gvozdeno cveće. i spustio se s druge strane. Pokušao je da je otvori, vukao, tresao, ali nije uspeo.

— Zaključana je. šefe.

— Potraži nekog ko ima taj jebeni ključ — naredio je šerif.

Narednik se uputio alejom prema administrativnoj zgradi. Staza je sk'retala udesno, zaobilazeći kamenog Mislioca kome je iz temena tekla voda. Izgubio se iz vida. Očekivalo se da će se pojaviti iza vodoskoka. Nije ga bilo.

— McIntosh! — viknuo je šerif.

— Ovo mi se ne dopada — rekao je šerit.

Nije se dopadalo ni naredniku Melmoshu. Ležao je u šiblju aloje, desno od vodoskoka. Na potiljku mu je krvvarila rana.

Alden je zatražio da se preko kapije uputi drugi čovek.

Šerif je odbio:

— Ne. dok ne vidim šta se iza nje događa. Ovo je ludnica.

I ovo je, mislio je Alden ogorčeno. Gde god komanduju idioti, ludnica je. Samo luđake lece. a idioti se prepustaju zaštiti sindikata i Boga. Sindikati malo mogu da pomognu, ali je Bog milosrdan. Ako ništa vrednije ne može od njih da napravi, pravi policijske šerife po provinciji...

Šerif je iz kola izneo megafon i zaurlao: -- Ovde policija! Govori šerif Delmann! Otvorite kapiju!

— Ovde policija! Govori šerif Delmann! Otvorite kapiju!

John Carver (Hovvland) nije čuo glas, iako je bio jak i ispunjavao krug ludnice pretečom, muklom jekom. Bio je imun za spoljne utiske, oduzet. Gajio je izvesne nade, pogotovu kada je James progovorio bez uzbuđenja koje prati ispovesti duševnih bolesnika. Ali, bolesno je bilo sve što mu je rekao. On. James, naime, nije lud. Njega ovde drže zarobljenog da svetu ne objavi istinu. A ona je u tome da taj svet više nije pravi, nije *njihov*, da je u rukama neprijatelja ljudske vrste, *ludina*, verovatno s druge planete. Tuđini su i njega, Johna, oteli od roditelja. Hovvlanda iz Salema, i dali Clevelandima i Carverima, da iz njih nehumanim odgojem — nehumanim u smislu adaptacije na jednu tuđinsku civilizaciju — odstrane sve stoje ljudsko, da ih pretvore u robove svoje volje i svoje infernalne misije — uništenja ljudi. On ih je. međutim.

Hteo je da ubije jednog od njih. Patricka Clevelanda. svog lažnog oca. Proglasili su ga ludim i zatvorili ovde. zajedno s drugima koji su takode shvatili da je svet pod okupacijom.

Dr Robinson je imao pravo, mislio je. dr Robinson koji njegovom krivicom leži na arkadijskoj travi i maše američkom zastavom zarivenom u ždrelo. James je lunatik *modernih vremena* koji, umesto demonskih uzurpatora, prinčeva Tame. Lucifera. Belzebuba. Asmodeja, Baalama. Ariela, što bi ih oko sebe video da živi u doba Medina ili Cagliostro. danas vidi bestijarium malih zelenih U.F.O. kreatura, svet u rukama druge svemirske rase. Njegovo je ludilo indukovano savremenom civilizacijom, kao što je ludilo salemskih veštica provocirano njihovom. I logično je u svoj svojoj strahoti. James svet vidi kao pakao, pa, tražeći mu uzroke, nema hrabrosti da ih nade u ljudima, nego ih premešta u neljudske osvajače koji se ljudskim likom samo služe, kao što se Satana njime služi da zavodi, obmanjuje i korumpira duše. Ludilo je bilo iskreno, prirodno, pa možda i *neizhežno*. A iznad svega — stvarno. Dovodilo je do činova koji su bili stvarni. Do toga da salemske veštice lete na kuhinjskim metlama i da se na sabatskim orgijama sparuju sa demonima ledenih falusa. Do toga da dr Robinson kao nečovek, antičovek bude ubijen i raskomadan.

Ali. ako je Jamesovo ludilo stvarno, a on je. John. zdrav, zašto i on svet kao tud oseca? Kao neku vrstu nesveta, pa i protivsveta? I ne pomišlja, naravno, da nije u rukama ljudi — tud mu je baš zato što jeste, što je u ljudskim rukama — ne misli da njime vladaju bića sletela s druge planete, kojima pripadaju Carveri. Clevelandi i svi oni prema kojima je gajio nepoverenje. odbojnost, odvratnost. On nije lud kao James.

Samo između zaključaka Jamesovog ludog i njegovog zdravog razuma jedva daje bilo razlike. Ako se jedino ti zaključci imaju u vidu. obojica su mogli biti ljudi ili obojica zdravi.

Pokazao je preko travnjaka na grupu od desetak bolesnika koja je vukla travnjakom jednog bolničara mlateći ga batovima. Bolničar se otimao, urlajući.

— To je Simson. Jedan od *njihovih*. Ne obraćaj pažnju. Oni ne zaslužuju sažaljenje.

Ponovio je pitanje:

— Da li svi oni znaju?

— Šta?

Nije znao kako da se izrazi:

— To što i ti?

— Ne svi. ali većina.

— I svi su zato zatvoreni?

— Naravno.

Ludilo je. koliko je znao. ekskluzivno oboljenje. Ljudi su ludeli separatno. svaki na svoj način, svaki na svoju temu. Te su se teme, pa i njihovi svetovi, retko podudarali. U svojim svetovima ludaci su bili sami. Događalo se, naravno, da se izvesna ludila u ponečemu sretnu, pa i sasvim podudare — na svetu je bilo prilično Napoleona — ali je to bilo srazmerno retko da poremeti statističku nadmoć principa luđačke nezavisnosti. Patološka autarkija ostala je glavno opšte svojstvo poremećenih stanja ljudske svesti. U ovoj ludnici, međutim, izgledalo je da skoro svi njeni bolesnici luduju na *isti* način. Svi osim možda metalnog mladica iz Oza. žene koja je oplakivala žive sinove i mrtvaca koji se plašio da ne oživi u grobu. Pa i oni su učestvovali u pobuni protiv Jamesovih *neprijatelja ljudskog roda*. James mu je objasnio da su i oni posvećeni u tajnu.

— Ima ih i napolju za koje *oni'ne* znaju.

— A otkuda ti znaš?

— Ti si mi rekao.

— Ja? Ja ništa o tome ne znam. Ja to prvi put od tebe čujem!

— Ne baš ti. Neko ko je u tebi.

— Ko je u meni?

— Mladić zlatnih očiju.

— Ne samo video. Johna. Ja sam s njim govorio.

— On ti je rekao za te...

— Koliko je znao, naravno.

— James. Hovvland je živio u XVII veku. Zar su *oni* i tada postojali?

— I pre. Johna. Davno pre.

— Otkada?

— To nije umeo da kaže.

Ako je i James video isto priviđenje, onda je ono moralo *postojati*. Izuzetak bi bio samo da su ga videli u isto vreme. Onda bi se moglo reci da su žrtve indukovane masovne, halucinativne psihoze. Ali. James ga je video u drugo vreme, na drugom mestu, od njega nezavisno. A halucinacija je bila ista. Nosila je puritansku odeću. imala zlatne oči i zvala se Hovvland. Ili su obojica ljudi. No tome je protivurečila činjenica da se poludeti na isti način nije moglo, naročito ako za to nije postojao neki uočljiv zajednički uzor — kao što je bio Napoleon Buonaparte — da je svaki ludak imao svoje ludilo. Ono je moglo biti slično drugome, ali nikad isto.

— A da li si video čoveka gvozdenih očiju?

— Johna Aldena?

— Video si ga?

— Samo jednom.

— Kada?

— Kada je pomagao našem pretku Hovvlandu da se uspne na brod s koga ga je u vodu odnela bura.

— Nisi ga video kad je umirao?

— To nisam. A ti?

Oklevao je. Odgovoriti značilo je pridružiti se dobrovoljno ludilu.

— Ja jesam.

— Kako je umro?

— John Hovvland ga je ubio... Ubio i odsekao mu glavu.

— Raduje me. Kopilan je to i zaslužio.

— Zašto?

— Bio je jedan od *njih*.

James nije video ubistvo. Njihova su se priviđenja ipak razlikovala. Na žalost, to je bio još jedan dokaz da je lud i on.

Najednom je postao svestan policijskih sirena i megafona koji je monotono objavljivao prisustvo zakona i zahtev da se otvori kapija bolnice.

— Ne brini — rekao je James. — Na kapiji su naši

ljudi.

— Zašto bih brinuo?

James ga je začuđeno pogledao.

— Zar ti ne znaš da *oni* znaju i za tebe? Da je *njihova* policija po tebe došla?

— Došla je kad je neko iz Doma javio šta se dešava.

James, zašto ste to učinili?

— Šta?

— Ubili Robinsona? Zašto ubijate bolničare?

— Ne sve. Među njima ima i naših.

— Zašto ste to učinili?

— Zbog tebe. Da bi te spasli.

— O čemu to govoriš. James? Ja nisam ni u kakvoj opasnosti.

— Dođi — rekao je brat i uhvatio ga za ruku. Opet je osetio strujanje topline koje ga je ispunjavalo zanosom. Išli su travnjakom. Prozor na velikoj zgradi lagano se

otvorio. Iz njega je. vrišteti. na popločeno dvorište palo telo u beloj odeći.

— Pogledaj! — James je pokazao prema kapiji.

Nekoliko policijskih kola u raznim položajima zatvaralo je izlaz. Obojeni reflektori bleskali su na metalnim krovovima. Iza kola su virili cilindri bacača suzavca specijalnog *Antiriot scjuacra*. U daljini su iz kamiona iskakali ljudi u crnim grudnjacima, pod šlemovima. s automatskim puškama u rukama. Kraj prvih kola stajao je čovek s megafonom na ustima. Poruka je sada bila nešto drukčija. Obaveštavala ih je da je stiglo pojačanje iz Melboumea i da ce. ako se kapija ne otvori, uslediti primena sile. Kraj šerifa s megafonom stajao je krupan čovek pod šeširom od slame, u beloj košulji s kratkim rukavima.

A pored njega, u razgovoru s njim. John Alden, ljubitelj ptica i njegov poznanik iz Pleasant Baya.

Komesar Marlowe, starešina policije Melbourn, bio je odlučan u pogledu prioriteta u svojoj misiji. Njegova prva dužnost bila je sprečavanje bekstva pacijenata i zaštita građana Melbourn, koje je on u neusiljenoj otvorenosti nazivao »prokletim biračima«: druga je bila spašavanje osoblja ludnice, jer i ono je imalo *proklela pravo glasa*; treća — gušenje nemira. Hapšenje Johna Carvera dolazilo je tek na treće mesto. Prioriteti Johna Aldena redali su se upravo obrnutim redom. Istini za volju, po njemu prioriteta nije bilo. Hteo je Carvera. Za sve ostalo mu se fućkalo. Plan komesara Marlovvea podrazumevao je hermetičko opkoljavanje Doma. — Zapečatićemo kopilane — rekao je. Dotle se ideja o mehanici akcije slagala s Aldenovom. Ali Marlovve je potom predviđao izbacivanje nekoliko salvi bombi sa suzavcem, frontalni napad svih policijskih snaga i spašavanje bolničara. Aldenu se za bolničare fućkalo. Plašio se da se ne stvori metež koji će Carveru omogućiti bekstvo. Predlagao je prodor izabrane udarne jedinice koja će ga uhvatiti. Za Carvera se, međutim, fućkalo komesaru Marlovveu. Za Carvera, Aldena. F B I., za sve što se nije ticalo njegove titule. Njega su iduće godine čekali izbori. Hvatanje Carvera ionako će se pripisati F.B.I. Spašavanje Melbourn od najeзде luđaka može biti upisano samo njemu u zaslugu.

Pošto je izvršeno opkoljavanje Doma, Marlovve je, iz ukružene poze Nelsona na Trafalgar Squareu, uprkos očajničkim Aldenovim protestima, dao znak za početak operacije.

Dvanaest policajaca sa crnim pancirnim grudnjacima i šlemovima izbacilo je preko kapije dvanaest bombi sa suzavcem. Gust, zagušljiv dim raširio se travnjakom. To je, verovatno, bio razlog što nije primećen jedan drugi dim koji je izbio iz prozora u prizemlju.

Oklopljeno vozilo, slično tenku, oborilo je kapiju, izbacujući iz duge topovske cevi teške mlazeve vode, premda se nijedan luđak nije video i mlazevi su se sudarali jedino s drvećem i zemljom. Iza cisterne stupali su policajci naoružani štitovima s providnim vrhom, koji im je omogućavao kretanje, sa pendrecima i automatskim puškama.

Požar je primećen tek pred samom zgradom.

Komesar Marlovve je bio primoran da svoj ratni plan prilagodi novim okolnostima. Napad je obustavljen i pozvani su vatrogasci.

Komesar Marlovve je kleo luđake. Agent John Alden je kleo komesara Marlovvea. Policajci Melbournea i Cape Canaverala kleli su obojicu, i vetar koji je promenio pravac i vraćao oblak suzavca njihovim očima.

S prozora trećeg sprata prizor je posmatrao bolničar Blacke. pokušavajući da ga sumira u zaključak:

Jedinica s kojom je došao Alden pripada policiji Cape Canaverala. Zatražena je i pomoć iz Melhournea. Melhourn je poslao odred za borbu protiv uličnih nemira. Izvršen je prvi napad ali se policija povukla pre nego što je dospela do glavne zgrade. Pretpostavljani da su primetili požar i da se sada očekuju vatrogasci. Dom je sa svih strana opkoljen. Neki ozbiljniji otpor nije moguć. Jedino odlaganje. I to uz velike žrtve. Za to vreme treba naći neki način da se Carver odavde izvuče. Ja ga lično još ne vidim.

Hovvlandovi, James Cleveland i John Carver, stajali su na prozoru drugog sprata, u kancelariji dra Robinsona. i posmatrali smeteno nastupanje vatrogasaca. Jedna za drugim, petoro vatrogasnih kola ušlo je u krug bolnice. S isturenim metalnim lestvicama na izvlačenje ličili su na crvene pustinjske bogomoljke. O bokovima, držeći se za

ručke, visili su vatrogasci kao crni mravi u napadu. Šlemovi su im se presijavali na suncu. Oko kola nastupala je policija Melbournea i Cape Canaverala.

- Oni se i ne kreću kao ljudi — rekao je James prezrivo.

Nije mu protivrečio. Pažljivo je posmatrao policajce i vatrogasce da vidi ono što James vidi, ono *drugo* ispod ljudske kože. Ništa izuzetno nije opazio. U njihovim pokretima nije bilo ničeg neobičnog, osim, možda, prirodnog uostalom, nepoverenja i straha što ga razumni ljudi osećaju prema luđacima. U nastupanju se, ispod geometrijskog reda. uočavala preterana opreznost; u odstupanju, kad se red razbio, preterana brzina. Očigledno je bilo da se posao koji ih je čekao nikome ne sviđa, ali da razlog nije u tome što će se doći u sukob s ljudima, nego što su ti ljudi luđaci. Niko nije voleo da ima posla s luđacima!

Da to *drugo*, ta razlika, nije u tome? Ne sva, razume se. ali jedna. I indikativna. Luđaci su od pamtiveka uživali naročit status. U tzv. primitivnim zajednicama, paradoksalno, neuporedivo viši nego u civilizaciji koja je sebe smatrala prosvećenom. Varvarska plemena Indijanaca proglasila su ih neprikosnovenim bićima. Ponegde su se u njima videle svete ličnosti, a njihovi luđački, često violentni napadi, tumačeni su voljom, darom, katkad i porukama bogova. Pitija u Delfima najpre je padala u trans, naročitu simulaciju ludila, i tek onda je mogla proricati. Prisustvo đavola u nečijem telu manifestovalo se takode manijakalnom agresivnošću. Egzorcirajući demone isterivali su sveštenici iz posednutih — ludilo. Kraljevske lude po dvorovima bile su poslednji ostatak poštovanja koje se nekad iskazivalo ljudima poremećena uma. Budući da su u većini te lude bile najpametnije osobe u kraljevoj okolini, ta ustanova je tek metafora stanja koje je davno iščezlo, jer pravi luđaci su već bili po ludnicama. Samo su lažni na dvoru ostali. Tada, u stara vremena, niko ih se nije bojao, niko stideo, niko od njih

mučio usamljenošću i glađu, niti terorisao. Niko ih nije lečio od *izuzetosti*, egzorcirao iz njih njihovu *izuzetnost*. Luđacima je razumevanje uskraćeno tek od doba koje je tvrdilo da je razumno, da je na svako razumevanje spremno. Tek u njemu, pod okriljem razuma, oni koji ga nisu imali počeli su da ulivaju nepoverenje, strah, pa j, grozu.

Nije li, dakle, to *drugo*, razlika koju je James imao u vidu kada je za policajce rekao da se ne kreću kao ljudi? Jer, on ih se nije plašio. Ni u jednom trenutku se među luđacima nije osećao nesiguran ili ugrožen. Ni posle ubistva dra Robinsona. Nekako mu se i to ubistvo činilo prirodno, čak i razumno, iako nije mogao objasniti — kako. Kako je jedno brutalno ubistvo mogao primiti kao razumno? Kako je za razumno mogao uzeti masakriranje bolničara Simsona? Kako je mogao ostati ravnodušan na prizore na koje je naišao kada ga je James odveo u glavnu zgradu, sa čijeg je prozora posmatrao nastupanje *uistini* razumnih ljudi, policije i vatrogasaca?

-- James.

— Da. John?

— Ko su *oni*!

— Ne znam. Ljudi nisu. to je sigurno, ali ko su. ne znam.

— Dobro. Ljudi nisu. Za ljude se samo izdaju. Ali tada moraju biti nešto *drugo*. To *drugo* ti si prepoznao. Uočio si ono što ih od pravih ljudi razlikuje. Zar to nije bio put da se ustanovi ko su oni? Jer, to *drugo* što si u njima video, *suma tog drugog i drugačijeg*, to je ono što su oni.

— Stvar nije tako jednostavna. Dokazi su najčešće posredni. Neposrednih ima malo, inače bi svima bilo jasno da se ne živi među ljudima. Hoću da kažem da je maskarada savršena. Ona postaje providna tek kad zane mariš empirijske očiglednosti. oslobodiš se magije njihove uspešne simulacije čovečnosti. zaobideš realnost i pogledaš malo iza nje. A potom dublje ispitaš istoriju

istorijom stvorili. Zar ti ta istorija. ova civilizacija, zar ti se one čine — humanim? Zar ti je prizor koji upravo gledaš — ljudski?

Morao je priznati da mu se ljudskim ne čini. Morao je takode priznati da njegov osobni zaključak u pogledu istorije takozvanih ljudi i njihove civilizacije nije daleko od Jamesovog. Svaki je normalan čovek mogao do tog zaključka doći. Trebalo je samo da zamisli kako o istoriji ništa ne zna, da mu istorija ni u najmanjoj meri nije poznata, pa onda sam da sastavi novu. da napravi istoriju ljudi kakva bi po njemu trebalo da bude. a da odgovara idejama koje postoje o čoveku i njegovoj zemaljskoj misiji. Video bi da bi dobio sasvim drugu istoriju od realizovane.

Nešto se tu nije podudaralo, nešto je tu đavolski škripalo.

Kad su u zgradu ušli, ona je već bila u rukama bolesnika. Činilo se da su podeljeni u grupe, iako se nije videlo ko je to učinio, ko njihovim ludilom upravlja, ni kako. Dogovora nije bilo. Ni komandi. A opet. sve je delovalo usklađeno, organizovano. harmonično. Odvijalo se cutke. bez emocija, bez žurbe. I bez haosa, uobičajenog kod razumnih ljudi u takvim prilikama. Iako su živeli u svojim svetovima, svako u svom. međusobno različitom, možda i isključujuće protivurečnom. funkcio-nisali su kao da žive u jednom svetu. Integracija mimo-svetova obavljena je automatski, kao da njome upravlja moćan uslovni refleks, oslobođen potrebe da se oslanja na volju ili svesnu nameru.

Jedni su dovlačili težak nameštaj da zabarikadiraju ulazna vrata, drugi su blokirali prozore prizemlja. Kante benzina izlivane su na podove, potom lokve paljene. (Ni to ga nije uplašilo. Odnekud nije mislio da može izgoriti. Činilo mu se da je nezapaljiv.) Na prvom spratu. kroz otvorena vrata kupatila, video je kako grupa pacijenata metodično dokrajčuje sekretarice dra Robinsona. Među bolesnicima je bilo i nekoliko bolničara. Nisu nastojali

bilo ozbiljnih izgleda. Naprotiv, bili su najgorljiviji u pokolju drugih službenika.

— Vreme je — rekao je njegov brat. — Ne zaboravi da se policajac zove McIntosh i da je po činu narednik. Morao je to znati. Nosio je McIntoshovu uniformu. Sišli su u prizemlje. Suzavac je prodirao kroz prozore koje su vatrogasci razbijali sekirama. Kroz vitražni prozor u holu su proturili crevo iz kojeg je šikljao snažan mlaz vode. Dvojica bolesnika isekla su ga sekirama i vatrogasci su ga povukli. S ulaznih vrata dopirali su udarci krampova. Drvo je popuštalo. Na vratima ordinacija i kancelarija uprave skupljali su se bolesnici sa batovima, štapovima, sekirama i noževima. Čekali su da se policija probije u hol. Izgledali su pribrano i razumno. Među njima bio je i mladić iz zemlje Oz. Nasmehio mu se i mahnuo rukom. Učinio je to sporo, kao lutka. Setio se daje mladić od pleha i da mu nagli pokreti teško padaju. Uzvratio je osmeh i mahnuo rukom.

Stajao je s bratom na vratima za koja mu je rečeno da vode u podrum. Kad policajci provale u zgradu i nastane metež, on i James ce u podrum sići i kroz prozor, čije su rešetke već odvaljene, izaći u vrt. On će igrati narednika McIntosha koji je uhvatio luđaka.

Ulazna vrata su se uz tresak srušila. U hol je provalila rulja vatrogasaca i policajaca pod gasnim maskama. Policajci su ispaljivali bombe sa suzavcem. Bolesnici su ih napali. Policajci su otvorili vatru iz mašinskih pušaka. Pre nego što ga je James uvukao u podrum, video je kako jedan od bolesnika sekirom pogađa vatrogasca u vrat i kako nekoliko drugih padaju pokošeni policijskim mecima.

James je zatvorio vrata za njima:

— Moramo čekati — rekao je.

Ubrzo su se vrata otvorila i bolničar Blacke mu je pružio gasnu masku, otetu jamačno od ubijenog vatrogasca. I to je bilo dogovoreno. Kako nije znao! Sve je vreme bio sa Jamesom. Ovaj se ni sa kim ni o čemu nije

Niko u Domu za njegov dolazak nije znao. A ipak se sve odvijalo kao da je programirano.

— Navuci je — kazao mu je brat.

Navukao je masku. Ideja je bila dobra. Uniforma će mu pomoći da prođe kroz policijski kordon. Ali Alden ga poznaje, njega ne bi obmanula.

— Hajdemo!

Bolničar Blacke nije za sobom zatvorio vrata podruma. Lutajući metak pogodio je Jamesa. Uhvatio se za grudi i zaljuljao.

— James! — kriknuo je i prihvatio ga. Pažljivo ga je spustio na pod a zatim odvukao u stranu, van domašaja vatre. Skinuo je masku s lica.

James se nasmehio:

— Žao mi je što se nismo bolje upoznali. Ali, ima vremena.

Nije mislio da ga ima. James je umirao. Morao je to znati, a ipak je očekivao da imaju vremena. Nije to razumeo. Uostalom, ništa ovde nije shvatio.

— Sad ceš morati sam ...

— Ostaću s tobom.

— Nećeš — rekao je brat. — Ja nisam važan. Niko od nas nije važan. Samo si ti važan.

— Zašto sam ja važan?

— Saznaćeš — rekao je brat. — Slušaj glas.

— Kakav glas?

— Ne plaši se, ne opiri se kad ga čuješ. Taj glas ti želi dobro.

— Kakav glas, James, čiji glas?

— Luanin. Glas koji ja sada čujem.

Ništa nije čuo. Samo urlanje i pušcanu paljbu. Buku i bes.

— Nećeš ga tako čuti. Johnne. Tako se čuju *njihovi* glasovi.

— Kako cu ga čuti? — pitao je. uprkos tome što je znao da je to besmislica, da govori s luđakom, da je taj glas posledica bolesnih halucinacija, da je Luana utvara

stoje bio njegov John Hovvland, puritanac zlatnih očiju iz Pleasant Baya. A onda se seti daje i on John Hovvland. da je to blagodareci upravo utvari koju poriče.

•.— Iznutra. John. Kao ja. Rekao sam Luani za tebe i ona ce ti se javiti. Ona ce ti sve reci... Sad idi.

Osetio je suze na licu. Plakao je. Bilo je to *prvi put* u životu. Do sada je živeo u svetu u kome nije mogao da plače. Nije bilo ničeg prema čemu bi osećao saučešće. sažaljenje, ničeg čiji bi gubitak žalio ili za čim bi patio. Sad je gubitak osecao. Gubio je brata. Tek što ga je našao, izgubio ga je.

— Zašto plačeš. John?

— Zar to nije očevidno?

— Ništa što je očevidno nije istina. Zapamti to. John.

To je njihova filosofija. To je ono na čemu su nas uhvatili... Podigni me malo... i idi. *Oni dolaze.*

Podigao gaje, uspravio uza zid. Poljubio gaje u čelo.

— Znaš li samo šta želim?

— Ne. James.

— Želim što još uvek ne znam ko su *oni*.

John Alden je obilazio oko zgrade. Želeo je lično da se uveri u tvrdnju komesara Marlovvea daje »zapečaćena« njegovim ljudima, da »nijedan kopilan ne može pobeci.« Uprkos amaterskim brljanjima do sada, od kojih je klipao očekivao produženje mandata, ovog puta je, izgleda, posao obavio dobro. Kordon oko zgrade bio je nepropustljiv. Na svakih nekoliko metara stajao je policajac sa gas-maskom i automatskom puškom. Svaki treći držao je bacač suzavca i ubacivao dimne bombe kroz prozore u plamenu. U zgradi je već odavno moralo biti neizdržljivo.

A niko nije pokušavao da pobegne.

Prvi koji je to uradio nije bio bolesnik. Bio je policajac pod maskom koji je pokušavao da se izvuče iz otvora podrumskog prozora. Otvor je bio mali i čovek se mučio

— Hvala, gospodine — rekao je policajac kad se pribrao.

— Kako je unutra, narednice? — upitao je Alden.

— Narednik McIntosh — policajac je salutirao.

— Vi ste prvi preskočili kapiju. Mislili smo da su vas luđaci ubili. Kako je unutra?

— Neće još dugo trajati, gospodine.

— Ali zašto niko ne beži?

— Ne znam, gospodine. To su luđaci. Ko zna kako njihova pamet radi.

— Jeste — rekao je Alden. — Ko zna?

Alden je mahnuo rukom i produžio s obilaskom.

John Carver (Hovvland) je produžio prema kapiji. Još je na dlanu osećao suv, jak stisak ruke ljubitelja ptica iz Pleasant Baya.

Sat kasnije, u uniformi narednika McIntosha, stajao je izvan zidova i posmatrao požar koji je gutao Dom.

Mislio je na brata Jamesa koji se za njega žrtvovao. Na lude ljude koji ga nisu poznavali, koji mu ništa nisu bili, a za njega su se žrtvovali. Na mladića od metala iz čudesne zemlje Oz. Na lepu majku mrtvih sinova koji su je redovno posećivali. Na bolničara Blackea koji mu je doneo gasnu masku, koji je pripadao onima što su znali da žive u svetu okupiranom od ljudskih neprijatelja u ljudskom liku. Na mrtvaca koji se plašio da ga živog ne sahrane, a koji je ipak aparat što ga je od toga štitio žrtvovao za njegovo spasenje. A iznad svega na poslednji prizor pre nego što je stepenicama strčao u podrum.

Kroz dim, s druge strane hola, koračao je čovek, držeći u ruci glavu policajca pod gas-maskom iz koje je kapala krv.

Ludnica je gorela. Goreo je azil poslednjih pravih ljudi, sklonište njegovih prijatelja. Jedinih stvorova koji su, čak i iz dubine svog ludila, znali tajnu što je svim razumnima uvek izmicala: da svet u kome žive s ljudskim svetom nema ničeg zajedničkog, da je samo simulacija humaniteta. Goreo je svet u kome se osećao dobro, u

bio je svet u kome se osecao rdavo, koji nije bio njegov, u kome je bio tuđin.

Do sada tuđin, a sada i begunac.

Poželeo je da mu se glas o kome je James govorio javi, da više ne bude ovako sam. Znao je da je to nemoguće. Za tako nešto trebalo je verovati da je od pleha, trebalo je biti lud kao njegov brat James, kao poslednji ljudi koji su goreli u požaru.

Bolničari su iznosili nosila s leševima. Leševi su bili nagoreli, ali prepoznatljivi. U svakom slučaju, Johna Carvera bi poznao, izbrojano je sto dvadeset bolesnika. Svi su bili mrtvi. Većina je izgorela ili ugušena dimom. Manji broj bio je pogođen policijskim mecima. Ni od osoblja se niko nije spasao. Većinu su izmasakrirali luđaci. Nekima su bile odsečene glave. To je Aldena zbunjivalo. Glave su, naime, odsečene bile policajcima i vatrogascima. Pokušao je o tome da razgovara s komesarom Marloweom, ali s njim se nije moglo razgovarati trezveno. Službeno je Marlovve još bio živ, a stvarno se ponašao kao da je i on mrtav. Razumeo ga je. Posle ovakvog masakra čekala gaje penzija, ako ne i suspenzija dok se istraga ne izvrši, i tek onda bude penzionisan. Svi su leševi pregledani i identifikovani. zgarište glavne zgrade pretraženo, temeljito pretreseni svi paviljoni i pregledan krug bolnice. Johna Carvera nigde nije bilo. Stvari su počele da se komplikuju kada je u Bostonu, ispred Harvard Squarea, osetio da je praćen, i kad se posle toga u to uverio. Zatim je na podestu drugog sprata kuće Nadine Hathaway udaren u glavu u trenutku kada je Carvera gonio. Ranije je mislio da ga je udario Carver, sada više nije bio siguran. Inspektor Schryver iz bostonske policije pokazivao je prevelik entuzijazam da ga u pritvoru zadrži, a njegov pretpostavljeni, pomoćnik direktora F.B.I. David Turner, premalen da ga iz njega izvuče. Lasky ga je uputio na Floridu, iako je znao da je Caiver,ii. ArizonLNa Floridi su 12a lekari Cmi:r/:ir i ,

Tennant vucarali po močvarama indijanskih rezervata sve dok nije dobio malaričnu groznicu i iz novina shvatio da je Carver u Stanfieldu. Lagao ga je i Cortazar iz Stanl'ielda. I nepoznata žena koja se izdavala za gospodu Rosenberg na bivšoj adresi Clevelandovih. Na putu iz Cape Canaverala u Melbourne došlo je *samo za njega* do oluje. Zamalo nije poginuo. Mislio je da Carvera najzad ima u šakama. Onda je došlo do te proklete pobune luđaka. Mislio je. takode. da je ta pobuna luđačka, spontana, da je sve to prosto njegova zla sreća, ali pobuna nije bila spontana. Ni prirodna. Bila je *namerna*. organizovana da ga spreči u hapšenju Johna Carvera.

I ona je bila delo *Te raj i ma*. Luđaci su *'lerajumi* pripadali ili bili naterani. putem kojim je i oluja »organizovana[^]. da se za Carvera žrtvuju. A to je moglo značiti samo da je u zločinačkom kultu John Carver nešto naročito. Jedan od prvosveštenika. Možda i vrhovni prvosveštenik reda.

A i nešto drugo. Mnogo mračnije. Neuporedivo opasnije. Nešto — nepojamno. neverovatno. Nešto - *nemoguće*.

Šerif Cape Canaverala. koji je u duhovnom odsustvu komesara Marlovvea začudo ispravno lunkcionisao. do-neo je spisak žrtava. Bila su tri spiska. Jedan spisak luđaka, drugi osoblja azila, treći vatrogasaca i policajaca. Na poslednjem je bilo i prezime McIntosh. Narednik je nađen u podrumu, iako je bio bez glave, identit'ikovan je po brazgotini operacije slepog creva. McIntosh je bio u donjem rublju. Uniforma mu nije nađena.

Alden je video sebe kako pruža ruku policajcu koji je pokušavao da se iz zapaljene zgrade izvuče kroz podrumski prozor. Video je sebe kako ga izvlači. Video je potom, premda to nije onda zapazio, kako taj policajac ne skida masku, iako mu ona više nije bila potrebna. I kako se on. Alden. ne pita odakle McIntoshu gas-masku kad je preskočio kapiju pre nego što je ispaljena ijedna bomba sa suzavcem.

Najzad je video sebe kako pogledom prati Johna Carvera koji [^]odlazi prema

GLAVA JEDANAESTA

LUANA, DEVOJKA IZ DRUGOG
SVETA

*»I Duh i nevjesta govore: dođi... I ko
je žedan neku dođe. i ko hoće neka
uzme vodu života zabadava.«*

Otkrovenje Jovan~~220-~~ 17

Dosad je bio samo u *tuđini*. Sada je i begunac. U tuđini, begunac od tuđina.

Znao je jedino da se nalazi na Floridi, u močvarama provincije Bravvard, jugozapadno od Melbournea. Ni kuda ide, ni zašto ide u tom pravcu, nije znao. U svakom drugom bio bi podjednako izložen, podjednako — u tuđini. Iz svakog bi morao da beži u neki drugi pravac, a iz ovog u treći. Kretao se sporo, s naporom, pipajući pod nogom klizavo tle. najčešće do pojasa u vodi. Morao je biti obazriv. U močvarama je bilo zmija, aligatora i živog peska. Za njega je. uostalom, ceo svet bio — živi pesak. Jedan pogrešan korak i zauvek će u njemu nestati.

Svuda unaokolo, prožeta suncem na zalasku, do stabala u vodi. sa zmijastim korenjem položenim po dnu. prostirala se kolonija mangrova drveća, skeleti pokriveni lišćem umesto zemljom. Koščate grane u gustom prepletu, s kojih su visile ljigave, vlažne lijane, zaklanjale su nebo. Na krčevinama ono se opet pojavljivalo. Prozračno, usijano, zlatno, upijalo je maglu koja se kao s kartaginskog žrtvenika iz ritova isparavala. Barske ptice su kreštale. insekti zujali, ali ga život ritova nije umirivao. Nije mu pružao zaštitu i sklonište. Ovo nije Pleasant Bay u kome se osecao kod kuće.

Ovo nije Pleasant Bay u kome je sahranio Louisu Barlovu. On se toga. doduše, ne seca. Pamti noc provedenu s Crnkinjom, ravnodušnost s kojom je primila njegov muški neuspeh. svoju razdraženost pamti, ali ne i ubistvo. Ni ono što mu je sledilo. Ne seca se ni kako je odsekao glavu Gardinerovoj. Moralo je to biti pošto je u Pleasant Bayu sreo ljubitelja ptica i vratio se u Hyannis. pre porodične večere na Elms Hillu. Sta je uradio s

ja. U sobi starice Alden, na krevetu iz kolonijalnih vremena Nove Engleske, ležala je Nadina. John Hovvland, starac zlatnih očiju, digao je tomahavk i potom ga naglo spustio. Glava nije jednim udarcem odsečena. Udario je po vratu nekoliko puta. Na isti način kao i on, trista pedeset godina kasnije.

Šta je značilo ponavljanje jednog pokreta, jednog zločina, jedne sudbine kroz stoleca? Postaje li se grešnik zauvek? I može li se od te prinudne imitacije pobeci? Od koga je on bežao? Od ljubitelja ptica i njegove policije? Od sebe, od svog ludila, od mladica sa zlatnim očima. Johna Howlanda, kojeg ponavlja? Ili beži od svojih zločina koji ova dva bekstva u jedan greh spajaju?

Učini mu se da čuje nešto što ne pripada večernjim glasovima močvare. Oslušnu. Najpre pomisli da ga gone motornim čamcem. Šum je, međutim, dolazio odozgo, s neba. Nad krošnjama mangrove prašume leteo je helikopter. Kao pozlaćeni vilin konjic. Prilegao je u senku, spojio se s mokrom zemljom ostrvceta između barskih rukavaca. Helikopter je kružio nad močvarom. Setio se laste i njenog sunovracanja u vodu. Helikopter se neće sunovratiti. Materija ne zna za samoubistvo. U njemu su ljudi koji nemaju smisla za lepotu umiranja kada je čoveku najlepše. Jedino što ih interesuje, on je, *ludi g/avo.sek*. Helikopter je odleteo prema jugu.

Da li je lud? Mislio je o tome racionalno, premda mu je već sam čin, ukoliko i on nije besomučan, davao nade da nije. Racionalno razmišljanje o svojim postupcima nije svojstvo patološkog mišljenja. I opet je zavisilo od vrste skrajnuca, faze u kojoj se bolest nalazi. U početnoj fazi, bizarni čin, upriličen poremećajem smisla za realnost, mogao je ludak iz privremeno povraćenog smisla trezveno da prosuđuje, pa i shvati kao luđački čin. Kasnije će on biti ponovljen. Ponovljeno će biti i temporalno ozdravljenje. Ali će na strmoglavom putu mentalnog propadanja razmaci između kriza postajati sve kraci. luđački lapsusi sve učestaliji, zdrave sekvence sve rede.

bizaran čin koji može biti izazvan drugim uzrocima, rdavom procenom, gubljenjem živaca, histerijom ili prenapetošću. Lažna je racionalizacija ono što bolest dokazuje. Pokušaj Jamesa da ubije očuha, Patricka Clevelanda, nije sam po sebi luđački. Oceubistvo je vulgarno umorstvo, moralno komplikovano krvnom vezom. Luđačko postaje tek Jamesovim opravdanjem, uverenjem da ga je napao zato što pripada *uzurpatorima ljudske isioriji*!, monstrumima, koja svet, u ljudskim likovima, vode u propast. Suluda dela državnika — Hitlerovo »totalno rešenje jevrejskog pitanja« ili Staljinov i Robespierreov revolucionarni teror — ni ovakvim racionalizacijama nisu postajala *per se* manijakalna. Postajala su tek nakon poraza u ratu ili Termidora. Pobeda bi im obezbedila slavu remek-dela razuma. Staljin je rat dobio. Uprkos indignaciji, njegov se genocid smatra nepotrebnim, gnusnim ali nikad — luđačkim. Racionalizacija, dakle, ako je i moguća, nije sama po sebi dokazivala duševno zdravlje. Racionalizacija i nije mogla biti obavljena. On se sumanutih činova nije secio. On ih za svoja nije priznavao. On se kao ubica nije osecao. Samo, možda je baš to bio najdublji stepen racionalizacije do kojeg je poremećeni um mogao dospeti — savršen zaborav kao alibi razuma u povlačenju.

Podudarnosti opšteg duševnog stanja između njega i Jamesa govorile su u prilog hereditarnom ludilu koje poreklo vodi od praoca nacije. Johna Hovvlanda, ubice sa zlatnim očima (zlatne oči, uostalom, imali su i on i James), ali se i tu mogla naći uteha, mogućnost daje lud samo James, a on tek pesimist, u najgorem slučaju mizantrop. Istina je da su se obojica u ovom svetu osećala *stranački* kao u tuđem svetu, ali za njega, Johna, svet je bio tuđ jer su ljudi izmenili *svoju* prirodu, a za Jamesa jer je ona kod većine *zumenjena tuđom*. Za njega su ljudi bili *manje nego ljudi*, za Jamesa to više uopšte nisu bili ljudi. Bili su nešto — drugo. Nije poznavao reljefniji uzorak genetičke memorije od *istih* tlapnji koje

su nemoguće i natprirodne. Sve što ih je okruživalo, naročito posle kolektivnog žrtvovanja ludnice da se on spase, pre je ličilo na *tajnu* nego na ludilo, lako je, naravno, i to bilo objašnjivo. LJ Domu se zbila neobična ali moguća koincidencija. Pobuna je izbila spontano i samo slučajno kad je njemu trebala. Masovna indukcija ludila pretvorila je pobunu u pokolj. Sve je bilo normalno, koliko je bio normalan svet u kome se odigravalo. Obaveštenje da je pobuna namerna, organizovana za njegovo dobro, poticalo je od Jamesa, a James je bio lud.

Naglo se mračilo. Morao se zaustaviti, naći suvo zemljište na kome će provesti noć. Dok ona traje, bezbedan je. Po mraku ga ne mogu goniti. Pretpostavljao je da se potera kreće močvarom ovako kao i on, ili u čamcima. Helikopter je samo izvidnica. Bili su u prednosti nad njim jer su mogli imati vodiče, domoroce koji kraj poznaju. On ga ne poznaje. Ali, možda je to nepoznavanje *njegova*, a ne njihova prednost. Ne poznajući kraj, nije birao smer koji bi potera mogla predvideti. Bežao je nasumce, voden instinktom čiji izbor niko nije mogao da nasluti.

Bilo je nešto čudno s tim instinktom, kao da u njemu deluju dva nagona i kao da oni najčešće nisu saglasni. Za jedan je bio siguran daje njegov. Nije ga osecao kao puki slučaj, nego više kao odluku koju je donosio na osnovu činjenica, koliko ih je mogao razabrati, koliko je znao geografiju Floride i prirodu njenih močvara — veoma malo, uostalom — ostavljajući da njihov nedostatak nadoknadi sreća. LJ tome instinktu bilo je nečeg racionalnog. U svakom slučaju, tih nekoliko geografskih činjenica po kojima se ravnao. On je bio delovanje na osnovu hipoteze za koju nisu garantovale sve premise, hipoteze koja se ostalom polovinom oslanjala na slučaj. Onaj drugi bio je neodoljiv poriv da postupi suprotno od svega što mu je savetovao prvi, *trezveni* instinkt. Činjenice u službi prvog nisu mogle da savladaju šlepu silu drugoga koji ništa u realnosti nije podupiralo. Našao se na

ijednog smera, sve dok ga je vodio na jugozapad, što dalje od ljudi. Nasumce je izabrao suprotan od onoga na koga ga je upućivao *slepi nagon*, i pošao za prvim, oslanjajući se na neke predznake na tlu koji su nagoveštavali da bi tim putem močvara mogla biti plića. Bila je. ali je ubrzo naišao na živi pesak i morao se vratiti da pode tamo gde ga je onaj *drugi* nagon još od početka upućivao.

Helikopter je opet čuo. Nije ga video. Odozgo, kroz mangrove grane, u mrežastim oknima lijana, nazirao je crvenkasto svetlucanje kontrolnih lampi. Zavukao se u šupljinu drveta da prespava noc. Umor ga je savladao. Zaspao je. Iznad njega gorele su lampe helikoptera, crvene, od vetra upaljene ljudske oči.

LJ helikopteru, na sedištu pored pilota, sedeo je čovek crvenih očiju. Vec nekoliko puta pilot ga je upozorio da kruženje nad močvarama nema svrhe. I sam je to, gledajući tamnu mrlju ispod sebe, uviđao, ali se John Alden nikako nije mogao prelomiti da naredi povratak u Melbourne. Najzad je raspolagao ovlašćenjima. Posle iscrpnog i dokumentovanog izveštaja Centrali u VVashingtonu o »aferi odsečenih glava«, F.B.I. je ishodio podređivanje svih policijskih snaga njemu. Imao je na raspolaganju sve što mu treba.

Sve osim Johna Carvera.

David Turner, naravno, nije lako primio obaveštenje daje brat njegove žene višestruki ubica. Dotle je njegovo rezervisano ponašanje bilo razumljivo. Nikome tako nešto ne bi bilo ugodno. Iako je u prosvećeno doba zločin bio individualan, i svakoje za sebe odgovarao, njegova je *aura* ostala kolektivna. Moralna senka zločina pokrivala je i najbližu okolinu zločinca, porodicu najčešće, a ponekad i prijatelje. Važilo je to naročito za javne, izborne službe. Turner je to uzimao u obzir. Njegovo je nezadovoljstvo, oklevanje 4a...fi4.o.bri.,mere protiv zeta, do ove

tačke razumljivo. Nije, međutim, bio razumljiv otpor ideji da posredi nije luđački čin jednog čoveka, nego ludilo više njih, udruženo u satanistički kult *Terajima*.

— Šta je to, do vraga? — pitao je pomoćnik direktora F.B.I. — Nikad za tako nešto nisam čuo.

Pokušao je da mu objasni, sažeto koliko je mogao, o čemu je reč. Nije imao vidljivog uspeha. Pogotovu kada je pomenuo navodne pripadnike kulta, među njima i profesora Williama-Billa Laskvja.

— Vi ne znate šta govorite, Aldene! — vikao je Turner preko telefona. — Vi ste poludeli!

— Nisam, gospodine. Ali neko jeste — odgovorio je.

— Ko?

— Lasky, na primer.

— Mislite li da ja s tom somnambulnom pričom smem da izađem pred direktora? Da u Americi, da igde u svetu, mogu naći sud koji će u to poverovati? Koji će poverovati da u XX veku zemljom lutaju fanatici koji seku glave da bi iz njih čitali budućnost? I šta će im te komplikacije? Ionako moraju znati da idemo do đavola!

— Ili će poverovati, ili ćemo imati još ljudi bez glava.

— Već ih imamo — rekao je Turner.

Ohladio se:

— Još su je nekome odsekli?

— Nisu, Aldene — urlao je Turner. — Nisu je odsekli. Ali je taj čovek i inače nema.

Veza je prekinuta. Alden je spustio slušalicu. Šta je Turner hteo da kaže? Minut kasnije shvatio je da je u očima pomoćnika direktora F.B.I. jedini ozbiljan kandidat za »čoveka bez mozga« — on sam. Pa ipak, dobio je što je trebao. Sve osim Johna Carvera.

Turner nije poverovao u *Terajim*. Šta bi rekao kad bi mu poverio bojazan da će Carver iskoristiti noc i pobeci iz močvare jašući na grani mangrova drveta? Da li će to učiniti, nije zavisilo — barem za njega — od toga može li se to uopšte uraditi. Sv. Augustin i sv. Toma Akvinski tvrdili su da može. Autoritativni *Canon Episcopi* iz 900. godine takode. Pa zar Satana nije preneo Hrista na vrh

planine da ga iskuša? Zavisilo je pre od toga ko je od laičkih i sveštenih demonologa u pravu. Jedni su tvrdili da je za magijski let dovoljna đavolova pripomoć. Nije potrebna ni metla, ona je tek poštovanje tradicije prvih letova. Drugi su, kao Prierias i Del Rio, uveravali daje nužna pomast dobijena kuvanjem novorođenčadi. Knjiga Roberta Ambelaina, velikog majstora martinističkog reda Elus Cohens, donosi recept. Međutim, Pierre de Lancre još 1610. godine piše da se može leteti bez ikakve pomasti, kojom Satana privoljuje veštice na mrcvarenje dece i još dublje potonuce u demonske zavisnosti. Ako je on u pravu, Carveru ništa ne treba da iz močvare pobjegne. Ništa osim mangrove grane, i to iz počasti prema svojim mračnim prethodnicima.

— *Probudi se!*

Bio je u polusnu kroz koji se java tek probijala. Toj javi pripadao je i glas. Uporno je ponavljao:

— *Johne, probudi se!*

Još je bio na Cape Codu, premda je, prenut glasom, s njega odlazio, vraćao se u močvare Floride. Obris kačara Aldena još je, načet javom, pred njim stajao. Iza njega je bilo more, na njemu jedrenjak »Mayflower«. Spremala se Standishova ekspedicija. Alden je od njega tražio da i oni podu.

— *Johne Honlande, probudi se!*

Sedeoje u šupljini mangrova drveta, najednom budan. Bela jutarnja magla pritiskala je močvaru, kidajući se po rubovima i lelujajući oko sabljastog šiblja. Predeo je imao začaranost vilinskih virova. Tišinu nije remetio nijedan šum. Ni glas je nije remetio. Nije imao zvuka. Govorio mu je gotovo nežno: — *Ne pomeraj se, budi miran*. — Glas nije čuo, saznavao ga je. Kao nemu. recima iskazanu misao koja iz njega dolazi ali mu ne pripada, njemu se samo obraća, potičući iznutra, iz ^esk,pnijčtlosti praiskpsnojk dodira sa svetom.

Njegovo ludilo je napredovalo, usavršavalo se, sve više je ličilo na Jamesovo. Pored vizuelnih, sada je dobilo i slušne halucinacije. Neće im se prepustiti. Neće glas poslušati. Neće na ludilo pristati. Pomerio se i izvukao nogu iz šupljine.

— *Ne, Johnne! Nemoj!*

Izvukao se iz šupljine, uspravio i — ukočio. Duž kvrgavog drveta spuštala se crna, vitka zmija. Glava joj je bila na stopu od lica. Čeljust joj se rastvorila, otkrivajući žalac, tanak kao igla. Zatvorio je oči, nesposoban za pokret, opčinjen. Očekivao je munjevit bol. Umesto toga, čuo je siktanje. Otvorio je oči. Glava se od njega udaljavala, kao da je neka sila oturuje. Čeljust se još više razjapila, rep besomučno po drvetu tukao. Odmah ispod glave primetio je ulegnuce pritiska čiji izvor nije video. Izgledalo je kao da je zmiju na tom mestu šćepala nevidljiva šaka. U silovitom se trzaju crno telo zmije s drveta odmotalo, od njega odvojilo i, uvijajući se u vazduhu, u vodu sunovratilo. Video je kako se zmija pod površinom ispravlja i nestaje u mulju.

— *Ne plaši se* — rekao je glas — *neće se više vratiti.*

Nije znao čega se više plaši, povratka zmije ili glasa. Zmija bi ga ubila brzo. Glas ce ga ubijati polako, mrvica deo po deo njegovog uma. Kao što je mrvio Jamesov.

— *Ja sam prijatelj tvog brata, Johnne Honiande. Ja sam Luana. Govorio ti je o meni.*

Glas je znao šta misli. Bio je uplašen. Glas je to znao.

— *Samo zato što si uplašen, Johnne, što ti je misao na strah koneentrisanu. Strah tada postaje poruka. Čujem je kao što životinje po mirisu straha jedna drugu osećaju.*

Nastojao je ni o čemu da ne misli, da misao sasvim raspe. Nije smeo popustiti nagonu usamljenosti koji pomračeni um gura sve dublje u svet imaginacije, među nepostojeće glasove i utvare iz nepostojeće stvarnosti. On nije lud!

— *Ne, Johnne, ti si samo — drukčiji. Ne opiri se tome. Ne zatvaraj se. Pusti me unutra.*

Popustio je:

— *Ko si ti!'*

— *Opusti se. Ne rasipaj misao. Ne razumem te dobro.*

— *Ko si li!'*

— *Luana. Tvoj brat James ti je o meni govorio.*

— *James je bio lud.*

— *Nije. I on je bio samo — drukčiji.*

— *Kako drukčiji!'*

— *Kao ti. Kao ja.*

— *77 si ja!*

— *Nisam, Johnne. Ja sam Luana.*

Klečao je na zemlji, onako kako se posle bekstva zmije srozao. Dlanovima je pokrio uši. Izbacio je iz sebe misao. Osećao je u glavi pritisak, Nešto je u njega nastojalo da proдре. Dodir nije bio grub. Odustajao je i na najslabiji otpor, probao u drugom prostoru duha. Bilo je u njemu nečeg prijateljskog, zaštitničkog, bratskog. Poslednju misao jasnije je formulisao, smesta je glas opet čuo:

— *Zašto me onda odbacuješ, Johnne.' Zašto u mene ne veruješ!'*

— *Zato što onda moram poverovati u sve što sam godinama poricao. Moram poverovati da sam lud.*

— *Rekla sam ti da nisi. Da si samo drukčiji.*

— *Pitao sam kako!'* Nisam dobio odgovor.

— *Dobio si. Rekla sam ti, drukčiji kao James ili ja.*

— *To nije odgovor! To je krug!*

— *Sve je krug, Johnne, krug je odgovor.*

— *Kako sam ja to drukčiji? U čemu si drukčija ti!'* Zašto je drukčiji bio James!'

— *To je duga priča. Bojim se da za nju nemaš vremena. Pogledaj oko sebe.*

Razdanjivalo se. Magla se dizala. Mangrovo drveće je poput litije kostura izlazilo iz tamne senke. Ptice su se meškoljile u visokim gnezdima, ispuštajući duge, oštre krike.

— *Potere su krenule. Moraš i ti!*

Znao je da je ludo što čini. Ali, sve je ludo. Zlatooki mladić koji hoda po vodi, mladić, sada starac, koji ubija

se on rodio, kolo puritanskih fantoma okupljeno oko indijanskog vodolije, pobuna luđaka u Melbourneu, priča Jamesa o uzurpatorima ljudskih likova, sve je to ludo.

— *Kuda.* — pitao je.

— *Ja ću te voditi.*

Svi su pravci izgledali jednaki. Ali samo za trenutak. Onda mu se bez razumnog povoda u tlu, jedan od njih učinio najpogodnijim. Pošao je njime, iako ga je već posle nekoliko koraka uveo do grudi u gustu, smrdljivu vodu. Do sada mu se glas obraćao. Prvi put se on obratio njemu, svestan da čini korak po putu. s kojeg, po svoj prilici, nema povratka.

— *Litana!*

Da, Juli ne.'

Jesi li me i dosad vodila.'

Samo kad hi tvoj nagon grešio.

Znači li tu da ti vidiš što i ja.'

I više od toga.

Jesi li ti uradila ono sa zmijom.'

Jesam.

Kako.'

Covek je jači nego što misli, Johnne. On ne poznaje svoje prave snage. Ni ti ih ne poznaješ. Da ih poznaješ, zmiju hi sam oterao.

Hoćeš da kažeš da, kao što ti vidiš mene, ja mogu videti tebe.'

Da, Johnne, ako zbilja hoćeš.

Još uvek je mislio da govori sa sobom, hteo je da napravi probu.

— *Napravi je* — rekao je glas.

Pogledao je prema nebu i rekao:

— *Gledam u neho. Šta vidim.'*

Ništa.

A sada.'

Pticu koja stoji na mangrovoj grani.

Šta je iza ovoga.' — Gledao je u zeleni zid.

— *Rukavac se širi. Na njegovom kraju je živi pesak.*

Iza drveta rukavac se širio. Uskoro je naišao i na živi

— *Neho na kome nije hila ništa video si i ti. Video si i pticu na grani. Moj glas je mogao hiti i tvoj koji ti saopštava ono što znaš. Ali da se iza drveta rukavac širi, da je na njemu živi pesak, nisi video. Dubio si dokaz, Johnne.*

Noge su mu se zapletale o debelo, klizavo mangrovo korenje koje je puzilo po mulju da bi iz njega sisalo hranu. Padao je i dizao se. pljujući blatnjavu vodu.

— *Luana!*

Da, Johnne.'

Gde si li.'

Daleko.

Koliko daleko.'

Mnogo, Johnne. Ali prostor je iluzija. Vreme je iluzija.

Jesi li napolju.'

U kući sam.

Kakvoj.'

Ovde gde živim.

Kad kroz prozor pogledaš, šta vidiš.'

Veliku reku.

Ima li mostova.'

Ima.

Grad je, znači, i preko reke. Šta vidiš preko reke.'

Velike građevine.

Ističe li se neka.'

Nekoliko njih.

Koje naročito.'

Jedna s vrlo visokim tornjem.

Da li je na tornju sat.'

Jeste.

Luana, njegov zagonetni sabesednik. bila je u Londonu.

Na zapadu i jugozapadu od Melbournea. grada na atlantskoj obali Floride, prostirale su se tri močvare. Osprnbi Rr; iwnrrl i Inrlan River. Još znanadnie ležala ie

Okeechobee. Dublje na severu bile su močvare Orange, Seminola i Volusia, a na jugu. istočno od jezera Okeechobee, između jezera i Atlantika, neprohodni ritovi St. Lucie, Martin i Palm Beach. Na tromeđi prve tri, između glavne auto-strade poluostrva, koja je silazila prema Miamiju i provincijskog puta koji je vodio na jezero Okeechobee, istočno od jezera Marion, nalazilo se naselje Kenansville. Naselje je bilo malo, nastanjeno belim doseljenicima koji su se bavili zemljoradnjom i ribarenjem, ako nisu na vreme uspjeli da se isele iz kraja koji je smatran najnezdavijim u U.S.A. i velikodušno prepusten crvenokošcima. Život u Kenansvilleu bio je jednolik kao i kraj. Nikad se ništa nije događalo. Ponekad bi ponekog ujela zmija, ali ni ona najčešće nije bila otrovna. S vremena na vreme pored naselja bi obalom Floride protutnjao uragan, već zamorenim okrajcima dotičući kuće Kenansvillea. I najzad, ali to se rede događalo, po neko bi se dete izgubilo i za njim se moralo tragati. Organizovane su potere i Kenansville bi se tog dana lepo proveo. Zato je vest da se u močvarama nalazi begunac-glavosek. dočekana s uzbuđenjem i lovačkom radošću. Meštani su se naoružali puškama, noževima, štapovima, odvezali sa lanaca svoje pse, otisnuli čamce i, podeljeni u grupe, dali se u poteru.

Severno od Kenansvillea, na istočnom rubu močvare Osceola, ležalo je indijansko naselje Holopaw. I ono je zaubicu čulo. I njegovi su se građani naoružali puškama, noževima, štapovima, odvezali pse, posedali u čamce i pošli u poteru.

Obavešten o tome. John Alden je od lokalnih vlasti zatražio da te ljude vrata kućama. Nekoliko dobro raspoređenih policijskih potera, vođenih iskusnim domorcima i nadziranih iz helikoptera, bilo je dovoljno. Močvara je nezahvalan teren za traganje, svaka je pomoć dobro došla, ali je Alden znao da će ljudi Kenansvillea i Holopawa linčovati Carvera ako ga se pre policije domognu. Njemu je Carver trebao živ. Nije mu više stalo

razlog. Carvera su štitili Lasky, oba Cortazara i Tennant. U Phoenixu je naišao na nekromante kulta glavoseka koji su sve činili da ometu istragu. Nije nemoguće da ih i u tim potarama ima. Što je više učesnika, to je opasnost od intervencije *Terafima* veća. Rečeno mu je da se zahtevu ne može udovoljiti. Potere su tradicionalne. Kao i godišnje svetkovine u čast nezavisnosti ili Dana zahvalnosti. Pošto su se događale rede od praznika, više su poštovane. Alden nije verovao da se ne mogu sprečiti. Seo je u helikopter, uzleteo i posle sata lutanja nehom uočio grupu goniča u čamcima. Rekao je pilotu da se spusti što bliže vodi, i preko megafona naredio građanima da se vrata kućama. Odgovorio mu je lavež pasa koje je helikopter uplašio. Kad im je zapretio da će ih pozvati na odgovornost, uzvratili su mu paljbom iz pušaka. Pilot je podigao helikopter.

Samo na nekoliko milja odavde, John Carver (Howland) se probijao kroz mulj. Bio je iscrpen. Zagušljivost je nesnosna. Vlažna jara leži nad vodom kao teg. Na obali jezera Marion, pošto se pređe auto-strada, napuštena je farma. Prema njoj ga vodi nagon kome sada zna ime. Nagon se zove Luana.

U međuvremenu je bio doznao da je Luana Poluindijanka. Poreklo oca bilo joj je karipsko. U porodičnoj tradiciji govorilo se da je pretke, za poslovnog boravka na Barbadosu, kupio naseljenik u Massachusettsu, neki Samuel Parris. On je kasnije ostavio trgovinu, posvetio se Bogu i postao prečasni Samuel Parris, pastor u Salem Villageu. Sve u njegovom životu okretalo se oko Crkve hodočasnika.

— *Da li znaš za ime tih predaka'.*

Muškarac se zvao John ... A

žena Tituba'.

Sve u njegovom životu okretalo se **oko Salema.**

Znaš li da je 1692. Tituba optužena da je veštica.'
Znani.
 Ali se nekako izvukla.
 Devetnaest drugih žena je obešeno.
 Ja sam o tome napisao knjigu. Tvrdio sam da su
 neke od tih žena zaista bile vestive. A Tituba svakako.
 Pogrešio si.
 Nasmejao se:
 Sudeći po tebi nisam.
 Ja nisam veštica, iako imam izvesne moći. I žene iz
 Salami su imale neke moći, ali vestive nisu bile. Veštice ne
 postoje. Veštice su izmislili »oni«.
 Koji to »oni«.'
 Oni <> kojima ti je govorio James.
 Ko su to »oni«, Luana'.'
 Doznaćeš kad bude vreme.
 Zašto ne sada:'
 Zato što nije vreme, John. James je doznao pre
 vremena i vidiš šta se desilo. Ti si isuviše važan da i tebe
 izgubimo.
 Važan.' Za koga važan.'
 Za »nas«.
 Ko ste to »vi«.'
 I to ćeš doznati.
 Ti, znači, nisi sama.'
 Nisam, John.
 Ti mi po mažeš. Da li mi pomažu i oni zbog kojih nisi
 sama.'
 Da.
 Da li ste mi vi pomogli da pobegnem iz ludnice u
 Melbourneu.'
 Da, John.
 Pobuna, dakle, nije bila slučajna.'
 Ne, nije.
 Podigli su je bolesnici koji su pripadali »vama«.'
Da.
 Ali, pobuna se završila požarom i krvoprolićem.'
 Nismo to hteli. Na žalost, drugog načina da te
 izvučemo nije bilo!

Žrtvovali ste sve one ljude zbog mene.'
 Niko ih nije žrtvovao. Oni su to izabrali.
 I James.' I on je izabrao da umre.'
 Naravno.
 Otkad se o meni starate.' Otkad mi pomažete'.
 Oduvek, John.
 Kako oduvek'.
 Od rođenja.
 Jeste li vi učinili da me Carverovi usvoje'.
Da.
 I da me se Houlandovi odreknu.'
 Oni su zbog toga bili nesrećni, John, ne smeš ih
 pogrešno razumeti.
 Kako da razumem roditelje koji se odriču devede'.
 Morali su. To je bilo potrebno.
 I oni su bili »vaši«.'
Da.
 I oni su se žrtvovali'.
 I oni su se žrtvovali.
 Ali, zašto!' Zašto vam je trebalo da budem Carver, a
 ne Houland.'
 Tvoji i Jamesovi roditelji bili su neugledni, siromašni
 ljudi. Kod njih te nije čekala nikakva budućnost. Carverovi
 su je svojim imenom i ut kajem obezbeđivali. Bili su nam
 potrebni ljudi od moći i uticaja.
 Zašto'.
 O tome ne mogu da govorim. Srešćeš one koji će ti
 sve reći.
 Kako se znalo da će me uzeti baš Carverovi.'
 U Stanjieldu smo imali svoje ljude.
Doktora Juana Cortazara'.
 Da. Juana Cortazara. Nešto se tu
 nije slagalo. - Pomažete mi iako
 znate ko sam.'
 Ti si John Honland.
 U biva John Houland!
 Ne, ti nisi ubiea!
 Ja sam ubio Do ris Reagel u Salami, Luana! Devojke
 Barlow, Gardiner. Hathaway! Trojku u Phoeni.u!

*Nisi, Johnne, ali i da si ih ubio, ne bi ubica bio.
Ne razumem! Razumeeš.*

Ko ih je ubio ako nisam ja'.'

— *Mi, Johnne.*

Ali zašto, Luana, zašto'.'

Svako je od njih znao po nešto što nije smeo. Šta su znali'.' To ne znam, Johnne. Ko zna.'

Srešeeš i te koji znaju.

Ali, ako ste ih i morali ubiti, zašto ste im sekli glave'.'

Luana nije odgovorila.

Luana, zašto ste im sekli glave.' - *Johnne* — rekao je glas — *pred tobom je aut ost rada za Miami. Ni sa jedne strane nema kola. Predi je. Brzo!* Uspravio se i, ne obazirajući se oko sebe, siguran u glas, pretrčao preko auto-strade. Pred njim je bila čistina. Stao je-

Ne zaustavljaj se! Dolazi helikopter! Trči, Johnne! Trčao je čistinom. Ispred njega se presijavalo jezero Marion. Uz obalu se dizala trošna kuća razbijenih prozora, odvaljenih drvenih žaluzina. Oko dvorišta, opkoljenog razvaljenom ogradom, bilo je još nekoliko pomoćnih zgrada. Bila je to farma o kojoj je govorila Luana. U njoj će čekati Indijanac s čamcem koji će ga odvesti u bezbednost.

Trči, Johnne, trči!

Kad je potrčao, nije izgledalo da ima snage i za jedan korak. Močvara ga je iscedila. Snaga mu se vratila, ispunjavajući mu telo energijom kakvu nikad nije iskusio. Luana je bila u njemu.

Utrčao je u kuću u trenutku kada je čuo šum helikoptera.

Ispod Johna Aldena teglila se bela traka auto-strade po kojoj se u oba smera preticahu retki automobili. Iza

nje prostirala se gola ledina, obrasla žbunjem i korovom, pa jezero, prostrano i ravno kao štit, a na vidiku ništa osim farme, sudeći po izgledu davno napuštene. Nije bilo verovatno da se Carver iz baruština iščupao i dovde dospeo. Ali, ništa pretpostavkama nije smeo da prepušta. *Terajim* ga je već nekoliko puta obmanuo. Nije imao posla s jednim čovekom nego sa silom čija moc nije predvidljiva. Radiom se stavio u vezu s najbližom policijskom poterom. udaljenom dvadeset milja prema jugoistoku. Naredio je da se u pravcu jezera Marion uputi odred koji će farmu pretresti. Preleteo je ostrvo pokriveno niskim šibljem po kome su kevtali psi-tragači potere iz Kenansvillea, ali je on nije video. Bio je zaokupljen drugom brigom. Sa zapada se bližio crn oblak, naglo se mračilo, u vazduhu se osećao ozon, miris oluje. Nije znao da li je to prirodan oblak ili *fenomen Terajima*. Pilot je insistirao da se spuste. Alden se opirao, iako je uviđao da je u pravu. Popustio je malo tradiciji po kojoj je zapovednik vazduhoplova odgovoran za bezbednost leta, a malo sopstvenom iskustvu s olujama.

Luana je znala za oluju i čula pse pre njega.

- *Johnne* — rekla je — *imaš li poverenja u mene.'*

- *Imam* odgovorio je.

- *Čujem poteru. Nalazi se na tri milje odavde prema istoku i ide ovamo. To nije policija. To su meštani okolnih sela, Johnne. Oni ne dolaze da te uhvate. Oni dolaze da te ubiju.*

Bilo mu je najednom svejedno. Bio je umoran.

Ne smeš se predati, Johnne, moraš da se boriš.

Umoran sam, Luana.

Nisi sam, Johnne. Svi smo umorni. Hiljadama godina traje taj umor i niko ne zna kada će prestati. Ali se predati ne smemo.

Da ništa ne misliš i da radiš samo ono što ti kažem. Ljudi dolaze sa psima. Psi su isprednjačili i prelaze auto--strudu. Uskoro ćeš ih čuti. Ljudi su na milju iza čopora. Čuo ih je. Izašao je na prozor, čija su okna bila razbijena. Video je oluju. Dolazila je sa zapada. Psi. tragači po krvi. dolazili su s istoka. Vrlo mali u daljini koji će. kad do njega stignu, biti vrlo veliki. Zadrhtao je.

Ne hoj se. Ako uradiš što ti kažem, ništa ti ne mogu.

Šta da radim.'

Sidi u dvorište i pođi psima u susret.

Oni će me rastrgati, Luana.

Johne, li si isto što i ja, samo što nisi to znao.

Poseduješ istu moć kao i ja, samo je nisi koristio. Imaj veru u sebe, Johnne. Vera je sve. Ona je moć. Klonuo je:

Ne mogu, Luana, ne smem!

Johne, poslušaj me! Nemamo mnogo vremena!

Ne mogu!

Ostao je sam. Luanu nije više čuo. LJžasnua se od samoće. Uvek je samoću voleo. Sada mu se činila nepodnošljivom. Kriknuo je:

Luana!

Čujem te, Johnne. Ne hoj se pasa. Ja ću ih zaustaviti.

Ali bez tvoje pomoći ne mogu. Sećaš li se zmije.'

Sećam.

Onda znaš da se nemaš čega plašiti. Sići ćeš u dvorište i sačekati pse. Ostalo je moja briga.

Pribrao se. Lavež je bivao sve bliži, sve jači. Sišao je u dvorište. Glas ga je zaustavio na nekoliko koraka od vrata kuće:

To je dovoljno. Pojaviće se u razvaljenoj ogradi pravo prema tebi. Cim te ugledaju, napašće te. Ne pomeraj se. Gledaj u njih. Nipošto ne skreći pogled, ne zatvaraj oči. Ni za jedan trenutak, Johnne. Jesi li razumeo.'

Jesam, Luana.

Da li hi želeo da pasa nema, Johnne.'

Naravno da je želeo. ŽaJLuudu to, ždiL

Predvodnik čopora pojavio se u razvalini ograde. Psi su dolazili jedan po jedan. Kako je samo želeo da ih nema, da ih ne vidi! A morao je gledati kako mu se u krupnim skokovima, urlajući, približavaju. Predvodnik je bio na nekoliko koraka od njega kad se zaustavio kao da je udario u zid. Cvileci se povukao. Čopor iza njega takode je stao. Psi su skičali podvijenih repova. Iznad njih nebo se mračilo. Predvodnik je ponovo pokušao da preskoči nevidljivu prepreku, ponovo je u nju udario, tresnuo o zemlju i stao se prevrtati. Udar je pogodio i ostale pse. Valjali su se po zemlji. Uurlanje se pretvorilo u cvilež. iz čeljusti im je izbila bela. krvlju orošena pena. A onda su se umirili.

— Mrtvi su — rekla je Luana — možeš da prodeš.

Čamac te čeka. Potera prelazi put.

Ni o čemu nije mislio. Prepustio se nagonu. Luani, i pojurio prema jezeru čiji je zapadni rub bura već mrvila.

Kada su meštani Kenansvillea utrčali u dvorište napuštene larme, našli su pse mrtve. Nisu im mogli pomoći. Mogli su samo da uhvate zlikovca koji ih je pobio, premda nisu znali kako. Na psima nije bilo tragova oružja. Oko vrata su, doduše, primetili otiske davljenja, ali nijedan čovek nije bio kadar da za tako kratko vreme zadavi deset snažnih pasa. Potrčali su prema jezeru, odakle je javljeno da se vidi begunac. Jedan od njih je zaostao. Kad se potera izgubila, izvukao je iz pojasa nož i počeo psima šeci glave.

S Indijancem Seminolom koji ga je čekao s motornim čamcem nije progovorio ni reci. S obale su pucali linčeri. Indijanac mu je rukom dao znak da legne na dno čamca. I paun ip nritisnuvši lice UZ drVQ._ _ _

Bili su na sredini jezera kada ih je oluja stigla. Talasi su se oko pramca penili i oblivali ga vodom. Indijanac na krmi jedva je održavao pravac. Naišao je golem talas i prekrio ih. Kad se povukao, Indijanca nije bilo. Pomislio je da gaje voda odnela. Već je hteo da se dovuče do krme i zgrabi ručicu motora kad je opazio da je s Indijancem nestao i čamac.

Nalazio se na vratima kabine krme jedrenjaka, brigantine sa tri katarke, i držao se za dovratke. Jedra su bila spuštена, kormilo, za kojim niko nije stajao, ukočeno debelim palamarom. Na teretnoj palubi škripao je tovar, obliven penom i lancima vezan za jarbole. Nikog nije bilo na krmi, nikog na pramcu.

Obazreo se oko sebe. Na rudnu magmu nalik, reljef okeana neprestano se menjao. Kao da se u mučeničkim trudovima praelementi tek sada u tečnost stežu. Dubodoline talasa su se nadimale u kašaste gore, pa se, pršteći, penu povraćajući, hučno sunovraćale u neprozirne krate-re. Pocrneo vazduh pekle su munje. Horizontom bez dubine vetar je kidao sagorele oblake.

Video je da se užarija od potresa razvezala i da se svakog trenutka oteti mogla, te da se, kao otkaćeni top na ratnoj lađi, mrveći palubu, mogla izgubiti u moru. Stigao je da užad zategne. Tovar se smirio. S mukom se probio kroz vodeni klanac, dospeo do glavne katarke i nekoliko stopa uspeo jarbolskim lestvicama. Osećao je više nego što je mogao da vidi kako se iza njega podiže orijaški jezik. S talasom digao se i brod a potom strmo u dubine zaronio. Pomamna plima brisala je palubom, otkinula ga s lestvica i s njim se vratila okeanu.

Crno mu se telo, u puritanskoj odeci Crkve hodočasnika, otimalo na vrhu vala i iščezlo u ključaloj peni. Davio se. Ponovo je izronio ali se više nije u vodu vratio. Dizao se iz vode kao da ga nosi moćna elevacija. Petama je dodirivao talas koji ga je prema jedrenjaku nosio. Greo je po vodi.

Dolebdeo je do ograde, uz koju je stajao čovek gvozdених očiju u esnafskoj odecі odjplатna i kože. Čpyek je

ispružio ruku i zgrabio ga za kosu. Talas ih je zasuo, do kosti protresao i, preko lađe se prelivši, ostavio prignjene o palubu.

— Za ime boga, čoveče, kako si to učinio?

Nije ga razumeo.

— Kako si iz vode izašao?

Bio je u policijskom čamcu. Vetar se unaokolo stišavao. Pred njim je stajao ljubitelj ptica, čovek gvozdених očiju iz Pleasant Baya. Gledao ga je pažljivo.

— Kako si iz vode izašao?

Odgovorio je mahinalno:

— Uhvatio sam se za užе glavne katarke i ono me je vratilo na palubu.

GLAVA DVANAESTA

U LOGU COVEKA GVOZDENA OKA

»Ako ko reče gori ovoj: digni se i haci u more i ne posumnja u srcu svojemu nego uzveruje, biće mu što god reče.«

Jevundelje po Marku, 11-23

MPadao je kroz vodu težak, nepokretan, kao nakovanj kome do grčkog Hada treba sedam dana i sedam noći. Nije imao osećaj da tone, klizio je suvim vazdušnim cilindrom što se spuštao od površine na koju je, odnet talasom, pao iz čamca, prema nevidljivom dnu jezera Marion. Nije više mislio ni da je to jezero Marion u Floridi. Znao je da tone u dubine Atlantika.

1 da pad ima i drugu svrhu osim da ga usmrti. Nije osećao da umire. Ni da se davi. Samo da tone. klizi, prodire iz sloja u sloj meke, nežne, suve vode.

Pogledao je ispod sebe. Iz tmine su se uspinjale alfijske sene, otkinute s nevidljivog dna i, lelujajući se, prolazile pored njega da se rasplinu u svetlosti površine koja je zamenjivala nebo okeana. Nisu ga doticale. Osećao ih je kao dah koji ga rashlađuje, kao vetar bez snage. U ovoj vodi nije bilo života. Sene su morale pripadati mrtvima koji su izgubili oblik. Odlazili su na površinu mora smrti da ga traže. Gore su ga dobijali kao što gaje dobio John Howland kad je pred njim izronio u zalivu Pleasant. Oblik što su ga za života imali. Izvesno su ga vreme smeli upotrebljavati, da se javljaju prijateljima ili neprijateljima, a onda bi ga, na tajanstveni znak iz dubine smrti, napuštali i vraćali se moru i bezobličju iz kojih su došli.

U svoj grad koji je sada video. Grad mrtvih. Beskonačnu naseobinu smrti sferičnih kristalnih oblika, između čijih je providnih zidova strujala crna voda. Grad je imao kružne oblike koji su se ponavljali jedan u drugome.

Postojao je u povesti samo jedan takav grad. Drevna Kartagina. Ali, u njoj je samo luka bila izgrađena u obliku kruga.

Jedini grad u krugovima bio je Atlantis.AJi.on, opet, nije bio iz povesti. Bio je jz_— legende.— Kako ste to učinili, Carvere?

Sedeli su jedan naspram drugog. On na ležaju ćelije, ljubitelj ptica, John Alden, na stolici preko puta. Ćelija nije imala prozora. Prostor zapremine ovećeg klozeta, formiran od šest urakljenih zidova bezlične, hladne boje metala, završavao se u dnu vratima od čelika, s bušom u visini očiju.

— Rekao sam vam. Doplivao sam do policijskog čamca. Alden se nagao napred. Rukom mu je dotakao rame. Osećaj odbojnosti se pojaćao:

— Slušajte, Carvere. U tom čamcu sam bio ja. Vi niste doplivali, vi ste po vodi do čamca *koračali!*

— Ne govorite gluposti, Aldene. Ja nisam Isus Hrist!

— U tome i jeste stvar. Niste Hrist a ipak ste po vodi koračali.

Osećao je u glavi pritisak. Uporan, na mahove oštar, pa i bolan. Luana je pokušavala da u njega proдре, ali je nešto u tome sprečavalo. Sasvim se opustio da je primi, ali je nije čuo. Tek vrlo udaljeni glas. kao poslednji titraj umirućeg eha.

— Prvi talas je odneo Indijanca.

— Šta je bilo s njim?

— Ne znam. Nadam se da se kućkin sin udavio. Vi ste ležali na dnu čamca. Drugi ga je prevrnuo. Potonuli ste. Onda ste iz vode izašli kao da vas ko izbacuje. Niste ponovo potonuli. Niti ste plivali, Carvere. Do mog ste čamca išli po talasu kao po bostonskom trotoaru. Zgrabio sam vas za kosu i izvukao. Nasmejao se:

— I to ne prvi put.

Alden se jedva savladao da ga ne udari. Setio se Melbournea, ludnice i kako je pomogao, držeći ga za ruku, izvesnom naredniku McIntoshu da izađe iz podruma.

— Ne, nije prvi put. Ali je poslednji.

John Carver (Howland) nije mislio na Melbourne. Mislio je na palubni >>Mayflowera« i kako nrema niemu ruke pruža John Alden, zanatlija gvozdenih očiju. Tada. 1620. godine, je bilo prvi put. Na jezeru Marian tek treći.

— Kako ste to učinili, Carvere?

Odgovoriti nije vredelo. Ne zato što mu Alden neće verovati, nego što ni sam ne zna kako je do policijskog čamca dospao. Iskreno je verovao da je doplivao. I njegov je predak John Howland verovao da ga je na palubu »Mayflowera« vratilo odrešeno uže glavne katar-ke. Aldenima se, jednom i drugom, koračanje po vodi pričinilo.

Luana je i dalje pokušavala da mu nešto kaže. Bez nje je bio slab, ugrožen, bespomoćan. Ona nije mislila da je lud. Alden će misliti. Ko ljudima seče glave, mora biti lud. Ali. nije ih sekao on. Sečene su jer su znale što nisu smele znati, i to je neko drugi učinio. *Oni*. Otkuda onda vizija iz Duxburyja, u kojoj, u krevetu starice Priscille Alden, seče glavu Nadine Hathaway?

— Pre nego što je Seminola po vas došao, bili ste sakriveni na napuštenoj farmi kraj jezera Marion? Tamo su vas pronašli psi potere iz Kenansvillea? Kako ste pse savladali?

— Nisam ih savladao. Pobegao sam.

— Ko ih je onda pobio? Ko im je odsekao glave?

— Ne znam o čemu govorite, Aldene.

Video je kako psi ugibaju. Ubila ih je Luana. On je u njih samo gledao, želeći da ih nema. Smrt je za pse došla kroz njegov pogled, ali je on tada pripadao Luani. »*Njima*.«

— Potera iz Kenansvillea našla je svoje pse mrtve. Ni jedan nije imao glavu.

— Možda ubijaju pse koji dobro ne obavljaju svoj posao? To je običajno pravo civilizacije u kojoj živimo, Aldene.

Nesposobni propadaju. Jaki idu dalje.

— Ovo nije kurs iz antropologije, Carvere. Ovo je policijska istraga. Istraga upravo o tim *jakima*. Ljudima koji misle da im je, jer su jaki, sve dopušteno.

Setio se Luane i načina na koji je ubila pse. Da li je Alden u pravu? Da li su postojali ljudi kojima je iluzija izuzetnosti dozvoljavala prelazak svih granica, gaženje svih obzira, upotrebu svakog sredstva? Naravno da su postojali. U civilizaciji stvorenoj na bazi istorijske racionalizacije nagona za održanjem, putem koje je egzistencijalni instinkt zveri

pretvoren u velike revolucionarne i reformatorske ideje, takvi su ljudi bili ne samo mogući, zatim neizbežni, već i neophodni. Bez njih se *ova i ovakva* istorija ne može odvijati. Ali oni su regrutovani iz gornjeg, najčešće intelektualnog, stratum ljudske misli o sebi i svetu. Ne iz podnožja, niti iz podzemlja. Njima nije mogao pripadati primitivni Seminola koji je po njega čamcem došao, a pripadao je. Pripadali su čak i luđaci. Mladić koji je uobražavao da je od lima, žena koja je žive sinove proglašavala mrtvacima. No. njima su, jakim ljudima kojima je sve dopušteno, u svoje vreme pripadali i kasapi S. A., koji nisu bili samo kasapi u prenesenom značenju reci. Mnogi od njih bili su kasapi i po zanimanju.

— Pričajte mi o tim psima, Carvere. Ili biste voleli da vas zovem — Hovvland?

— Znae ko sam?

— Znao je i Samuel Dull, obijač kojeg ste najmili da provali u Dom za nahočad u Stanfieldu. Svakako je znao i fotografu Phoenixu. Pogrešili ste što ste ga ubili a niste mu pretresli radnju. Našli biste kopiju snimka dokumenta. Hteli ste da ostanete Carver, zar ne? Zato ste ga ubili? Vaši Howlandovi bili su niko i ništa.

— Jesu li živi?

— Na sreću, nisu. Carverovi su, međutim, prva građanska liga Massachusettsa. Zet vam je pomoćnik direktora F.B.I. U srodstvu ste sa Allertonovima, Eatonovi-ma, Brevvsterima. Očevima utemeljivačima nacije. Kao Howland ste za Kongres imali malo izgleda. Kao Carver sve. Naravno, birate Carvere. Ali sve ipak ostaje u jednom modelu?

— Kakvom?

— Modelu Crkve hodočasnika, Johna. Smem tako da vas zovem? Njoj su pripadali i Carverovi i Hovvlandovi. Prvi Howland za koga se zna bio je John, sluga prvog Carvera, takode Johna, za koga se zna i koji je do 1621. bio guverner Massachusettsa.

— Tom modelu pripada još neko.

— Ko?

— Izvesni John Alden, drvodolja iz Southamptona.

— Da, ali je on u Crkvu primljen kasnije. *Povelju o savezu i ugovoru* potpisao je na Cape Codu, a u Crkvu je primljen tek na kopnu. Znae li na čiju preporuku?

— Neznam.

— Na preporuku svog prijatelja s »Mayflowera« Johna Howlanda, koji je, ako sam dobro čitao *Hroniku* Williama Bradforda, takode umeo da hoda po vodi. Naše su veze duboke i stare, Johna Hovvlande — rekao je Alden. Njegov je predak John Hovvland ubio Aldenovog pretka Johna. Alden mu, i ne znajući, vraća ovaj porodični dug.

— Što je bilo s tim Aldenom?

— Oženio se sa Priscillom Mullins, ćerkom drugog potpisnika *Povelje*, i preselio u Duxbury. Godine 1687. je ubijen.

Zadrhta je:

— Kako?

— Neko mu je indijanskim tomahavkom odsekao glavu.

— Zna li se ko je to učinio?

— Ne, u ono vreme se nije znalo. A, izgleda, ni marilo. Umiralo se od svega. Bolesti, prirode, ljudi. Naročito *ljudi*. Alija imam o tome svoje mišljenje. Vidite, Carvere, kriminalistika je nauka kao i vaša antropologija. Ako se ljudska osobina u svojim posledicama ponavlja kroz celu povest vrste, znači da je prirodna rasi, a ne temporalna,

izazvana okolnostima. Ako se zločin na isti način ponavlja kroz vekove, znači da ga je u svima izazvala ista okolnost. Ono što je ljudima glave seklo 1687, seče im i danas. 1988. To, naravno, ne mora biti baš uvek. Postoje i izuzeci. Glavu fotografu iz Phoenixa odsekli ste iz navike, zar ne? Da li vam je ta glava nešto kazala, ili ste je na đubre bacili? Jeste li stigli da od nje saznate budućnost? Jeste li saznali da ću vas uhvatiti?

— Ja nisam ubio fotografa.

— Ko ga je ubio?

— Ne znam.

— Naravno. Budućnost dobro poznajete. S prošlošću slabo

stojite. O njoj ništa ne znate. A bavite se antropologijom?

— Antropologija se bavi prirodom, a ne istorijom ljudskosti.

— A ta priroda uključuje i zločin, zar ne? Uključuje li i vaš

zločin, Hovvlande? Ili je on nešto drugo, nešto neprirodno?

Prirodan je dok se njime sprečava jedan fotograf da vas učeni, neprirodan kada se iz njegove glave pokušava saznati

budućnost. Prirodna je kao ubistvo. neprirodna kao *kult*.

— Istorijski i antropolški stanje je upravo obrnuto. Aldene

— rekao je. — Samo su kulna ubistva prirodna. Actečki sveštenik vadi srce žrtvi na oltaru pred očima naroda, ali kada bi to učinio na trgu, bez sveštenečke odežde, bez insignija moći, bez ovlašćenja viših interesa plemena, bio bi osuđen kao ubica.

— Kakva su vaša ovlašćenja, Hovvlande?

— Ne pratim vas, Aldene.

— Kakva su ovlašćenja *TerafimcP*. Kakvo dobro čovečanstvo može očekivati od toga što *Terajim* ljudima seče glave?

Razbacujući lokve po trotoaru, bezobzirno prskajući prolaznike kao da vozi levantinskom prestolnicom, crni, zdepasti londonski taksi prošao je Pimlico Roadom, ušao u Warwick Way, skrenuo prema Temzi u VVinchester Street i zaustavio se preko puta dveri crkve svetih Apostola. Devojka, daleke indijanske krvi, koja je iz njega izašla, nije isplatila taksistu. Rekla mu je, ne mičući usnama:

— *Čekaj me ovde. Neću se dugo zadržati.*

Ne obazirući se na pljusak, devojka je prešla ulicu i ušla u crkvu. Bilo je tri sata posle podne. Crkva je bila mračna i prazna. Zrak je kao koplje bio zariven u kameni pod ispred amvona. S prostirke na oltaru crkvenjak je čistio vosak.

Poklonila se oltaru, prekrstila i uvukla u zadnji red klupa.

Kleknula je i sagla glavu.

— *Brate Donovan, čujete li me?'*

— *Ko govori?'*

— *Luana.*

— *Jeste, sestro.*

— *Ne mogu da se probijeni do njega!*

Odgovor nije došao odmah. Kad je stigao, u njemu se osećala zabrinutost:

— *Odakle govoriš?'*

— *Iz crkve.*

— *To si mogla i iz kuće da mi kažeš.*

— *Bila sam izgubljena, brate.*

— *Ti znaš koliko je to opasno.'*

— *Žao mi je. Nisam znala šta radim.* Glas u njoj se smekšao:

— *U nartek-su su vrata. Izadi na njih. Ne obraćaj pažnju na crkvenjaka. On je aauius.*

Izašla je i našla se u crkvenoj porti.

— *Pred tobom je parohijski dom. Vrata su otključana. Ja sam na prvom spratu, druga vrata levo.*

Kad je na ta vrata zakucala, otvorio ih je sveštenik u godinama. Na sebi je preko bele košulje imao kratak kućni kaput, na nogama papuče. Ušla je. Zatvorio je vrata za njom i zaključao ih. Zatvorio je prozore i na njih navukao zavese. Okrenuo se devojci. napravio znak izlivanja vode iz krčaga i rekao:

— Vodolija neka te štiti, Luana! Devojka je odvratila istim znakom:

— 1 vas. brate Donovan.

— Šta se dogodilo?

— Ne mogu da doprem do Howlanda, brate, a vi znate koliko je to važno.

— Presudno, Luana, presudno. Čuo sam da su nevolje nastale na nekom jezeru?

— Na jezeru Marion u Floridi. Dotle je sve išlo dobro. Hovvland je kontakt primio bolje nego što se očekivalo.

Neke potere uspeali smo da zavaramo. Begu-nac im se prividao i one su odlazile pogrešnim pravcima. S jednom nisam uspeala. Psi su ga nanjušili dok je u napuštenoj farmi čekao na prevoz preko jezera. Psi su elimini-sani, ali je, iznenada, dok je Howland bio u čamcu, naišla oluja.

— Nisi mogla da je skreneš?

— Bila je suviše jaka. Samo sam je oslabila. Čamac se prevrnuo. Howland se davio. Izvukla sam ga na površinu. Na žalost, u tom je trenutku naišao policijski čamac s Aldenom.

— Treba li da razumem da je Howland uhvaćen?

— Da, brate.

— 1 od tada si sa njim izgubila svaki kontakt?

— Ne odmah. Bili smo u vezi još ceo dan. Ali se ništa nije dogodilo. Alden ga nije saslušavao. Uveče je prebačen u Miami, a odatle avionom u VVashington.

— Kuda?

— U centralu F.B.I.

— Govorili ste dok je bio u NVashingtonu?

— Jesmo. Ali sam odmah posle toga izgubila vezu.

— Kada si je izgubila?

— Uveli su ga u automobil i odvezli izvan grada. Dok je bio u kolima, izmenili smo nekoliko reci. Pokušala sam da ga ohrabrim.

— Bio je uplašen?

— Pre deprimiran. Iznenada je začutao. Pokušala sam da ga vidim. Nisam uspeala. Slika je bila zamućena. Kao na pokvarenom ekranu televizora. Zvala sam ga čele noći. Nije odgovarao.

— Ubijen nije?

— To bih osetila. Živ je. Uostalom, on *njima* samo živ i treba.

— Možda neće da odgovori? Možda odbija kontakt?

— Naprotiv, brate. Osećaj da ga i on traži vrlo je jak.

— Da nije drogiran?

— 1 to bih osetila. Misao drogiranog se *čuje*, samo ne dopušta kontakt. U ovom slučaju, mi se ne čujemo. Nešto nas sprečava.

— Nešto u njemu?

— Ne. Oko njega. Nešto materijalno.

— Telepatija ne poznaje materijalne ni prostorne prepreke.

— Otac Donovan je zamišljeno šetao sobom. — Osim.

— Osim?

— Osim ako je jedan od telepatskih sagovornika okružen snažnim elektronskim kolom. Spiritistički medijumi ne funkcionišu u blizini polja što ih emituju snažna elektronska postrojenja.

— Znači da Alden vec zna? Da *oni* znaju ko je Howland?
 I da su ga okružili elektronskim poljima da bi ga od nas izolovali?
 — Ne mora značiti. Lanac kontrolnih teleekrana, alarma i elektronskih uređaja zaštite automatski emituju takva polja. Verovatno je u zatvoru pojačane sigurnosti. Pokušala si da ga vidiš?
 — Nisam uspela. Slikom su se kretale horizontalne svetle linije ili je padao gust sneg.
 — To je jasan znak elektronskih smetnji. Nisi govorila sa čovekom u F.B.I.?
 — Nisam.
 — Jesi li obavestila Vodoliju?
 — Nisam. Htela sam najpre s vama da se posavetu-jem.
 — Govoriću s Aquariusom u F.B.I. Obavestićemo Vodoliju tek ako sami ništa ne postignemo.
 Otac Donovan je seo u fotelju, zatvorio oči i izgubio se u mislima. Devojka je stajala nepomično i čekala da se razgovor završi. Misli su odlazile na zapad, preko okeana na čijem dnu je sahranjena rasa ljudi kojima je to bio jedini način sporazumevanja.
 I ranije je John Carver (Hovvland) osecao veću ili manju odbojnost prema okolini, retko prekidanu neobjašnjivom privlačnošću prema izvesnim poznatim ili nepoznatim ljudima, ali nikada dosad nije iskusio ovakvu koncentraciju odbojnosti. Ona gaje činila bolesnim. Luanino odsustvo dovodilo je taj osećaj do nepodnošljivosti. Kad se automatska brava na vratima ćelije okrenula, vrata otvorila i u nju ušao nepoznat čovek. osećaj nije nestao, ali se ublažio, kao da mu se suprotstavlja val simpatije izazvan njegovim prisustvom.
 — *Ne govorite. Ćelija se prisluškuje. Luana vam poručuje da ćete se sresti po mraku.*
 Setio se Orvvella i 1984. Slične reci uputio je NVilsonu islednik O'Brien. VWilson je posle tog susreta umro. Kretao se kao daje živ, a bio je mrtav, Ili to nisu bile iste reci? O'Brien je rekao NVilsonu da će se sresti tamo »gde nema mraka«. On je bio tu gde nema mraka. U njegovoj ćeliji svetlost se nikad nije gasila. Ali Luana to nije mogla znati. Ni da se njegov O'Brien zove John Alden.
 Luanin čovek je izašao. Doneli su mu večeru. Naterao je sebe da jede. Legao je i pokušao da zaspi. Morao je biti svež za svog O'Briena. Do sada je bio u rukavicama. Ako se izuzme odbijanje da ga stave u vezu s advokatom. Nije inzistirao. Nije za njega imao ništa. Ni u svoju obranu. Ništa do ludila. Ludilo je bilo njegova jedina odbrana. Sjaj svetiljke u žicanjoj korpi, visoko na tavanici, tukao ga je po očima. Zatvorio ih je i vratio se u Pleasant Bay da se među praiskonskim ritovima smiri snagom napoji. Oko njega je zašumila trska, slan vetar takao ga je po licu. Oštro je pisnula morska lasta. Otvorio je oči. Bio je u Pleasant Bayu. I bio je i nije. Stajao je na duni i gledao u Atlantik koji se mreškao na suncu, a opet mu se činilo da na pesku ne stoji on, nego njegov prazan oblik, njegova fatamorgana. Gledala je okean njegovim očima, osećala vetar umesto njega, mirisala za njega zadah ritova, slušala u njegovo ime zov jata na nebu. Shvatio je daje još u ćeliji, da je na Cape Codu himera, njegova astralna projekcija koju bi vidovit prola-znik ugledao isto tako jasno kako je on video zlatooko priviđenje Johna Howlanda. Prenuo se i našao u pomrčini. LJ ćeliji nije bilo svetlosti. Čuo je Luanin uzbuđeni glas:
Johne! Johnne, odazovi se!
Luana!
Zašto se ne odazivaš!'

Bio sam u Pleasant Baru. I ja sam postao priviđenje. Jesu li to moći o kojima si mi govorila.'
 — *Johne* — prekinuo ga je glas. bio je oštar, nestrpljiv — *nemamo mnogo vremena. Možemo razgovarati samo po mraku, a on neće dugo trajati.*
 — *Šta se događa.'*
Nalaziš se u specijalnom azilu F.B.I. Tu na saslušanja dovode prebege iz Istočne Evrope. Kontrola je elektronska. Postrojenja stvaraju magnetna polja koja onemogućuju paranormalni kontakt. Naš čovek ih je privremeno stavio van pogona. Ali će kvar brzo popraviti i mi se opet nećemo čuti. Šta da radini.'
Moraš odatle izaći. Moraš pobeći!
Luana, to je nemoguće!
Johne, slušaj me dobro, za nas ništa nije nemoguće.
 — *Za vas možda nije, ali za mene jeste! Ja sam običan čovek!*
 — *Čovek si, ali nisi običan. Drukčiji si, Johnne! Sećaš li se pasa sa jezera Marion.'* *Sećaš li se kako su pocrkali'*
Ti si ih ubila.
Nisam, Johnne. Ti .si ih ubio!
 — *Nisam!*
Jesi, Johnne. Rekla sam ti da to možeš ako hoćeš, ako jako želiš. Nisi hteo, nisi verovao ili nisi hteo. Nisam imala vremena da te ubedujem. Rekla sam da ću to ja učiniti, da ću ih ja ubiti, a ti samo u njih da gledaš!
Samo to sam i uradio, samo sam ih gledao!
 — *Nisi, Johnne, uradio si još nešto. Šta.'*
 i,, ^,^m™» ~yoli>ti vi /// ili iT/->iu/f i/ttr /-i ~olf><\ ~/i r nivi^,..
Jesam.
 — *To ih je i ubilo. Tvoja ih je volja ubila. Tvoja želja. Tvoja moć!*
 Kriknuo je glasno:
 — *Ne! Luana! Ne!*
 — *Ne odbaeuj moć. Samo te ona može spasiti. Mi ne možemo. Čuješ li me, Jolme?*
 -. *Čujem, Luana.*
 — *Sada je kod vas tri po ponoći. Svetlost će se upaliti i nećemo se više čuti. Baza će se vratiti na spavanje. Koncentriši se na mesto gde je na vratima ćelije brava. Poželi daje nema, gledaj u nju, želi samo to. Kao da je to jedina stvar na svetu koju želiš. I mora biti. Bez nje si izgubljen.*
 — *Šta će se dogoditi'*
 — *Izaći ćeš.*
 — *Kako!*
 — *Videćeš, Jolme. Kad budeš u hodniku, poći ćeš njime levo prema vratima u dnu.*
 -- *U hodniku su telekamere, Luana. Video sam ih kad su me dovodili.*
 — *Naš će ih čovek onesposobiti. Poželećeš da ni na drugim vratima nema brave. I ona će nestati. Kad budeš napolju, čućeš glas koji će te dalje voditi i reći šta da činiš.*
 — *Tvoj glas.*
 — *Srećno, Jolme!*
 — *Luana!*
 Svetlost se u ćeliji upalila. Opet je bio sam. Sam sa moćima koje ubijaju. Koje su, a da on to nije znao, slale njegova priviđenja, njegove astralne privide, da ljudima seku glave.
 — *Koliko ima vremena.'*
 — *Nema ga više. U Americi je jutro.*
 — *Šta se dogodilo'*
 — *Ne znam. brate. Nije mi poverovao. ..=«r /// se niifusudio'*
 ———— ..

To je isto.

Nije, Luana. U drugom slučaju možda će se usuditi iduće noći.

A možda ga je nešto sprečilo. Onda ćemo ga čekali i iduće noći.

Istraga gaje zbunjivala. Očekivao je pitanja koja će ga dovesti do priznanja da je ubio šestoro ljudi. Alden je, doduše, ubistva spominjao, ali kao uzgredan aspekt slučaja. Slučaja koji više nije bio samo njegov. Naravno da je znao za *Terajim*. Na teritoriji koja danas obuhvata Bliski istok, naročito u slivu Tigrisa i Eufratosa. u drevnoj Haldeji, Asiriji i Vaviloniji, bio je to raširen, premda ne i popularan, oblik hiromantije. Njime su se služili žreci velikih hramova kada je trebalo predvideti budućnost vladarevih poduhvata, ratova ili sudbinu rase. Životi običnih ljudi proricali su se drugim, znatno jednostavnijim obrednim metodama. Proricanje s pomoću ljudske lobanje, do koje se po pravilu moralo doći nasilnim putem, inače se budućnost proroku ne bi otvarala, već i onda je smatrano svetim i izuzetnim postupkom koji zaslužuje samo sveta, izuzetna i sudbonosna pitanja. Pomisao da bi se time u XX veku bavili obični građani, udruženi u kult, bila je već sama po sebi apsurdna. Optužba da mu i on pripada, smešna. Alden je, međutim, nije smatrao smešnom. Da li je i za njega stvarno bila smešna? Ljudima su zaista odsečene glave. Nije poznavao ni jedan kriminalistički slučaj u civilizovanom svetu u kome je tako nešto bilo tema istrage. Ni najnotornijeg zločinca koji je tako ubijao. Pa ni manijaka, kojih je, inače, sve više bilo. Oni su svoje žrtve ponekad unakazivali ali im glave nisu sekli. Glave Doris Reagel iz Salema. Louise Barlov i Nancy Gardiner iz Hvannisa, Nadine Hathaway iz Bostona, mulata, fotografa i malog Sama Dulla iz Phoenixa — bile su odsečene. Glave pasa-tragača kraj jezera Marion takode. On ih

nije odsekan ali je znan kniževnik i novinari i nuna mu i rekla. Učinili su to *oni*, ljudi kojima je pripadao i James. I većina ludaka iz Melbournea. I ko zna ko još? Zar to ne bi mogao da bude *Terajim*? Luana je, doduše, rekla da su ljudi ubijani jer su znali ono što ne smeju, slučajno su saznali za kult. To je objašnjavalo potrebu da se uklone, ali nipošto i glave da im se odseku. Luana ga je mogla slagati. *Terajim* je mogao postojati.

Ravnoteža duhovnog i materijalnog, duše i tela, davno je poremećena. Pogrešan način života narušio je jedinstvo čovekove primarne prirode, razbio harmoniju bića, nasilno razdvajao njegovu sadržinu od forme, ono što su Heleni zvali *duhom i telom*, za čije su se jedinstvo svojom mišlju zalagali a životom ga uništavali. Iz tog života istekao je duh kao što je tekla voda iz krčaga što ga je na vatru izlivao indijanski vodolija njegovih utvara. Materija je okružila ljudsko telo. nalik na praznu ljušturu, na vlastite oblike, na imitaciju svoje mrtve prirode. Rukotvorine su ponavljale prazninu ljudskog bića. Iako, u načelu, stvaran, jer je bio vidljiv, opipljiv, svet je, baš zbog toga što je ostao prazan, postao privid. Nešto što ništa ne sadrži, nije ništa. Zaostatak pobedenog duha našao se u tuđem svetu. Njegovo samoosećanje je oslabilo, svojstva mu se izmenila, njegova istorija je zaboravila samu sebe i svoju svrhu. Začarani duh pošao je za materijom i njenim zabludama. Budućnost se više nije prepoznavala u prošlosti, već se morala čitati iz materije u kojoj je bila deponovana, dovedene u naročito stanje Ta materija, taj zaključani depo vremena, behu ljudske lobanje. *Terajim* nije bio tek moguć. Bio je neizbežan.

Možda još od 1620. godine. Pa i pre. LJ Engleskoj i u holandskom Levdeni, odakle se u Ameriku na jedrenjaku

»Mayflower« iselila puritanska Crkva hodočasnika. To je bilo drugo javno i lažno ime za *Terajim*. Herezizarh Manije je učio da je početak u Bogu i Đavolu. Njegovi adepti, Manihejci, znali su za dva ravnopravna demijur-ga. Zato se Đavo uvek najbolje štitio Bogom, iza Boga zaklanjao. Sveštenici, službenici Boga, bili su neophodni istovremeno sramna istorija hereze. Setio se utvare starca Howlanda u razgovoru sa starim Johnom Aldenom, godine 1687, u Duxburyju. Alden je saznao tajnu koja je ugrožavala njega i njegovu ženu. Molio je Aldena, prijatelja, da ga ne oda. Alden je to odbio. Howland ga je ubio. Njega i ženu. Odsekao im je glave indijanskim tomahavkom. Onako kako nalaže *Terajim*. John Howland iz XVII veka bio je *Terajim*. To je obavezivalo i njega, Howlanda iz XX veka, da mu pripada. Savez sa Đavolom bio je — zauvek. Iz njega se, do u pakao, nije izlazio. Johna Howlanda iz XVII veka otkrio je njegov savremenik John Alden. Johna Hovvlanda iz XX veka takode jedan Alden. Samo, to se nije moralo ponoviti. Bio je to puki slučaj.

Odlučio je da saraduje s Aldenom. Bunilo ga je jedino što se odvratnosti prema policajcu pridružila sada i odvratnost prema vlastitoj odluci.

— Verujem vam, Aldene — rekao je pri idućoj poseti agenta. — Verujem da *Terajim* postoji.

— Ostaje, dakle, samo da ja poverujem kako vi s njim nemate nikakve veze.

— Možete li?

— Ne mogu. Ali mogu da probam, pa da vidim kuda će nas to odvesti.

— Ne morate poverovati da one ljude nisam ubio. Dovoljno je ako poverujete da, dok sam to radio, nisam bio svestan što činim.

— Zna li kud vas to stavlja?

— Kud?

— U ludnicu, s vašim bratom Jamesom.

— Ne bezuslovno, Aldene. Imam razloga da verujem kako sam za to vreme bio pod naročitim uticajem.

— Čijim?

— *Terajima*, razume se.

— Kakvi su to razlozi, osim pokušaja da se izvučete?

— Najpre, ja se ničeg ne sećam. Ja se nijednog ubistva ne sećam, Aldene.— To je razlog, ali dokaz nije. Možete lagati da se ne sećate.

— Ne lažem.

— Šta ste radili u Pleasant Bayu kad smo se prvi put sreli, deset metara od mesta gde je nađen leš Louise Barlow?

— Mogao bih vam reći da se u Pleasant Bayu osećam dobro, ali vi me ne biste razumeli.

— Iskušajte me.

— Ja mrzim svet oko sebe.

— To se vidi.

— Osećam se dobro jedino kad sam daleko od ljudi.

— Osim kad im sećete glave. Tada se osećate dobro.

— Zar ne vidite, Aldene, šta hoću da kažem? Ova netrpeljivost nije normalna. Ona, u stvari, nije *moja*. Ona je indukovana, u mene usađena da bi mi rasteretila sa vest i omogućila da krvav posao kulta obavljam bez duševnog otpora, koji se zapaža kod hipnotisanih osoba kada im se sugerise da urade nešto što se protivi njihovom moralnom kodu. Ali, ako se moralni kod razbije, prepreke nema. Čoveka koji ne veruje da je okružen *pravim ljudima*, koji ta stvorenja prezire, nije teško navesti da ih ubija. Čak i da glave seče. Pogledajte esesovce. Istraj-nom propagandom,

nekom vrstom masovne hipnoze, oni su ubedivani da su Jevreji niža bića, bića na nivou razvijenije životinje, ali ipak životinje. Kako nijedan moral ne zabranjuje ubistvo životinje, oni su Jevreje mogli ubijati bez ikakve grize savesti, bez ikakvog moralnog obzira ili otpora.

— Esesovac je znao šta radi, da ubija, a vi tvrdite da niste znali. Ako vam je netrpeljivost prema ljudima tako uspešno usađena, zar se *Terafim* nije na nju mogao osloniti i pustiti vas da ubijate, znajući šta radite, čak u tome da uživate. Zašto bi vas pretvarao u zombija?

— Netrpeljivost, očigledno, nije bila dovoljna.

— Svet svakako nije savršen, ali je još uvek bolji s glavom nego bez nje. Ne mislite li da je sve to malo bolesno?

— Ja sam mislio da je bolestan svet.

— Tako misle svi bolesnici. Otkada osećate netrpeljivost prema ljudima?

— Odavno. Od detinjstva.

— To bi značilo da vas je *Terafim* obeležio još dok ste bili dete, da je još tada na vas uticao?

— Pretpostavljam.

— Možete li mi sad samo reći kako? Na koji je to prokleti način na vas uticano a da ste vi toga bili nesvesni?

Sad je trebalo pomenuti Luanu, devojkicu iz druge dimenzije, i nemušte razgovore s njom, osobom od koga ga je razdvajao jedan okean. Odustao je:

— To ne znam. Ali telepatske sugestije postoje. Alden je znao da postoje i šta znače, ko je za njih sposoban. Da li je moguće da *Terafim* nije samo var-varski kult, delo luđaka udruženih u luđačku zajednicu, nego nešto daleko gore? Nešto —nepojamno? Vetar koji je došao otkud između Cape Canaverala i Melbournea zamalo ga nije ubio. Carver je hodao po vodi. Morao je biti oprezan. Nije smeo dozvoliti da Howland nasluti nov pravac njegove misli. Jedva je i on smeo da je misli.

— Šta, u stvari, predlažete?

— U Londonu živi osoba koja pripada kultu.

— Otkuda znate kada mu vi, navodno, ne pripadate?

— To će vam ona objasniti — rekao je. Hteo je s tim što pre da svrši, bilo mu je muka.

— Kako da je nađemo?

— Zove se Luana. Prezime ne znam. Poluindijanka je sa Barbadosa. Pretpostavljam da se to na njoj mora videti.

— Da li vi znate koliko Karibljana živi u Londonu?

— Dosta, pretpostavljam, ali ne verujem da ih ima mnogo uz Temzu, iz čijih se stanova vidi Big Ben.

Ako Luane nema, on je lud. ako je ima, *Terafim* je. Nije znao šta je gore. Karibljana. iz čijih se stanova video britanski parlament sa satom Big Benom na gotskom tornju, uistini nije bilo mnogo. Ispalo je, u stvari, da ih uopšte nema.

Inspektor u novoj zgradi Scotland Yarde. Robert York, zadužen da kolegijalno udovolji dosadnom zahte-vu s druge strane Atlantika, dopustio je sebi šalu. Na telefonsko pitanje izvesnog Johna Aldena koliko će traganje za opisanom osobom trajati, odgovorio je da će F.B.I. traženo obaveštenje dobiti najkasnije oko Nove godine. Brzina nikada nije bila jaka strana engleske policije. Alden je morao da interveniše preko Washing-tona. Dobio je obećanje da će se posao obaviti *as soon as possible*, što je moguće ranije. To je, takode, moglo da znači ne pre Nove godine, i verovatno bi značilo da Alden idućeg dana po razgovoru nije lično doputovao u London.

Plan Londona, konsultovan u kancelariji inspektora Yorka. otkrio mu je da se preko puta Parlamenta i reke Temze nalazi opština Lambeth. Kuca koju su tražili morala je biti između

dva mosta, jednog s imenom Lambeth i drugog.

Westminstera, ili eventualno trećeg, železničkog mosta Hungerlord. pola milje nizvodno Obilazak terena pokazao je daje bio u pravu. Samo se s tih udaljenosti moglo za neki stan reci da gleda u Majku Parlamenta.

Policija je obilazila stan po stan. Drukčije se obavešte-nja nisu mogla dobiti. Američki običaj, koji je delila većina preduzimljivih kontinentalaca, da se konstantno zaviruje u lonac suseda i dobar deo kućnog odmora, otetog od televizije, provodi u gledanju preko susedne tarabe, nije ovde. izgleda, bio u modi. Niko ni o kome ništa nije znao. Stanari jednog stana nisu znali ime ljudi koji su živeli preko puta i godinama se služili istim stepeništem. O tome da je neko zapamtio kako mu sused izgleda nije moglo biti ni reci. Aldenu se činilo da ni medved sa Stenovitih planina ne bi ovde imao velike izgleda da bude zapažen pre nego što bi, uvredjen zbog nipodaštavanja. počeo da ujeta. Nestrpljiv, obeshabren.

išao je s dvojicom policajaca pod crnim kupastim šlemovima. Nervirala ga je njihova ljubaznost koju su oni zvali profesionalnošću, sporost koju su zvali temeljnošću. i neobaziranje na vreme koje se svuda na svetu, osim u Engleskoj, zvalo njegovim traćenjem. Izgledalo je da stanove obilaze da bi s njihovim vlasnicima ćaskali o klimatskim uslovima života. Bili su vec u poslednjim kućama, blizu železničkog mosta Hungerford. Nijedna devojkica se nije zvala Luana. ni po čijem se izgledu nije dalo zaključiti da na Karibima ima pretke.

Pogotovu po izgledu postarije dame pred čijim su stanom stajali. Zvonili su kad je otključavala vrata u nameri da iz kuće izađe. Smotreno je pogledala kroz bušu. Tek potom, kad je videla policiju, otvorila ih je. Kraj nje na podu stajalo je nekoliko kofera. Englez je najpre pohvalio njenu opreznost, a tek potom postavio dva-tri pitanja o ženi koju traže. Bilo je. naime, očigledno da je dama čistokrvna Skandinavka. Ime Sonerson bilo je izlišno. Alden je krenuo stepenicama. Dvojica policajaca ponudila su gospodi Sonerson da joj snesu kofer do taksija koji je čekao. Svaki je uzeo po dva kofera. Ostao je poslednji. Gospoda Sonerson je značajno gledala Aldena. Gledali su ga značajno i policajci. Nije hteo da ispadne varvarin. Podigao je peti kofer i uputio se stepeništem. Pomogli su gospodi Sonerson da se smesti u taksij. Ostalo im je još nekoliko kuća, ali. odnekud. John Alden od njih ništa nije očekivao. Imao je pravo. U taksiju je gospoda Sonerson dobila rumenu indijansku boju puti i postala mlada za dvadeset godina.

Ko je znao gde staniješ, Luana.'

Osim naših niko, oče.

Neko ipak jeste.

Nije odgovorila. Ni mislima nije dopustila da se dotaknu Johna Howlanda. Aquarianske moći sveštenika crkve sv. Apostola bile su veće od njenih. Naslutio bi da je neiskrena, da krije kako je samo John Hovvland znao za njeno ime i da se s prozora njenog stana vidi Big Ben. Nije bila povredena. Bila je izdana, to je istina, ali izdan je i John Howland. Svi ljudi su izdani. Izdani i pre nego što su se rodili. Bila je aquarius, bar je znala daje izdana. John nije znao. Na njoj nije bilo da mu to saopšti, samo da ga pripremi. Nije obavila misiju. Nije stekla Johnovo poverenje. Okov razuma koji ga je držao u doživotnom mraku tuđe tamnice koja se zvala svet, još je bio jak. Da se u istinu poveruje, potrebno je savladati strah da ona vodi u ludilo, da je ona već ludilo. John Howland je izdao da bi dokazao kako nije lud. Da se

spase. A spas je bio na drugoj strani. Baš u tom *ludilu*. Rekla mu je daje vera —moć. Daje vera —sve. Nije bila. Uz nju je stajala ljubav, ono što je ona za Howlanda osećala. U Zlatno doba — tako je učio Vodolija — postojale su samo vera i ljubav, na kojima se držao svet ljudi. Kasnije, u Doba mraka, u gvozdeno doba razuma, njima je pridodata nada, koja Zlatnom doba nije bila potrebna. Pridodata je nada da će se Zlatno vreme vratiti.

John Hovvland je presudan deo te nade.

Ali. ona je znala da idući pokušaj približavanja neće samo zbog te nade preduzeti. Preduzeće ga zbog ljubavi. Ako je ljubav isto toliko jaka koliko i vera, ako ljubav može da uvišestruči snagu vere. kao što vera umnožava ljubav, obe zajedno uvećaće njene moći. Materija joj se neće moći odupreti.

Sačekace noc i opet se naći sa Johnom Howlandom.

I John Howland je čekao noc.

Dva dana nije saslušan. Alden je bio u Londonu, u potrazi za Luanom. Mogao je da misli na miru. Da mrzi mračnu zajednicu glavoseka koja ga je zloupotrebila. Nije uspevao. Nije uspevao da zamrzi *Te raj im*. Nije uspevao Luanu da zamisli kao ubicu. Iako mu je priznala da su zločine, njemu pripisane, oni izvršili, iako se na jezeru Marion uverio da su na ubistvo spremni i za njega sposobni, Luana mu je bila neuporedivo bliža od Aldena, kome ga je gurao razum a odbijalo celo biće. Kroz njegove oči Luana je ubila nekoliko nedužnih životinja. Ono što je ubilo pse, moglo je, bar u načelu, ubijati i ljude. Ta moć za koju je tvrdila da je i njegova.

Čekao je noć da se u to uveri. Bio je siguran da je obmanut, da nikakvim moćima ne raspolaže. Priviđenja koja su ga opsedala nisu znak snage nego slabosti. Bile su to emisije *tude* snage, koja je njegove slabosti koristila. Vizije su duh pripremala za ponudu koja je usledila. Sve se odvijalo po drevnim zakonima naličja. Duh se najpre razbija nepoverenjem u svet, uverava u postojanje drugog. Sv. Jean Maria Viannev, župnik iz Arsa, noćima je slušao buku iz tog drugog sveta, koja je. prema recima svedokinje Lassaigue, zvučala »kao vojske Austrijanaca i Kozaka koje su govorile nepoznatim jezikom«. Demon sv. Gemme Galgani došao je da je teroriše iz drugog sveta na ovaj svet kao ispovednik, ali je morao pobeći, ostavivši za sobom hrpu pepela. Sile mraka nisu uspele kod budućih svetaca i svetiteljki. Ali, većinom jesu. U Londonu. 1632. godine, s pomoću maga Urbana Grandiera i grančice ruže iz mimosveta, uzeše duše čitavog jednog ursulinskog manastira. Duhovi su naterali Marti-na Luthera da zavapi: »*Molite se za mene, jer svakog sam dana korak bliže paklu*«, dugo pre nego što gaje raskolni-štvom definitivno zaslužio. Opsednute demoni i demon-čiči hrane izmetom, igraju s njima žmurke, vičući: »*Nadi me!*« a obilno se primenjuju batine. Mukama se retko ko odupire, jer one se, kao u oprobanoj policijskoj tehnici, smenjuju sa zamamnim ponudama zemaljske slave, moći. bogatstva. Kad se duh slomi, iz drugog se sveta pojavljuje Satana, njegov bog. On nudi savez. Ne traži dušu kao što pretpostavlja Crkva. Treba mu razum. Za njega nudi moc. Razum za moc. Moc je apsolutna sloboda kojoj, znao za to ili ne znao. sputavan jedino razumom, svaki čovek teži. Apsolutna sloboda moguća je jedino van razuma, u ludilu. Samo u ludilu sve je moguće. Ono što se dobija iz Saveza nije moc nego — ludilo, *iluziju moći*. Ali ta je iluzija stvarnija od stvarnosti. Nepostojeći svetza luđaka stvarniji je od postojećeg za razumnog čoveka. U knjizi *Istina o Salemu* napravio je grešku. Salemske žene, i

tu je u pravu, nisu bile nedužne žrtve sveštenečke zavere, ni masovne hysterije građana Countv Essea u Massachusettsu. Nisu, takode, bile tek hysterične. Kad je magistratski istražitelj John Havvthorne, u toku preliminarog ispitivanja Šarah Good, koju je nekoliko salem-skih devojčica optužilo da ih je začarala, zapitao prisutne tužiteljke zašto vrište, one nisu lagale niti u napadu hysteričnog uobraženja rekla da ih starica ujeda, iako je, kako zapisnik saslušanja potvrđuje, starica sedela »na priličnoj udaljenosti od njih«. One su videle kako se astralna dvojica starice sa stolice diže i napada ih. Kad je Luanina pretkinja Tituba opisivala đavola kao sedog visokog čoveka u crnom odelu — upravo onako kako su bili odeveni puritanci Crkve hodočasnika — ni ona nije lagala. Ona je đavola tako videla. Noću bi uzjahivala kuhinjsku metlu i zajedno s vešticama Good i Osborn, koje su na svojim metlama jahale iza nje, letela selom i mučila salemsku decu. Za ovaj svet, da je 1692. bio razuman, Tituba bi bila luda, ali to ne bi smetalo da u *svom* svetu, u koji je ušla preko saveza sa Đavolom, ostane veštica i raspolaže umećem avijacije na metli ili magijskog nanošenja zla. Bila je uspešna veštica što je bila luda, i luda što je bila uspešna veštica.

Kao što će i on biti lud, i to će biti poslednji dokaz koji mu je nedostajao, ako vidi kako automatska brava s vrata njegove ćelije nestaje dok je bude gledao i želeo da nestane. On čak kroz ta vrata može i izaći, može proći hodnikom, čuti tajanstveni glas kako ga u slobodu vodi, domoći se te slobode, sve će biti tek himera. Nešto što se događa u drugom, *samo njegovom* svetu, i što sa ovim nema veze. U ovom će ostati gde je. Misliće da je na slobodi, i što se tiče njegovih osećanja. na slobodi će i biti, ali samo u svom luđačkom svetu, dok će u ovom stvarnom još uvek ležati u zatvoru. Uostalom, zar to već nije iskusio? Mislio je da je na pešćanim pustama Plea-sant Baya. a bio je sve vreme u ćeliji?

Ustao je i prišao vratima. Uperio je pogled u bravu i pozeleo da je nema. Pozeleo je svim srcem, svom snagom bespomoćnog zatočenika. Ništa se ne dogodi. Ništa naročito. Učini mu se jedino da mesto u koje je gledao menja boju. Osmotrio ga je pažljivije, ne slabeći želju da odavde izađe. Brava je dobijala prozračno crvenkastu boju užarenog metala. Ustuknuo je.

Ustuknuo je i John Alden sa druge strane vrata. Bio je pružio ruku da okrene trezorsko dugme i opekao se. Tek sad je video da se brava rumeni i puši. Metal se topio.

Metal se u užarenim kapljama slivao niz vrata i u ćeliji. John Hovvland se nervozno nasmejavao. Bila je to upravo vrsta dokaza u koju ne srne poverovati. Brava se topila i nestajala samo u *njegovom* svetu. U ovom je ostajala čvrsta i nesalomljiva.

John Alden je nogom odgurnuo vrata. Ona su se širom otvorila i dva su čoveka stala licem u lice.

Čovek zlatnih očiju i čovek gvozdениh očiju.

Kao na palubi »Mayflowera«, pomislio je John Carver (Hovvland), pre trista pedeset godina. Kao na palubi »Mavflovera«, pomislio je i John Alden. pre trista pedeset godina.

GLAVA TRINAESTA

NOĆ U HRAMU PROZIRNIH ZIDOVA

»I odvede me u duhu na goru veliku i visoku, i pokaza mi grad veliki, .sveli Jerusalem, gdje silazi s neba od Boga. I imaše slavu Božiju; i svjetlost njegova bijaše kao dragi kamen... i bješe grudu zida njegova jaspis, i grad zlato čisto, kao čisto staklo.«
Otkrovenje Jovanovo, 21 10. 11. 18

Grad je bio sazdan od sferičnih pojasa kristalnih građevina koje su menjale boju. Boje su, dok su trajale, pripadale astrološkom spektru. Smenjivale su se smaragdna, berilna, topazna, hijacintna, ametistna s bojama cisoprasa, hrizolita, sardoniksa, kalcedona, jaspisa i sar-da. Ali najviše je bilo Vodolijinog kamena — safira. Onda su, u postepenom rasvetljavanju, postajale prozračne i otkrивale unutrašnju konstrukciju, sličnu u više ravni ukrštenim sunčanim zracima. Zraci bi zasijali, obrazujući paučinastu mrežu jednog pletiva da bi se ubrzo bez kidanja raspleli i opet spleli u neku drugu mrežu. Kristalne površine ne imadahu oštre geometrijske oblike nego alfijski meke. Kružne, polukružne, elip-soidne površine takode su se menjale i preobražavale jedna u drugu. Sve se u tom gradu stalno menjalo u blagom, smirujućem pokretu, koji kao da je uvek tragao za novom harmonijom, neiskorišćenim odnosom između svojih sastavnih delova. Fluidni obrisi prelamali su se i prožimali. Vrteška oblika i boja bese u večnoj propulziji.

Po njemu su se kretali ljudi nepoznate rase. Tanani, vrlo visoki, nalik na zlaćane senke nevidljive zore. Imadahu zlatne oči, zlatnu kosu. Odeveni behu u duge tunike ili kratke hitone, bele, lelujave, kao da su od vetra satkani. Grel i su ne dotičući tle ispod sebe. Strujali su po njemu. Nestajali su u vazduhu i na drugom se mestu uspostavljali kao da se iz njega rađaju. I on je bio među njima. Imao je na sebi dugu belu tuniku. Oči su mu bile zlatne. Bio je visok, tanan kao senka. I on je lebdeo između kristalnih sfera. I on nestajao s mesta na kome više nije hteo da bude, i pojavljivao se kao vizija na mestu na kome je to hteo.

Čula se muzika na instrumentima koji se nisu dali zamisliti, ali melodija mu je bila poznata. Našao se na sferičnom trgu od kristala. Trg je bio pust. U sredini je stajala titanska providna figura Vodolije s krčagom u ruci. Grlić krčaga je bio okrenut nebu, iz njega nije tekla voda.

Slika se izmenila. Bio je u nekom hramu. Hram je imao prozirne zidove. Nije se činilo da imaju kraja. Ma koliko prema nekom zidu išao, nikad do njega nije dospavao. Hram je ličio na tamnu unutrašnjost univerzuma zarobljenu među kristalnim ravnima. Kao u plane-tarijumu, nebeski prizor se stalno kretao, zamenjujući jednu zvezdanu galaksiju drugom. Slika se ponovo izmenila. Opet je bio na trgu ispred Hrama prozirnih zidova. Grad je ostao isti. Samo je figura astrološkog Aquariusa porasla. Rasla je dok divovskom masom nije zakrila sunce. Tada je oživela. Moćni udovi napeli su mišiće i pokrenuli se. Grlić krčaga se nagnuo prema kristalnoj zemlji. Iz njega je na grad potekla voda. Bujica vode, slična potopu, srušila se na kristalne građevine, kristalne trgove, kristalne ljude.

I na njega. Osetio je vodu na licu. Otvorio je oči. Čovek u belom mantilu brisao mu je čelo. Odgurnuo mu je ruku. Hteo je da ustane s ležaja. Senka mu je zamračila svest. Svalio se na ležaj.

— Nesvestica će proći — rekao je lekar. — Morate još neko vreme mirovati.

— Šta se dogodilo?

— *Scopolamyn*. Uskoro ćete biti sasvim dobro. Lekar je izašao iz ćelije. Šta se dogodilo? Gledao je u vrata čija se brava topila kao da je od voska. Metal je cureo po podu. Kad ih je Alden otvorio, nije u ćeliju ušao. Stajao je na pragu i zurio u njega kao da ga prvi put vidi. U pogledu je bilo straha, odvratnosti, ali i radoznalosti. Izgledao je bolesno. Naglo se okrenuo i otišao. Dotrčali su ljudi F.B.I. i promenili vrata. Naravno, nisu ih *stvarno* promenili. Njegov je poremećeni um morao ostati dosledan sebi i iluziji svoje snage. Ludilo nije odsustvo logike. Ludilo je logika uneta u nemoguće. Pošto kroz ta vrata ionako nije mogao izaći, jer se brava nije istopila, nego se njemu samo pričinjalo da se topi, ludilo je moralo da izmisli njihovu zamenu vratima na kojima je brava neoštećena. Nakon toga došli su bolničari i dali mu injekciju *scopolamyna*, seruma istine. Sanjao je Kristalni grad i u njemu Vodoliju kako na grad izliva vodu.

— *Onda si saznao istinu, John*.

Nemušti glas devojke nije kao do tada prenosio samo misli. Emitovao je i snažno osećanje žudnje koje ga je uzbudilo.

— *Luana!*

— *Da, John*, ja sam.

Luana, devojka iz *drugog* sveta koja ga je štitila, a on je nju izdao.

Nisi me ti izdao, John, nego tvoj razum. A razum ne pripada nama.

— *Možeš li da mi oprostiš'*

- *Nema ničega za praštanje. Kao što vidiš, nisu me našli.*

- *Zašto se nisi javljala?'*

- *Elektronska polja kontrole ometaju telepatske transmisije.*

- *Kako si sada uspela?'* Postoji nešto jače i od njih.

- *Veru!*

- *Nešto i od nje jače. Kad si bravu istopio, zašto nisi*

pobegao?'
Nisam verovao da sam je istopio. A zatim, iza vrata je stajao Alden.

Je li što rekao kad je video šta si uradio?'

Ništa. Gledao me kao da me pre toga nikad nije video.

Posle toga su ti ubrizgali Seopolannn?'

- *Da.*

- *Onda Alden zna, samo hoće da bude siguran.*

- *Šta zna, Luana?'*

- *Nešto zbog čega su mnogi izgubili glave, John*. Pitanje je samo ko će je kome pre uzeti. Odlazim, John! Imaj vere! *Luaiui, šta sam sanjao?'* Atlantidu, Johnc!

Uspravio se na ležaju. Kakvu je to istinu saznao Alden? Ma kakva daje, postoji još jedna. Istina koju je, prema Luani, on saznao. Kakva je Aldenova istina, nije znao. Njegova je — san o Kristalnom gradu i Vodoliji koji ga potapa.

Bio je to drevni san o *Atlantidi*.

Postoje završio sa konsultovanjem Gradske arhive Sa-lemma i dokumenata u voluminoznim Essex Institute Hi-storical Collections, Massachusetts Historical Societv Collection i New England Historical and Geneological Register, čak i nekih od najpouzdanijih knjiga na temu pojave Đavola u Novoj Engleskoj (W. Elliol Woodward: »*Records of Salem IVitchcraft*«) i našao potrebne podatke, John Alden je obišao još tri mesta. Posle Howlando-vog čudotvornog hoda po jezeru Marion, nalik na neve-rovatno spasenje pretka i imenjaka Johna opisanom u Bradfordovoj *Hronici Mayflowera*, nije bio siguran. Oluja je bila gadna, talasi veliki, vidik zamućen, mogao se prevariti. Otapanje brave

uverilo gaje da izvesna istorij-ska mesta u Massachusettsu stoje u fundamentalnoj vezi s *aferom odsečenih glava*. Prvo je bilo Muzej veštica na NVashington Squareu s rekonstrukcijom suđenja na čijem je stolu nađena Doris Reagel bez glave. Drugo — Kuća veštica u Essex Streetu gde su ih saslušavali pre nego što su ih osudili i povešali. Sad je bio u Duxburyju, četrdeset milja južnije od Salema, blizu Plvmoutha, gde se 1687. odigrao prvi čin drame čiji će se poslednji čin, ako se on bude pitao, odigrati 1988. u podrumima F.B.I. Monstruoza povest odvijala se. naravno, duže od ta tri i po sto-leca. ali je tek od 1620 i »Mayflowera« uključivala i učesnike njegovog imena

Ovo za čime je tragao bilo je možda suvišno, povrh dokaza kojima je raspolagao. Ali otkriće je bilo toliko neverovatno da je morao računati sa snažnim otporom kod onih kojima mora podneti rezultate trogodišnje istrage. Seksualni manijak koji ženama seče glave primljen je kao nešto prirodno. Kad su odsečene i trojici muškaraca, potpuno razumevanje je uskraćeno. Pretpostavka o *Terajimu* dočekana je s podsmešljivom neveri-com. Kako će biti primljeno saopštenje da je posredi zločin koji, bar u Americi, već odavno nikome nije dokazan i koji je potkopavao same temelje opstanka vrste?

Pred njim je. zaklonjena plastičnim građevinskim zave-sama, stajala kuća Johna Howlanda, Carverovog pravog pretka. O njemu je našao malo podataka. Tek je nekoliko bilo dokumentovano. U Ameriku je doplovio 1620. na »May-floveru«, kao sluga doncasterskog trgovca Johna Carve-ra. Bio je pripadnik Crkve hodočasnika i potpisnik *Povelje o savezu i ugovoru* kojom je na Cape Codu utemeljena prva iseljenička kolonija Nove Engleske. Sa čet-naestoricom iseljenika učestvovao je 15. novembra 1620. u izvidničkoj ekspediciji Milesa Standisha. Na dan 6. decembra šalupom ide i u drugu ekspediciju koja će u okolini današnjeg Easthama prvi put sresti Indijance. Utemeljuje s drugim iseljenicima naselje New Plymouth. Kada je prestao najamnički odnos sa Carverom, ne zna se. Pretpostavlja se da je to bilo rano, možda odmah postoje 1621. godine prvi guverner Massachusettsa umro. Jer kada 1627. Isaac Allerton odnosi u Englesku tzv. »Ugovor o staranju« (*Undertacers' Agreement*), kojim kolonija preuzima određene obaveze prema matici, na spisku obveznika je i Howlandovo ime. Ono tamo ne bi stajalo da Howland nije predstavljao inokosno domaćinstvo, da je još bio Carverov sluga. Naprotiv, po svemu sudeći, njegov je ugled u koloniji rastao, iako je, izgleda, prema indijanskim domorocima demonstrirao više naklonosti nego što je bilo uobičajeno za puritanske iseljenike toga vremena. Godine 1634. spominje se u *aferi Kennebec*, koju dublje ispituje jer je u nju umešan njegov predak John Alden i jer je ona dovela do pokušaja anglikanaca da ograniče nezavisnost separatista iz Crkve hodočasnika u Americi. Plantaža što su je iseljenici osnovali na reci Kennebec dobila je patent na petnaest milja njenog toka. Projektom je rukovodio John How-land. Neki je traper, Hocking iz Picataqua, pozeleo da u toj oblasti trguje. Pozivajući se na patent, Hovvland mu dozvolu odbija Hocking se ne povinuje. Howland i John Alden, koji su bili u prijateljstvu, povedu grupu ljudi da ga s reke oteraju. Jednom od njih, Mosesu Tajbotu. Howland naredi da se kanuom privuče uz Hockingov čamac i preseče užu kojim je bio usidren. Hocking je Talbota ubio. Potom je ubijen Hocking. Kasnije je John Alden u Bostonu uhapšen, ali je ubrzo pušten. Skandal je stigao i do Engleske. Njenu Komisiju za plantaže, osnovanu da

kontrolise religiozne, građanske i trgovačke poslove u koloniji, vodili su tada moćni ljudi Anglikanske crkve, lord Say and Sale i kenterberijski nadbiskup NVilliam Lauda, poznati po mržnji prema katolicima i protestantskim separatistima. Stvar se otezala. Pokušaj ograničenja separatističkih prava je propao, ali se obnovio u drugim vidovima. John Hovvland se oženio Elizabe-thom Tillev. ćerkom oca utemeljivača Johna Tilleva, s kojom je imao desetero dece. LJ arhivama New Plvmou-tha i na nadgrobnom kamenu groblja pisalo je daje John Hovvland umro 1673. godine. Međutim, 1687. godine on je još bio živ i u Duxburyju. Kako i kada je umro, niko nije znao. Zašto su podaci o njegovoj smrti falsifikovani. John Alden je saznao od njegovog potomka dok je ovaj bio u vlasti *scopolannna*. Ako se o Johnu Howlandu znalo malo, o njegovom se. Aldenovom, pretku Johnu znalo još manje. Prvi put se pominjao kao »snažni, mladi, crvenokosi i crvenooki drvodelja iz Southamptona«, najmljen da hodočasnici pomogne u koloniji. Trebalo je da plovi »Speedwellom«, ali se od ovog nesigurnog jedrenjaka odustalo pa je i on Atlantik prešao na »Maytloweru«. Bio je u Standishovim izviđačkim ekspedicijama na Cape Codu. Ime mu se nalazi među potpisnicima *Povelje u savezu i ugovoru*. Takode među stanovnicima New Plymoutha koji su 1634. preuzeli obaveze iz *Ugovora o staranju*. Spominje se u vezi sa *aferom Kennehec* kao Hovvlandov pratilac prilikom pokušaja da se traper Hocking otera s reke. i povodom hapšenja u Bostonu. Sa Priscillom Mullins imao je jedanaestoro dece. Umro je u Duxburyju godine 1687. »Umro«, pisalo je u arhivama. Njegovo je telo na groblju u Duxburyju ekshumirano. Posle trista godina nije od Johna Aldena, kačara, mnogo ostalo. Ali i ono malo svedočilo je daje u zemlju spušteno — bez glave. A ljudi bez glave ne umiru. Oni se ubijaju.

Sad je tražio glavu, svoj poslednji dokaz. Hovvlandova brvnara bila je. pod zaštitom građevinskih zavesa. temeljno pretražena. Tehničari F.B.I. digli su pod. kopali zemlju kao da iskopavaju bunar. Glava Johna Aldena nije nađena. Njegov je potomak, *ovaj* Alden. sedeo u automobilu, parkiranom u pobočnoj ulici, i ko zna koji put čitao transkript Carverovog (Hovvlandovog) saslušanja dok je bio pod dejstvom droge. Istina je morala biti u njemu. Samo je on nije video:

»Jesi li ti čovek, Johne Howlande? — *Jesam*. — Šta je čovek? — *Biološka organizacija zasnovana na naročitom odnosu materije, njene energije i duše*. - Jesi li ti to? — *Jesam*. Ti imaš to što zoveš dušom? — *Imam*. — Šta bi bio da si zasnovan samo na materiji i energiji? — *Robot*. -- A kada bi tvorevina imala ljudski lik? — *Android*. — Ako bi imala sve što i čovek. osim toga što nazivaš dušom, šta bi bila? - *Humanoid*. — Da li bi se tada razlikovala od pravog čoveka? — *Razlikovala bi se*. — Cime? — *Odsustvom duše*. — Šta je duša. Hovvlande? — *Ne znam*. — Zna li ko? — *Ne*. — Kako se onda zna da duša postoji? — *(Nema odgovora)*. — Kako se zna da duša postoji? — *Zna se*. — Kako? f *Nema odgovora*. — Kako se zna? *(Nema odgovora)*. — Da li je i Luana čovek? — *Jeste*. — Zato što ima dušu? — *Da*. — Jesu li IX' pripadnici *Te raj ima* ljudi? — *Jesu*.^— 1 oni zato štoimaju dušu? — *Da*. — Da li je duša vrlina? — *Ona je svojstvo*. — Čije svojstvo? — *Čoveka*. — Da li ga ona čini drukčijim od svega u univerzumu? — *Da*. — Boljim? *I Nema odgovora*. — Da li duša čoveka čini boljim? — *Čini ga*. — Kako onda ljudi s

dušom mogu drugim ljudima s dušom seci glave? (*Nema odgovora.*) — Kako mogu? (*Nema odgovaraj* — Jesi li ubio i odsekao glavu Doris Reagel iz Salema? — *Nisam.* — Jesi li ubio i odsekao glavu Louise Barlovv iz Hvannisa? — *Nisam.* — Jesi li ubio i odsekao glavu Nancy Gardiner iz Hvannisa? — *Nisam.* — Jesi li ubio i odsekao glave trojici ljudi u Phoenixu? — *Nisam.* — Jesi li pobio i odsekao glave psima na jezeru Marion? — *Nisam.* — Ko je to učinio (*Nema odgovora.*) — Koje to učinio. Hovvlade? — *Oni.* — Ko su oni? — *Terajim.* — Jesu li to ljudi? — *Jesu.* — Ljudi s dušom? — *Da.* — Imaju li. pored duše, i druge moći? (*Nema odgovora.*) — Mogu li da hodaju po vodi? (*Nema odgovora.*) — Mogu li da podižu oluje? (*Nema odgovora.*) — Mogu li pogledom da otapaju metal? (*Nema odgovora.*) — Možeš li sve to ti? (*Nema odgovora.*) — Možeš li da hodaš po vodi, Johne Hovvlade? — *Jednom sam mogao.* — Kada si mogao? — *Davno.* — Kako davno? — *Godine 1620.* — Gde je to bilo? — *Na moru, blizu obala Cape Coda.* — Godine 1620. gotovo na kraju plovidbe Atlantikom, pao je Carverov sluga Hovvland u more za vreme oluje ali se spasao. Tvrdio je da gaje na lađu vratilo određeno uže glavne katarke. Ali — uže nije bilo određeno. Šta ga je vratilo? Nastavio je da čita:

»Kako znaš da si mogao? — *Video sam.* — Ali onda se još nisi ni rodio? — *Video sam utvaru svog pretka Johna Houlanda kako hoda po vodi.* — Imaš li često priviđenja? — *Ne baš često.* — Šta vidiš? — *Prošlost.* — Kakvu prošlost? — *Mog pretka Johna Houlanda.*«

Sledile su stranice opisa scena iz prošlosti koje je video, među njima i ona u kojoj Howland seče glavu njegovom pretku Aldenu. Tu se morala kriti tajna. Tu negde — i gde je Aldenova glava.

»Šta si uradio s glavama Aldena i njegove žene, Johne Howlande? — *Odneo sam ih kući.* — I onda? (*Nema odgovora.*) — Jesi li iz njih doznao budućnost? — *Nisam.* — Šta si doznao? — *Prošlost.*«

To će, ako glave nade. i on uraditi. Neće saznati budućnost nego prošlost.

»Kad si je saznao, šta si sa glavama uradio? — *Zakopao sam ih.* — Gde? — *Ispod poda kuće.*«

Ispod poda Howlandove kuće, međutim, nije nađeno ništa. Alden je ponovo prelistao kopije dokumenata i spise koji su se na Hovvlanda odnosili. Među njima su bili izvodi iz zemljišnih knjiga. Zapazio je stoje ranije propustio. Howland je u Duxburyju imao dve kuće, svoju i kuću koju je s Elizabethom Tillev dobio u miraz. Možda je on u njoj stanovao kad je ubio Aldena? Plastične zavese obešene su i oko nje.

Uveče je Alden bio na putu za VVashington. Na zadnjem sedištu, u crnoj plastičnoj vreći, ležale su lobanje Priscille i Johna Aldena, očišćene od zemlje.

Ubili su ih — ljudi s dušom.

Pesnik Henry Wadsworth Longfellovv je tvrdio da je potomak Johna Aldena i Williama Brewstera sa »Mayflowera«. Tako su *Pilgrims* (hodočasnici) ušli u genealošku modu Amerike. Svi su hteli da potiču od očeva nacije. Pogotovu predsednici U.S.A. Zachary Taylor je tvrdio da su mu preci William Brevvster i Isaac Allerton. Ulvsses Grant je pretpostavio Richarda VVarrena. Pred-sednik Taft je izabrao Francisa Cookea. Najneskromniji je bio Franklin Delano Roosevelt. Njegovi su preci bili Cooke i Allerton, VVarren i Tilly. Čak i John Howland. ubica iz Duxburyja. Alden je bio republikanac. Roosevelt mu je bio odvratn. U New Dealu je

bilo toliko ljudskog na način kako je to *ljudsko* shvatao ovaj Hovvland da je poreklo bilo sasvim moguće. Ako mu je Hovvland zaista bio predak, Roosevelt pripadao istoj kanibalskoj vrsti ljudskog roda. Naravno, sve su to bile priče izmišljene za izbore. Pitao se da li je Hovvland, dokposluži i u izborima pozove na Johna Carvera kao praoca i njega i nacije. Sada je to mogao učiniti sa Johnom Hovvlandom. Mogao je do sada. Sada je, naime, bilo malo izgleda da će John Howland ikada biti prvi predsednik Sjedinjenih Država čiji su preci zaista plovili na »Mayfloweru«, a ne samo kroz njihovu maštu i ambiciju.

»O Solone, ti znaš daje zemlju nekada nastavala najpravednija rasa ljudi koja je ikada živela... Golema bese snaga koju su bogovi darovali izgubljenoj Atlantidi.«

Tako Platon u »Kpuia^« (*Kriti jij*, utemeljuje najznamenitiju od svih legendi posvećenih iščezlim svetovima. A u »Tiuouoc;« (*Timej*uj, ispoveda povodom Atlantide Solonova iskustva stečena u razgovoru sa sveštenicima hrama boginje Nut u egipatskom Sai'su.

Antropologija je Johna Carvera (Hovvlada) obavezivala da se bavi ljudskim mitovima i mitovima o ljudima. Mitovi su bili unutrašnja konstrukcija njihove sudbine, simbolični model njihove istorije i medijum njihove prirode. U poznavanju čoveka bili su nezaobilazni. Mit o zlatnim vremenima bio je spojen s mitom o zlatnim prostorima, projekcijom grčkih Elisejskih polja na zapadu i hrišćanskog Edena, raja na istoku. Premda, naravno, ne i uvek. Helenski svet poznao je Kronovo zlatno doba koje se odvijalo na istom mestu gde i poznija homerska istorija Grčke. Drugi su zlatni prostori i njihovi sveto vi nestali u elementarnim katastrofama, opisanim ili pomenutim u najdrevnijim epovima, u *Gilgamešu*, *Edenu* u Svetom pismu, ili su, kao kroz živi pesak, potonuli u katastrofalnoj propustljivosti ljudske memorije. Takva je bila Lemurija ili zemlja Mu, izgubljeni pacifički kontinent. Usud Atlantide, koja je zbrisana s lica zemlje i iz memorije njenih stanovnika, samo je gruba varijanta sudbine koju će dočekati protocivilizacija Mesopotamije, minojske ere. Maja ili predinastičkog Ali njegov interes za Atlantidu nije išao mnogo dublje od utvrđivanja ideje o tom tajanstvenom kontinentu kao utopističke projekcije opšte ljudske težnje za večnim i srećnim životom. U fizičko postojanje nije verovao. Davao je za pravo prvom poricatelju Aristotelu (*»Onaj koji je Atlantis izmislio, taj ga je i uništio«*), a ne prvom zagovorniku Platonu. Bilo je to tvrdoglavo, gotovo emotivno odricanje, i njemu samom čudno. Blagodareći proučavanju magije, tog jezgra drevnih kultova, instrumenta putem koga su posvećeni najživotniji čovekovi mitovi, prihvatao je mnoge pretpostavke koje je pozitivistička nauka ismejavala i gurala u red primitivnog sujeverja. Verovao je. na primer, da su salemske žene bile veštice i o tome napisao knjigu. Ali Atlantidu je poricao, iako je upravo ona mogla sve njegove ideje o praistorij-skoj egzistenciji da sabere u koherentnu i logičku priču. Premda gaje sve prema tome guralo, čak i predosecaj da bi tada bio na pravom putu, odbijao je njime da ide. Atlantida gaje plašila. Osećao je da bi njeno prihvatanje značilo korak na neizvesnom pravcu s kojeg u nauku više ne bi bilo povratka. (Pravcu kojim su ga vodila i njegova priviđenja.) I ne samo u nauku. U ovaj život, možda, u ovaj svet od koga se ionako tuđio. Nešto je ipak znao.

Predsvet nije bio samo moguć. Bio je verovatan. Zidovi Jerihona. što su ih uz pomoć Jahvea porušile trube

Izabranog naroda, stari preko 10000 godina, dodirivali su mitsko vreme Atlantide. pa se mislilo da su ih, kao i piramide u dolini Nila, uostalom, podigli Atlantidani, u najmanju ruku graditelji snabdeli naročitim znanjem i sredstvima — ne nužno u vidu alata — bez kojih u ono vreme oni ne bi mogli biti sažidani. Biblijski zidovi se datiraju mnogo ranije nego što sama Biblija datira početak sveta, ranije nego što gaje 1650, na trideset godina od plovidbe »Mavflovera«, stavivši ga u 4004. pre Hrista, obeležio časni James Usher, nadbiskup irskog Ar-magha. (Vicekancelar Cambridgea iz toga doba, dr John

Liehlont hin ie mnra»n nreri7niir »Cnvi'Ln it> itvuriln vvTrojstvo 23.

oktobra 4004. pre Hrista u devet sati pre podne.«) Ali, šta ćemo onda s bakarnim rudnicima u Zimbabveu koji potiču iz 47 000. godine i dokazuju daje već onda ljudima bio potreban bakar, da su već onda umeli da ga prerađuju? Šta s kostima iz 30 000. godine s ubeleženim kalendarom nađenim u francuskoj Dordo-gni? Šta s alatom iskopanim u savremenom Iranu, starim 100 000 godina? *Predsvet*, dakle, nije bio nemoguć. Samo, da li je njegovo ime bilo — *Atlantida*? Atlantidu je prema Platonu osnovao Posejdon a Atlantidani behu potomci boga mora i smrtnice Kleito. Zašto onda taj svet nije nazvan *Posejdonija* nego po njihovom sinu Atlantu — ne titanu Atlantu koji drži nebo — nije jasno. Bila je to moćna i plemenita rasa praljudi koja je živela u zemaljskom raju i, po shvatanju ekstremnih atlantofila, raspolagala svojstvima i sposobnostima koje bi se danas označile kao natprirodne i odbacile kao nemoguće. Ali, kao što u mitovima redovno biva. uvredili su bogove, kao što takode uvek biva. taštinom, pokušajem da se s njima izjednače ili ih nadmaše. Stoga ih je, 9000 godine pre Solonovog puta u Egipat, uništio onaj ko ih je stvorio, onaj koje na to imao najviše prava. Uništio ih je Posejdon svojim božanskim atributom — vodom nad kojom je vladao. »Tada se zbude«, veli Platon, »grdan zemljotres i u jednom danu i noći kiša ostrvo Atlantida po tonu na dno mora.«

Bogovi i nesreće, mislio je, dolaze uvek s mora.

Otada su ljudi u potrazi za Atlantidom. Otkrivali su je svuda, na svim meridijanima. Rudbeck u Švedskoj. Spa-nut na Helgolandu. Schulten i Rening na ušću Gvadalki-vira u Španiji. Jedan drugi Namac proglasio je Atlantidu kolevkom arijevske rase. Za nju su se otimali kontinenti kao Grci za Homera. Hermann je nalazi u Tunis, Lot u Sahari, Frobenius u Nigeriji, ali su najveće izglede imale atlantska i mediteranska lokacija. Prvu je, 1882. godine, na Platona se oslanjajući, sa zadivljujućom akribijom dokazivao Ignatius Donnelly u knjizi *Atlantida - mit antediluvijalnog sveta*, a nntvrđil;i

otkrića potonulog grada na najširem delu tzv. Atlantskog grebena, u Bahamskim vodama, kraj Biminija i obala Floride, i ranija istraživanja kulture Maja, Acteka i Inka. Maje su znale za *Aztlan*, nestalo ostrvo, i belog boga Kukulkana koji im je doneo civilizaciju, a Acteci za rideg boga Quetzalcoatla koji je došao sa zapada. Druga grupa, s Galanapoulosom, Marinatosom i Luceom. Atlantidu smešta u Egej, na ostrvo Teru (Santorin), koje je oko 1500. pre Hrista uništila vulkanska eksplozija, odgovorna za propast minojske civilizacije na Kritu. Madame Blavatskv dodavala je tome, bez obzira gde se nestala Atlantida nalazila, uverenje daje to bio samo kraj jednog ciklusa u večnom kruženju i ponavljanju iste sudbine. Bilo je, naravno, bizarnih teorija koje su geografski položaj Atlantide ignorisale, jer joj nisu priznavale

empirijsko postojanje. Za teozofa Steinera Atlantida je bila tek duhovni predšasnik sadašnjeg sveta.

Kako je, pri tom skromnom interesu za izgubljeni svet, čak i instinktivnoj obojnosti, doživeo da ga sanja?

Sve je u tom snoviđenju potvrđivalo Luanino obaveštenje da je pred očima imao Atlantidu. Ljopredio je tlocrt metropole iz sna s onim što gaje dao Platon. Oba su bila sferična. Osnovna se graditeljska ideja sastojala od koncentričnih krugova u čijoj je sredini trebalo da stoji hram boga Posejdona.

Model grada bio je kosmički. Shemom zmije savijene u krug koja grize vlastiti rep izražavala se suština i vremena i onoga što se u njemu događa. Boje koje su se u njegovom snu neprestano menjale pominjale su se i u *Time ju*. Prizivajući ga, shvatio je da grad uistini »blista kao vatra«, jer u sebi, pored zlata, ima dragocenog. dosad nedeštrovanog metala što ga je Platon nazvao — opei/a^KOI;., *oreihalkos*. Kristalna prozirnost zidova, međutim, bila je tom opisu nepodudarna sve dok se nije setio afere Schliemann.

Dr Paul Schliemann, unuk pronalazača Troje, tvrdio je da je, uz pomoć dedinih zabeležaka, otkrio tajnu Atlantide.

Pozivao se. između ostalog, na medaljon koji je feničanskim pismenima kazivao da je »*pravljen u Hramu prozirnih zidova*«. Zidovi u gradu njegovog sna takode su bili prozirni. Dr Paul Schliemann, na žalost, dokaze nikad nije objavio. Objašnjenje da ih nije ni imao, kome se javnost, i naučna i građanska, priklonila, najlakše je i najprirodnije, ali da li je istinito? Čovek bi s isto toliko prava smeo da se pita zašto je Platon *Kritiju* prekinuo usred opisa propasti Atlantide? Da u oba slučaja u pitanju nije bio — tabu? Zabrana koja nas i danas sprečava da saznamo istinu o Eleusinskim misterijama?

Atlantidani koje je u snu sretao — a njemu se činilo da je i sam njima pripadao, da je Atlantidanin — nisu ličili na današnje ljude. Tvrdnja sveštenika iz Saisa da je to bila »*najplemenitija rasa koja je ikad Uvela*« dobila je u snu potvrdu, ako se neobičnom, gotovo nematerijalnom izgledu doda i ona osobina koja kao da se u Platonovim spisima podrazumeva, iako se o njoj direktno ne govori: duhovnost i nepodložnost fizičkim zakonima. Atlantidani njegovog sna nisu po tlu išli nego su *nad* njim strujali, isto onako kako je utvara Johna Hovvlanda dolebdela do »Mayflowera«.

Više od svega zaprepastila ga je figura Vodolije na trgu.

Ličila je na Indijanca iz jednog od njegovih priviđenja koji je na vatru, upaljenu u pesku Cape Coda, iz krčaga izlivaovodu. Figura je rasla sve dok nije zaklonila sunce, a onda je na Atlantidu izlila svoj krčag. Zar to nije bio — potop? Zar voda nije Posejdonov elemenat, a lik Vodolije lik morskog boga? Atlantidanski je svet propao od Vodolije, možda i u njegovom astrološkom znaku? Znak Vodolije koji dolazi nebom da vlada idućih hiljadu godina, ali da ovog puta. umesto potopa, ljudima donese večni mir i sreću.

Pred Johnom Aldenom, u zamračenoj sobi, redali su se prizori iz života pretka Aldena. Ne samo da je video sve stoje i ovaj za svog života video, čuo što i on. nego je to u pravom smislu reci *doživeo*. Osetio je svaku njegovu emociju kao svoju, svaku misao kao svoju misao. Te noći *bio je on*, John Alden koji se 1620. iskrcao na novi kontinent da nade novu nadu, a 1687. našao staru smrt. Mnogi prizori i doživljaji nisu ga interesovali, naročito oni koji su prethodili iseljenju u Ameriku. Osim jednog jedinog. Iz njega je doznao da Alden nije preko okeana otišao

svojevoljno, nego je odaslat. Ugovor o najmu bio je maska za već donetu odluku da u Americi ostane, uhodi Crkvu hodočasnika i izveštaje o njima šalje naredbodavcima u London. Alden je, u stvari, bio što i on, neka vrsta policajca. Specijalnog tajnog agenta. Osetio je prema njemu još veću simpatiju i još veću ogorčenost prema Howlandovima koji su ga ubili. Pogotovu stoje u ljubaznosti Johna Hovvlanda naslutio pre nameru i plan nego neku drugarsku spontanost. I to naslutio dvostruko. Kao Alden iz XVII veka koji to doživljava, i kao njegov potomak, Alden iz XX veka, koji to posmatra i analizira.

Privuklo mu je pažnju i neverovatno spašavanje Johna Hovvlanda iz voda Cape Coda, jer je korespondiralo sa sličnim u vodama jezera Marion. Stajao je u telu i duhu Johna Aldena na palubi »Mayflowera«, čvrsto se držeći za ogradu da ga bura ne odnese. Video je kako je Hovvland potonuo i kako se iz vode nezadavljen vratio. Govora nije moglo biti daje do lađe doplivao držeći se za otkaćeno uže. Hodao je po talasima. Drugi događaj zbio se na Standishovoj ekspediciji po Cape Codu, s koje je poneo drukčije uspomene, druga iskustva nego ijedan od ostalih učesnika, uključivši i Hovvlanda. Brižljivo je pro-verio zaključke pretka i našao ih ispravnim.

Na dan 15. decembra, uoči prelaska s Cape Coda na teritoriju budućeg Nevv Plvmoutha. nebo se oko ponoći osušilo, kiša presta da razbija vazduh, a vetar stade, ostavljajući oko punog meseca kolute tavnih, nepomičnih oblaka. Probudio se. Da li ga je prenula tišina, prva od napuštanja Engleske, ili predosećanje, nije znao. Iscrpljen pripremama za sutrašnju plovidbu, logor je spavao. Zemlja je upijala lunarni sjaj, prodirući u zaustavljene vode zatona i pretvarajući ih u predeo preko kojeg je izgledalo da se može gaziti. Senke su mirovale u dnu ukočenog drveća. Pesak duna svetleo je kao da gori.

Taknut iznenadnom hladnoćom, uspravi se na ležaju i obazre. U dubini hrastove šume, na čijoj su ivici biva-kovali. tinjao je bled sjaj. Nije poticao od mesečine. Blesnuo bi i tamneo naizmenično kao signalni fenjer kojim se sporazumevaju moreplovci. Izvuče se iz ležaja i stegnuta srca pode prema plamenom znaku. Prođe kroz razredeno drveće, stapajući se sa tminom između stabala, i primače se sjaju. Usred šume, na čistini raskrštenoj gromovima, gorela je lomača. Oko nje je stajalo sedmoro ljudi, šest starosta Crkve hodočasnika, i sedmi, John Hovvland, u crnm pelerinama i pod crnim šeširima visokog tuljca, držalo se za ruke i tiho, u pobožnom prizivanju, izgovaralo reci nepoznatog jezika, obrazujući telima zatvoren prsten, u čijem je središtu sed i potpuno nag crvenokožac, iz zemljanog ćupa, stegnutog pod pazuhom, na plamen izlivaio mlazeve vode. Vatra se postepeno gasila a hodočasničko kolo nestajalo u tmini.

Prizor ga je silno potresao jer se u njega potpuno bio uživeo. Osetio je strah svoga pretka, njegovo kolebanje, nadmoć dužnosti u njemu, pa i ličnu radoznalost koja ga je vukla. S njim se pitao šta taj prizor znači. Ali nije s njim odgovarao da ne zna. Jer, on je znao. Ne. doduše, samo značenje prizora, očevidno ritualnog, nego ko su ta stvorenja koja u njemu učestvuju.

Preko, u New Plvmouthu, pratio je Aldenova nastojanja da razjasni misteriju. Alden je, tada i sam član Crkve hodočasnika, shvatio da je ona tek maska za veru u nešto drugo, strano, opasno za njegov svet. Nije pri tome u vidu imao popularne razloge netrpeljivosti zvanične Anglikanske crkve prema puritancima. Osećao je u svemu nešto mnogo strasnije. Nešto — izvan ovog sveta. Ali dokaza koje bi u

London poslao, nije imao. Dobio ih je tek pred sam kraj života, dobio ih je samo da mu oni taj život, s glavom zajedno, uzmu. garnizonskih vojnika koji je. nad tri lesa. zvučno nazvan »*bostonskim masakrom*«. Godine 1773. lord North se opet bavi tim prokletim čajem. Engleska vlada poslednji put donosi zakon koji se tiče i Amerike. Na dane 14. i 19. aprila 1775, kod Concorda i Lexingtona u Massachu-settsu. bije se između engleske regularne armije i građanske milicije prva bitka američkog rata za nezavisnost. A već 2. jula 1776. američki Kongres u Philadelphiji proglašava nezavisnost slavnim recima: »*Ove Ujedinjene Kolonije su, i imaju pravo tlu budu, slobodne i nezavisne države.*« Sve je zvučalo jasno i prirodno. Jedino što nije bilo istinito. Sada je to znao. U pitanju je bila zavera pripremana još davno, kojoj je iseljavanje u Ameriku Crkve hodočasnika bio samo deo. U njoj su s obe strane Atlantika učestvovala *ista biću*, i njome je vladala ista zločinačka ideja.

John Alden je. onaj iz 1687. dok mu vid nije oduzela demonska magija neprijatelja, u Bostonu, obavljajući svoju misiju, došao u priliku da. ni od koga neopažen. prisustvuje tajnom skupu, održanom u bogomolji mesne puritanske kongregacije. Video je tu ugledne koloniste, čak i one koji se javno nisu trpeli, tadašnjeg guvernera Massachusettsa. neke članove magistrata, pastore i staroste Crkve hodočasnika, imućne trgovce i oficire građanske milicije. Ali. a to ga je zbunjivalo, ravnopravno s prvim u besedama i odlučivanju, poslednje bednike kolonije — farmere, sitne zanatlije, ribare, pa i Indijance. Među njima su bili John Hovvland i njegova žena Eliza-belh, rođena Tillev. Na tom skupu, sto godina pre zvaničnog datuma, doneta je odluka o ratu za američku nezavisnost. Jasno se videlo da su pripadnici familija sa »Mayflowera« s tom idejom u kolonije i došle. Prisutni su bili svesni teškoća. Većina iseljenika nije mislila kao oni. Lojalističke predrasude se nisu mogle savladati bez pomoći »*braće ispreku*<>. Alden iz 1988. godine, kao i onaj iz 1687. mislili su da je reč o evropskim puritanci-ma. o tome da se i oni u Ameriku iselev i tako pojačaju težnju za nezavisnošću, krajnje neverovatnu za ono do-

ba. Pokazalo se da se misli na one kojima je, u načelu, do takve nezavisnosti najmanje smelo da bude, da se misli na neke pripadnike britanskog establišmenta, pa čak i vlade. Ta »*braću ispreku*« morala su da hotimičnim glupostima englesku kolonijalnu politiku odvedu putem na kome će otpor iseljenika postati neizbežan.

1 najednom, Alden je, ovaj iz 1988. godine, ćelu istoriju američkog rata za nezavisnost video u drugom svetlu. Grenvilleovi porezi iz 1764. godine, fitilj revolucije, nisu više bile politička zabluda, greška u rasuđivanju, čak i glupost proistekla iz imperijalne arogancije, nego deo plana, programa, dogovorenog cilja. Grenville je bio izdajnik. Ne samo Engleske. Bio je izdajnik čele jedne civilizacije. A možda, mislio je, ni taj George 111 nije bio lud, kako se govorilo. Možda je i on bio izdajnik? Kralj koji je potajno pripadao Crkvi hodočasnika, a kroz nju neprijateljima svog naroda?

Još jedan dokaz našao je Alden iz 1687. godine u završnom prizoru skupa. Svi su se učesnici uhvatili za ruke i, pojući na nepoznatom jeziku, pokrenuli kolo oko golog, prljavog Indijanca koji je na pod izlivaio krčag vode. Poslednji je dobio na samom kraju. Učesnici skupa nisu kućama otišli peške, na konjima ili kolima.

Svi su kroz noć bez mesečine odleteli, jašući na metlama. Potom je John Alden, onaj iz 1687. godine, dok je još pisao izveštaj Londonu, napravio grešku. Ne mogavši da se uzdrži, dao je na znanje prijatelju Howlandu da mu je njegov savez sa silama naličja poznat. Bilo je to vreme kada se Đavo u grofoviji Essex tek pojavio, ali je strah u srcima ljudi već zauzeo mesto koje će dovesti do salem-skih procesa vešticama. Idućeg jutra probudio se gotovo šlep. Znao je da odmah mora delovati. Srećom, pismo za London je bio završio i sad je samo morao čekati na prvu lađu za Englesku. Ostalo je da i ovde nešto učini. U optužbu za neki savez protiv Engleske, pogotovu daje u njemu guverner kolonije koji je predstavlja, niko ne bi poverovao. U čarobnjake i veštice poverovaće svako. To će biti njegovo oružje. A prvi cilj — John Howland. Iste večeri, po kiši, ovaj ga je posetio. Sedeo je za stolom i čekao da mu Priscilla prinese kašu od ječma. Ona je verovala da je njegovo slepilo privremeno. On je znao da nije, da za njega ima da zahvali Howlandu. Čuo je ženu kako otvara vrata i razgovara s njim. Pozvala ga je da sedne i ponudila da sa njima jede. Odbio je. Video ga je kao tamniju senku na svetloj koja je prekrila čelu sobu. Druge su senke pripadale ženi, ormanu, stolu, stolicama, peci i škrinji. Priscilla je savetovala Hovvlanda da zbog Indijanaca ne izlazi noću. On je dobio dvosmisleni primedbu o tome kako se John ne plaši Indijanaca.

— Njemu neće ništa — rekao je.

Priscilla je shvatila da žele da ostanu sami. Raspitala se za Hovvlandovu Elizabethu i povukla se u spavaću sobu.

— Zašto si došao, Johne Hovvlande? — pitao je kad su sami ostali.

— Ti to znaš, Johne Aldene.

— Ako si ovde zbog onog zbog čega ja mislim da jesi. nisi se po ovom vremenu morao mučiti.

— Hteo sam da razgovaramo, Johne.

— Nemamo o čemu — rekao je grubo.

— Ja mislim da imamo. Znaš li koliko se poznajemo?

— Upoznali smo se u starom Plvmouthu pre ukrcavanja na »Mayilower«. Mislim da je bio jun kao sada. Pratio si Johna Carvera kad je sa mnom pregovarao o najmu. Samo što onda nismo razgovarali.

John Alden je — ovaj Alden iz 1988. godine i to vidio — prizvao sliku plavokosog mladog čoveka zlatnih očiju koji je za razgovora s njegovim gospodarem Carverom cutke iza njega stajao.

— Prvi put smo progovorili na palubi »Mayflowera« za vreme bure u kojoj si se davio.

John Alden se secio reci koje je Hovvlandu uputio. Rekao mu je: »Za ime sveta, kako si to učinio?« ili tako nešto.

— Tvrdiš li još uvek da te je spasio otkačeno uže. Johne Hovvlande?

— Ti znaš da tvrdim.

— Ali kad smo izašli da ga uvezemo, našli smo ga na mestu. Bilo je smotano oko glavnog jarbola. Spasao te je Satana kome i danas služiš, Johne Hovvlande! — udario je šakom o sto. — I ti i tvoja Elizabeth! Kome je pripadao i pokojni guverner Carver. I sve vaše staroste, Johne Hovvlande! Čela ta prokleta i nečastiva Crkva hodočasnika!

— Ti znaš šta ta optužba znači posle suđenja Natha-nielu i Rebeci Greensmith?

— Vešanje.

— A ja sam te na Cape Codu jedini prihvatio. Ja sam za tebe garantovao kad se postavilo pitanje da li da ti se dozvoli da nam se pridружиš u potpisivanju povelje.

Godinama sam se pitao zašto si to učinio. Sad znam. Bojao si se da nešto slutim i da cu o tome pričati kad se vratim u Englesku, kako je prema ugovoru o najmu trebalo. Pošto-poto si hteo da me zadržiš. Trebalo je da postanem kolonista. Potpisivanje povelje bio je jedini način.

— Nemaš dokaza.

Kroz Aldenovu glavu proleteli su uglednici Crkve hodočasnika na metlama. Prizor je bio smešan ali se ni jedan od Aldena, ni živi ni mrtvi, nije nasmijao.

— Jedne noći na Cape Codu video sam tebe. vaše staroste i jednog Indijanca oko vatre. Indijanac je na nju iz krčaga izlivao vodu. Kad se vatra ugasila, nestali ste. Znaš li koji je dan bio. Johne Hovvlande? Bila je subota. *Sabat*. Kad sam se vratio u logor, svi su spavali, ali vas tamo nije bilo. Kuda ste otišli, Johne Hovvlande? Znaš li kako se zvao Indijanac sa krčagom? Powhnatan, Johne Hovvlande. On je bio poglavica virginijjskih plemena. Šta je on tražio na teritoriji Alguoquina? Šta je tražio na Cape Codu u vreme našeg iskrcavanja? Kako je znao da ce baš tada »Mayflower« doploviti? Možeš li mi na sve to odgovoriti. Johne Hovvlande? ... Tada nisam imao dokaza. Nisam znao šta sve to znači. Mislio sam da je i to neki hodočasnički obred. Sad dokaze imam. Sad znam čiji je — Šta ceš uraditi?

— Sutra sa dokazima idem u Boston. Ugašenim očima *onog* Aldena *ovaj* je video kako se svetlija Hovvlandova senka na tamnoj senci pozadine pomerila. Korake nije čuo.

— Ti nisi čovek, Johne Aldene! Njegov se predak nasmešio i odgovorio:

— I nisam, Johne Hovvlande. Ti jesi. I zato umireš. Ali u tom trenutku umro je on, njegov predak. Nije video ruku koja je udarac zadala, ni oružje kojim je zadat, niti je osetio bol. Misao se jednostavno prekinula. Ništa od toga nije video ni ora/Alden. jer mogao je videti samo ono što *onaj* vidi. I osetiti što onaj oseca. A to bese neizmeran strah.

GLAVA ČETRNAESTA SVETI OBRED TERAFIMA

»Doći će vreme kad će se lanci akcenta razvezati. dno će ležati otvoreno, drugi će Ti is pokazali nov .sve/ / Tuki više neće bili po.slednja zemlja.«

Sencka: *Mede/a*, II čin David Turner, pomoćnik direktora F.B.I., spustio je na sto izveštaj, svežanj hartije u crnoj foliji s upadljivim crvenim naslovom »*Strogo poverljivo*« i zagledao se u Johna Aldena koji je sedeo preko puta, miran, sabran, spreman na beskrajna dopunska objašnjenja. Ovog puta nisu bila potrebna. Turner je bio voštano bleđ. Dok je palio cigaretu, ruke su mu drhtale.

— Ko zna za ovo?

— Osim mene i sada vas, niko.

Činilo mu se da je njegov sagovornik odahnuo.

— Vi shvatate šta vaše otkriće znači?

— U punoj meri, gospodine.

— Šta može da znači za Ameriku?

— Za ceo svet, gospodine.

Prevario se u Turneru. Verovao je da na njegovu istragu ne gleda dobro, da joj se protivi, možda je i ometa. Bilo je to i moguće dok se istraga bavila ubistvi-ma. Luđačkim ili ritualnim, svejedno. Carver mu je bio rođak. Neverica, hranjena samozaštitnim instinktom, prirodna je reakcija. Sada, kada se iz izveštaja uverio o čemu je u »*aferi odsečenih glava*« reč. ko je taj John Carver. svakog je otpora

nestalo. Mogao je kazati da je Turner strašnu istinu primio pribranije nego što je očekivao. Na mogućnost »Sataninog« povratka iz »ognjenog jezera« u koje je bačen ukazivali su njihovi tajni priručnici i izvesni demonolozi F.B.I., ali u to niko ozbiljno, pa ni sami autori, nije verovao. Turner, izgleda, jeste.

— Pretpostavljam da ćete odmah obavestiti Predsed-nika? Službeni put vodio je preko direktora Federalnog istražnog biroa, ali je Joseph Čarter pre dva dana prebačen u washingtonsku bolnicu, s izlivom krvi u mozak, i u ovom času ga na operacionom stolu oslobađaju pritiska smrtonosnog podliva.

— Naravno — rekao je Turner i mašio se crvenog telefona za direktnu vezu sa šefom države.

Dopadala mu se Turnerova odlučnost. I njegovo munjevito shvatanje krajnje ozbiljnosti u kojoj se zemlja našla. Zemlja, a možda i svet.

Turner je podigao slušalicu, potom je spustio.

— Da li vi poznajete predsednika, Aldene?

— Ne poznajem, gospodine — odgovorio je.

— Nemojte me shvatiti pogrešno, ovo nije neležljivost, ovo je prosto opštepoznato. Predsednički izbori su relativno blizu. Rezultati u proteklom mandatu nisu bili blistavi. Porast spoljnog deficita, pad dolara, nezaposlenost, opadanje produkcije, gotovo bi se reklo i recesija, nije nešto što lepo izgleda na izbornim proglasima. To će lepo izgledati na proglasima opozicije. Pa ipak. Reagan ima i uspehe, naročito na spoljopolitičkom planu. Odnosi sa Rusima nikad nisu bili bolji. Sporazum o delimič-nom nuklearnom razoružanju konačno je na vidiku.

Alden ga je slušao začuđeno, pogotovu što taj sporazum niko ozbiljno nije želeo. I što mu se činilo da predavanje o američkoj tekućoj politici nije na mestu kada je njegovim izveštajem svaka politika, ispravna i pogrešna, podjednako ugrožena.

— Njegovi su izgledi u najboljem slučaju pola-pola.

— Ne razumem u kakvoj je to vezi s mojim izveštajem?

— Ni u kakvoj, ali može biti. Šta mislite, ko bi u njegovom položaju voleo da ga stave u još gori, još neizvesniji položaj, da ga prinude da donosi odluke koje *ovakav* izveštaj zahteva, a da ne bude stopostotno siguran u njihovu opravdanost?

— Nemoguće je ne biti, gospodine — rekao je odlučno. — Dokazi su apsolutni!

— Za vas i za mene. Aldene. Mi nismo političari. Mi smo tehničari vlasti. Reagan je nesiguran čovjek, i još pod pritiskom neizvesnih izbora. Njemu će trebati i poslednji dokaz koji vašem izveštaju nedostaje. Ako mu ga odmah ne damo, samo ćemo gubiti vreme.

Shvatio je opravdanost Turnerovog oklevanja. Pomoćnik direktora F.B.I. nije samo odlučan. I mudar je.

— Misлите na *lobotomiju*!

— Dabome.

— Ali, vama je svakako poznato da je samo jedan na hiljadu operisanih preživljava?

— A zar je vama stalo do toga da C a iver. odnosno Hovvland, preživi?

— Naravno da nije!

— Onda primedbi ne vidim svrhe.

— Potrebno je ovlašćenje porodice.

— Ja ću ga pribaviti.

— I bolnica gde će se operacija izvesti.

— Imam upravo ono što nam treba.

Turner je zaista bio od velike pomoći. Bio mu je iskreno zahvalan. To mu je, ustajuci, i rekao.

— Mi vama treba da budemo zahvalni, Aldene. Da stvar niste na vreme otkrili, ko zna šta bi sa svima nama bilo.

Na vratima ga je upitao, ne krijući da se oseca neugodno:

— A šta je sa Johnovom sestrom Lucillom?

Bila je to njegova žena. Turner ih je svakako zamišljao u krevetu i zagrljaju. Sa zebnjom je očekivao odgovor. Dobro se pokazao. Zaslužio je da ga umiri, u veri da ne spava s monstroom, nego s normalnim bićem.

— Ona je u redu — rekao je smejući se. — Ona je Carver. nije Hovvland.

Probudio se u beloj sobi, obloženoj aseptičnim porculanskim pločicama koje su blistale pod udarom jakih reflektora s tavanice. Ležao je kašima privezan uz pokretni bolnički ležaj, do grla pokriven belim pokrivačem koji je ocrtao njegovo ispruženo telo. U nozdrvama je osećao neugodan miris medikamenata i dezinfekcionih sredstava.

Alden je otišao na službeni put, čiju je svrhu naslućivao.

Njega su ponovo drogirali. Ovaj put nisu upotre-bili *scupolcimyn* nego neku hipnotičku drogu. Očekivao je da se opet nade u Atlantisu. Ali. nije. Vodolija je iscrpao svoj krčag. Talasi su prekrili kristalne građevine i podavili njegove alfijski nežne stanovnike.

Rođen je u znaku *tog* Vodolije. Da li to nešto znači? Da li znači nešto činjenica da se sve doskora držalo kako su svi zodijački znaci haldejskog porekla? Sada se misli da su samo Bik i Rak iz Vavilona, da su Ovan, Lav i Blizanci preneti iz Egipta, a Kornjača daje dopuzala čak iz Grčke. Za sve se zodijačke znake znalo odakle su. Samo je Vodolija ostao bez porekla. Da li je moguće da on pripada Atlantidi, ako je ova, naravno, postojala? Ako Aristotel nije u pravu kad je. misleći na svoga učitelja Platona, rekao kako je nju »*uništio onaj koji ju je izmislio*«. Era Ribe je prestajala i približavalo se zlatno doba Aquariusa. Da li to nešto znači? U svakom slučaju, nije sanjao Atlantidu. Sanjao je druge snove, potekle iz sveta koji je mrzeo.

U sobu je ušao Alden u pratnji lekara u zelenom hirurškom mantilu, s maskom preko lica.

— Kako se osećate? — upitao je lekar profesionalno uljudno. Glas mu je bio prigušen tkaninom.

— Kako mislite da se osećam? — pitao je besno.

— Imate li bolove u glavi?

— Posle svih tih droga, naravno da ih imam.

— Uskoro ih nećeš imati — rekao je Alden zlobno.

Zatvorio je oči. Nije više mogao ni da ih gleda. Aldena naročito. Lekar nije emitovao ništa strano, tuđe. Valjda, mislio je. što je umotan kao mumija. Ali su emisije Aldenovog prisustva bile nesnosne.

— Gospodin Alden ima pravo — rekao je lekar. — Uskoro ćemo vas osloboditi bolova.

— Kako?

— Jednom malom hirurškom intervencijom

— Kakvom intervencijom? - hteo je da ustane, ali su ga veze držale uz ležaj.

— Nema razloga za zabrinutost. Ništa ozbiljnije od vađenja slepog creva.

— S tom razlikom što je u pitanju glava — dodao je Alden.

— Ja pokušavam pacijenta da smirim. Aldene! — rekao je lekar nervozno.

— A ja hoću, doktore, da se oseca kao što su se osećali drugi dok su im pravljene te male hirurške operacije na glavi. Možete izaći ako vam se ne sviđa.

Lekar je ljutito izašao.
— Ja nisam pristao ni na kakvu operaciju, Aldene!
— Nije ni potrebno. Ti si lud. Sam si mi priznao.
— Čak i u tom slučaju, neophodan je pristanak porodice.
— Dala ga je.
— To je nemoguće!
— Znaš li ko se za to postarao?
— Ko? — Dopuštenje je mogla dati samo Marjorie.
— David Turner.
— On na tako nešto nema pravo!
— Ja i nisam rekao da je on dao dozvolu. Rekao sam da se za njega postarao.
David! Dobri, stari David! David koga je voleo. Samo njega od cele proklete porodice. Zar je moguće da ga je instinkt tako prevario?
— A ko je dozvolu dao?
— Tvoja žena Marjorie, razume se.
Marjorie! Nije ga to začudilo ni povredilo. Nikad je nije voleo. To nije bio ljudski brak između Marjorie i njega, nego poslovni ugovor između očeva nacije, Carve-ra i Allertona. Da bi budući predsednik Sjedinjenih Država bio prvi koji je zaista potekao s palube »Mavflo-vvera«. Jer ni sadašnji VVarren nije autentični »hodočasnik«. Ima samo ime potpisnika *Povelje*. Bazični se običaji nisu za hiljadu godina takozvanog napretka pro-menili. Kupoprodaja je i dalje bila najčešći ljudski odnos
Ona je to znala, čemu je njihov brak služio i staje prema njoj osećao.
Trebalo je da pita šta ce s njegovom glavom raditi. Nije pitao. I to je znao. Izvršice lobotomiju. Sada je bio lud. Verovatno je i bio. Posle toga ce, ako preživi, biti zdrav. Ali bogalj.
Biljka u obliku čoveka. Neće više biti *izuzet* od sveta, ali ni *izuzetan*. Postace što i svi nad kojima lobotomija nikad nije izvršena i koji su to postali prirodnim putem. Lobotomijom koju je nad njima izvršila civilizacija. Dug istorijski razvitak prema zvezdama. *per aspera ad astra*. Biljke od rođenja.
Biljke uzgojene pedagoškim oblikovanjem od strane ukupne sume ljudskih zablude. Biološki automati u svojoj automatizovanoj civilizaciji. S tačno predviđenim procesom razmene materija i programom razmene misli. S uvek istim pokretima kojima se uzima čaša sa stola ili grli žena. S urođenim ograničenjima koja se ne prepoznaju, nego prihvataju kao neizmenljiva priroda. Nestace priviđenja kojih se plašio, a sada za njima žali. Moći u koje nije verovao, a sada mu trebaju. Zlatookih ljudi koji izlaze iz pene talasa i po njima gredu. Vrata koja se tope pod pogledom i strasnom željom. Nestace i prozračne palate Atlantide nad kojima božanski Vodolija izliva vode kazne i zaborava.
— Hoćete li mi nešto reci, Aldene?
— Ako mogu.
— Vi ste policajac? —• Neka vrsta.
— Razumem i vaše visoko osećanje dužnosti i vašu netrpeljivost prema zločinu, ali nema li, kad sam ja u pitanju, u svemu tome i nečeg ličnog?
Alden je cutao.
Ispričacu vam jednu priču —najzad reče. — Godine 1692, u Bostonu, tada grofoviji Sut'tolk, živio je moreplovac...
— George Alden?
— Da. Sin Aldena za koga se kaže da je umro 1687. godine, mada bih ja za njegovu smrt upotrebio drugi izraz.
— Ne možete mi o tome ništa novo reci. Ja sam o tome pisao knjigu.

— Možda će priča kod mene malo drukčije izgledati, Howlande. Optužili su ga da je vidan u društvu veštica, čije je gonjenje, kao što znate, u Novoj Engleskoj tada bilo u najvećem zamahu. Na zahtev magistrata iz Sale-ma. te godine, 28. maja, doveden je iz Bostona u Salem na ispitivanje. Za vreme procedure, opsednute devojčice i devojke dobile su svoje uobičajene napade. Sudije Ced-ney, Havvthorne i Corvvin su ih pitali ko ih muči. One su pokazale na izvesnog kapetana Hilla koji je stajao u publici. *Od*, njegov astralni dvojnik, navodno, izlazio je iz njega, nevidljiv za sudnicu, i maltretirao decu. Tada se desilo nešto čudno, što nikada ni ranije ni kasnije na takvim saslušanjima nije zabeleženo. George Alden je prihvatio jednu od devojaka, sprečivši je da padne na pod. Umesto da mu za to bude zahvalna, ona ga je optužila kako je upravo on muči. Druge opsednute to su potvrdile. Na Hilla se sasvim zaboravilo. Da li vam to nešto ne govori?
— Te su devojke često menjale iskaze.
— Ali, nikad tako.
— U redu. Šta vama govori?
— Da ih je neko naučio koga da optuže. Najpre su optužile Hilla, a onda su videle da su pogrešile i da to nije čovek kojeg je trebalo upropastiti. Aldenova nesmotrena ljubaznost im je dala dobar povod da promene iskaz. Izveli su ga na ulicu, ispeli na postolje, oko njega je napravljen krug i devojke su, igrajući oko njega kolo — kolo, Howlande, da li vam i to nešto ne govori? —vikale: »Evo, ovde stoji Alden, koji prodaje barut Indijancima, leži sa indijanskom skvo i ima indijansko dete.« Aldenu je zatim oduzet njegov mač a on uhapšen U međuvremenu, onaj koji je s Indijancima šurovao, živio s Indijankom i s njom imao dete, bio je kapetan Hili. Da li vam i to nešto ne govori?
— Šta bi mi govorilo?
— U najmanju ruku, da je sve to bila mučka zavera protivu Aldena.— I to se dešavalo — rekao je. — Nesavesni ljudi koristili su paniku da svedu stare račune. Istoričari tvrde da je omraza bila razlog što je Ann Putnam za magiju optužila sestre Rebeccu Nurse i Šarah Cloys. Uloga pastora Parrisa takode nikad nije rasvetljena, ali je vrlo verovatno da je i ona bila mračna. U slučaju vašeg Aldena, međutim, omraza je neubedljiva. Vec na prvom saslušanju sudija Hawthorne je pitao tužiteljke poznaju li Aldena. Odgovorile su da ga ne poznaju, da ga nikada u životu nisu videle. On nikad nije imao nikakve veze sa Salem Villageom. Zašto bi optužba odande poticala, ma kakvi da su joj razlozi?
— Zato što se u svesti ljudi Salem izjednačio s demonskim naseljem, što je većina veštica u njemu živela i saslušanja se vec uveliko vršila, pa je bilo lakše na jednom od njih usput likvidirati i Aldena, nego zbog njega na nekom drugom, za njegovu biografiju prirodnijem mestu, otvarati nov proces.
— Uostalom, George nije osuđen.
— Nije. Izbegao je vešanje samo zato što je pobjegao iz Bostona.
— Tada je bilo mnogo lažnih optužbi. Ljudi su u svemu videli đavola.
— Za one koji su ga optužili, George je i bio đavo. Opasniji od pravog.
— Šta hoćete time da kažete?
— Ono što tvoju priču o Aldenu razlikuje od moje, Howlande. George je, naime, došao do jednog pisma koje je, pre nego stoje ubijen, pisao njegov rođak John, bivši

drvodjelja sa »Mayflowera«. Znaš li kome je to nikad neposlano pismo bilo upućeno?

— Ne znam ni da je postojalo.

— Jednoj uticajnoj ličnosti iz Ministarstva za kolonije u Londonu. A znaš li šta je u njemu pisalo? Pisalo je nešto zbog čega je George morao da bude uklonjen. Zbog čega je odsečena glava Johnu Aldenu? A znaš li ko je to uradio?

Znao je. On je to uradio, uradio je u jednom snu.

— Tvoj predak, John Hovvland.

— I zato sve ovo sa mnom radite?

— Ne. Zato uživam u tome što ovo s tobom radim. A radim jer mi je to dužnost.

— Šta je u tom pismu pisalo?

— Da su se u Novoj Engleskoj opet pojavili *ljudi*.

— Šta je time hteo da kaže? Naravno da su bili ljudi.

— Obojica znamo štaje on time hteo da kaže Londonu. Meni je rekao i nešto više. Da ste se pojavili još pre 1600. godine, samo mi to nismo primjećivali. Bili smo suviše sigurni u sebe, u svoju nadmoć, u prednosti koju smo svojom istorijom i civilizacijom planeti obezbeđivali. A vi ste, jamačno, u Ameriku došli »Mayflowe-rom« i krili se pod imenom puritanaca Crkve hodočasnika. Mislilo se da vas ima još možda samo u Americi. Aziji, Africi, u razbacanim skupinama koje se mogu lako uništiti pod maskom kolonizacije, građanskog rata, lokalnog pogroma ili redovnim policijskim racijama. A vas je bilo i u Evropi.

— Koga je bilo?

— Ljudi.

— Kakvih ljudi? O kakvim to ljudima govorite. Al-dene?

— Prvim, Hovvlande. Ljudima kao ti. *Neuspelim ljudima*. Atlantidanima!

Ušao je lekar. u pratnji dvaju bolničara. Svi su bili pod maskama.

— Trebaju vas u holu. Aldene — rekao je lekar.

— Ko?

— F.B.I. Izvesni David Turner.

Alden je izašao. John Carver (Howland) je mislio da će lekar s bolničarima ostati, da su po njega došli. Ali. i oni su izašli s agentom.

Do sada je s pravom, premda nerado, držao da je lud samo on. Sada mu se činilo daje lud i Alden. U stvari, da je samo Alden lud. Da je pao u šake bandi luđaka, koja, poput njegovog brata Jamesa, ali s druge, obrnute strane, oosmatra svet i uobrazava sebi da je okužen *limliimi*. štopodrazumeva da sebe ljudima ne smatraju. Da su, upr-kos liku, s one strane čovečnosti i daje lik maska iza koje se krije nešto duboko antiljudsko. Oba su se ludila na neki način podudarala. Kao da po patološkom sadržaju predstavljaju lice i naličje iste bolesti, iste iluzije, u kojoj zauzimaju suprotne, zavađene pozicije. Jer, u protivnom, ako je u pravu A.uui, u pravu je morao biti i James. Svet bi se taca zaista nalazio u rukama — neprijatelja ljudi.

Johne!

Lutrna!

Glas devojke bio je tih, jedva čujan. - *Razgovarao si s Aldenom. Misao ti je bila koncert tri-sana na njega. Nisam mogla da je probijeni.*

Čula si razgovor.'

Da.

Onda znaš za operaciju.' Osetio je snažnu emisiju tuge, očajanja, beznađežnosti.

Plačeš, Luana.'

Ti to možeš da osetiš.'

O, da.

Tvoje moći postaju sve jače. Uskoro ćeš moći i da me vidiš. Kao što ja vidim tebe.

Ne veru/em da ću imati vremena. Glas je opet emitovao zbunjenost.

Ne znam kako se to dogodilo. Nismo uspeli. Joline...

Učinili ste što ste mogli... Ako preživim lobotomiju, biću, naravno, drugi čovek, ali ću još mek moći da vidim kao do sada. Moći ću da te pronađem, Luana, da te vidim.

Nećeš moći, Jolme.

Neću se ničeg sećati.'

O, sećaćeš se, samo ti to više ništa neće značiti.

Zašto?'

Zato što nećeš biti samo drukčiji čovek. Nećeš više biti čovek. Atlantidanin.'

Da, Jolme.

- *Alden je govorio istinu.'* Koliko je on zna.

U svakom slučaju, moje moći otuda potiču.' Da, Johnne, iz Atlantisa.

- */ ja ih još uvek imam.'* Da.

Onda ih treba na nešto vredno utrošiti.

- *Pokušaj da raskineš veze. Ja ću ti pomoći.*

- *Svakog trenutka doći će po mene, Luana...*

- *Pokušaj, Johnne!*

- *Oni su u hodniku. Ubij ih! Ti to možeš!*

Ali ja to neću! Neću da ubijam!

Johne, ti ne razumeš. To nije uhistvo! To je kao kad...

Ne mogu!

Raskini veze, Johnne! Želi da budeš slobodan! Želi kao da ti je to poslednja želja!

Koncentrisao se na želju. Pretvorio se u želju. Nije bio ništa do te želje.

Johne, šta to radiš.' Tvoji kaiši ne popuštaju.'

Ja to i ne želim, Luana. Želim da vidim tebe!

Za ime boga, Johnne!

Svetli, keramički, aseptični zidovi su tamneli. Bolnička prostorija se gubila u nadirucim oblicima udaljene realnosti. Kroz zidove se probijalo svetlucanje vode na suncu. Ukazala se silueta rimske tvrđave, četiri bele kule. sa podnožjem sakrivenim bedemima od teških kamenih kocki. Ispred Towera u Londonu, kroz čije su kapije ulazili turisti, nalazila se aleja duž koje su stari gvozdeni topovi upirali crne. gvozdene cevi prema Temzi. Jedan ratni brod s reljefom metalne olupine bio je ukotvljen preko puta. Usplahireno je lutao alejom. Na klupama su sedeli ljudi. Sunčali se, dremali, čitali novine, jeli sendviče. Osećali su da se nešio oko njih događa. Iz sna su se trzali. odlagali novine, prestajali da jedu. ali ništa nisu videli. S njim se nije događala teleplastika. Bio je uKao žabe krastače koje je mogao gaziti a da prema njima ne oseti nikakvo sažaljenje. Vodila ga je struja simpatije kakvu do sada nije iskusio, i dovela ga do klupe na kojoj je sedela usamljena žena. Imala je na sebi jednostavnu belu letnju haljinu. Niz kestenjasto lice. dalekih indijanskih crta. slivale su se suze. Vrata su se otvorila. Ušao je lekar u pratnji dvaju bolničara.

1 01 im le. Luana: I o/im te, Johnc!

Bolničari su ležaj izgurali u hodnik.

Hodnik je bio dug i vodio je u smrt.

Znao je da. ako i ostane živ. živ neće biti. Jer, ne biti Atlantidanin. značilo je biti - mrtav.

Alden nije očekivao Turnera. Trebalo je da pomoćniku direktora F.B.I. javi ishod operacije nad Hovvlandom čim bude jasan i pruži mu materijalni dokaz s kojim bi mogao da

izađe pred Roberta Varrena, predsednika Sjedinjenih Država. Pogotovu ga nije očekivao s grupom nepoznatih ljudi, neposvećenih u tajnu ponovne pojave Atlantidana. Stvar je krajnje ozbiljna. Aldene rekao je Turner. Hteo sam operaciji lično da prisustvujem.

— A ovi ko su?

— Specijalisti na tom području.

Medu njima je bio i starac duge bele kose u indijanskom odelu.

Vidim medu njima i jednog Indijanca.' Zašto vas to čudi?

— Vama je poznato da je /;///; medu Indijancima najviše i bilo.

Da su Indijanci upravo zato morali biti istrebljeni. Bilo ih je i tamo malo. možda jedan na hiljadu crvenokožaca. ali na onom nivou civilizacije nismo raspolagali odgovarajućim sredstvima, a ni vremenom, da ih

mo jednog po jednog. Morali smo ih uništiti sve. I naše zajednice s njihovima.

— Baš zato što ih je medu Indijancima toliko bilo,

Povvhnatan ih dobro poznaje.

Alden se trgao.

-- Nešto nije u redu? — upitao ga je Turner. — Povvhnatan

je ime indijanskog poglavice koji je iseljenike s

»Mayilowera« dočekao na Cape Codu.

— Povvhnatan je često ime medu njima.

— On zna o čemu je riječ.

-- U glavnim crtama svi to znaju.

Opet se uverio u Turnerove sposobnosti. Pomoćnik direktora F.B.I., očigledno, nije hteo ni trenutak da izgubi. Hteo je da NVarrenu ode ne samo sa obaveštenjem o Atlantidanima nego i s ekspertima za njihovo uništenje.

— Oni. naravno, ne mogu u salu.

— Pratice operaciju s galerije amfiteatra. S vama cu uci samo ja — rekao je Turner. — Kad počinjemo?

— Odmah.

Hodnikom se približavala grupa bolničara gurajući ležaj sa Johnom Hovvlandom. S njima su išla dva lekara. Svi su imali maske na licu. Kolona je prošla pored Turnera i Aldena.

Hovvland je pogledao u Turnera ali je ovaj okrenuo glavu.

Kolona se izgubila hodnikom.

— Jedan od poslednjih ljudi — rekao je Alden zadovoljno.

— Ne bih rekao — kazao je Turner.

Bolničar je otvorio dvokrilna vrata. Pred Johnom Carverom (Hovvlandom) bio je mrak u kome ce posle operacije zauvek ostati. Ako i ne ostane, i tada ce biti u mraku, samo to neće znati. Ugurali su ga u mrak i za njim zatvorili vrata. Osetio je da mu veze na rukama, nogama i oko pojasa popuštaju.

Pomerio je ruku. bila je slobodna. Uspravio se na ležaju. Oči su mu se privikavale pomrčinu, ali sem mraka, crne rupe ispred sebe, ništa nisu videle. Sišao je s ležaja i napravio nekoliko koraka. Udario je kolenom o nešto čvrsto. Rukom je napipao oblik stolice. Bio je sličan jednolikom reljefu stolica u bioskopskim salama. Odmah uz nju bila je druga. Pa treća. Stajao je kraj reda niskih sedišta.

Zid pred njim se rasvetljavao, kao džinovski ekran.

Modrikast, neonski sjaj izvlačio je iz tmine ovalnu prostoriju.

Nalazio se na galeriji operacionog amfiteatra, odvojenog od sale staklenim zidom. Amfiteatar je bio prazan Reflektori

lampe osvetljavali su operacioni sto i postrojenja oko njega, pribor za anesteziju, EKG i EEG teleekrane, pokretne stolove za instrumente.

Vrata amfiteatra su se otvorila. Dvojica bolničara pod maskama ugurala su nosila na kome je ležalo ljudsko telo. pokriveno belim čaršavom. Iza njega je ušla grupa lekara i

bolničarki pod maskama. Dvojica bolničara su prenela pokriveno telo na operacioni sto i preko njega stegli kožne opasače. Lekari su prišli stolu. Jedan od njih je sa lica čoveka smakao pokrivač.

Na operacionom stolu je ležao — John Alden.

John Howland je s nerazumevanjem gledao u prizor iza zaštitnog stakla.

John Alden je odmah sve razumeo. Bio je prevaren i sad je *lohotomija* koju je spremao Howlandu čekala njega.

Tera/im-lobotomi/a. Ona koja je izvršena nad njegovim pretkom kačarom Johnom Aldenom, u Duxbu-ryju 1687. godine. I na tolikim drugim glavama. Oko njega su stajali Atlantidani. Pogađao je ko. Bar ispod jedne maske morao je biti čovek kojeg je poznavao. I koji ga je prevario. Samo je jedan medu njima to mogao.

— Možete skinuti masku. Turnere.

John je video kako jedan od ljudi u hirurškom mantilu skida masku. Bio je to njegov zet, David Turner, pomoćnik direktora F.B.I.

Sad je sve još manje razumeo. Osecao je jedino da su ljudi okupljeni oko operacionog stola njegovi prijatelji.

Emanacija srodnog, bliskog, čovečnog bila je toliko jaka da je probijala debeli stakleni zid koji ga je odvajao od amfiteatra. Između galerije i amfiteatra, osim emotivne, postojala je i zvučna komunikacija, namenjena studentima. Jasno je čuo glasove:

-- Trebalo vas je ranije zaustaviti. Aldene. pa do ovog ne bi došlo - rekao je Turner.A i za vas bi bilo bolje.

Pogrešili smo. nismo očekivali da ćete uspeti.

- I nisam uspeo odgovorio je Alden ravnodušno.

- Ne biste uspeali ni da ste tragali za ubicom koji je žrtvama sekao glave. Ali vi niste samo njega progonili. Mučilo vas je kako je umro vaš predak John Alden. Bio je to lični obračun. To nismo u obzir uzeli i zato ste skoro uspeali.

- Lični odnos je tipično ljudski. Čudi me kako moju upornost niste odmah njime objasnili.

- Upravo zato. Aldene. Odakle lični odnos vama?' Vi niste biće. Vi ste ,sm/\

Činilo mu se neukusnim ovo vredanje bespomoćnog agenta, koji je. ma kako se s njim ophodio, vršio svoju dužnost.

- Mora biti da me je zarazilo dugo bavljenje ljudima. Vi niste ni prva ni poslednja žrtva okolnosti da na ovom tužnom, mrtvom svetlu ima i nešto pravih ljudi. Dobar ste policajac. Nedostajacete nam.

- Zločin je izvršen pre trista pedeset godina. I urnere. slučajno nad jednim Aldenom. Nikad nije rasvetljen. Čak je od javnosti prikriven. Bilo je. svakako, i drugih. U ono doba evidencije nisu bile naročito tačne. Svuda unaokolo vaši Indijanci skidali su. zajedno sa skalpovima, i glave. Život nije mnogo značio.

Šta vi znate o životu?

Pa ipak. ja sam otkrio ko ga je počinio. I kako. A pre svega *zašlo*. Otkrio sam *Terci/im* 1687. godine, odmah pošto se pojavio na tlu Amerike, koja je živela u ubedenju da ga je oslobođena i da se taj gnusni ljudski kult može naći jedino još medu intelektualcima, prvim luđacima Evrope, ili varvarima. poslednjim glavosecima Afrike. Ono što je uspeo meni. poći ce za rukom idrugima, Turnere. Ti neće napraviti *ljudsku* grešku. Neće se povesti za ličnim osećanjima. Unišćićemo vas jednom zauvek.

-- Znate li koliko dugo pokušavate, Aldene?

— Mi imamo vremena. Oni koji ga nemaju, to ste vi.

— Prikazaću vam sliku iz zajedničke praistorije.

— Čemu? Vi ste *praistorija*, Turnere. Pomirite se s tim. Istorija smo mi.

— Slika pretpostavlja ispravku zablude, koja ne mora biti spontana posledica neznanja već namere da se taj naš podzemni hronični rat, bitka koja se hiljadama godina vodi /v/Wzvanične istorije, sakrije. Misli se, naime, da su se rani ljudi pojavili u pleistocenu kenozoika. onda kada dinosaurus iz ere mezozoika već davno nije bio. A oni su postojali u Juri. u zenitu dominacije dinosaurus, 180 miliona godina ranije nego što se danas pretpostavlja. Tek tako slika postaje jasna. Usamljena skupina posled-njih ljudi okupljena je oko vatre za koju će se kasnije držati da je prva, upaljena gromom, a bila je već onda jedna od poslednjih, vatra koja i sada gori. Čula se strahovita rika. Na ivici prašume džinovske flore, u kojoj je pleme našlo sklonište, pojavilo se čudovište komu tada nismo znali ime ali ste ga vi kasnije nazvali tiranosaurusom. Imalo je sabljaste zube mesoždera. Napalo je ljude. Polovina je pojedena, polovina se spasla. I tako je bilo po svim tropskim prašumama Jure. Čudovišta su, neprirodna po veličini i izgledu, neverovatna po biološkoj zamisli, kao da ih je stvorila neka gnusna mašta a ne stvarnost, nicala sa svih strana, napadala, gazila, ždrala ljude, smanjujući iz godine u godinu, iz veka u vek. njihov broj.

— Nedovoljno, izgleda.

— Bilo bi dovoljno da se nismo branili. U jednoj noći svi su dinosaurusi uništeni.

— Naglom glacijalnom promenom klime.

— Tako vi mislite.

— Tako misli nauka. U stomacima mamuta nađena je nesvarena hrana.

— Čija nauka, Aldene? Vaša nauka tako misli. A da li se pita ko je promenio klimu?

— Čiji Bog?

— Naš Bog!

— Vaš *Bog* je *stvar* kao i vi. Ne, Aldene. Mi smo promenili klimu. Mi smo je stvorili, mi smo je i promeni-li. Kao što ste vi stvorili dinosauruse.

— Činilo mu se da opet ludi. U jednom trenutku naoko razumna situacija pretvorila se u luđački razgovor. Ali, nije on te reci izgovarao. On ih je samo čuo. Ludi su, prema tome, oni koji ih izgovaraju. Turner i Alden.

— Dinosaurusi nisu napadali sve vatre. Samo naše. Vaše su ostavljali na miru. Prilično pametan izbor za zveri koje su na biološkoj lestvici inteligencije stajale na dnu, tek nešto više od ameba. Eto, Aldene. otkad vi pokušavate da nas uništite. Otada pa kroz celu vašu istoriju vi to pokušavate.

— A vi da se te istorije domognete. Šta ćete sa njom, Turnere? Šta će vam istorija? Pa vi ste je jednom već doveli do potopa.

— Potop je vaše delo. Nije ljudsko.

— Govore li to o Atlantidi? O prvim ljudima, Atlantida-nima? I nekim *drugim* ljudima koji su došli posle njih, posle potopa, da ih zamene, koji su možda potop i izazvali da bi ih zamenili? Taj prapotop je nesumnjiv. Upisan je u memoriju vrste kao u kamen. Nema rase čija najdublja prošlost za njega ne zna. O njemu govori Biblija, grčka legenda o Deukalionu i Piri, sumerski i vavilonski Gilgameš, hindu Vede, feničanska kosmolo-gija Sanchuniathona, nordijske i velške balade, islandske Ede, sibirski šamanski rituali, actečki kodeksi Chimal-popoka Nate i Nene. Za potop znaju Tolteci. Hotentoti, Masaj crnci, Eskimi, ratnici Maora. Dajaci sa Bornea, Irokezi i Sioux crvenokošci Severne Amerike. Potop,

uništenje sveta je prva njegova stvarnost koja je uspela da se zauvek ubeleži u ljudske gene.

— Da li je to jedina uteha koja vam je preostala pošto ste svoju šansu propustili?— Zaboravljate da smo vas mi stvorili. Bila je to greška koja nas je upropastila.

— Bilo je to jedino pametno što ste učinili. Da niste, sveta već davno ne bi bilo.

— Pa i nema ga, Aldene. Ovo nije svet.

— Ima ga, Turnere, samo nije vaš.

— Šta dokazuje da ga ima?

— *Postoji*. To je dokaz.

— Postoji samo kao ogledalo u kome se ništa *stvarno* ne ogleda. Postoji kao privid, himera, fatamorgana.

— I vi se nadate da ćete ga stvoriti?

— Ne stvoriti, Aldene. *Obnoviti*. Atlantida će ponovo izroniti sa dna okeana i ljudi će opet postati gospodari svoje sudbine.

— Ne bih voleo da budem u vašoj koži kad je sretnete.

Turner je recitovao:

— »Doći će vreme kad će se lanci okeana razvezati, dno će ležati otvoreno, drugi Tifis pokazaće novi svet i Tula više neće biti poslednja od zemalja...«

— Seneka — rekao je Alden. — *Mec/eja*, II čin...

Turner je klimnuo glavom. Anestetičar je prekrpio Alden u lice maskom za narkozu. Njegove poslednje reci ostale su neizgovorene.

Operacija *Terafima* je otpočela.

John Howland je nije video. Stakleni zid se zamračio i amfiteatar s Aldenom, koji je još imao glavu, nestao je u tmini, ostavljajući osvetljenom samo galeriju na kojoj je stajao.

Kroz njegovu je glavu prolazilo Senekino proročanstvo:

»Doći će vreme kad će se lanci okeana razvezati...«

GLAVA PETNAESTA

LJUDI U ZNAKU VODOLIJE

»Aquarius (Vodolijaj je u astronomiji II. znak zodijaka, smešten između Jarca i Ribe. Njegov simbol predstavlja deo vodene struje, verovatno iluzija potekla otuda što je vreme kišovito kad je sunce, u januaru i februaru, u tom delu neba.«

Encyclopaedia Britannica Vrata galerije su se otvorila. Ušli su njegov mentor, šef Departmana za antropologiju Harvarda, profesor Wil-liam-Bill Lasky, i dr Juan Cortazar iz Stanfielda u Arizoni. Imali su na sebi hirurške mantile bez maski preko lica.

— Zdravo, Johnne.

— Bille?

— Doktora Cortazara poznaješ? Da.

— Mislili smo daje bolje da ti stvar objasne oni koje poznaješ.

— Nisam više izbirljiv. Krajnje je vreme da dobijem bilo kakvo objašnjenje, ma ko mi ga dao.

— Znam da si zbunjen, stvar ni najmanje nije prosta.

— Onda je uprosti, Bille. Samo požuri. Ne mogu da čekam. Poludeću.

— Upravo se toga i bojimo.

— Učinite onda nešto, zaboga!

— I činimo. Pokušavamo da ti stvar objasnimo oprezno. Sednimo najpre.

Seli su. Lasky je izvadio cigarete.

— Da li bi hteo nešto da popiješ?

— Neću ništa da popijem, Bille. Hoću objašnjenje. Prvo među njima je kako možeš sedeti ovde, pušiti i misliti na piće, dok tu ispod tebe, u tmini, seku jednom čoveku glavu?

Profesor Lasky je ćutao.

— Alden nije čovek, Howlande — rekao je dr Cortazar.

— Ma šta mislili o njemu, on jeste čovek, doktore. On možda nije moj ideal čoveka, ali čovek jeste.

— Istina je upravo obrnuta. On je ideal ali ne ljudskosti. Šta hoćete time da kažete, Cortazare? Da Alden nije čovek nego robot.

Tanka ali upadljiva crvena linija, izvedena medicinskom pisaljkom, vodila je odmah iznad grkljana u oba pravca da se između atlasa, prvog pršljana i occipitalne kosti lobanje spoji u krug i obrazuje sliku koja bi, da je traka šira, podsećala na krvav otisak *garote*, španske sprave za davljenje. Ovako, bila je to staza po kojoj će se šeći glava Johna Aldena, agenta Federalnog istražnog biroa, pa je na garotu samo posredno podsećala.

Hirurg je zamolio za električnu testeru. Sestra mu je dodala čeličnu mašinu, gajtanom uključenu u struju, sličnu »Black and Deckeru« koji se prodaje po radnjama za alat tipa »Uradi sam«. Umesto burgije, iz njenog je grla izbijala uska testera infinitezimalno sitnih zubića. Lekar je pritisnuo okidač i mašina je zazujala. Zvuk je bio tanan, jedva čujan, kao zujanje muve izazvano nevidljivim treperenjem krilaca. Lekar joj je promenio brzinu. Testera je sada zazujala još brže, nećujnije.

Aldenovo telo bilo je pokriveno belim čaršavom do crvene linije na vratu, a lice bese pod maskom za anesteziju koja se s njegovim ravnomernim disanjem dizala i spuštala. Video se samo uzak pojas belog vrata i crvena vrpca na koži.

Lekar je na nju spustio sećivo testere.

Beli je čaršav postao crven.

— Idealan, priznajem — dodao je Cortazar — ali ipak samo robot. S obzirom na to, vaše je saućeće deplasirano.

John Carver (Howland) je ćutao. Nije pokazivao kako mu je.

— Slušaj, Bille — obratio se mirno profesoru Laskvju. —

Poslednje nedelje bile su za mene teške.

— Verujem.

— Činilo mi se da ludim.

— Toga smo se najviše plašili. Osećao si da ne pripadaš ovom svetu?

— Kako znaš?

— To je prirodno, Johne. I ne pripadaš. To nije bilo ludilo.

Svi tako osećamo. To je bio unutrašnji predosećaj istine.

— Imao sam i priviđenja.

— To su bile nejasne slike te istine, Johne.

— Usled raznih okolnosti, došao sam do ubeđenja da sam ja ubio Doris Reagel, Louisu Barlow, Nancy Gardiner i tvoju sekretaricu Nadinu Hathaway. Ubrzo sam shvatio da tako misli i policija. Alden u svakom slučaju ...

— Slušaj...

— Ne prekidaj me — rekao je oštro. — Tada sam sasvim slučajno doznao da lekar, izvesni Juan Cortazar, zna o meni nešto što je meni nepoznato, a možda bi moglo da razjasni sumnje koje sam počeo gajiti u svoj zdrav razum.

— Nije bilo baš *sasvim* slučajno.

— Ne razumem?

— Razumećeš kasnije.

— Našao sam tog Cortazara, doznao da nisam Carver nego Howland, i shvatio zašto sam lud. Moje je ludilo bilo nasledno. Moj brat James već je bio u ludnici, koja je i mene čekala. Kad bih izbegao doživotnu robiju, naravno. Ali, kako je ova civilizacija ljudska, po svoj bih prilici dobio oboje i umro u zatvorskoj ludnici. Ali, ni to nije bilo dovoljno. — Glas mu je rastao: — Na Jamesovu preporuku, pojavila se

jedna žena, Luana, Poluindijanka, koja je sa mnom telepatski razgovarala iz Londona i koja je na razdaljini od nekoliko hiljada milja umela da ide kroz močvare Floride kao da se u njima rodila, da plaši zmije otrovnice i psima seće glave!

— Smiri se, zaboga!

— Onda sam ja pogledom istopio vrata od čelika! Na kraju dolazite vas dvojica — sad je već vikao — jedannaučnik svetskog glasa, drugi lekar, i tvrdite da agent FBI John Alden nije čovek nego prokleti robot!

— Imate pravo — kazao je Cortazar. — Termin je sasvim neadekvatan.

— On, dakle, nije robot? — upitao je. odahnuvši

— Nije. U tehničkom smislu. Alden je biološki kiber-net *Hutmoid*, u stvari.

— Da li sad konačno treba da poverujem da sam lud. ili mislite da eete me izlečiti ako mi pokažete kako u mom ludilu nisam usamljen? Da mi obojica pravite društvo? — Tebi je, valjda, poznato koliko je kibernetika napredovala? — rekao je profesor Lasky.

— Ne toliko da pravi agente FBI koji se interesuju za svoje pretke s »Mayt'lowera« i vole ptice!

— Ne vidim zašto se ne bi interesovali za pretke kad su i ti preci bili roboti

Nije znao da li da se smeje ili plaće:

— John Alden koji je umro u Duxburyju, Massachusetts. godine 1687. kad je i Stevensonova parna mašina još bila daleko, bio je robot?

— Naravno. Ptice koje je Alden voleo. takode Setio se arktičke morske laste i njenog samoubistva na dunama Cape Coda.

— I ta morska lasta bila je mašina. Johne Samo nije izvršila samoubistvo. Prosto se pokvarila i pala u vodu

— Ti znaš o čemu sam sada mislio? — gledao je zapanjeno u Laskvja.

— Zar ti to ništa ne govori?

I Luana je to znala Oni su pripadali čemu i Luana. ma šta to bilo.

— Kažeš mi da raspolažeš izvesnim natprirodnim moćima To nisu nikakve moći, Johne Pogotovu nisu natprirodne One su to jedino u *ovom* svetu U normalnom su svetu obična svojstva kojima u većoj ili manjoj meri raspolažu svi ljudi Među njima i ti. Zar se s Luanom nisi sporazumevao mislima?

— Jesam. Ukoliko ta Luana postoji Ukoliko to nisu *moje* misli.

— Verujem da si se uverio da nisu. Jedino ne možeš s razumom da izađeš na kraj.

— Ne, ne mogu.

— Svi smo to iskusili, Johne. Isuviše smo dugo živeli u svetu tuđeg razuma i njegove orijentisanosti na empirijske očiglednosti. Malo smo se oslanjali na svoj svet koji ih je oslobođen, koji radi na ljudskim, a ne mašinskim principima, s pomoću ljudskih, a ne robotskih očiglednosti. A ne samo da dopuštaju telepatiju. Oni je čine nužnim načinom sporazumevanja.

— Luana, dakle, postoji?

— Naravno.

— I ja sam s njom razgovarao?

— To i jeste dokaz da si čovek. Roboti ne znaju za prenos misli.

— Šta bih drugo mogao da budem?

— Što i Alden. Robot.

— 1 da to ne znam?
— On zna.
— Ali ja bih mogao ne znati.
— Ako si tako programiran.
— Dobro — rekao je. — Robot je John Alden. Robot je i njegov predak s »Mayflowera«. Morska lasta koju sam video kako pada u more, takođe. Ko još?
Profesor i lekar su ćutali.
— To će biti malo mučno, Johnne. Teško će ti biti po-verovati.
— Iskušaj me!
— Ne znam kako.
— Ko je još prokleti robot?
— Ko nije? — rekao je tužno dr Cortazar.
— Nisam ja! Nije profesor Lasky! Niste vi! Nije ni Luana!
— 1 još možda stotinak hiljada ljudi na svetu. Sve ostalo su roboti. Po poslednjoj proceni, danas ih ima preko šest milijardi, a već polovinom idućeg stoleća, ako nešto ozbiljno ne preduzmemo, biće ih dvostruko.
Bilo je u svemu tome nečeg neverovatnog. Nevero-vatno je bilo, naravno, to što je slušao. Ali ne i najneve-rovatnije. Najneverovatnije je bilo to što je on u sve to verovao. I ne samo verovao. Najednom je znao. 1 ne samo najednom. Oduvek. Znao je on to oduvek, samo nikad nije bio kadar da to saznanje formuliše u racionalnu istinu kojoj treba pogledati u oči i, što je još gore, s njom živeti. Živeti s robotima u svetu koji je robotski.
— Marjorie?
— Žao mi je — kazao je Lasky.
— Rekao si da Alden zna da je robot. Zna li ona?
— Ne zna, kao ni ogromna većina *takozvanih* ljudi. Marjorie je bila plehana kanta za đubre ljudskog uma, ljudskog sna o svemoći, ljudskog samoubilačkog napretka, leta *per aspera ad astra*, zabluda umotana u pseudoljudsku kožu, sa pseudoljudskim osećanjima, pseudoljudskim životom, a on je s tom lažnom, veštač-kom Marjorie, s tom animiranom lutkom, ležao, ljubio je — nešto, doduše, osećajući da ne valja, ali s njim, nikada s njom — pravio potomke. Robote! Ili možda spoj čoveka i robota, ako je moguće, proizvodi ljude?
— Marjorie je u drugom stanju.
— Ne plaši se, nije od tebe.
— Od koga onda, do vraga?
— Od njenog programa.
— 1 rodice?
— Žao mi je — ponovio je Lasky.
Nasmejao se. Ljudima žene istrajno nabijaju rogove. Ljude njihove žene varaju sa svakim i svačim na svetu. Od stalnih ljubavnika do slučajnih prolaznika, raznosaač pošte i Satane u obliku potentnog jarca na crnim misama. Ali saznati da je čovek prevaren od bezličnog kiber-netskog programa, sume izvesnih logičkih kombinacija i odgovarajućih matematičkih operacija, od jedne *formule*, zapravo, bilo je sasvim glupo osećanje.
— Da li to znači da bi ona robota rodila i da sa mnom nije spavala? Da ni s kim nije spavala?
— A, ne — rekao je dr Cortazar. — 1 robotski svet ima svoju logiku, Howlande. Opšte bezgrešno začće srušilo bi iluziju robota da su ljudi. Program stupa u dejstvo jedino kad je provociran seksualnim odnosom.
Stresao se, misleći na Elms Hill gde ga očekuju *njegovi* mrtvaci. Mrtva supruga i mrtvorodenče u kolevci — njegov sin!

— Hteli smo da te toga poštedimo. Pokušali smo da ženidbu s Marjorie Allerton sprečimo. Nismo uspeli. Carveru je veza s Allertonima bila neophodna radi tvoje političke budućnosti.
— Čekaj, Bille. Ko ste to *vi*?
— To će ti drugi objasniti, Johnne.
— Ali ti ćeš mi objasniti kakve ste to *vi* veze imali s mojim životom?
Objasnio mu je dr Juan Cortazar:
— Rodili ste se u ribarskoj porodici Howland iz Salema. S takvim poreklom u robotskom svetu programiranog prestiža i takmičenja, ne biste imali nikakve šanse.
— Šta su se vas ticale moje šanse, Cortazare?
— Osobno ništa. Ticale su se ljudi i njihove sudbine. Što nas je više na ključnim mestima robotskog sveta, to više imamo mogućnosti da ga u svoju korist promenimo, da ga povedemo prema ljudskoj civilizaciji, bolje rečeno da ga njoj *vratimo*. Zato smo udesili da vas Carverovi usvoje.
— A izvesni Clevelandovi mog brata Jamesa?
— Sa Jamesom je bilo poteškoća. Doći ćemo na njih. Od tog časa mi smo vas pratili. Nadzirali smo svaki vaš pokret.
— 1 misao?
— Ljudi između sebe nemaju šta da kriju, Howlande. Mi smo u duhovnom smislu jedno telo, tek privremeno i dok smo od materije zavisni, razdvojeni na individualna fizička bića.
— Individualizacija je robotska ideja — rekao je Lasky.
— Zvuči paradoksalno.
— Ne zvuči ako pogledaš mašinski svet. On nije samo mašinski, i njegova je ideja o sebi mašinska. Najdalje dokle je došla robotska misao jeste da je svet »divovskamašina«. Tako su mislili još helenski filosofi robota. Taj je svet sastavljen od mehaničkih čestica. On je i automati-zovan i atomiziran. Čak i najautomatizovanija fabrika skup je dobro integrisanih nezavisnih strojeva, a ovi opet savez separatno stvorenih delova.
— To je učinjeno — nastavio je lekar — da se zašтите. Imali smo vrlo rdava iskustva s onima koji su bez dovoljno mentalne, psihološke i duhovne pripreme bili suočeni sa saznanjem da žive u robotskom svetu i da su okruženi mrtvacima. Većina to saznanje nije podnela.
— Šta je s njima bilo?
— Završili su po lučnicama. U najboljem slučaju.
— A u najgorem?
— Morali smo ih neutralisati.
— Neutralisati? Kako neutralisati? Dr Cortazar je oklevao.
— Likvidirati, Johnne — rekao je dr Cortazar. — Nismo imali drugog izlaza. Luđaci koji idu unaokolo i pričaju kako su okruženi robotima mogu ove navesti na jednu jedinu misao, da su ti luđaci ljudi, i da, pored njih, na svetu ima i drugih koji nisu ljudi.
— I to se dogodilo mom bratu?
— S njim je stvar nešto drukčija. On nije iniciran kao ti. Do delimične istine došao je sam. Osećaj daje u *tudem* svetu, premda kakvom tačno, nije znao, bio je kod Jamesa mnogo jači nego kod tebe. Ispoljavao se u činovima koji su robotima mogli otkriti prisustvo ljudi pre nego što budemo spremni da im se suprotstavimo. Ti vidiš šta se dogodilo kad je Alden naslutio da u tebi pred sobom nema tek ludog ubicu, već i čoveka?
— 1 da biste to sprečili. *vi* ste Jamesa poslali u ludnicu?

— Očuh ga je poslao. Mi smo ga tamo samo zadržali
— Zašto i njega niste »neutralisali«?
— Postojala je nada da ga izlečimo. Na svetu ima toliko malo ljudi da nam je do svakog stalo. Kod tebe je, na sreću, proces saznavanja suštine ovog sveta išao i sporije i mirnije.
— Jeste li i taj proces vi inicirali?
— Kod većine je on spontan. Potiče iz dubine ljudske prirode zaprte robotskom civilizacijom. Ta priroda, ono što je u nama izvorno i fundamentalno ljudsko, instinktivno oseća da ne živi na pravom mestu, u *svom* svetu, da joj ne odgovara ni istorija koja joj se predstavlja kao njena, ni civilizacija za koju se kaže da je od te prirode stvorena. Potrebno je jedino spontan proces epifanije, otkrovenja, kanalisati i sprečiti posledice po um, dugim životom pod robotima preustrojenim na principima fizike i hernije, a ne duha.
— A prividenja?
— Uvek su spontana. Uvek u skladu sa genetičkom memorijom. Svako je od nas po jedan depo večnosti, Hovvlände. Za sada svako svoje, ali u principu zajedničke. Prividenja su otvori, okna u tom depou. Ukoliko se samospoznaja ljudskosti sve više razvija, slike koje nam iz prošlosti dolaze sve su ranijeg porekla i jasnije.
— Sve dok ne sidu do Atlantide?
— Sve dok ne sidu do Atlantide. Ali ne svi. Vrlo se retko stiže tako duboko. Jesi li ti stigao?
— Čutao je. Atlantida je bila — san. Ništa više.
— Znamo da jesi. Luana nam je rekla.
— To je bio san. Dali su mi onaj prokleti *scopolamvn* pa sam ...
— Nije to bio san, Johnne. Bila je to Atlantida. Trebalo bi da budeš ponosan. Ni ja ni dr Cortazar nismo videli Atlantidu, niti ćemo je ikada videti. To je dano samo izabranima, onima koji su Pow-Hna-Tani ili će to biti.
— Pow-Hna-Tani?
— Vodolije. Čuvari Tajne. Prvosveštenici Hrama prozirnih zidova.
— Ljudi su, dakle, postali od Atlantidana?
— Nisu, Johnne — rekao je Lasky. — Ljudi *su* Atlanti-dani.
— U jednom trenutku, međutim, pritisak te prošlosti i kod vas je postao jači nego što smo želeli. Sjedne strane, to je bilo dobro, stvaralo je pravu osnovu za poslednjikorak, za, kako mi to zovemo, *aquarijansku epijaniju*, konačno otkriće i primanje velike istine o svetu. Ukratko, za inicijaciju u *Aquarius*.
— Šta je to Aquarius?
— Ljudi koji znaju da su ljudi a da drugi to nisu, jer većina to ne zna i ni do smrti ne saznaje. Ljudi koji žele svet da vrate u ljudske ruke i da sa dna okeana ponovo podignu potonulu Atlantidu. S te strane, kako reko, ono što se vama događalo a što ste vi pogrešno tumačili pomračenjem uma, bilo je poželjno. S druge strane, i vi ste, kao James, prestali da se kontrolišete. Kod Louise Barlow, iz podsvesne odvratnosti prema robotskom u njoj, niste funkcionisali kao muškarac, ali jeste kao — seksualni manijak. Ona je to mogla nekome reći, Nancy Gardiner, recimo ...
— I zato ste ih ubili?
— Barlow zbog toga, a Gardiner jer je izjavila Aldenu da vas je prepoznala na slici kao poslednjeg klijenta svoje prijateljice i pokazala odlučnost da to i na sudu potvrdi.
— Ali, zašto ste im odsekli glave?
— Iz istih razloga iz kojih je sećemo Aldenu. Neurohirurg je podigao glavu Johna Aldena iznad operacionog stola, nad posudom koju je držala bolničarka. Iz

presečenih ali podvezanih arterija nije curela krv. Bez maske za anesteziju, glava je izgledala kao posmrtna maska.
— U glavi svakog robota, duboko u srži najnepristupačnije kosti lobanje koja se u tajnoj robotskoj anatomiji zove *terminus superior*, nalaze se zajedno njegova komandna jedinica, spojena s glavnim programom, i njegova memorija. Kao i kod svakog kompjutera. Njena je veličina fizički zanemarljiva. U dijametru ne iznosi više od 10 *angstrema*. Vidi se jedino pod elektronskim mikroskopom. Ispljuvak muve ima prema njoj planetarne razmere. Ona sadrži sve auditivno-vizuelne snimke iz njegovog iskustva, sve misli, senzacije i uspomene. Ceo njegov prethodni život. Izvađena i stavljena u naročit projektor, ona ga precizno reprodukuje. Glave tih devo-jaka mogle su Aldena navesti na sumnju da nema posla sa luđakom nego sa čovekom. Morali smo da ih pacifi-kujemo. Lobotomija nad vama trebalo je da se izvrši upravo iz tih razloga, da se vidi posedujete li *terminus superior*. Da li ste robot koji ga ima, ili čovek koji ga nema.
— Kao *Terafim*, samo iz odsečene lobanje ne saznajemo budućnost nego prošlost.
— Upravo tako.
— A zašto je ubijena, odnosno »pacifikovana«, Na-dina Hathavvav?
— Možda malo brzopleto — rekao je Lasky. — Kad smo u mojoj kancelariji govorili o tvojoj knjizi, bio sam zaboravio da isključim interfon i Nadina je čula naš razgovor.
— To je bio jedini razlog?
— Priče o tome da su salemske žene uistini bile veštice ne bi pomogle tvojoj ni naučnoj ni političkoj reputaciji. Ona nam je bila potrebna. Nadina nije.
— Ali one *jesu* bile veštice, zar ne?
— Naravno. Odnosno, posedovale su moći koje su među robotima onog vremena, koji nisu znali da su roboti, smatrane nečastivim, ali od robota koji su znali da su roboti i onda ljudskim, atlantidanskim, kako hoćeš. Ma koliko različita i nespojiva, između naša dva sveta postoji negativna sinhronija. Demonsko, satansko za nas je robotsko, a za njih je to ljudsko.
— I kad su to roboti, koji su znali da su roboti, otkrili, oni su te žene povešali? U Evropi su zbog toga hiljade spaljene?
— Moram te razočarati. Johnne. Većinu smo obesili i spalili mi.— Ali zašto, zaboga? Zašto? To su bila ljudska bića!
— Načelno iz istih razloga zbog kojih smo tvog brata Jamesa držali u ludnici. Te žene su, pavši pod uticaj robotske individualističke civilizacije, svoje moći zloupotrebljavale za individualne ciljeve. *Aquarius* je kolektivni poduhvat ljudske rase i ima zajednički cilj, njeno oslobođenje od dominacije robota. On ne poznaje pojedinačnu svrhu života.
— Daje James živeo u stara vremena, vi biste i njega spalili?
— Verovatno. Spaljivanje je bio robotski običaj. Živimo u *tudoj* istoriji. Moramo se držati njenih pravila igre.
— Ubijati kao roboti?
— I to ako je nužno.
— U čemu je, do vraga, onda razlika između nas?
— U cilju, Howlande — odgovorio je dr Cortazar. — U čemu drugom?
— Uostalom, ja sam rekao daje Nadina možda bila greška za koju ja snosim krivicu, ako u uništenju jednog automata može biti neke krivice.
— Ti si naredio da se ubije?

— Ne, John — rekao je mirno profesor antropologije na Harvardu, William-Bill Lasky. — Ja sam je ubio.

Glava je sada bila položena na hromiranu tezgju, ispod sveprodirućeg oka mamutskog elektronskog mikroskopa, jačine 100000 volti i milionske uvećavajuće snage.

Trepanacija temenjače već je obavljena i lekar je, sedeći na pokretnoj stolici aparata, u delikatnoj srži kostiju lobanje tragao za *terminusom superiorom*, Aldenovom »dušom«, infinitezimalnom mrljom, prema kojoj je muv-lji ispljuvak nesamerljivo velik.

U njemu je bila tajna života Johna Hovvlada iz 1988. godine i tajna smrti Johna Aldena iz 1687. godine. Tajna ljudskog prisustva na planeti koja je već milionima godina bila u rukama njihove uspelije imitacije i mislila da je zle kobi prirodnog porekla, stranputica njene žive prirode i haosa slučajnosti zauvek oslobođena.

Kad ona bude ekstirpirana i uništena potapanjem u naročitu kiselinu ili podvrgnuta razornoj dozi radijacije, ljudi će odahnuti.

Njihov rat za Atlantidu moći će opet da počne.

— A Louise Barlow i Nancy Gardiner? Ko je njih ubio? Ko je njih »pacifikovao«? — pitao je sarkastično. Još nije mogao da se navikne na ideju da u njima ne gleda živa bića nego *predmete*, čija se propast ne može žaliti kao što se žali čovek, nego, eventualno, kao u slučaju Nadine Hathaway, smatrati pehom, kao kada se ispusti skupa porculanska posuda koja je još mogla nečemu da posluži.

— Barlow je likvidirao tvoj sobar — rekao je Lasky. — Gardinerovu naš profesionalni likvidator koga zovemo Skitnica.

— Sem sobara. ko je još na Elms Hillu čovek?

— Bojim se. niko.

— On se tu zaposlio radi mene?

— Da.

— Sad je vreme — rekao je Cortazar — da vam se objasni i zašto smo bili prinuđeni ne samo da kontrolišemo vaš život, nego povremeno da njime i upravljamo. Vaša je kriza ovog leta dosegla opasnu kulminaciju. Svakog časa je moglo doći do sloma. Nismo smeli dopustiti da vam se dogodi što i Jamesu. Mnogo smo truda u vas uložili. I nada. Bili ste za nas. za ljude uopšte. suviše važni.

— Zašto?

— To će vam drugi objasniti. Howlande. Mi za tako nešto nismo ovlašćeni.

— Doneta je odluka da se preduzme drastičan korak. Trebalo vas je na delikatan način uputiti tragom pravog porekla.

Nadali smo se da ćemo time postići da svojotuđenost protumačite na racionalan način, onako kao što je tumače psihijatri kad su u pitanju usvojena a neadaptirana nahoćad, i tako se oslobodite straha od ludila. Ali to je moralo biti izvedeno tako da ne primetite da vas neko vodi. Još je bilo rano da vam se objavimo. Sećate li se kako ste doznali da neki dr Juan Cortazar ima veze s vašim detinjstvom. da zna tajnu koja se od vas krije?

— Bilo je to jedno posle podne na Elms Hillu.

— Profesor Lasky inicirao je telepatskim putem kod robota Johna i Rose Carvera, vaših lažnih roditelja, brigu za vas i želju da se meni obrate.

— To nije bilo teško — rekao je Lasky. —. Oni su se već brinuli.

— Ali kako ste znali da ću baš u tom trenutku prolaziti hodnikom pored verande i čuti njihov razgovor?

— Ako se setite tog popodneva, znaćete.

Ležao je pored Marjorie i osetio neodoljivu potrebu da je ne vidi. Nijedan trenutak više kraj te žene nije mogao da izdrži. Prosto je iz sobe istrčao. Dok je bežao močvarama Floride, često je instinktivno birao put koji se nije slagao s izborom razuma, i uvek je bio u pravu. Instinkt se zvao — Luana. Na Elms Hillu toga popodneva neodoljiva potreba da iz sobe izađe imala je drugo ime i poreklo. Ali je *komanda* bila ista.

— Ostalo je išlo samo po sebi.

— Osim stoje posledica saznanja da sam Howland, a ne Carver, bila da umalo zaista nisam poludeo.

— To nije bila posledica saznanja da niste Carver, nego da vam je brat lud. Jamesa smo zanemarili. U ljudskoj zajednici svi su ljudi jednaki i prema njima se isto oseća. Samo roboti razlikuju one koji su krvno bliski od drugih koji to nisu. Samo roboti imaju bližnje i one daleke. Prevideli smo robotski odgoj koji ste prošli, da ćete pod njegovim uplivom poželeti da vidite brata i da će vas njegovo ludilo odvesti do zaključka da ste heredi-tarno ljudi i vi. Odatle su nastale sve komplikacije i nevolje, događaji u ludnici u Melbourneu, lokalna oluja koju smo na putu Cape Canaveral—Melbourne morali upriličiti da bismo Aldena omeli u hapšenju, intervencija policije, masakr bolesnika...

Gledao je kako vatra pali zidove bolnice, a policajci kose ljude pomračena uma koji ne znaju šta rade. Kako umire zlatooki mladić iz zemlje Oz, kako u atriju podruma izdiše njegov brat James.

— Oni su znali šta rade, Hovvlade — rekao je Lasky, videći istu sliku.

— Kako su znali šta rade kad su bili ljudi, Bille? Kako su to mogli znati?

— *Mi* smo znali šta radimo kad smo ih u pobunu gurnuli — objasnio je dr Cortazar. — A što mi znamo, znaju svi ljudi. Čovečanstvo je *jedno telo*, to nikada ne zaboravite. Svi smo mi njegovi nerazdvojjivi, integralni delići. Svi kao jedan čovek. I svi služimo istoj svrsi — obnovi Atlantide. Uspostavi raja na zemlji. Novom Jeru-salimu!

Stajao je, odeven u uniformu narednika McIntosha, u šumarku nedaleko od Doma. Gledao je ludnicu u plamenu nad kojom se crnelo nebo od dima. Gledao je leševe nesrećnika, pocrnele od vatre, poredane na travi, koje su policajci iz Melbournea pokrivali crnim ciradama. Nad njima je lelujao pepeo zgarišta.

Novi je Jerusalim, kao i svi novi gradovi, bio skup. Crnom ciradom bila je pokrivena i glava Johna Aldena, agenta F.B.I.

Njegov je život, u međuvremenu, nevidljiv kao atom, modul u kome je bio ujedinjen univerzum, položen na kristalnu pločicu i unesen u hermetički cilindar s radioaktivnim snopom, odakle će se pridružiti bezličnoj i srećnoj materiji kojoj je pripadao. Na galeriju je ušao stari Indijanac u pratnji Davida Turnera. Lice mu je bilo izlokano godinama kao zemlja s koje se povukla voda, kao što bi izgledala zemlja Atlanti-de da se more s nje ikada povuklo, da nije ostala na dnu okeana. Napravio je ritualan pokret izlivanja vode na koji su mu profesor William-Bill Lasky i dr Juan Cortazar odgovorili istim znakom, s upadljivim poštovanjem, oborivši glave kao da se nalaze pred vrhovnim autoritetom.

— Vodolija neka vas štiti, braćo! — rekao je starac.

— I tebe, oče Povvhnatane! — odgovorili su lekar i profesor.

Povvhnatan! Povvhnatan je oko godine 1600. bio poglavica virginijskih indijanskih plemena koji je, prema starim

hronikama, štitio iseljenike kolonije! Indijanac je nesumnjivo bio jako star. Da li je moguće da je to *taj* Povvhnatan? Sada bi morao imati preko četiri stotine godina. Biblija je govorila o Hebrejima, sinovima Izrailja koji su živeli stotinama godina. Metuzalem je bio pojam dugovečnosti, a sa svojih sto osamdeset sedam godina nije čak ni najduže živio. Naravno da je moguće. Od danas je za njega, Johna Hovvlanda, sve moguće.

— Nije moguće — šapnuo mu je Lasky. — Ne budi blesav, John. Atlantidani su živeli duže, čak su, vele, bili na pragu besmrtnosti, ali mi imamo normalan ljudski vek. Koliko i roboti. Možda bi, uz napor volje, i duže živeli, ali bi nas to otkrilo. *Ponlmatan* nije ime. To je funkcija vrhovnog vođe Aquariususa. Na atlantidanskom jeziku se izgovara *Po\\-Hna-Tan* i znači »*Ona*« *koji drži sveli krčag*«.

— To je, dakle, brat John Howland? — rekao je starac, posmatrajući ga belim, mrtvim očima slepca koji vidi mnogo dublje od svakog živog oka. — Vodolija neka te štiti, brate Howlande! — Pozdravio gaje znakom izlivanja vode.

Osetio je Laskyjev lakat u rebrima. Napravio je isti znak, ponizno sagao glavu i rekao:

— I tebe, oče Povvhnatane!

— Zadao si nam velike brige, sine.

— Žao mi je, oče.

— Nisi ti bio ništa kriv. Mi smo bili neoprezni. Mislili smo kao ljudi, umesto da mislimo kao roboti. Ali sada je sve dobro. Među ljudima si. Bićeš primljen u Vodolijin Hram prozirnih zidova i posvećen u svetu tajnu Atlanti-de. Preuzećeš misiju u ime ljudi i za njihovo dobro. Jednog dana, kad vreme dođe, ti ćeš biti Pow-Hna-Tan.

Stakleni se zid ponovo prozračio. Amfiteatar je bio prazan.

Sve je bilo na istom mestu kao kada je salu prvi put ugledao.

Samo je jedan predmet bio nov.

Aldenova glava gledala gaje odozdo mrtvim očima, iz kojih se nije izgubio gvozdeni sjaj.

Ono što je John Hovvland čuo od vrhovnog Aquariususa, starog Indijanca Powhnatana, može se svesti na izvestan broj čudesnih istina o Atlantidi i Carstvu robota (Androsvetu), koji je *Miljenicu bogova, Posejdonovu neve-stu, Zemlju prozračnih ljudi*, kako je već sve nisu zvali, posle potopa i nesrećne propasti nasledilo. kao i na tužnu povest atlantidanskih potomaka koja se ispod lažne robotske istorije i dalje odvijala, podržavana nadom u obnovu potonulog ostrva i snom o povratku njegovih zlatnih vremena.

Sveštenici u Sa'isu imadahu pravo kada, prevodeći njenu povest, ispisanu po pilarima hrama boginje Nat, govorahu grčkom zakonodavcu: »*O Sotone, ti znaš da je zemlju nekada nastavala najplemenitija rasa ljudi koja je ikada živela, jer golema bese snaga koju su bogovi darovali izgubljenoj Atlantidi*«.

Sveštenici znadijahu šta govore. Jedan iz Teba zvaše se Sonchis, drugi iz Heliopolisa Psenophis. ali je ime trećemu bilo Paw-Hna-Tan i bio je preko dana. u senci svetog žrtvenika, službenik Majke bogova, vladarke neba Nat, a noću vrhovni žrec Atlantidana, koji su živeli među robotima Misira i drugde po svetu, od njih se krijući.

Jer, na ljudskom prajeziku kojim se u Atlantidi govorilo, »Pow« *označavaše čoveka. »Hna« držati, »Tan« sveti krčag, a celo je ime značilo Čoveka koji drži sveti krčag.*

Solon bese čovek ali Aquariusu nije pripadao, nije bio posvećen, ništa ne znadijaše o neprirodnom i mračnom ustrojstvu sveta u kome je živio i krojio mu zakone. Iako bese čovek. zakoni su bili robotski. jer u robotskom je svetu bio

odgajen i od njega se životnim nazorima učio. I behu to tek nešto manje od zakona Drakonovih, tolikomanje koliko Solon više čovek bese. Posle desetogodišnjeg boravka u zemlji Kem (570—560. posle Hrista. a neki vele oko 590), za vladavine faraona Amasisa II. vrati se on u Atinu s namerom da Grke upozna s Atlantidom, njenom veličinom i nesrećnom sudbinom. Ali, pre nego stiže naum da izvrši, naprasno umre. Njegovo telo nikome da vidi ne dadoše, jer ostao bese bez glave koja je Grčkoj, dok su i glava i Grčka postojale, dala njene najbolje zakone. A ubiše ga roboti da se istina ne sazna. Manuskript koji je o potonulom kontinentu sačinio dođe do praunika Dropide. a preko njega do učenika Sokratova Kritije. I Platon ga je prepričao u delima svojim *Timeu* i *Kritiji*, ali poslednje prekinu u pola rečenice, dok opisivaše strašnu propast Atlantide. Niko nikad nije objasnio zašto je Platon baš na tom mestu prekinuo priču, ni gde je nestao Solonov rukopis, za koji se govorilo daje sadržao mnogo više od Platonovog, ako ne i svu istinu o prvoj zemlji ljudi i njenim plemenitim žiteljima. Ali Platona u pisanju ne zaustaviše roboti, već ljudi da se za Atlantidu ne sazna. Tako su roboti i ljudi izvesno vreme, ratujući međusobno, zajednički, svako iz svojih razloga, čuvali tajnu prasneta.

Ali, premda je čovek bio i Platon, ni on nije pripadao Aquariusu, te nije bio posvećen u saznanje da mnogi oko njega nisu ljudi, da živi među mrtvacima i mudrostima življenja uči mrtvace.

Mnoge nevolje snadoše one koji su tvrdili da su otkrili tajnu Atlantide ili da su joj na tragu. Sir Francis Bacon, znamenitog engleskog robota iz vremena kraljice Elizabete I, 1626. godine smrt spreči da dovrši knjigu *New Atlantis*. Godine 1912. Paul Schliemann, unuk pronalazača Troje, javno tvrdiše da je zagonetku *izgubljenog kontinenta* resio, da raspolaže umetničkim blagom koje njegovo postojanje dokazuje. Nikada do toga ne dođe, a dokazi nestadoše.

Godine 1925. pukovnik Percy Harrison Fevvctet, s drugovima, sve do jednog robotima istraživačima smela, preduzmljiva pseudoduha —jer kad se o bićima bez duše govori, ni o duhu ne može

biti reci — pode u bespuće brazilske visoravni Matto Grosso da traži izgubljenju Atlantidu i da se nikada ne vrati, ni on ni iko iz njegove ekspedicije. Ne može se sa sigurnošću reći da li je jama. nađena u prašumi Matto Grosso, s kosturima bez lobanja, poslednji pukovnikov bivač pre nego što je sreo amazonske glavoseke, ili su to ostaci drugih tragalaca za Atlantidom. Neki od pisaca o njoj ili tragalaca za njom behu ljudi koji nisu znali da žive među robotima, drugi roboti koji ne znadijahu da ljudi nisu, ali niko ko čovek bese a to je znao, nikada, do među sebi ravnima i samo kroz misli, Atlantis ne pome-nu. Jer tako bese od pamtiveka zapovedeno.

Tragano je za izgubljenom Atlantidom na svim kontinentima, na dnu svih okeana. Ispod talasa Atlantika. Pacifika, Karipskog i Severnog mora, Indijskog okeana; u prašumama Južne i prerijama Severne Amerike; u savanama Afrike, džunglama Nigerije, pesku Sahare. brdima Tunisa; tragali su za njom na Britanskim ostrvi-ma. ostrvu Malti, Sardiniji i egejskom otoku Teri (San-torin); kraj moćnih reka Tigrisa i Eufratosa u Iraku i uz ušće Gvadalkivira u Španiji; tragalo se pod ledom Sibira i Grenlanda; u zemlji Švedskoj. Francuskoj i Izraelu, zemlji obetovanoj. I tragalo se uzaludno. Jer niko nije slušao mudre egipatske sveštenike, koji, čitajući stubove hrama boginje Nat, rekoše

daje »nekada *zemlju* nastavala najplemenitija rasa ljudi koja je ikada živela.« Rekoše *zemlju*, a ne ovaj ili onaj njen deo. ovaj ili onaj kontinent, ovo ili ono ostrvo.

Atlantida, dakle, bese — ceo svet, a samo je njena prestolnica Atlantis bila ostrvo u Atlantiku.

Ime *Atlantis* kojim se služe Evropljani grčko-rimskog je porekla, ali nema rase ili naroda koji za nju ne zna i ne zove je imenom sličnim ili srodnim. Berberska plemena severne Afrike imaju legendu *Attale*, ratničkog kraljevstva na zapadu. Gali, Irci, Velšani i Kelti veruju da su njihovi preci došli iz zapadnog raja nazvanog *Avalon*. Baski ga zovu *Atlaintika*, a stanovnici vulkanskih Kana-ra *Atalava*, tvrdeći da su potomci Atlantidana koji supreživali potop. Za Vikinge Atil je zemlja čuda na zapadu. Egipatski hijeroglifi pominju zapadni raj — *Amenti*. Za Vavilonjane raj je takođe na zapadu, samo se zove *Arralu*. Za Arabljanje je to *Ad* u zapadnom okeanu. Za Indijce, u *Mahabharati*, *Attali*, Belo ostrvo na zapadu. Svi ovi rajevi imadahu Atlantisu slična imena i svi su se nalazili na zapadu. Ime ostaje slično, ali se položaj menja u legendama naroda tog zapada. Acteci ga zovu *Aztldn*, a plemena Južne Amerike *Azatldn*, ali se oba nalaze na — istoku.

I John Carver (Houland) seti se reci Charlesa Berlita: »*Sam zvuk imena izgubljenog kontinenta može da posluži za probu razdvajanja čiste legende od onoga što je bazirano na realnosti. Ako u krugu proputujemo obale Severnog Atlantiku i u/oiedimo imena ko/u su drevni narodi tih područja davali ostrvu u njegovoj sredini, videćemo da jedna na druge mnogo podseeaju, ali da su dovoljno lingvistički različita da nude ubedljiv dokaz zajedničke memorije.*«

Originalno ime potiče od reci »At« — otac, »Lan« — voda i »Tida« — zemlja, što zajedno označavaše *Zemlju oea voda*, dok je, jer reč je »Tis« bila za grad, Atlantis bio *Grad oea voda*.

A on je, taj grad, bio sav u koncentričnim krugovima zmijske koje sebe za repove grizu, krug vode oko kruga zemlje, pa opet vode oko zemljanog kruga, jer krug je znak savršenstva, dovršenosti i boga.

Jezik se ovaj prvi davno izgubio i govorahu njime još samo Pow-Hna-Tani i staroste ljudskih velikih veća, više u znak poštovanja nego što su se njime mogli sporazumevati, ali se neke reci i u robotskim jezicima zadržale, pa zato oca Dakota Indijanci zovu *atey*, Seminole *tati*, urođenici Fidžija *tata*, kako su ga zvali po narodski i Latini, Baski *aita*, drevni Egipćani *ah*t a stari Goti *atta*.

Tako Johnu Howlandu govoraše veliki sveštenik Hrama Vodolije, Hrama prozirnih zidova, Pow-Hna-Tan naših dana. I govoraše mu još da je sve to bilo vrlo, vrlo davno, u vreme koje roboti zovu razmeđem između paleozoika i mezozoika, 250 miliona godina pre Hrista robotskog sveta — premda u njemu ovaj ne bese samo čovek nego i prvi do Pow-hna-tana, ali najveći među njima — nekoliko miliona godina pre propasti Atlantide i rađanja prvih kibernetičkih dinosaura paleontološke ere Triasa.

Velika rasa behu Atlantidani, deca Posejdona, boga mora koji ih nazva po sebi, ocu i vodama svojim, te posveti delima velikim. I razlikovahu se od lažnih ljudi današnjih, po liku njihovom satvorenih, kao što se razlikuje raskošna vočka s kojih plodovi otpadaju od divljake koja na vočku liči, ali ploda nikakvog ne daje. U zemlji vladaše večni mir jer svi ljudi imadahu sve što im je trebalo, pa ništa oči toga drugome ne morahu otimati. Ali više od toga što lišeni behu žudnje za moći koja, nezasića i kad je presita, od robotske povesti čini neprekidnu priču o ratovima, pogromima, bedi i nesreći.

Mogahu biti pravedni jer behu nesebični, nesebični jer behu pravedni. Među njima je vladala sloga i ljubav, jer behu *jedno*, privremeno razdvojeno na *njih mnogo*, pa su, voleći druge, sami sebi poštu odavali. Njihov um nije bio posvećen stvaranju već samostvaranju, jer mašina stvara izvan sebe, pa i mašina u čovekovom obličju, a pravi čovek samo u sebi i sebe. Duh im ne bese upravljen telesnim dobrima od koje roboti, njihovi prazni likovi, načiniše jedini uslov svojeg tužnog postojanja, nego da se vinu u velike i nevidljive visine božanskog. Težnje im, dakle, behu uzvišene, a među njima najčudesnija bese želja da se oslobode telesnog gradiva koje ih razdvaja, i zavisnosti od njega koja ih sputava, te da se domognu besmrtnosti u kojoj će živeti jedino njihova svemoćna volja.

Tako Johnu Howlandu govoraše veliki sveštenik Hrama Vodolije, Pow-Hna-Tan naših dana.

Tada gaje John Howland prvi put prekinuo, zapitavši ga:

— Nisu li, veliki oče, Atlantidani hteli da postanu— Jesu, sine moj — odgovorio je Pow-Hna-Tan. rekavši da oni već daleko odmaknu na tom putu jednačenja s bogovima.

Mogli su se sporazumevati mislima na goleme daljine. U meli su da se bez pokreta premeštaju kroz prostor i prolaze kroz tela koja danas robotima smetaju, zbog čega svet postaje neprohodan od predmeta, robota i onog što su roboti po svom liku napravili, kao i đubreta što ga iza sebe ostavljaju. Voljom zameniše fizičku silu, pa je u Atlantidi izgledalo da se najveći deo poslova potrebnih za održavanje zajednice i pojedinaca — mada je to kod njih bilo isto — obavlja *samo*, bez učešća ljudi. Ali do kraja puta još ne behu stigli i štošta je moralo biti rađeno rukama, onako kako danas roboti rade. Da se i toga tereta oslobode, da bi se sasvim posvetili *oduhovljenju*, načiniše Atlantidani prvu grešku iz koje posle sve nesreće proizdoše.

Po svojem liku napraviše prvog veštačkog čoveka, a zatim druge veštačke ljude i ostaviše im da za njih rade. Najzad, da bi još jedan korak u oslobođenju od materije načinili, liše se oni neoprezno potrebe da robotima upravljaju i na njihovo čelo. još neopreznije, postave mašin-skog Povv-Hna-Tana koji se zvao Kiber-Pow-Net, gde je »Kiber« stajalo za »lažni«, »Pow« za »čoveka« ili »ljude«, »Net« za »vodu«, a sve je značilo »vodu lažnih ljudi«. »Kiber-Net« je bio lažni, veštački čovek. a *Kiher-Pon-Net* njihov voda.

Prošlo je još nekoliko miliona godina srećnog života Atlantide. za koje vreme oni silno uznapredovahu na putu u svemoć i besmrtnost. Dođe velika hora kidanja poslednjih veza s vidljivim svetom materije i robota, i bi odlučeno da se pre konačnog obogotvorenja svi oni unište. Jer.

primeceno bese da su tokom milenijuma atlantidskog napredovanja prema raju bestelesnog života, i roboti uznapredovali, i to. prirodi i nameni svojoj saobrazno. u suprotnom pravcu — prema paklu telesnog trajanja. Roboti se pobuniše i pod vođstvom Kiber-Povv--Neta ustadoše na Atlantidane da ih istrebe. A razlog ne heše sumo u nir/di d;i *;e nd uništeni« nrlhr:inp npon iUt su. ugledajući se na ljude, došli do ubedenja daje njihov način »života« savršeniji od ljudskog, a njihovi ciljevi od ljudskih uzvišeniji.

I nasta na celoj zemlji strašan rat. Rat duha i tela. volje i vatre. Ljudske volje i robotske vatre. Njega opisa već Biblija, samo ga sakri pod borbom Boga i anđela sa Satanom i njegovim davolima. otpalim Božjim anđelima. Jer, anđeli su Atlantidani. a đavoli njihovi pobunjeni roboti. (Za robote, naravno, obrnuto bese. Đavoli behu ljudi, a oni

anđeli.) Zanimljivo je takode. da se u tumačenju Platonovog rata između Atlantidana i Atinja-na. koji je. u stvari, bio rat između prvih i robota, izvesni pisci nehotice približiše istini kad su u njemu, kao Numenius. videli »*boj duša*« ili, kao *Origen*, »borbu dobrih i zlih demona«. Roboti pobeđivahu ali ne mogahu Atlantidane do kraja da nadvladaju, te Kiber-Pow-Net odluči da krajnjim sredstvom učini ratu pobedonosan kraj. Oduči, naime, da uništi svet, i robote i ljude, znajući da robote opet može napraviti, a da ljudi sami nikad neće oživeti. Zato posla na svet potop. U jednom danu i noći uništena bese Atlantida. njeni pravi i veštački ljudi. Atlantidani i roboti, a gordi Atlantis potonu na dno mora.

Tako Johnu Hovvlandu govoraše veliki sveštenik Hrama Vodolije, Pow-Hna-Tan naših dana.

Tada John Hovvland reče da je sećanje na Veliki potop poznato u drevnim pričama svih rasa, naroda i plemena, te da zato u njemu mora da ima istine.

— Sve su te rase, narodi i plemena robotski, sine — rekao je Pow-Hna-Tan — i malo je pravih ljudi u njima, ali samo se oni potopa secaju, jer roboti se užasavaju i spomena Atlantide koju su besramno uništili da bi stvorili ovaj mrtvi svet.

John Hovvland tada nareda neke pomene o potopu, među njima o Deukalionu i ženi mu Piri koji su preživeli helenski potop, Noju koji je ostao na Araratu posle biblijskog, sumerskom junaku Ziusudri i akademskom fii1(jnmp5n kmi mi i7heuli mpsnntamske nrarasti svetu.a Pow-Hna-Tan reče da se tih dičnih Atlantidana, naročito Gilgameša, dobro seća i John Howland se zbuni. Starac mu objasni daje njegovo sećanje deo moći kojima su svi Atlantidani bili obdareni. Iskustvo jednog odmah postajalo iskustvo svih, kao daje preživljeno, i memorija je bila zajednička. No, kako su tokom robotske povesti moći preostalih ljudi jako oslabile, memorija se ta izgubila, zadržavši se jedino kod Pow-Hna-Tana. A i kod njih je bleдела kao senka na jakom suncu.

Još za nešto zatraži John Howland objašnjenje. Platon govoraše o moćnoj i ratobornoj rasi Atlantidana koja je došla sa zapada, s mora, s one strane Herkulovih stubo-va i pre Velikog potopa napala Atinu, Grčku i ceo mediteranski svet, ali je bila pobeđena. Kako se ta priča slaže sa Pow-Hna-Tanovom pričom da su Atlantidani bili miroljubivi, plemeniti i pravedni? A veliki sveštenik Hrama Vodolije reče da se slaže sasvim dobro, jer ratnici koji sa zapada dođoše da unište Grčku ne behu Atlantidani nego roboti u njihovom liku, roboti u potrazi za pravim ljudima. I kad pobeđeni behu, Kiber-Pow-Net pusti na svet veliku vodu te ga potopi.

I još daje posle Potopa ostalo vrlo malo ljudi i robota.

Godinama su mogli oni lutati zemljom koja se sušila a da jedni druge ne sretnu. Obe rase, živa i neživa, prava i veštačka, mnogo izgubiše od snage, svaki svoje naročite, prvi duhovne, drugi fizičke, i u rdavom stanju behu. Atlantidani su u dugom ratu sa robotima istrošili svoje čudotvorne moći i padoše u duboku zavisnost od tela, njegovih potreba i ograničenja. Roboti, pak, iako gotovo istrebljeni, behu u boljem položaju. Kiber-Pow-Net ih je mogao praviti koliko ih je hteo i u kakvom god obliku čovečnosti. Izabra da ih pusti da se prirodno razvijaju — nalik na prirodni razvoj ljudi kako ga je video robot Charles Darwin — samo svakom udahnu osnovna načela svoga mašinskog shvatanja života. A sam se povuče na tajno mesto da odatle kao mrtvi bog gleda delo svojih mrtvih ruku — svet koji je stvorio mrtav a ipak se kreće.

Ali
urini i7vpj:nim

roboti, a ogromnu većinu pusti da veruju da su ljudi. Pustom zemljom koja se sušila lutahu otada čopori primitivnih, kosmatih robota, više nalik na majmune, i poslednjih Atlantidana kod kojih se, iz poroda u porod, zajedno s drevnim moćima, gubilo i sećanje na Atlantidu, pa i svest da pored njih, pravih, premda sada primitivnih, kosmatih ljudi, više sličnih majmunima, prašumama Triasa lutaju i mašine u poluljudskom obliku.

To bese početak robotske istorije.

Tek tada upita John Howland kakva je bila atlan-tidanska istorija, a veliki mu sveštenik Vodolije reče da nije postojala, da Atlantidani nisu imali istoriju, nego *način bitisanja*, jer se nisu razvijali spolja nego u sebi, iznutra, i da istoriju, da bi postojala, mora imati jedino ona — a to je robotska, mašinska — civilizacija koja proizvodi samo ono što se vidi.

I seti se John Hovvland velikog antropologa, koga lično poznašao, Eliadea. Ovaj je uočio ljudsku opsesiju istorijom ali je nije razumeo. Ona je, prema njemu, reflektovala naše strahove. Sada je bilo jasno da reflektu-je i naše odbijanje da je prihvatimo. Najpre samo kao nešto što je moglo i bolje ispasti, zatim kao nešto što je tako moralo da ispadne, najzad nešto što uopšte nije ljudska povest, što je njen privid.

I John Hovvland saznade da je svet još onda bio, a i sada da je, podeljen na sledeće podvrste bića:

Sa strane ljudi oni su koji znaju da su ljudi ali ne i da su robotima okruženi. I njih je oko stotinu hiljada u celom svetu. Oni, takode, što znaju da u robotskom svetu žive i čine tajno bratstvo Vodolije ili *Aquarius*a na čelu s Velikim većem starosta i Pow-Hna-Tanom, prvo-sveštenikom Hrama prozirnih zidova. Ali njih je jedva desetak hiljada.

Sa strane robota behu mašine koje nisu znale da nisu ljudi i zvali se *humanoidi*. Njih je ogromna većina, blizu šest milijardi i dvesta miliona. Takode *androidi* koji su znali da su roboti i čija dužnost bese istrebljivanje pravih ljudi ako se ovi pojave. I njih bese malo, oko stotinakhiljada, deset puta više od posvećenika Vodolije koji se. po izumrlj germanskoj prosvetiteljskoj sekti, zvali i iluminati. *prosvetljeni*.

I saznade kako treba razumeti robotsku istoriju. Daje ne treba razumeti kao spontano odvijanje događaja, kombinaciju svesnog delovanja i nesvesnih sila čiju sumu u obliku istorijskog takta određuje puki slučaj — kakva bi bila. da je moguća, ljudska — nego kao izvršenje programa koji, da bi ljudskoj povesti ličio, ima privid nepredvidljivog slučaja, a u stvari je davno isplaniran i sada se samo automatski, neizbežno izvršava (kako ispravno propovedaju teorije nužnosti robotske materi-jalističko-marksističke filosofije). A saznade i program u čemu je. kakav je cilj takve istorije. On je. prirodno, u potpunoj materijalizaciji sveta, kao što je, isto tako prirodno, cilj ljudske, atlantidanske istorije. njegova potpuna dematerijalizacija. Da se to postigne, i poslednji pravi čovek morao je biti uništen. Zatim bi svi roboti postali svesni ko su i šta su. Iz njih će se izbrisati svako sećanje na ljude. Postaće večni i jedini gospodari sveta, mrtvi gospodari mrtvog sveta koji će se ipak kretati kao da je živ.

I to u njemu bese ono najstrašnije.

Zato je robotska istorija, koju je on u školi učio kao ljudsku, ispunjavajući program, i u jednom drugom smislu bila prividna. Ispod nje. čak i u miru, odvijala se istorija rata s ljudima i protivu ljudi. Mnogi su događaji, mnogi njeni

datum, lažnom slikom motiva, uzroka i okolnosti sakrivali ovaj istrebljivački rat. Ali, ti su događaji, kada se ispravno pojme i protumače, pokazivali i stalan otpor ljudi, neprestane pokušaje da se robotska civilizacija pobedi. a Atlantida podigne sa dna okeana i zaborava.

Prvo dođoše golemi, krvožedni Kiber-Pow-Tanovi Ti-ranosaurusi, izmešani s biljožderima koje je stvorila priroda. Mnogo je ljudi stradalo. Ali. Atlantidani još nisu pogubili sve magijske moći. Veruje se da su tokom jedne noći izmenili klimu na planeti i hladnoćom ubili

dinosauruse, ali je moguće da je to bilo i delo prirode koja se od robota branila, jer i ona je bila živa i na strani čovečanstva. Kad su u dolinama velikih reka Tigrisa i Eufratosa roboti počeli stvarati prve civilizacije, sumersku, akad-sku, haldejsku, sakupljati se u delti Nila i na plodnim obalama Jang-Cea, ljudi su shvatili da više imaju nade na spasenje ako se s njima pomešaju, među njih sakriju, s njima prividno izjednače, nego ako kao usamljena, nomadska plemena ostanu u divljini i izdvojenošću pokažu ne samo da im nije do robotskog napretka stalo, nego da njegovom svetu i ne pripadaju. Pogotovu što je većina onih koji za robote nisu ni znali, već na te reke sišla i s mašinskim se ljudima, humanoidima, izmešala.

Androidi među robotima znadijahu za prisustvo ljudi i sve činjahu da ih istrebe. Jedan je jedini pouzdan način postojao putem kojeg se čovek od robota mogao razlikovati. Čovek je posedovao atlantidanske moći —mada su stalno opadale — koje su robotima sasvim nedostajale. Oni koji nisu imali duše ni duha, ne mogahu imati ni natprirodna svojstva ovih ljudskih poseda.

U to vreme, premda su se s robotima izmešali. Ljudi u znaku Vodolije, kako su se aquarijanci zvali, izbegavali su javnost i javne položaje. Držali su se anonimnih ivica robotskog društva, te su se mogli naći mahom među bednicima i robovima. (A to se, i kao tradicija i kao zaverenička strategija, održalo sve do trenutka kada je odlučeno da se započne s pokušajima preotimanja sveta od robota. Tada bi ugledni i uticajni položaji za pobedu ljudske ideje bili korisniji od položaja bespomoćnih robova.) Izuzetak su činili haldejski magi, zvezdoznanci koji su svi bili ljudi Vodolije. Mnogi su ubijeni pod izgovorom da zvezde nisu dobro pročitale ili da njihova magija kraljevima i njihovim narodima nije donela obećane prednosti. Sva su ta ubistva bila skrivena lažnim razlozima, jer magi behu poštovani, ulivali su strah prostom robotskom svetu i nisu se jednostavno mogli istrebljivati, kao što su se istrebljivali bednici i robovi za koje seistorije dok su oni priča o večnom ratu humanoidnog i humanog sveta, pravih i lažnih Grka. Herakle iz Tirinta bio je velik junak, to je istina, ali je bio i neka vrsta antičkog Johna Aldena. Svoje je herojstvo trošio na otkrivanje i istrebljenje ljudi, u čemu bese nenadmašan. Ljudskom je rodu grдне jade zadao. U jednoj je prilici, da očisti tobože štale kralja Augija, skrenuo vode Eurota i poplaviio Pelopones samo da podavi ljudsku porodicu skrivenu među spartanskim robotima. Robotska nauka dokazala je da je Odisej postojao. Homer, jedan od najvećih automatskih pesnika svih vremena, opevao je u heksametrima potragu Odisejevog sina Telemaha za ocem, te dolazak u *peščani Pil* mudrog kralja Nestora koji je učestvovao u trojanskom ratu. Njegova ćerka Polikasta okupala je Telemaha u dvorskom kupatilu. U Epano Englianosu, u jugozapadnoj Meseniji. koju su kolonizovali Grci, robot, profesor Carl Blegen. otkrio je Ilii^o^, -Pfl Nestorov dvor i Polikastino kupatilo, ali ne i istinu o Odiseju,

ženi mu i sinu Telemahu. Odisej, kralj Itake, bese robot odgovoran za rušenje Troje, a supruga mu je, Penelopa, bila samo privlačan i odan stroj, ali im je sin bio čovek koji je znao za razliku između originala i imitacije. (Naravno da bi ljudima jedan Odisej više koristio od beznačajnog Telemaha, ali se u toj mračnoj igri na povesnu sreću moralo najčešće gubiti.) Već tada, naime, počеше ljudi da svoju decu podmeću uglednim porodicama, kao stoje John Hovvland podmetnut Carve-rovima.

Danas se, govoraše Pow-Hna-Tan, veruje u trojanski ral, a ne zna se da nije vođen zbog lepe Jelene, pljačke, ni zbog vlasti nad moreuzima, nego da se ubije jedini pravi čovek među ilijskom robotarijom, muškarac, jer bese i jedna žena, Pow-Hna-Tan tog doba, neki lončar koji je iz Sparte pobegao i u Troji se krio pred progonima kraljevskog robota Menelaja.

— Pa je li ubijen? — upita Howland.

— Jeste. Ahil ga smlati već u prvom boju. Nasledi ga Kasandra, ćerka Prijamova. ali nakratko. Kao što znaš, Troja je pala a Trojanci su istrebljeni.

1 u drugim zemljama ljudi su progonjeni pod raznim izgovorima, nikad s pravim razlozima. 1 oni koji su znali da su *pravi* ljudi, i oni koji to nisu znali ali su osećali da ih nešto značajno od drugih razlikuje, da o životu misle drukčije, da veruju u druge istine, okupljali su se u tajna bratstva i kultove, od kojih u tadašnjoj Heladi najpoznatiji bese orfički, onaj vezan za Eleusinske misterije, i kuli kome pripadahu Pitagorejci.

U takvom jednom bratstvu pojavio se i Hrist koji je sebe nazivao sinom Božjim. Govoreći o njemu, Pow--Hna-Tan zaplaka i reče da je to bio jedan od najvećih Atlantidana koji su ikada grel i ovim svetom. Da su ga se androidi u Sanhedrinu silno plašili i zato ubili, zato i na krst raspeli.

— Da li je zato jedan od rimskih legionara pod krstom rekao za njega *Ecce homo*.'

— Da. Htede reci da je Hrist čovek i da ce svi ljudi proći kao i on. Ali u Hristovoj sudbini ima i ljudske krivice. Isus Hristos se nije obazirao na robote. Išao je unaokolo, propovedajući u carstvu Božjem izgublenu Atlantidu. govoreći da je sin Božji i čineći čuda. Oko njega se skupljahu ljudi koji su znali da su ljudi, oni koji nisu to znali ali i mnogi siromašni roboti. Bese ih i među učenicima njegovim.

— Juda, jamačno? -- rekao je John Hovvland. Starac ne odgovori. Roboti znadijahu da se Atlantiđani pred propast bogovima približiše i da kadri behu činiti ista čuda koja je činio Hristos. Nije im teško bilo da zakluče koje on i kakvu opasnost za njih predstavlja. A u lome im pomože Juda iz Kariole Robot.'

— Ne, sine. Juda je bio čovek i Pow-Hna-Tan toga vremena. Voleo je Učitelja više od samog sebe.

— Kako ga je onda mogao izdati?

— Više je voleo čovečanstvo. Hristos bese za ljude opasan.

— Zato stoje odavao njihovo prisustvo na zemlji i sakupljao ih oko sebe pa su ih roboti lakše mogli istrebljivati?

— Ne, sine — rekao je tužno starac — nego što je sakupljao i robote, čak i one koji su znali da nisu ljudi, govoreći im daje i »njihovo carstvo nebesko«, daje čak i više nego ljudsko, jer su za njim, kao »najsiriomašniji duhom«, najpotrebitiji. Što nije pravio razliku između ljudi i robota, te je i jedne i druge nazivao »dečicom Božjom dostojnom spasenja«. Kasnije se, naravno, pod upravom Petra i Pavla, hrišćanska Crkva robotizovala.

— Iako su vernici i njihovi pastiri bili ljudi?
— Ne, sine, oni su bili roboti. Ljudi su većinom pobjegli u herezu. I sve su one, sve hereze, počev od ranih gnostika, arijanaca, nestorijanaca, pa sve do albigeneza ili katara, bile s početka isključivo ljudske. Ono što u hereze ne pobeže i tamo, progonjeno, ne pogibe, povuče se u manastirske ćelije ili odade pustinjaštvu i mučeništvu. Sa Crkvom su, sine, ljudi veliku bitku izgubili. Ostadoše im samo izvesni zabranjeni kultovi ili dopušteni redovi, s javnim i tajnim likom, u kojima su se krili i svoju borbu za Atlantidu nastavljali. Takvi behu Druidi u vreme kada je moj davni prethodnik bio čarobnjak na dvoru kralja Artura, Merlin. Tada su ljudi prvi put pokušali da pronađu nestalo blago Atlantide, o kome će još biti reci i zbog koga si ti, John Hovvlande, tako važan. Roboti su u svojim hronikama ovu potragu nazvali »traganjem za svetim Gralom«, šalicom iz koje je Spasitelj pio na tajnoj večeri, a to nije bio taj pehar nego *atlantidanska kupa znanja*, tajna koja bi ljudima omogućila da jednom zauvek pobeđu robote.
— Sveti Gral nije pronađen?
— Nije onaj pravi. Vitez Okruglog stola, Sir Galahad, doneo je kralju Hristov pehar koji nikome ne bese od koristi. Za ljude, govoraše Pow-Hna-Tan, nastashe sve crnji dani. Protivu katara, zapadnoevropske sekte istočnoevropskih bogumila, među kojima su se krili, povede Crkva pravi krstaški rat, u kome samo u Beziersu 1209. godine izgibe 7000 ljudi. A pri tome, nisu svi katari bili ljudi, samo njihovi *perfecti*. Oni alegorijski ponavljahu večne težnje Atlantidana prema oduhovljenju, jer držahu se zaveta *signaculum manus* (zabrane ubistva), *signaculum sinus* (zabrane polne ljubavi) i *signaculum oris* (zabrane nečistih jela). Templari, vitezovi hramovnici, spaljivani su na trgovima kao čarobnjaci, iako je među njima, za razliku od katara, bilo malo ljudi. Konkvistadori Cortez i Pizarro uništiše ljude u Južnoj Americi i ubiše Pow-Hna-Tana Montezumu. Nastao je lov na vešce i veštice, u kome su hvatani ljudi, nedovoljno oprezni ili sposobni da svoje moći sakriju. Uskoro su, zahvaljujući inkviziciji i ubistvima pod maskom verskih ratova i obračuna, kao što je Vartolomejska noć u Parizu, iz Evrope nestali gotovo svi ljudi. Posljednji su 1620. godine doplovili »Mayflowerom« ovamo i ti, sine, od njih potičeš.
— Bila je to Crkva hodočasnika, oče.
— Jeste, sine. LJ Americi su ljudi bili u većini Indijanci i zato su satrveni. Godine 1620. svetski Pow-Hna-Tan bio je poglavica virginijskih plemena koji je tvoje pretke dočekao u šumama Cape Coda.
Tako je govorio Johnu Howlandu vrhovni sveštenik Vodolije i Hrama prozirnih zidova Pow-Hna-Tan. I još mu reče da je Kolumbovo putovanje u potragu za novim kontinentom bilo inspirisano tim progonima ljudi. Javno se plovilo radi Indije, a potajno tražila Atlantida. Kolumbo nikad ne bi pronašao Ameriku da Atlantidu nije tražio. U tome mu pomogoše kabalisti franjevačkog manastira La Rabida, u kome gvardijan bese Juan Perez, ispovednik kraljice Izabele, a žitelj kosmolog Antonie de Marchena, Pow-Hna-Tan tog doba. Pomogoše mu, naravno, Benincasova mapa iz 1482. godine, naročito kopija znamenite Piri Re'is geografske karte, jer sve one na Atlantidu u Atlantiku ukazivahu. Učini se da je starac završio, jer ćutaše. A onda ga Howland s poštovanjem upita kako je moguće da, uprkos tako malo ljudi u Evropi, Evropa u poslednjem veku doživi milionske genocide, za koje se zna da su uvek bili upereni protiv pravih ljudi, a samo su naoko služili drugim

verskim, nacionalnim ili ideološkim¹ dobi odgovor da je to bilo zato što se teror robota pojačavao ukoliko behu bliži cilju — potpunom uništenju čovečanstva.

— Šest je miliona Jevreja, sine, bilo u logorima uništeno samo zato što je *Nukleus*, a to je za androide isto što je za nas *Acquarius*, saznao da se među njima nalazi nekoliko stotina pravih ljudi. Još više ih je, preko trideset miliona, pobio Staljin, iako se kasnije ispostavilo da ih je u Rusiji bilo još manje.

Kasnije doznade John Hovvland još mnoge druge stvari. Doznade da su dva Atlantidanina bila i među bogovima. Jedan bese grčki Pan, koji, iako besmrtn, jer bog nije bio, umre. Drugog spominju *Lihcr Hermctis* kao egipatskog boga Tota, grčkog Hermesa Trismegistusa a rimskog Merkura. Doznade da među velikanima robotske islorije najmanje ljudi bese među državicima i vladarima — među vojskovođama ni jedan — a najviše među umetnicima i prorocima, više među filozofima nego naučnicima. (Daje jedan od najuspešnijih Pow-Hna-Tana svih vremena bio sv. Alimpije zvani *Stolpnik*, tebaidski eremit koji je dvadeset godina tajnim svetom ljudi upravljao čučajući u pustinji na jednom stubu.) Da su tvorci velikih religija, osim Muhameda, svi bili ljudi. Ali ogromna većina sveštenika tih religija behu roboti. Da su roboti bili Demokrit, Heraklit, Tales, Anaksimandar, Sokrat, Aristotel, sotisti. Toma Akvinski. svi engleski i američki mislioci osim Berkelevja, pa Hegel, Feuerbach, Leibnitz, Spinoza, Descartes. Marx i mnogi drugi, a ljudi Platon. Plotin. Berkelev. Schopenhauer. Nietzsche

Doznao je da ih je najviše bilo među magima i čarobnjacima koji su savremenikima ulivali strah i grozu. Da takvi behu Albertus Magnus, učitelj Tome Akvinskog. Johannes Faust, Theophrastus Bombastus von Hohenheim, zvani Paracelsus, Cornelius Agrippa.

Doznao je da tek u ovom veku ima ljudi i na izvesnim važnim Določajima u svetu, ali još uvek ne i na naivaj-nijima. Jeste da je pomoćnik direktora F.B.I. David Turner, muž njegove sestre, čovek, ali je direktor robot Doznao je da se većina ljudi još krije onako kako su se krili od pagana rani hrišćani. I da su centri njihovog okupljanja domovi za starce i nahoćad, obdaništa i porodilišta. manastiri, sirotišta, razni azili i kultne zajednice, ludnice i izvesne naučne ustanove.

Doznao je da ljudi na svetu ima sve manje i da sa obnovom Atlantide valja požuriti, jer više neće biti Atlantidana da u njoj uživaju.

Doznao je. najzad, zašto je on za ljude toliko važan i šta se od njega očekuje.

Kad je Pow-Hna-Tan svoju priču završio, a on se uverio da starac nema više šta da mu kaže, ili to za sada neće, razmislivši dobro, reče:

— Ja bih se najradije sklonio u ludnicu. Starac ga je mirno pogledao:

— Zašto?

Tamo su ljudi, za razliku od sveta, u većini. Pokušao je da vrhovnom Vodoliji objasni svoja oseca-nja. I ranije je znao da *ovakav* svet nije njegov, premda ne i zašto. Sad kad je to saznao, kada zna zašto se u njemu oseca kao tuđin, postalo mu je nemoguće da u njemu živi. Nije mogao sebe zamisliti na Elms Hillu, među Carver-mašinama, s Marjorie-mašinom u krevetu, s mašinskim sinom koga će dobiti u naručju!

— Vec si ga dobio, sine — rekao je Pow-Hna-Tan. Zar ti nisu rekli?

Nisu mu kazali. I dobro je što nisu. Povraćalo mu se. Uhvatio se čvrsto za stolicu, ali ruke odmah natrag povukao i smestio ih sebi u toplo krilo. I stolica je bila mrtva. Kao i njegov sin. Samo, stolici je to bilo u prirodi. Sinovima ljudskim nije! — U svakom slučaju rekao je odlučno na Elms Hill se ne vraćam!

Posle jednog sata i razgovora sa Povv-Hna-Tanom pro-menio je mišljenje, iako ne i osećanje groze koje ga je

Shvatio je daje sudbina čovečanstva u njegovim rukama. I da zato, samo zato, mora u tim rukama najpre držati svoga mrtvog sina.

Posle izvesnog vremena na galeriju udoše profesor Lasky, David Turner, dr Cortazar i još nekoliko osoba koje nije poznao, ali je bio siguran da su ljudi i da to znaju. Jedan od njih nosio je u ruci krčag pun vode koji je predao starcu.

Okružili su ga, njega stavljajući među sebe, i uhvatili se za ruke. Zapevali su istu litaniju koju je čuo kad je imao priviđenje u kupatilu Elms Hilla. Onda reci nije razumeo.

Sada ih je, najednom, znao. Znao i pevao ih.

Starac je okrenuo grlić krčaga. Iz njega je curela voda po podu.

Stakleni zid amfiteatra se lagano rasvetlio ali dole više nije bila operaciona sala. Činilo mu se da je u golemoj, beskonačnoj građevini, kroz čije kristalne zidove vidi ceo univerzum.

Bese u Atlantisu, u Hramu prozirnih zidova.

GLAVA SEDAMNAESTA

ZORA NAD DLNAMA CAPE

CODA

»Vratićeš se u mrtvačnicu. Mrtvačnica će od sada biti tvoj dom, a život među mrtvacima, tvoj život...«

Pow-Hna-Tan, Vrhovni starosta AquariusBroj 40, koji u robotskoj numerologiji korespondira sa slovima grčkog alfabeta M i u. u atlantiđanskoj je sveti broj i označava *Duh univerzuma* (to Tiveu^a kooouu)-Četrdeset dana je padala kiša o Božjem potopu. Četrdeset dana provede Mojsije s Bogom na Sinaju. Četrdeset dana lutaše narod izabrani, sinovi Izrailja, divljinom pre nego što su ugledali Zemlju obećanu. Četrdeset dana mora da čeka duša u grobu pre nego što joj bude dopušteno da kao duh luta krajem u kome se telo zadržavalo. Četrdeset je mučenika mučeno u slavu Spasi-teljevu. I četrdeset dana trajaše satansko kušanje Gospoda našeg, Isusa Hrista.

Četrdeset dana trajahu i ljudska iskušenja Johna čar-vera (Hovvlanda). Od 15. juna trajala su ona do 25. jula u godini 1988.

A kad 25. jula ujutru, u avionu na liniji VVashington — Boston, uze u ruke novine koje danima nije čitao, vide da se robotski svet nije promenio.

Rusi još ubijahu odmetnike (ljude?) po severoistočnim gudurama okupiranog Afganistana. Amerikanci su još plaćali pobunjenike Nikaragve da ubijaju vladine vojnike (ljude?).

Roboti Homeinijevog Irana još su bili u ratu s robotima Asadovog Iraka, ubijajući usput možda i ljude, a ne znajući šta ubijaju. Izraelski su se roboti obračunavali s palestinskim, irski s engleskim, španski s baskijskim, indijski s robotima plemena Sika, a pri tome su svuda stradali i ljudi. Robotska

policija ugušivala je nemire robota, među kojima je verovatno bilo i ljudi. Do sada je u svim tim ratovima, masakrima, progonima, mogao da vidi ono što su ovi na prvi pogled bili, greške jedne luđačke istorije koja se bliži kraju. Sada se uvek morao pitati zašto se jedan rat *stvarno* vodi? Zašto se i ovaj ili onaj pokolj vrši? Zašto južnoafrička policija maltretira crnce? Koga nemačka, britanska i italijanska policija progone u svojim atentatorima? Zašto ruski sudovi sude svojim disidentima? Da li iz razloga koji se svetu objavljuju, ili zato da se, pod njihovim okriljem, pod maskom političkog terora, istrebe i poslednji ostaci ljudi i uguši njihov vapijući duh u pustinji? Istorija je i do sada, s tek jednom linijom, jednim sadržajem, bila nečitljiva i nerazumljiva. Postade i po drugoj, po svom drugom, skrivenom sadržaju. Sada je nerazumljiva bila i po onome što se u njoj vidi i po tome što se ne vidi. Što se ne vidi, činilo je mutnim ono što se vidi; što se vidi, pak, zamaćivalo je ono što se ne vidi.

I do tada nejasan, život postade sasvim neproziran.

Udobno zavaljen u sedište bostonskog aviona, s rashlađenim »Chivas Regalom« nadohvat ruke, čitao je jednu vest crne hronike *New York Time sa*. U Detroitu su nepoznati zločinci pobili čelu porodicu, muža, ženu, troje dece. Najmlađe je ubijeno u kolevcu. Zločin je podsećao na onaj što ga je u Kaliforniji izvršio Charles Manson nad glumicom Sharon Tate, suprugom filmskog reditelja Polanskog. Po zidovima je bilo krvlju ispisano *Pigs* (svinje). Zločin za Ameriku nije bio nešto naročito, nesvakidašnje. Ni za njega do pre nekoliko dana ne bi bio neobičan. LJ njemu bi video prirodne posledice jedne pogrešne, besmislene, promašene civilizacije. I sada je civilizacija bila pogrešna, besmislena, promašena, robot-ska, a ne ljudska, ali objašnjenje ubistva nije ostalo isto. Dobilo je dvojnika u pretpostavci da je puka maskarada iza koje se krije rat s ljudima i protiv ljudi. Neki su »Howlandi« u Detroitu otkriveni. Stigla ih je kazna.

Kazna što su ljudi.

Nijedna vest nije više obavezno bila ono što jeste. Svaka je krila mogućnost da bude nešto drugo. Nešto iz nevidljive a prave istorije koja se ispod vidljive i lažne odvijala. Stjuardesa mujedonela i drugi »Chivas Regal«. Bila je izvanredno, bolno lepa. Bol je uvećavalo saznanje da je njena lepota skulptorske, a ne ljudske prirode. U času kad je piće polagala na stalak, avion se nagnuo i ona se uhvatila za naslon njegovog sedišta. blago ga nadianicom dirnuvši po vratu. Osetio je hladan dodir metala. Bilo je to, dabome, uobraženje. Njena je koža bila od epitela kao i njegova. Bila je to sintetika, ali biološka, organska. No, u svom temelju, u svojoj ideji, stjuardesa nije bila ono za šta se izdavala. Kao ni većina ratova, pokolja, progona. Kao, možda, ni istrebljenje porodice u Detroitu.

Morao je biti oprezan.

Samo u jednu je novinsku vest bezuslovno smeo ve-rovati.

Na kraju kolone kriminalističkih i sudskih izveštaja pisalo je da istraga povodom »afere odsečenih glava« još nije dovela ni do kakvog ishoda.

Ne, mislio je, molreci prozirno nebo i sunčane zrake koji su, poput aveti, igrali na krilima aviona, ne, ukoliko se temeljna izmena njegovog života ne smatra nikakvim značajnim ishodom.

Pow-Hna-Tan, koga su u običnom životu oni koji nisu znali šta je i ko on, zvali Alvares, došao je iz velikog grada belaca u svoj rezervat praznih ruku. Obećao je ženi suknju.

Dužnosti Vodolije, čuvara Hrama prozirnih zidova, nisu mu

za ispunjenje obećanja dozvolili ni najmanje vremena. Sudbina sveta stajala je ispred ženine čudi. I ljudi su imali program, ne samo roboti. Tako suknja nije kupljena. Žena. Cherokee Indijanka iz Oklahome, s kojom je živio šezdeset godina, bila je ljuta. I ljuta će biti sve dok je na neki drugi način ne odobrovolji. Niko nije kralj u rođenoj kući. mislio je. Ni Povv-Hna-Tan nije Pow-Hna-Tan. Žena nije znala koje on. A i da je znala, bila bi ljuta. Život među robotima zahtevao je mnoga prilagoda-vanja. svesna kod onih koji su istinu znali, nesvesnakod neupućenih. Običaj darovanja bio je vrlo razvijen. On je pretpostavljao neobično jak osećaj za svojinu koji je Atlantidanim bio potpuno nepoznat. Posed nije postojao ni u svetu njihova znanja, misli, doživljaja. Što je bilo u jednom, pripadalo je svima. Tako nisu postojali ni pokloni, jedan od najomiljenijih folklornih tradicija ro-bot-sveta. I ljudi su ga kao svoju prihvatili. Trpeo je od tih adaptacija i on, Pow-Hna-Tan, naoružan superiornom verom i odgovarajućim moćima. Ljudi sa svojim oslobođenjem moraju pohitati ako misle da im ono čemu koristi. Još nekoliko stoleća života u robotskoj civilizaciji, pa će postati roboti i oni. Oni koji nisu znali da su ljudi, u većini su se tome stanju već približili, koji su znali, nesvesno mu se priklanjahu. Davno, u vreme Sumerana, Akađana, Haldejaca, to je bilo namerno. da se ne prepoznaju i unište. Kasnije je prilagodavanje — po Charlesu Darvvinu fundamentalan proces robotske evolucije — postao manje prinuda nagona za održanjem i razuma koji mu je služio, a više spontanost odgoja. Atlantidanska, ljudska civilizacija i njen kontrapunkt, robotska civilizacija, behu simetrično oprečne. Što je u prvoj bilo dobro, u drugoj bese zlo, i obrnuto. Lepota u prvoj u drugoj posta ružna, i obrnuto. Vrednosti u prvoj bezvredne su, čak i štetne u drugoj, one iz druge u prvoj. Ali, u drugoj se živelo. Stara je grčka poslovice učila da se niko dugo vukom ne može graditi, a da i sam vuk ne postane. Starac Pow-Hna-Tan je toga bio svestan. Valjalo je žuriti. Sedeci na tronošću, na verandi svoje kuće, okrenut suncu koje se rađalo, gledao je s nadom i zabrinutošću mladog čoveka koji je čitao novine u trećoj naslonjači drugog reda sedišta TWA aviona na liniji Washington — —Boston. Pred veče je još uvek ispred kuće sedeo. ispraćajući sunce, i gledajući istog čoveka, Johna Carvera (Hovv-landa), naslednika u dostojanstvu, kako, okružen razne-ženim robotima svoje porodice, stoji u holu letnjikovca Elms Hill u Chathamu Od njega je sada sve zavisilo. Iz dubine hola dolazila je. s me šeći se. Marjorie. Posle porođaja, rasterećena brige i neugodnosti trudnoće, izgledala je mnogo bolje. Izgledala bi čak i sjajno kad ne bi znao ko je. U naručju je nosila *nešto* što je trebalo da bude njegov sin. a ispunjavalo gaje. vec i na daljinu, bez fizičkog prisustva, neizrecivim gađenjem i grozom. Setio se prvih reci formule egzorcizma: *E. \orcizo te, immuiulissime spiritus, onuie phantasma, omne legio...* Povratak među robote na Elms Hillu bio je vec sam po sebi težak. U njemu je bilo najlakše opravdati neuviđavno četrdesetodnevno odsustvo pred Marjorien porođaj. Polovinu posla obavio je profesor William-Bill Lasky telefonom. Nazvao je njegova oca mislio je na tu reč po navici, na reč koja je sada. posle Otkrovenja. u dvostrukom smislu bila depasirana, pa i svetogrдна i objasnio njegovo odsustvo hitnom potrebom Antropološkog departmana Harvarda. Ostalo je objasnio on. kao i uvek. nečim na stajе porodica vec odavno bila navikla. Rekao je da je u rezervatima Arizone i

pustinji Sonore vršio antropološka istraživanja indijanskih lobanja. Reč »lobanja« izgovorio je sladostrasno. Jedva da je krio koliko bi mu zadovoljstvo činilo da istraži malo i Carve-rovu lobanju. Najpre da je prepili elektronskom testerom, kao stoje postupljeno s Aldenovom. a onda. deo po deo. da rasklopi mehanizam koji je odgovoran za ovako jebeni svet.

U samoj stvari nije slagao. Ovih je četrdeset dana iskušenja prinudno vršio i takva antropološka istraživanja. Doznao je da predmet njegovih studija zapravo ne postoji, ili da postoji u zanemarljivom obimu. Da bi. s obzirom na broj pravih ljudi u svetu, tim studijama bolje odgovaralo ime robotoloških. Nastalo je stanje kojemu je išlo na živce. Do srži kostiju bio je naučnik, stvorenje koje je možda imalo dušu čoveka ali je još uvek mislilo kao robot, još uvek bilo podložno svom analiza-torskom programu. Umesto da je do kraja, sada s poznavanjem razloga, prezre, on je hteo da dublje prouči ovu civilizaciju koju se obavezao da uništi. Da je prouči pre nego stoje uništi. Ne da bi, eventualno, od uništenja odustao, nego bez razloga, osim u žudnji za saznanjem. A ta žudnja nije bila ljudska, u atlantidskom smislu reci. Bila je to prosto mehanička prinuda da se sa svakom jednačinom bilo kakve kombinacije ide do kraja. Do poslednjeg mogućeg razlomka.

Njegovog ambicioznog robot-oća ispunila je radošću vest da prokleta knjiga o vešticama iz Salema neće biti štampana, ni ta ni neka druga, i da će već od iduće nedelje početi ozbiljan rad na svojoj kandidaturi za Kongres U.S.A. Imao je obaveze prema ljudima kojima je pripadao, ali i prema robotima s kojima je živio. Bio je dvostruki rob dužnosti. Sve je to bilo podnošljivo u poređenju s onim što gaje čekalo dok mu je Marjorie prilazila, rasipajući oko sebe pobedonosne osmehe ženke koja je ispunila svoju biološku i građansku funkciju i postala majka.

Robot-majka, mislio je. Mobilni inkubator s dodatnim roditeljskim emocijama visoke frekvencije.

Oko njega je bila okupljena porodica koja će, kao i uvek nedeljom i praznikom, ostati na večeri. Očekivala je roditeljsku radost uvećanu carverovskim ponosom. Morao je da laže. Gledao ih je, sve te Carvere, Brevvstere, Allertone, Eatone, Turnere oko sebe. Zar i oni nisu lagali? Celog svog veštačkog života. U svima njima zajedno nije tog života, *pravog života* bilo koliko u baštenskog crva. Gmižući pod zemljom, nosio je taj crv u sebi tvoračku iskru, istu onu koja je zapalila čoveka. A njihova je vatra zapaljena ljudskom greškom, kao oganj u gvozdenom kotlu parne lokomotive koja nikuda ne ide, niti bi njen hod, i da ide, imao ikakve svrhe, ikuda vodio.

Marjorie je prema njemu, osmehujući se, pružila ruke sa zavežljajem eugeničke laži među dlanovima. Očekivalo se da ih i on pruži, očinski požudno, ispunjavajući osveštanu i oveštalu robotsko-roditeljsku rutinu, i laž u svoje primi. Oklevao je. Kraće vreme to će se tumačiti očinskom oprežnošću. nenaviklošću na novu situaciju. Nije na razumevanje odbijanja beskonačno mogao računati kod onih koji se nisu — jer su bili roboti — zadovoljavali da traju onoliko koliko je izdržavao vlastiti mehanizam, nego su žudeli da traju i kroz svoj »porod«.

Ispužio je ruke da prihvati malog robota, i najednom, kroz tananu tkaninu pelena, svim svojim prstima, celim telom, naviklim na život, ispunjenim njegovom dugom i zaboravljenom povešću, *znao* je da u rukama drži živo biće. Živo biće koje plače pravim, ljudskim suzama.

Živo biće ima ispod lobanje, obrasle retkom svilenom kosom, zlatne oči Howlanda, hodočasnika s »Mayflow-era«.

Živo biće je bilo — čovek.

Luana, devojka indijanske krvi, sedela je na klupi u parku ispred Towera. Volela je taj park iznad *Traitors' Gatea*, Izdajničkih vrata, kroz koja su zatočenike Njihovih kibernetičkih Veličanstava, neretko ljude, uvodili u tvrđavu da im tamo odseku glave, pod izlikom zavere protivu Krune, a stvarno samo zato što su ljudi. (Zavera je, naravno, postojala, ali ne protivu engleske Krune, nego protivu one robotske Krune pod kojom je stenja svet.) Volela je tu polumračnu aleju mračne, tuđe istorije, u senci starog drvoreda i starih gvozdениh topova, možda zato što je na jednoj od tih klupa bila kada je prvi put osetila Johna Hovvlanda pored sebe, a da na njega nije mislila, da za približavanje nije bila odgovorna. Sada joj je rečeno da se od kontakta neko vreme uzdržava. Hovvland je u naročitom stanju. Potreban mu je mir, koncentracija na misiju. Iznad svega koncentraci-

1M On A tp tu L" rirftr/t mru 11 rpmptly P*TKrA ip iVrčiluSVOJU misiju Sa svih strana je dobijala pohvale Sad je na redu njegova misija. Njoj tu nema mesta.

Bila je nesrećna. Ni pomisao na buduću Novu Atlanli-du nije uspevala tugu da umine. Da li je to bio gubitak vere? Početak gubitka? Bila je aquarius. čuvarica Hrama prozirnih zidova nižeg reda. Hrišćanski sveštenici gubili su veru kad bi se razočarali u Boga i njegove moći. kada bi videli kako pati bespomoćno dete. kako pravda ne pobeđuje na svetu, kako se u borbi protiv zla ne dobija Božja pomoć. Kako je gubio veru Atlantidanin?

Ispred nje. na reci. bio je ukotvljen ratni brod na čijem se dimnjaku gasilo sunce. *HMS, Her Majest Ship*. Brod Njenog Veličanstva, nije bio u aktivnoj službi. Služio je kao Muzej britanske mornarice. Hoće li i ona. ako izgubi veru. postati muzej nekadašnjih moći?

Bila je bolničarka u bolnici St. Thomas kada ih je prvi put otkrila. Osećala ih je i ranije, od detinjstva. ali nikad se sa njima otvoreno suočila nije. niti ih priznala. Ovo je bilo prvi put. Posle noćne šihite. vraćala se kuci sama. Londonska se zora zimi nije razlikovala od duboke noći. U uličici kvarta Pimlico. kojom je sekla put do stana, napalo ju je nekoliko dečaka nalivenih pivom i obešću. Oborili su je na pločnik.

Trojica su je držala, četvrti joj je svukao gaćice. U presudnom času. međutim, zaurao je od bola i pao. Pritisak je one trojice popustio, uspeła je da se otme i pobegne. Isprati je vriska povredeno koji je ostao da se valja po trotoaru. Slučaj je hteo da ga prenesu u njenu bolnicu. Nije ju poznao. Ona njega jeste.

Ud mu je bio izgoreo kao da gaje gurnuo u vrelu pec.

Uskoro posle toga. sa dvadeset godina, još u bolnici Si.

Thomas. saznala je i zašto, šta je bilo s udom nesrećnog nasilnika. Sada je ona trpela kao da je izgore-la. Zamalo da nije poludela i. kao mnogi ljudi neofiti, za Atlantidu bila izgubljena. Izvor očajanja je bio dvostruk. Opšti bese posledica saznanja čime je okružena, s kim živi. osećanja daje s mrtvima zatvorena u masovan grob. Poseban je izvor bio posledica činjenice da je u jednog od tih mrt va.ca, je.kaja.na .Slažu U bolnici, bila zaliublien; i s

L...^.....
njim održavala intimnu vezu. Nije mogla više ni da ga vidi.

Otišla je u drugu bolnicu, gde je. takode. bila okružena robotima koje je morala da neguje. Izgledalo joj je apsurdno da danju neguje one kojima ce noću morati da seče glave.

Razum joj je spasao njen paroli, otac Donovan iz crkve sv.

Apostola. I on je bio čovek. I on je sa svojim prvim

Otkrovenjem imao ista iskustva.

Njemu se i sada obratila Ali sada joj nije pomogao Dužnost prema Atlantidi i ljudskoj rasi bila je jača od simpatija što ih je osećao prema njoj i njenoj patnji

Atlantida je bila iznad svega.

Dune Pleasant Baya mirovale su na mesečini bez vetra U laguni je treperila oseka. U gnezdim. zavučenim u barsku travu, pod Zlatnom šibom, u majušnim krčevinama trske, meškoljila su se usnula jata morskih lasta Ritovi su svetlucali foslorescentnim sjajem insekata. kao minijaturnih svetova izgubljenih u svemiru mraka. Poput retkih ljudskih života u mrtvom svetu robota.

Nije trebalo da me zoveš, Johnne. Znaš da izvesno vreme moraš biti sam.

i do sada sam bio rekao je — *ne moram više.*

Tako je rekao \odolija Pon-Hna-Tan. Mudri starac koji je izmenio njegov život i koga ce naslediti. Nije više bio siguran želi li.

Teško mi je, Luana.

Znam, Johnne.

Kako si ti to preživela.'

Teško, kao i ti. Kao i svi. Imala sam osamnaest godina. Bila sam dugo bolesna.

I ja sam bolestan.

Betula sam od ljudi, od onoga što sam do tada mislila da su ljudi.

Kako si se izleila.'

Shvatila sam da se bekstvom ništa ne postiže. Da ne sinemo bežati. Quije'mo.rMmo bpjiti. Bog je sxat dao.nama.— A mi robotima.

— *To je bila greška. Vrat ćemo ga, Johnne. Moramo stegnuti srce i u njihovom svetu živeti. Ne smemo bežati.*

— *Pomirila si se s tim da s mrtvacima živiš, a ipak se ni za jednog nisi udala. Tako daleko nisi mogla da odeš?*

— *Morala bih, da sam oćarala nekog kibernetu na visokom položaju. Srećom, nisam.*

— *A da se to dogodilo'/ Da si ga oćarala'/*

— *Udala bih se za njega.*

Osetio je bol. Nije mogao da je zamisli pored nekoga ko liči na Marjorie. Ko bi bio — Marjorie.

— *To bi bila moja dužnost prema Atlantidi.*

— *Kraljevska dužnost — mislio je ogorčeno. — Ni kraljevi ne biraju supružnike.*

— *Mi i jesmo kraljevi, Johnne.*

— *Kraljevi bez kraljevine.*

Ležao je na kosini dune. Pesak se spuštao prema okeanu.

čije su vode, strujeći iznad dna, dodirivale At-lantis, osećao je to svaki put kad bi u njih spustio ruku. Strujale su oko prozračnih zidova koji više nisu menjali boju, povinujući se volji, svakom Atlantidaninu pružajući izgled koji mu se najviše sviđao, najviše pogodio njegovom duševnom miru. Atlantis je bio tu u vodi i kad se s njom kao dete igrao, kad je, propuštajući je kroz prste, anticipirao Vodoliju i njegov sveti krčag, samo ga nije video.

Osećao je i Luanu pored sebe.

— *Kako su uspeali s Marjorinim detetom!*

- *Ne znam, Johnne. Moraš pitati Pon-Hna-Tana ili Cortazara.*

— *Ne, neću.*

— *Zašto.'*

— *Pokvario bih iluziju. To je moj sin.*

— *On to i jeste, Johnne. Sva deca A tlantide bila su deca svih Atlantidana. Marjorie je tvog sina samo rodila, isto onako kao što bi to uradio veštački inkubator. Tvoja Marjorie...*

— *Ona nije nimalo! ..».....*

— *Marjorie i jeste veštački inkubator. Lice mu taknu nežan lahlor koji je prethodio svetlosti daleke zore. Bio je lak kao dodir Luaninih dalekih usana.*

— *Voleo bih da je tvoj, Luana.*

I moj je, Johnne. Svih ljudi, svih Atlantidana.

Tananih alfijskih bića koja su kao priviđenja strujala vazduhom i od kojih su postali oni, mešanjem s robotima, teški, nepokretni, masivni, izopačeni naslednici carstva. Život s robotima nije mogao da ostane bez posledica. I ljudi su postali roboti, iako to nisu bili. Robotskog mišljenja i ponašanja. Robotske sudbine.

Zar njegova sudbina nije robotska? Voleo je Luanu a nije ju oženiti mogao. Budući predsednici Sjedinjenih Država se ne razvođe. Budući predsednici moraju imati besprekoran bračni život. Besprekoran život, uopšte. (Ne smeju, na primer, ljudima šeci glave, bar ne tako da se za to sazna!)

— *Voleo bih da je samo tvoj, samo naš.*

— *Misliš kao robot, Johnne. Atlantidani ne poznaju svojinu.*

Baš me briga za Atlantidane! Johnne!

— *Baš me briga za robote! Za ceo svet me briga!*

— *Umoran si. To će proći!*

— *Nisam umoran. Očajan sam. A to proći neće.* Pokušao je da vidi Luanu. Nije uspeo. Bio je suviše

rastresen. Nije mogao da sabere misli na želju i da svoj pogled prebaci preko okeana materijalne realnosti.

— *Volim te, Luana* — rekao je u iznenađnom nastupu žudnje.

— *I ja tebe, Johnne.*

Kakvog smisla prema toj ljubavi ima sudbina sveta, bio on robotski ili ljudski? I zar »smisao«, u smislu »svrhe«, nije robotska ideja o životu? Ideja programa. Program uvek mora imati neku svrhu, inače se ne bi mogao odvijati. Svrha ne mora biti iznimna. Neki najobičniji privremeni cilj je dovoljan. Taj cilj je — zadatak. On se zvučno i misijom može zvati, ali ostaće puki — zadatak. Svrha ograničene tehničke operacije. Između operacije »totalno rešenje jevrejskog pitanja«, operacije »spašavanje Titanika« i operacije »nalaznja smisla u životu« odnos je između A, B i C varijante istog mehaničkog procesa. Tapnja!

Jedan od robota, možda je i čovek bio — »teorija paralelnih svetova« suštinski je ljudska i duhovna — tvrdio je da za svaku partikulu univerzuma postoji anti-partikula u antiuniverzumu. Zvao se Stannard. Nije za tu teoriju mario. Ne što bi žalio za ekskluzivnošću svog univerzuma, već što je ona ovozemaljski antropološki problem egzistencije odvodila u kosmos. u metaliziku. u neljudske prostore spekulacije.

Stannard je taj mimosvet nazvao »jauslovskim univerzumom«. U njemu je vreme teklo unatrag. Svaki je trenutak sadašnjice intersekcija između univerzuma i antiuniverzuma. Budućnost univerzuma je prošlost antiuniverzuma (taustovskog). Prošlost univerzuma je budućnost antiuniverzuma. Ti se svetovi jedan u drugom ogledaju kao u ogledalu, dajući izvrsne slike njihovih sadržaja. Možda su, mislio je. sva njegova priviđenja, prekognitivne vizije, nadnaravna iskustva, d'ejavu, moći nad materijom, možda sve to pripada faustijanskom antisvetu. kome pripada i Atlanti-da. Atlantida nije na dnu okeana! Atlantida je van vremena, u antiuniverzumu. U tom bi slučaju bila neiz-bežna. Napori ljudi da se oslobode, postali bi nepotrebni. Oslobođenje bi došlo po sili večne interakcije

između dva univerzuma, od kojih je jedan gotov, a drugi se, u stopu za njim, izvršava.

Njegov bi napor bio izlišan. Mogao bi se vratiti Luani! Ne hi mogao, Johnne - rekla je Luana. prateći mu misao. *Zašto ne.'*

Ako je nešto gotovo, gotovo je samo lako kako je gotovo.

Univerzum ponavlja antiuniverzum, ne može ga inenjati.

Pokreti u ogledalu, s kojim si po redio odnos našeg i jaustovskog sveta, kao odnos predmeta i tika, prividno su obrnuti, a stvarno .vv to isti pokreti. Samo se ponavljaju.

— *Ja se ponavljam.'*

— *I ja. Sve se ponavlja.*

— *To i hoću da kažem. Atlantida će izroniti i bez moje pomoći.*

— *Neće, Johnne. Tvoja pomoć, i to baš kako je već jednom pružena, nikako drukčije, uključena je u kombinaciju koja treba da vrati Atlantidu, uključena na nepromenljiv način, bez koga bi sve — stalo.*

— *Ali onda je i to prokleti program! U čemu se onda razlikujemo od robota?*

Luana je ćutala. Najzad je do njega dopro njen tih. neodlučan odgovor.

Ne znam, Johnne. To moraš pitati Pon-Hna-Tana.

— *Neka me đavo odnese ako ga pitam!* — rekao je ljutito.

Stvari ne mogu tako da stoje. Istina je da postoje dva univerzuma. Ali ne Stannardovi, u kojima, u jednom od njih, ovom, sve izgleda besmisleno, bez obzira da li je ljudsko ili robotsko, duhovno ili telesno, dobro ili zlo, jer je sve gotovo, izvršeno, definisano i neizmenljivo, nego je jedan univerzum ljudski i duhovni, a drugi robotski i materijalni. Manihejci su imali pravo, a ne taj prokleti Stannard! Stvari se mogu menjati! Mogu biti drukčije nego što su bile! On će to ovog časa dokazati!

— *Voleo bih da te zagrlim* — rekao je.

— *Želiš li to?'*

— *Samo to želim.*

— *Želi, Johnne! Želi!*

— *.Želim, Luana!*

— *Želi! Želi!*

Osetio je njene ruke oko svoga vrata, svoje ruke oko njenog nagog tela, njene usne na svojim. Nije znao kada se i kako skinuo. Ni koliko je njihovo spajanje trajalo. Uzvišeno međusobno prožimanje u kome su se tela, po zakonima čudotvorne alhemije atlantidske ljubavi, otapala, rastvarala, spajala u jedno, a zatim ponovo cepala da bi se ponovo u jedinstvu, u novoj leguri osećanja. tražila i nalazila. Njeno je tamnoputo liceulazilo u njegovo i dobijalo zlatne oči Hovvlanda. njemu je duga crna ženska kosa čarobnice Titube padala na gola ramena.

Oko njih nije bio Atlantski okean već su se pružali koncentrični krugovi Grada prozirnih zidova, koji su menjali boje onako kako se menjalo njihovo jedinjenje. Sunčani spektar Atlantide postao je velika duga njihove zajedničke duše. U njoj više nije bio samo on. A ni samo ona. Bili su svi ljudi, svi Atlantidani. Njihova prošlost i njihova budućnost. Ceo univerzum.

Boje su postepeno izbledele, zidovi se prosenili, tmina se istanjila i na istoku se rodila zora.

Ležao je nag. njenom svetlošću obasjan na pesku kao prvi čovek.

Prvi čovek koji se posle božanskog dodira probudio i pred sobom ugledao vodu. iza sebe zemlju, nad sobom nebo.

Prvi čovek koji je video u vodi ribe, na zemlji životinje, na nebu ptice.

I video da su svi u parovima. I ribe. i životinje, i ptice.

Jedino je on, čovek. sam.

Ležao je sam kao taj prvi čovek pre nego što mu je Bog stvorio ženu.

Prvi čovek je ležao, čekajući ženu.

John Howland je nije čekao.

Bio je ispunjen njome.

I neuništivom verom u Atlantidu. zemlju čuda.

Ptica je letela s istoka, s okeana. Imala je nežnobelo perje, krila boje morskog pepela i duboko rasepljen rep u obliku dvozupca. Glavu je. zašiljenu tankim krvavocr-venim kljunom, zastirala garava čuba nalik na hebrejsku molitvenu kapicu. Iz trupa su joj kruto visile kratke koralne. koščate noge. Voda se ispod nje zagrevala. ali je. prožimajući je metalnim svetlucanjem. nekim robotskim sjajem, na njoj trnulo sunce, čije su jutarnje iskre sagore-vale boro/c enklave Cape Coda.

Ravnomernim letom ptica se primicala bledim duna-ma Pleasant Baya, iza kojih se. u cestama prenaseljenih ritova, na mlakim ležajevima između zrele trske i skerlet-nog barskog žbunja. budilo njeno pleme. Klizeći bistrim vazduhom ispustila je oštar, prodoran krik — *Keettrrrrr!* s trijumfalnim udarom na drugom slogu, kojim se kotrljalo dugo. grabljivo. nemilosrdno »rrrr«. Naglo us-porivši let. kao da je izgubila orijentaciju, skrenula je udesno prema penušavom plićaku, ispustila još prodorniji krik. skupila krila i kao kamen se sunovralila u dubinu.

Na mestu pada okean uzavre i iz njega se ptica uzvinu s ribom u crvenom kljunu.

Nasmehio se. Već dok je letela prema duni na kojoj je nag ležao, osetio je da arktička lasta nije mašina, da je živa.

I shvatio da nema ništa čovečnije od leta žive laste praznim nebom iznad plime mora u zlatne zore.

/ ništa čarohnije od Tajne.**GLAVA OSAMNAESTA**

AQLARILS ILI

U TRAGANJL ZA

ZLATNIM DOBOM

»Jer evo idu dani kad ću povratiti
roblje naroda svojega... i dovešću ih natrag
u zemlju koju sam dao očima njihovijetn ...«

Knjiga proroka Jeremije. 30Deset je leta prošlo od 1988, godine u kojoj je John Carver doznao za svoje poreklo i rodno ime, u kojoj je doznao i za pravo stanje sveta što ga je jedan od robotskih mudraca, po imenu Leibnitz, ponosno nazvao *najboljim od svih mogućih*, a da se u njemu, tom najboljem od svih svetova, ništa promenilo nije. »New York Times« u njegovim rukama pružao je istu sliku neumornog pseudoantropološkog *perpetuum mobilea* kao i onaj što ga je pre deset godina čitao u avionu na liniji Washington—Boston. Rusi još ubijahu odmetnike (ljude?) po severoistočnim gudurama Afganistana. Amerikanci su još plaćali pobunjenike Nikaragve da ubijaju vladine vojnike (ljude?). Roboti Homeinijevog Irana su ratovali s robotima Hu-seinovog Iraka, ubijajući usput i ljude, a ne znajući šta ubijaju. Izraelski su se roboti obračunavali s palestinskim, irski s engleskim, španski s baskijskim, indijski s robotima plemena Sika, a pri tome su svuda stradali i ljudi. Robotska policija ugušivala je nemire robota među kojima je verovatno bilo i ljudi. Prošlo je vreme u kome se politika morala prilagodavati potrebi totalnog elimini-sanja ljudskog faktora iz istorije i zalaziti na neželjene

stranputice, kad je morala izmišljati skupe ratove i žrtvovati hiljade robota da bi se eliminisala ljudska enklava u bespuću, bogu iza leda. Sada su ratovi bili ekskluzivno robotski i uništenju robota namenjeni. Ljudi za koje se nije znalo stradali su slučajno.

Čak je i kriminalna rubrika identična. Pre deset godina.

1988, izmasakrirana je porodica Detroita. Sada se masovni zločin zbio u Portlandu.

Pa ipak, nešto je novo, a o tome je govorila već prva vest *n-A nrednini strani listu....., ...i.....»Danas u Kl časova pre podne predsednik Sjedinjenih Država John Carver primiće u neformalnu poselu g. Ricar-da Juanara, predsednika Revolucionarnog veća Republike Mkaragve.«* Za američku javnost novost je u prvom oficijelnom dodiru Bele kuće s »komunističkom bagrom« na vlasti u Nikaragvi; za čitaoce ove mračne islorije u tome da je u toj kuci 1999. domaćin - John Carver (Hovvland)

Britanski sistem upravljanja kratak je. jasan, efikasan

Ukoliko postoji kao nešto što se recima može definisati i nakon toga umom shvatiti, baziran je na principu koncentracije odgovornosti, koji potiče od širokog elektorata ali se udobno i pragmatično sužava prema Parlamentu (*Hou.se of Common.sj*, odatle ka Kabinetu, a iz njega u svemoćne ruke predsednika vlade, u ovom slučaju -»gvozdena dame«, gospode Thatcher. kojoj se upravo završava peti mandat u Dovvning Streetu 10. Vlada ovde vlada, opozicija stavlja primedbe koje niko ne sluša, pa ni ona sama kada na vlast dođe. Potrebnu stručnost, da bi se stvari uopšte odvijale, obezbeđuje stalna, u načelu vanstranačka. civilna služba, čiji se šefovi poznaju iz privatnih škola, a ako upoznavanje tamo propuste, iz Oxtbrda ili Cambridgea. Nema sumanuto komplikovane hijerarhije zakona, ni pisanog ustava koji sistem dovodi u sumnju, zbunjuje, ograničava ili onemogućuje. Ako odgovarajućeg presedana nema, sudske presude su neiz-vesne koliko i konjske trke. Ali ni presedan nije obavezan. Sudija ga može zameniti svojim.

U Americi je sve to mutnije, zamršenije, neizvesnije, i — ako je štošta na hartiju stavljeno, i američki je ustav. ako se izuzme jugoslovenski. koji verovatno niko nije stigao celog da pročitati pa mu se stvarna dužina i ne zna. jedan od najobimnijih, najiscrpnijih i najnormativnijih na svetu.

Odluke vlade vezane su striktnim propozicijama konstitucije. Federalni sistem donosi nova ograničenja, što ih ljubomora saveznih država prema VWashingtonu. nasledena iz građanskog rata. uvećava do zastrašujućih $Z^{b\wedge\wedge}$

'predstavnički izbori za

Kongres i Senat dovode kao za pakost na vlast opoziciju, čija je patriotska obaveza da se suprotstavlja svim mera-ma Bele kuće i tako održava egzekutivu u permanentnom neradu. Upravljanje je hronično nadmudrivanje i prego-varanje s paralelnim faktorima vlasti. Pa ipak. uprkos svim tim opstrukcijama, predsednik USA je jedan od najmoćnijih ljudi na svetu.

John Carver je brzo shvatio zašto je Aquariusu stalo da taj položaj ima u svojim rukama.

Predsednički protokolarni i radni program 16. juna 1999.

bio je gust kao testo. Pre predsednika Nikaragve imao je da primi delegaciju Kongresnog komiteta za spoljne poslove koja ce mu. nebiranim recima verovatno, izraziti zabrinutost i sumnje u njegov sporazum s vladom u Managvi. Reci kojima ce odmah posle toga *elpresiden-le eonipaiiero Juanar* izraziti nezadovoljstvo stalnim me-šanjem U.S.A. u nikaragvanske poslove, biće još žešće. Ručace s Marjorie u

porodičnom krugu, ukoliko mu svest da jede s robotom, animiranim lesom zapravo, sasvim ne oduzme apetit. U 15 i 30 zakazana je vanredna sednica Saveta za nacionalnu bezbednost (National Security Council). gde će kontroverza oko pacifikatorske politike u Centralnoj Americi izbiti s obnovljenom raskoši, ali i. kako se nada. doneti ljudima u njegovoj vladi dva mesta, pošto ih roboti budu ispraznili. Uveče se u Beloj kuci za druga predsednika Mr. Ricarda Juanara priređuje sedativni kamerni koncert. Na programu je Mozart. najamnik koga je plemstvo, pošto ga je obdario genijem robotično jednolike muzike, bacilo u jednu bečku jamu i polilo raskužujućim krečom.

Samo poslednja tačka radnog programa, stisnuta između sednice Saveta nacionalne bezbednosti i Mozarta, nije zadavala brige. Šef štaba Bele kuće Peter Mansfield predstavlja mu novoimenovanog šefa njegove lične bezbednosti. Taj ce ga svakako ugnjaviti nemogućim prohtevima. Tretirace ga kao persijskog satrapa u koga većina Amerikanaca, čim ga izabere, želi da puca, koga i bira

him njim ce, ma kakav bio, lakše biti nego sa gospodom sa Capitol Hilla ili s drugovima iz Managve.

S njima bi teško bilo i da su ljudi, a ne roboti.

Novoimenovani šef sigurnosne službe predsednika L.J.S.A. obilazio je Belu kuću onako kao što diktator obilazi logor u kome su zatvoreni njegovi najžešći neprijatelji, s uverenjem da nijedna mera nije dovoljna da ih iza žica zadrži. Što se tiče mera, postojalo je uistini samo jedno razumno rešenje. Zatvoriti predsednika Carvera u hermetički sef, jači od trezora u kojima se drži federalno zlato, pa ga spustiti na dno Atlantika. Ili ga odmah likvidirati. Sve ostalo bio je riskantan provizorijum.

— Ne verujem da baš svi Amerikanci žele da ga ubiju — rekao je Mansfield koji ga je pratio.

— Ne svi. Većina. Ali je praktično dovoljan jedan.

Odgovorio je, žaleći za vremenom u kome se bavio ubistvima koja su se već dogodila, umesto ubistvom koje ni po koju cenu ne srne da se desi, a u međuvremenu je izvesno da će biti pokušano. U tome je i bio čvor. Otkad je John Wilkes Booth ubio Abrahama Lincolna, gađanje predsednika Sjedinjenih Država iz malokalibarskog oružja postalo je američki nacionalni sport. Od Roosevelta naovamo pucano je na svakog, na neke i po nekoliko puta. Mete su bili Truman, Eisenhower, Kennedy, Nixon, Ford, Carter, Reagan. On je u svojoj dosadašnjoj policijskoj karijeri na svakom zadatku imao po jedan prioritetni cilj, izdvojen od svih drugih, li ovom slučaju, ne da predsednik, poveren njegovom staranju, ne bude smaknut, nego da se ne dopusti ni pokušaj atentata.

Zato je, obilazeći kancelarije predsedničke egzekutive i administrativnog štaba u depandansima, pa potom odaje Bele kuće, uključujući i privatnu rezidenciju predsednikovu, činio to u dvostrukom svojstvu. Zamišljao je da je atentator koji traži Ahilove pete građevine i način da se meti približi, ali je istovremeno kao šef obezbeđenja

Peter Mansfield, šef štaba Bele kuće, sa zanimanjem je pratio inspekciju. Zanimala ga je agentova moć zapažanja,

sposobnost da iz naoko nevažnih detalja izvuče dalekosežne zaključke koji se tiču bezbednosti najvažnije građevine Amerike, a možda i sveta. Novi čovek mu se dopadao. Znao je posao. Bio je temeljan. Ulivao je sigurnost.

Bio je ono što se veli — robot i po!

Za sednicu Nacionalnog saveta bezbednosti John Carver (Howland) je odabrao svoj kabinet u EOB (Executive Office

Building), depandansu gde se smestila administrativna košnica Bele kuće. Bila je intimnija od ostalih, manje zvanična, manje hladna. Inspirisala je na slobodnije ponašanje, pa i drskosti koje su druge javne prostorije, naročito ceremonijalna Ovalna odaja, dekuržirale. Pogotovo pošto ih je Marjorie u boji i nameštaju prilagodila ledenom i funkcionalnom robotonordijskom ukusu. A njemu je bilo potrebno da se sekretar za odbranu i predsednik udruženih šefova štabova oružane sile opuste. Samo tako se mogu navesti na korak koji je Aquarius od njih očekivao. U odaji ih je bilo šestorica. Od ljudi i članova Aquariusa, državni sekretar William-Bill Lasky, direktor Centralne obaveštajne agencije (Central Intelligence Agency) David Turner i on, John Carver, predsednik Sjedinjenih Država. Od robota, koji na sreću nisu bili članovi nukleusa, niti znali za svoju veštačku prirodu, prisustvovali su Robert Woodward, sekretar za odbranu, i general Walter Hartmann, šef udruženih štabova, a od članova nukleusa potpredsednik U.S.A. Martin Rogers.

Trojica ljudi, tri robota.

Prednost je bila na ljudskoj strani. Ljudi su znali šta su.

Roboti, sem Rogersa, nisu. Ali roboti su imali u sebi program koji ih je nesvesno ujedinjavao i po kome su funkcionisali prema nekom, i za njih same nepoznatomali davno definisanom cilju. Ljudi su takode imali svoj program, obnovu Atlantide. ali i izvesne inicijalne slobode koje su im smetale.

— U redu, Bobe — rekao je, obraćajući se Woodwardu — kakve su tvoje bazične primedbe?

— Gospodine predsedniče — odgovorio je sekretar za odbranu, odbijajući Carverovu providnu, hipokritsku intimnost i držeći se protokola — nalazim da je za njih prilično kasno. Hoću da kažem daje sastanak zakasnio. Ne vidim svrhe primedbama čiji je cilj sprečavanje koraka koji je već učinjen. Možemo još jedino saslušati Mozarta. Jer Nikaragva je izgubljena.

Carver je pogledao u Laskvja. *Bille, mislim daje ovo trenutak!*

— Ne znam zašto je sednica zakasnela — rekao je Lasky.

— U kompetenciji Saveta nacionalne bezbednosti nije formulisanje predsedničke politike.

— Ali ni aplaudiranje s prve galerije. Savet, naravno, ne formuliše politiku, ali je tu da povodom nje, a naročito pitanja od vitalnog interesa za naciju, predsednika savetuje. Ako mu se ta funkcija ne dopušta, on nema svrhe.

— To zvuči kao optužba. Bobe — rekao je Carver. nastojeći da ne zvuči ljutito, da žestinu ostavi za kasnije, kada se sukob razvije. Woodward je bio oprezan čovek. A i voleo je vlast. Neće lako biti navesti ga da je se odrekne.

— Zamerka nije u tom smislu ni izrečena, gospodine predsedniče.

Bille, ne daj kućinom sinu da se povuče. Izvedi pitanje poverenja na čistinu, to je možda put.

— Koliko vidim — rekao je Lasky — ovde više nije reč o politici prema Nikaragvi nego i o funkcionisanju ovog saveta. Jesam li u pravu, Bobe?

Sekretar za odbranu nije hteo da ode tako daleko, ali više nije imao kud. Primedbe na politiku prema komunistima Nikaragve morale su da sačekaju. Proceduralna pitanja rada Saveta izbila su na prvo mesto. Bila je to.

uostalom, hronična tema njegovog nezadovoljstva. Profesionalne i prijateljske veze između Carvera i profesora Laskvja poznate su. David Turner je njegov zet. Sumnja u

nepotizam, širena od republikanske većine u Senatu, nije bez osnova. Pogotovu što je siguran da su katastrofalnu politiku prema Nikaragvi formulisala, iza leđa vojske, upravo ta tri čoveka.

— Ja i general Hartmann smo o poseti predsednika Nikaragve saznali iz *Washington Posta*. Želeo bih da znam da li je konsultovan potpredsednik?

— Znaš da je Rogers bio na putu, Bobe — rekao je Carver, glumeći uvređenost.

— Postoje i telefoni.

— Ja sam s njim razgovarao. Nije imao primedbe — rekao je Lasky.

— Ne, nisam ih imao — potvrdio je Rogers ravnodušno. Bio se potpuno uživeo u dekorativnu ulogu koju mu je dodelila tradicija. Čovek koji ništa ne radi smatrao se u Americi neradnikom. Drugi je bio potpredsednik Sjedinjenih Država.

— Armija ih, međutim, ima — rekao je general Hartmann.

Lasky je hteo da interveniše, da raspru vrati na proce-duralno pitanje, na kome će Woodwarda lakše isprovocirati, ali ga je zaustavio unutrašnji glas Johna Carvera:

Pusti ga da kaže sve što ima. To ne možemo izbeći.

— Naša opšta strategija u Centralnoj Americi zavisi od uspeha demokratskih pobunjenika. Poslednjih godina, uz našu pomoć, oni su se približili svom i našem cilju, obaranju komunističke diktature. Sve smo učinili da ih u tom smeru ohrabrimo. Uključujući i značajnu pomoć u oružju. Sada, najednom, zvanično primamo u Belu kuću zajedničkog neprijatelja. Nemoguće je izbeći optužbu za nelojalnost i ne izvući zaključak da menjamo politiku.

— I menjamo je — rekao je Carver hladno. — Posle decenije rata očevidno je da se bez naše direktne vojne intervencije režim u Nikaragvi, kakav je da je, neće srušiti. A ja ne želim da zemlju odvedem u novi Vijet-nam. Što se tiče lojalnosti, mi smo je upravo u tom Vijetnamu platili ugledom i mrtvima.

— Ne sporim rizik vijetnamizacije. gospodine pred-sedniče

— rekao je Woodward. — Ali postoji i veći rizik. Postoji rizik da se čela Centralna Amerika prepusti komunistima.

— To ni najmanje ne bi bilo poželjno — rekao je potpredsednik. S vremena na vreme nalazio je neodoljivim da pokvari poslovicu koja ga je primoravala na neaktivnost.

Carver je najednom video pravi put. Trebalo je kod

Woodwarda stvoriti čvrst utisak da je većina u Savetu protiv politike pomirenja s vladom u Managvi. Tek tada će se odvažiti na pokušaj da pretnjom ostavke, kojoj će se pridružiti Hartmann, iznudi reviziju njegove odluke.

— Treba li to da protumačim kao promenu stava. Ma rt i ne?

— Samo u granicama Woodwardove primedbe, John.

Davide, daj Woodwardu na znanje da se slažeš s njim.

Učini to profesionalno ubedljivim.

— Izveštaji kojima Agencija raspolaže idu u prilog mišljenju sekretara za odbranu, gospodine predsedniče. Prestane li građanski rat u Nikaragvi, za godinu dana će čela centralnoamerička zona biti u komunističkim rukama.

Robert Woodward je bio prijatno iznenađen. Turner, dakle, nije za smirivanje Nikaragve. Bilo bi to, uostalom, nenormalno za jednog direktora CIA. Haos je prirodna »ekološka sredina« obaveštajnih službi. Situacija u Savetu se naglo izmenila. Počelo mu se činiti da stvar nije izgubljena. Da bi oštrij pritisk na Carvera spasao dosadašnju militantnu politiku prema Managvi.

— Smem li da budem otvoren, gospodine predsedniče?

— Naravno. Woodward — nazvao gaje prezimenom prvi put. Breša se širila.

— Sudeći po toku sednice, meni se čini da vaša politika prema Nikaragvi ima podršku jedino profesora Laskyja.

Carver je odglumio izvesnu umerenu nesigurnost.

— Stekao sam utisak, Davide, da ni ti nemaš ništa protiv.

— I nisam imao. Poslednje izveštaje s terena dobio sam juče. Posledice ove posete već se osećaju. Ukratko, nisam više tako siguran da smo na dobrom putu.

Robert Woodward je sabrao i podelio mišljenja. Našao je da je došao pravi trenutak.

— Menije vrlo žao, gospodine predsedniče, ali ako na toj politici budete insistirali, i to bez obzira na većinu ovde iznesenih primedbi, ja više neću moći da služim u vašoj administraciji.

— Pridružujem se mišljenju sekretara za odbranu — rekao je kratko general Hartmann.

Nastala je tišina. Woodward je napeto čekao. Carver se jedva uzdržao da se ne nasmeje. Išlo je lakše nego što je pretpostavljao.

— Šta ti misliš, Bille?

— Moramo nastaviti razgovore i obezbediti mir u Nikaragvi.

— Rogers?

— Uprkos rezervama, i ja sam za njih — rekao je potpredsednik. Kada se Carver posle drugog mandata povuče, za demokratskog kandidata ostaje on. Carvero-va podrška u nominaciji može biti odlučujuća. Sudbina Nikaragve je u tom kontekstu izgledala sasvim neintere-santna.

Kopilan. mislio je Woodward, s nadom se okrećući Turneru. I ishod tri naprama tri bio bio dovoljan da iznudi reviziju.

— Za razgovore — rekao je ovaj i ne trudeći se da tu prevrtljivost objasni.

Woodward je pobledeo.

— Žao mi je, Bobe, što te gubimo, ali te razumem. Ako neko posavesti ne može da sledi jednu politiku. dužnost mu je da se povuče a ne da snosi posledice eventualne zablude. Woodward je hteo nešto da kaže, da svoj stav ublaži, ljut na sebe što ga je tako beskompromisno formulisao, ali nije stigao.

John Carver je ustao.

— Sednica je završena. S ostavkama ne morate žuriti, gospodo. Biće dovoljno ako ih dobijem do sutra ujutru. Sat kasnije, a dva sata pre početka koncerta u čast predsednika Nikaragve, sedeo je John Carver (Howland) u takozvanoj Rooseveltovoj sobi u očekivanju da mu se Lasky i Turner pridruže na jednoj od njegovih omiljenih konferencija s nogu. Izveštaj Pow-Hna-Tanu već je pod-riao. Starac je bio zadovoljan. Učinjen je značajan korak u pravcu konačnog oslobođenja čovečanstva od dominacije robota. Dve prve ličnosti armije, Woodward i Hart-mann, biće zamenjene ljudima. Šefovi svih rodova oružja već su bili ljudi. Odnos ljudi i mašina u vrhovima vlasti najznačajnijih svetskih sila prvi put u povesti davao je nade daje kraj ropstva blizu. Jezgro vlada Indije, Brazila, Nemačke, Francuske i Japana imao je ponovo dušu. Prvi put od revolucije sekretar Politbira Boljševičke partije bio je punokrvi čovek. Prva ličnost Narodne Republike Kine takođe je pripadao Aquariusu. Britanija je predstavljala problem. Gajila se nada da će se Marga-ret Thatcher najzad povući. Četvrt veka upravljanja zemljom kakva je posleratna Engleska istrošilo bi i najaču mašineriju, ali ne i tu gvozdenu ženu. U posled-njem govoru je najavila da se

ne povlači. Uostalom, mislio je, ako se zaista ne povuče, moraće je ubiti. Misao je bila laka, neopterećena moralnim obzirima. Margaret je robot. Čak je i termin »ubistvo« preteran. Robot se ne može ubiti. Može se jedino zaustaviti, isključiti iz prometa.

Slušao je nežno glas svoga sina Thomasa, Toma, iz ružičnjaka Bele kuće. Tom će živeti u svom, a ne kao on, u tuđem svetu. Na vreme će biti spašen srastanja s njim, utapanja u robotsku automatsku psihologiju. Tom, kao većina ljudske dece, nisu ni osećala da ne žive na *pravom* mestu. Robotska istorija isuviše je dugo trajala da ljudske gene poštedi. Ono malo njih što je razliku osećalo, a bilo isuviše mlado da joj se ona racionalno objasni, nalazilo se po duševnim lečilištima. Behu apatridi ovog sveta, ali i tuđini u vlastitom svetu za koji nisu znali. Spoznaja istine još uvek je ravna duševnoj kataklizmi koju je zdrava duha retko ko preživljavao. Ludeli su i roboti kad bi saznavali ko su. Oni su mahom vršili samoubistva. Među ljudima samoubistva behu retka. Kao da je ljudska stamina bar u jednom pogledu, u nagonu održanja, bila jača od kibernetске. Roboti su imali humanu žudnju za životom, ali je ona, kao kopija, očigledno bila slabija od originalne.

Da, isuviše je dugo *fizisu* orijentisana istorija trajala da bi ono malo po kugli zemaljskoj rasturenih sinova Atlan-tide ostavila nezaražene robotskim sindromom života, kinetikom bez svrhe i smisla. Za antropološke studije u pravom smislu reci nije imao vremena, ali da o stanju stvari kao naučnik razmišlja, uvek gaje nalazio. Telepatski razgovori s Luanom, posle zasićenosti ljubavlju, a naročito sa starim, mudrim Pow-Hna-Tanom, pomagali su mu da prodre u tajnu prošlosti i ljudske sudbine.

Iako tehnički usavršeni, atlantiđanski roboti, kojima je pre potopa prepušteno staranje o zaostalim materijalnim potrebama ljudi, nisu bili i savršeni. Naročito ne behu *nezavisni*. Nisu imali *svoju* civilizaciju, niti su za njeno obrazovanje bili sposobni. Poslednja kibernetска serija proizvedena je da podupire ljudsku u onim retkim tačka-ma u kojima se još oslanjala na materijalnu nuždu. Od ljudi behu napravljeni, ljudima da služe. Morali su, dakle, koliko je mašini moguće, i ljudski da se ponašaju, ako već nisu kadri ljudski da osećaju. Prva robotska pseudocivilizacija, na marginama ljudske, imala je zato kasnijim usavršavanjem i odvajanjem posle velikog rata, koji je Platon pogrešno razumeo kao rat između Atlantisa i Atine, razlike se uvećavaju i postaju kvalitativne. Ali, ni tada veza s ljudskim poreklom nije izbegnu-ta. Zaključio je da taj hereditarni neksus, iako je sa svakim vekom slabio, nikad nije sasvim izgubljen. Priroda ljudske civilizacije u robotskoj je civilizaciji pervertirana i prilagođena njenim standardima, ali je, mada u krajnje izopačenom vidu, još morala čuvati u sebi izvesne ljudske tragove. To je, na žalost, i pomoglo da joj se ljudi tako brzo prilagode. Da se i njegov Tom ponaša kao robot, iako to nije. Većina dečijih tvrdoglavosti imalo je koren u »stabilnosti« programa. Edukacija je bila mučna jer je podrazumevala nasilje nad uvedenim tokovima kompjuterskog razmišljanja, s kojim se započinjalo od kolevke. Psihološki poremećaji — u samoj stvari »kvarovi«, »kratki spojevi«, »kurečlusi« — pratili su razvoj svake individue, ilustrujući dublju, i opštiju protivureč-nost između ljudskog nasleđa i njegove robotske perversije, ljudskog mišljenja i robotskog mozga, sadržine i forme, *krčaga i vina u njemu*. Ova protivurečnost njega je lično dovela gotovo do ruba pameti. Neće dozvoliti da s njom i Tom živi.

Spengler je (u *Propasti Zapada*) u vertikalnoj uzastop-nosti civilizacija tražio njihove horizontalne korelate. Arnold Tovnbее je u *Istraživanjima istorije* među njima tražio srodnosti aparijencije i afilijacije, ne nalazeći staro-egiptskoj i andskoj civilizaciji nikakve istorijske rođake. Horizontalne korelacije u prvom slučaju i srodnosti, aparentirane ili afilijantne, u drugom, bile su, međutim, tek morfološke posledice dublje veze koja je sve povesne manifestacije robotskog sveta ujedinjavala jednom *mehanikom*.

Važile su u nauci mnogobrojne definicije pojma civilizacije. Ma kakve bile, ma na osnovu čega se donosile, sve su imale nešto zajedničko. Ukazivale su na značaj tzv. *redosleda vrednosti* u njoj. Civilizaciju je određivala skala vrednosti kojoj su se ljudi podvrgavali. Civilizacija je bila život organizovan oko tih vrednosti, njihov stalno pulsirajući morfološki kod. Kroz istoriju i smenu supcivilizacija robotskog sveta primetno je pomeranje od duhovnih, u kojima je ljudsko poreklo osetno, prema materijalnim kriterijumima života, gde se svaka veza s ljudskim gubi ili pervertira. Uloga duha, makar i u smislu koji danas zovemo primitivnim, a proizvoljno ga definišemo kao isprazno sujeverje, veća je bila u drevnog lovca na ljudske glave, pa ma i robot bio, nego i kod ljudskih i kod robotskih kolega u egzekutivi njegove administracije. Ona je još snažna, jer je po poreklu bliža prvobitno usađenom ljudskom programu, kod Sumerana, Haldeja-ca. Egipćana, Starokitajaca ili Maja, pa donekle, ali u porazno opadajućoj meri, kod Helena. Aristotel je, bez sumnje, ne samo prvi sistematizator robotskog načina mišljenja, nego i — nov tip kibernetа. U robotskom Rimu duha već jedva ima. U hramovima, iz kojih su proterani bogovi, ostali su njihovi prazni kipovi. Rim je organizacija, administracija, egzekutiva, jedan veliki i još, razume se, nesavršeni društveni kompjuter. Pokušaj hrišćanske revolucije propao je u prvom redu zbog nespremnosti ljudi da robotima priznaju ikakvo pravo na život, a kamoli »božansku milost«. Hrist je umro kao ljudski heretik. Sumrak antičkih kibercivilizacija omogućio je preostalim ljudima da se kroz srednji vek i rađanje velikih monoteističkih religija nešto više osećaju. Niču neverovatne duhovne doktrine i teozofske ideje, strane ciljevima Atlantide, ali ne i njenim moćima. Alternativna robotska filozofija liči na ljudsku onoliko koliko na stvaran izgled čoveka podseća unakažen lik u konkvavnom ogledalu. Savremeni ekonomski sistemi kapitalizma i njegovog pervertiranog nedonoščeta socijalizma s duhom su sve sponе raskinuli, proklamujući materiju kao jedinu osnovu života, isterivanjem duha iz građanskih aktivnosti, stvaranje se pretvorilo u proizvodnju dobara koju može zameniti i u svakom pogledu bolje obaviti svaki industrijski stroj. Robotski svet, koji je iz jednog u drugi vertikalni stratum istorije fenomenološki nanredo-vao i tehnološki se usavršavao, približio se 1999. godine ispunjenju ontološke svrhe — potpunom izjednačenju s vlastitom prirodom — materijom.

Zamenom ideje boga idejom o prirodi, koja je *materijalna*, izvršen je prvi korak. Hroničnim uništenjem te prirode, biće načinjen drugi. Polucije nisu zabluda robot-skog sveta. To je njegov prirodan — program.

Oswald Spengler je u *Propasti Zapada* s izvesnim tragičnim osećanjem shvatio da je civilizacija neizbežna posledica kulture. (U datom slučaju, robotska posledica atlantiđanske kulture.) »Tu se«, veli on, »postiže vrhunac s koga postaju rešljiva poslednja i najteža pitanja istorijske morfologije.

Civilizacije su najspoljašnija i najveštačkija stanja do kojih može dospeti jedna viša vrsta ljudi.» (Konsekventno — i robota.) »*One su svršetak. One dolaze posle postajanja kao nešto što je nastalo, posle života kao smrt, posle razvitka kao kristalisanje. One su — kraj...*»

I robotska civilizacija je kraj. Kraj i smrt. Smrt u kraju ili kraj u smrti, kako hoćete.

Malo je još vremena ostalo.

Tomov glas je odjekivao baštom. Njegova čovečnost, proizvoljnost, nepredvidljivost, bila je okrepljenje i nadahnuće. Dok bude trajala. Dok se i u njoj jasno, grubo, neopozivo, ne oseti glas neke daleke neljudske komande.

— *Luana*, rekao je nežno, šaljući čežnju preko Atlantika — *doći ću noćas.*

— *Čekaću te* — rekla je ona jednostavno.

Novi šef obezbeđenja Bele kuće sedeo je u svojoj kancelariji u egzekutivnom desnom depandansu i svodio račune obilaska mesta koje je trebalo da štiti. I ranije je imao teške zadatke, sve teže ukoliko se na prethodnim bolje pokazao, ali nikad ni pred jednim nije osetio ono što oseća sada. „AJI šLa oseća, _ne zna. ... _Mij »ljA1».

Nije to strah od odgovornosti. Ni uviđanje tehničke nemogućnosti da joj odgovori, shvaćene posle obilaska Bele kuće. Nije to ni profesionalni zamor, čest u godinama kad neugodna iskustva potiskuju i znatiželju i mladalačku aroganciju, pa čak i uverenje u svrsishodnost posla u koju se nekada mogao kleti.

Ništa od toga nije bilo posredi.

Posredi je bilo — ništa.

Osećanje praznine. Do juče je bio ceo. Više nije.

Posle kraćeg konferisanja s Laskvjem i Turnerom, na kome je dogovorena rekonstrukcija kabineta, obukao se za večerašnji koncert. Pred sobom je imao slobodnih pola sata. Uzeo je s police Osvvalda Spenglera, robota koji je u punoj meri shvatio strukturu i sudbinu svoje civilizacije. Po svemu sudeći, znao je da nije čovek, možda je i Nukleusu pripadao. Ali se u njegovim razmišljanjima, pored mehaničkih modula kibernetikskog fata-lizma, robotske brutalnosti i automatizma u zaključcima, osećala i čežnja koja je u sebi mogla obuhvatiti ljudske korene. Pitao se da li je Spengler, ako je istinu znao, žalio stoje robot? Da li je takvo stanje, s obzirom na Program, uopšte moguće? Da li su u njega ugrađene ili evolucijom omogućene slobodne kombinacije koje uključuju i neprirodna protivurečja? To bi valjalo znati. U predstojećem ratu s robotima moglo bi to biti od presudnog značaja.

Rasklopio je prvu knjigu na mestu znamenitih tablica. Bacio je pogled na *Tablicu istovremenih duhovnih epoha*. Nije se bavio predloženim paralelizmima. Slušao je — jezik. U njemu je bilo sve. Atlantidani nisu imali jezik u robotskom smislu reci. Jezik kao nešto odvojeno od konteksta osećanja i misli. Telepatija nije dopuštala laži. S mislima udaljenom je korespondentu automatski slani i kontekst u kome je mišljenje nastalo i sazrelo. Suma emocija, zbir podznačenja, čela duša u svakoj »reci« sadržana. Ljudsku Mariorie ne bi moeao laati da ievoli. niti očekivati da ona u to poveruje. Ovakav veštački jezik, čija je uloga pre da sakrije misao nego da je iskaže, nastao je tokom robotske istorije, čija je laž zahtevala i lažnu ekspresiju.

Jezik je, dakle, čitao, nije misao.

»*Intuitivna vezanost za zemlju.*« (Robotski jezik spontano kviri ideju, unoseći u nju pojam materijalne čvrstine izražen u mitskom pojmu zemlje.)

»*Moćne tvorevine buđenjem i snivanjem opijene duše.*«

(Providno lukavstvo kojim se uzvišeni pojam atlantidan-ske duše izjednačava s posledicama hemijskog drogi-ranja.)

»*Nadlično jedinstvo i obilje.*« (Spoj nespojivih značenja koje ima za cilj dezavuisanje prvog. Jedna od glavnih karakteristika atlantidanskog postojanja bila je nadličnost, ujedinjenje individualnog u kolektivno duhovno telo. Dodati mu materijalistički pojam obilja, značilo je jedinstvo razoriti posedom za koji Atlantis nije znao.)

»*Rada se mit velikog stila kao izraz novog osećanja Boga.*«

(Stil je uvek nešto lažno, veštačko. To nije forma. To je perverzija forme. I zato se on unosi kao faktor koji povezuje mit s Bogom.)

»*Arijske kaže o herojima.*« (Treba razumeti kao arijske bajke o Atlantidi, pri čemu termin »bajka« ima očevitno uvredljivo značenje.)

»*Najstarija orjika - bez pisanih dokumenata.*« (Odsustvo dokumenta treba da potvrdi odsustvo duše.)

»*Mistika i sholastika.*« (Pošto se sve učinilo da se mistika svede na patogene posledice askeze, dijete i usamljenosti, a sholastika na izračunavanje broja anđela koji mogu igrati na vrhu igle, svet je došao do racionalizma, jedine filosofije koja je odgovarala njegovom mehaničkom ustrojstvu i materijalističkoj suštini.)

»*Rejormacija, u oblasti religije pučka pobuna protiv velikih oblika ranog doba.*« (Ranom doba, atlantidan-skim, priznaje se izvesna veličina, ali se ona ne definiše, i tako ostaje nedelatna; novom doba, robotskom, priznaje »p međutim nmilien demokratski, narodni karakter.

Računa se na nesumnjivu prevagu mediokriteta, od kojih uspešno odstupaju jedino luđaci. Atlantida se podrazumeva, i — ako se njeno postojanje ne priznaje.)

»*Obrazovanje nove matematike.*« (Matematika je, zapravo, stara, samo se sada planski otkriva, nikad ne stižuci do magijske matematike Solomonovog hrama, ostajući na logici računara.)

»*Slivatanje broja kao slike i sadržine oblika sveta.*« (Prvi put se ta sadržina javno priznaje, ali ni sada konsekventno. Ne ide se do kraja. Priznaje se oblik sadržine, ali u broju ne i sadržina A u robotskom svetu broj je njegova prava i jedina sadržina.)

»*Velikogradska inteligencija, vrhunac strogo duhovne snage uobličavanja.*« (Robotska laž je postala bezočna. Ona se više ni od čega ne uzdržava. Mašini prepušta da uobličava privid koji onda proglašava duhom.)

»*Vera u svemoć razuma.*« (Iz očigledne kontradikcije izvodi se istina.)

»*Materijalističko gledanje na svet, kult nauke, koristi i sreće.*« (Kontradikcija se uzdiže do praktične filosofije koja određuje robotski život. Nauka je programirana, koristi je programirana, sreća je programirana. Razlika između nauke, koristi i sreće više ne postoji.)

»*Širenje poslednjeg svetskog raspoloženja.*« (To je poslednji naslov prve Spenglerove tablice Da li je on naslutio šta se događa? Nije. On ne misli na ljudsko neraspoloženje, na predstojeći bunt On misli na organi-zovano pripremanu klimu za konačnu objavu robotskog sveta Zlatnog kibernetikskog doba koje ce raskinuti i poslednje spone sa svojim ljudskim tvorcima.)

U svakom slučaju, to ne liči na nekog ko za humano-scu žali. Goetheov citat, citat iz poezije jednog čoveka. na početku Spenglerove knjige, možda valja drukčije čitati:

— Vrlo su slične, samo im se krici razlikuju.

Nije znao zašto ovo čini. Siguran je da se Alden ne seća ničeg što ga ugrožava. A kopa po zajedničkoj prošlosti, izvlačeći na površinu pojedinosti koje bi u normalnim okolnostima takvo sećanje morale da provociraju. Bio je to ljudski inat, neracionalno igranje vatrom. Kad je izmislila robote i predala im na staranje svoje poslednje fizičke potrebe, ljudska se rasa takođe s vatrom igrala. Umesto vatre, došla je voda i potopila je. ~_~. Ali je za potop JuivA..vatra, koju su potpalili ljudi. Uobražavali su sebi da su svemoćni i da im smotrenost ugroženih nije više potrebna. Podsecali su pomalo na blazirane rimske senatore kasnog principata koji su s nadmoćnim osmehom glasali za proširenje rimskog građanstva na varvare iz provincije, ne sluteći da će se uskoro među njima regrutovati njihovi cezari.

Skrenuo je u gustiš trske Zlatne šibe, razdvojen uskim puteljkom. Teren između močvarnih rukavaca postajao je podvodan, zemlja se, pod nogama ugibala. Ponovo je išao stazom na kojoj je po drugi put u toku jednog dana sreo Johna Howlanda. Zlatooki mladić stajao je nasred staze s krvavom sekirom u ruci, indijanskim tomahav-kom koji je odsekao glavu jednom Aldenu 1687. godine. Njegov potomak gacao je za njim, pitajući se, bez razumnog odgovora, šta John Carver u ovim prljavim, pustim ritovima nalazi.

Trebalo je da nade spokoj, nije ga nalazio. U dodiru s majkom Zemljom da se obnovi, nije se obnavljao. Između prirode i njega podigao se zid kroz koji je sve mogao da vidi, ali malo šta da oseti.

Posle izvesnog vremena bio je na zaravni u podnožju dveju duna, na mestu na kome je zatekao ljubitelja ptica kako dogledom osmatra pučinu i poveo s njim razgovor o smrti morske laste. Stao je i uhvatio sebe kako gleda u agenta.

Alden se osećao neugodno:

— Da li nešto nije u redu, gospodine?

Trgao se. Šta on to radi, do vraga? Jedno je bika za rogove uhvatiti, a drugo je prste mu u oči gurati.

— Godine 1987. su, negde ovde, našli leš jedne devojk-ke.

Jeste li to znali?

— Nisam.

— Zvala se Louise Barlow. Bila je iz Hvannisa. Ubica nikad nije uhvaćen.

— Takve se stvari dešavaju — rekao je Alden

— Ne baš takve — odgovorio je recima koje mu je pre deset godina Alden uputio. — Devojka je nađena ali ne i njena glava.

Sve u svemu, bio je zadovoljan izletom u Pleasant Bay. Alden se ničeg nije sećao. Postupak je, očigledno, bio uspešniji od onog što su ga primenjivali roboti Centralne obaveštajne agencije kad su iz sećanja svojih klijenata hteli da izbrišu pojedine epizode života koje bi agenciju mogle kompromitovati. Tada je primenjivana tzv. *selektivna blokada memorije*, oblik »pranja mozga« izvođen kombinovanim dejstvom hipnoze i droga. Blokada nikad nije apsolutno pouzdana. Slučajni događaj, sličan zaboravljenom, može u mladoj veštačkoj hermetičkoj opni, kojom je zabranjeno sećanje odvojeno od aktivne memorije, otvoriti pukotinu. Slike koje kroz nju *cure*, a subjekt ih ne može nigde smestiti, niti ih bez vremenskog konteksta razumeti, izazivaju duševnu konfuziju koja katkad dobija kliničke oblike. S pomoću njih je obaveštajna konkurencija mogla da uoči kompromitantni blok, razbije ga i iz oslobođenog pamćenja sazna što je htela. Sećanje nije uništeno, tek onemogućeno da se formira u jasan, u vremenu, prostoru i među drugim događajima definisan prizor. Metodom *selektivnog brisanja*, međutim, efekat je bio

pouzdan i trajan. Subjekt nije osećao nikakav »vremenski jaz« u prostoru blokirane memorije, jer mu ona nije, zajedno s relevantnim uspomenama, oduzimala i okolne »irelevantne« uspomene, nije se protezala na dane i mesece brisanog prostora i morala objašnjavati neobjašnjivom amnezijom. Obrazovala je od memoričke građe određenog perioda neku vrstu mnemotehničkog *sita*, oknastog tkiva sećanja, gde su rupice stajale za izvađene delove života. Takav se čovek sećao s velikom preciznošću svega što mu se izabranog dana dogodilo sve dok, recimo, nije ušao u neki bar i tamo popio čašu piva. Zatim je izašao, ne primećujući da mu je za utoljavanje žeđi bilo potrebno — dva sata, o kojima, čak i daje svestan gubitka, ne bi umeo da položi račun. U početku se nije prijatno osećao, pominjući pojedinosti susreta, naročito smrt Louise Barlovv i njenu glavu, i prateći ravnodušne reakcije Johna Aldena. Kasnije je to činio s izvesnim pakosnim zadovoljstvom. Prestao je s nepotrebnom istragom kad se agent uhvatio za vrat i počeo ga blago trljati prstima, trudeći se da on to ne primeti. Zapitao ga je šta mu je. Muskularan bol, vero-vatno, odgovorio je Alden. A možda i diskos. Preporučio mu je da se obrati dru Juanu Cortazaru, ali je sa provokacijom prestao. Bilo mu je najednom Aldena žao.

Još se nije navikao da u njemu gleda beživotnu mašinu, ono što je aquarijanskoj okolini bez teškoća za rukom polazilo. Ni u Aldenu, ni u ostalim robotima. Jedno je bila otuđenost koju je spram njih osećao i pre spoznaje ko su, a drugo kada se iz nje spontano morao izvlačiti zaključak koji je u poslednjoj konzekvenci dovodio do poistovećenja robota s *nebićima* i ravnodušnosti prema njihovoj sudbini. Jedno je bilo planirati apstraktno oslobođenje ljudi od gospodara s ljudskim likom, ali bez ljudske, bez ikakve, zapravo, sadržine, a drugo izvoditi ga, verovatno, putem masovnog istrebljenja bez primera u povesti sveta. Jedno je u načelu robotima odricati dušu, a drugo klati robot-dete kao da se kida mrtva lutka.

Bez *robotocida*, međutim, čovek neće biti slobodan.

Robotocid je podrazumevao uništenje šest milijardi i dvesta miliona stvorenja. Kako, još se nije znalo, ali daje to uslov ljudskom trijumfu, to se znalo. Od početka se podrazumevalo.

U njegovom ustručavanju je svakako bilo biblijskog instinkta koji je formulisao zabranu građenja božjih likova u antropomorfnoj verziji, zabranu iz koje je, kad je napuštena, prirodno proizišla i kazna za njihovo obesvećenje. U Božjoj predstavi moralo je biti i nešto od njegovog suštastva. Vizantijske ikonoklastičke kontroverze prenele su dilemu sve do njega, pa se i on, za sebe, naravno, pitao da li i robotska predstava (imitacija) čoveka ima u sebi nečeg od onog što kopira, nešto od nepovredivog ljudskog suštastva. Jer, u tom bi slučaju i uništenje robota bilo obesvećenje. Tražio je definiciju čoveka koja potpuno isključuje mogućnost da se pod nju podvede i robot, ma kako, bio savršen, ma kako ljudskost uspešno imitirao. Tragao je. takođe, za definicijom robota koja eksplicitno i implicitno isključuje svaku ljudskost, osim u obliku privida. Nije ju lako nalazio. Prihvatao je Cortazarovu, a i opštu teoriju Atlantidana, da bitna razlika između čoveka i robota nije u tome što su to dva organski različita bića — ovakva bi distinkcija bila opasna, bremenita etičkim klopnama — svako biće organizovano na bazi vlastitih egzistencijalnih standarda, a podudarna samo putem imitacije, nego da je ona u tome što je *čovek živ* a *robot mrtav*, što čovek ima

dušu a robot je nema. (Ali i sveta ikona je mrtva, do vraga, pa se mora poštovati kao i živ svetac kojeg predstavlja!) Definicija je bila dobra ukoliko je razdvajala život od materije, ali je izjednačavanjem života s dušom, nečeg očiglednog s nečim pretpostavljenim, otvarala brešu kroz koju je svašta moglo da prođe.

Jedino je oštra, beskompromisna ontološka, a ne površinska morfološka distinkcija omogućavala prevazilaženje izvesnih moralnih poteškoća koje su se javljale u postupcima prema robotima. A nju nije nalazio u umu. Ona je bila u učenju.

Učenje se oslanjalo na mit, ne na um.

I roboti osećaju bol, kao i ljudi, rekao je Cortazaru. Cortazar je to poricao. Ono što oni osećaju, odgovorio je lekar, *simulacija* je bola. Pošto su tek privid, himera, fatamorgana života, privid je i sve što osećaju. Ali i privid boli, rekao je, zar ne? Bol i uobraženje bola podjednako su neugodni. I — stvarni. Kao što je pri teleportaciji zamišljena promena mesta istovremeno i stvarna. Skrenuta mu je pažnja da su takve misli opasne, demobilizatorske, pa i heretičke. I Cortazar mu je, kao ranije Pow-Hna-Tan, ispričao tužnu Hristovu priču. Njegovu opasnu naviku da u obećanom spasenju između robota i ljudi ne pravi razliku.

U svakom slučaju, uviđao je zbunjeno da su izvesna razlikovanja, premda u manjoj meri, iz starog stanja stvari i u novo preneti. On je jedini od poznatih Atlanti-dana sebi ovakva pitanja Dostavljao. PoLPosv-HnarTanu, i to je bilo prirodno. Kao budući Vodolija i prvosvešte-nik Hrama prozirnih zidova, morao je sići do samog dna tajne postojanja. A taj je put bolan. Težak kao novo ladanje. Poslednje saznanje je *jeste* novo rođenje.

Zamolio je Aldena da ga ostavi samog i vratio se na obalu. Ispružio se po pesku, ležeći ukoso na duni, s očima punim sunca, i pozvao Luanu.

S njom je za taj sat usamljenosti zaboravio i koje, i šta je, i zašto je na svetu.

John Alden nije prstom mogao upreti u ono što mu je kod predsednika smetalo prilikom šetnje po Pleasant Bayu.

Trebalo je da to bude odmor, redak trenutak opuštanja posle višednevnog napornog rada i protokolarnih obaveza, u pretposlednjoj nedelji juna naročito intenzivnih, a Carver je bio krajnje napet, nervozan, ćudljiv. I uopšte — neobičan. Nešto se moralo otpisati na to što se nisu poznavali, što je ovo bio prvi ozbiljniji razgovor među njima, nešto i na njegovu službu za koju nijedan predsednik nije mario, premda nijedan bez nje nije mogao, niti bi bez nje dugo u životu uživao, nešto je bilo možda i do vansezonske vrućine, ali sve to zajedno nije »propali izlet« moglo objasniti. Krilo se u Carvero-vom ponašanju i nešto drugo što ga je jelo.

U glavi je prolazio kroz memorički transkript razgovora. Pažnja mu se zadržala na devojci čiji je leš nađen u ritovima godine 1987, blizu mesta na kome su stajali. Nikad za taj slučaj nije čuo. Po svoj je prilici tretiran kao lokalni i njime se bavila policija Hvannisa. Nije video nikakav razlog da ga Carver pomene, da ga se posle toliko godina uopšte seti, osim po *bizarnom* načinu na koji je zločin izvršen. Devojci je odsečena glava. To bi zbilja svakom ostalo u pameti. Ilije pominjanje devojke imalo za cilj da proveriti njegove profesionalne policijske sposobnosti, u ovom slučaju poznavanje kraja koji će, po SVOI nmlCL. I lhlirlnp hiti nliirVčr[^] mt[^]et/-, rlf[®]Av[^]An'A' m₁-r. odmora? Ako je to bio cilj razgovora, nije se proslavio. Ništa o Cape Codu nije znao, osim dajte to bilo mesto prvog iskrcavanja iseljenika s broda »Mayflower«, na kome je u

Ameriku doplovio i njegov predak, izvesni John Alden, kačar iz Southamptona. Pogotovu nije ništa znao o »kriminalističkoj biografiji« izletišta, nešto što savesnom policajcu nije smelo da izmakne.

Da li je to ono što je Carver hteo da mu kaže?

Postoje otrpao predsednika na Elms Hili, telefonirao je u upravu rezervata u Easthamu i, posle mučnog lutanja neobaveštenom i zapuštenom birokratskom kanalizacijom, doznao da su teme za koje se interesovao u nadležnosti Hvannisa. Odvezao se u to naselje. Bio je neraspoložen. Nije smeo dopustiti da ga miroljubiv pejzaž zavara i uspava. Nije trebalo poverovati bezazlenom, edenskom izgledu Pleasant Baya. Svaki pejzaž ima dovoljno nasipa uz koje se, naoružan dalekometnim karabinom, može pileći. Svaki dovoljno zemlje u koju se može zakopati leš.

Otišao je u policijsku postaju Hyannisa i raspitao se za ubistvo od 1987. godine. Za većinu mladih službenika bio je to arheološki period istorije izletišta. Niko ga ni o čemu iz vlastitog saznanja nije mogao obavestiti. Jedan narednik, pred penzijom, za slučaj je čuo, ništa više. Za ime boga, bilo je to tako davno! Konsultovane arhive nisu ništa otkrile. U njima se Louise Barlow nije čak ni pominjala. Uza svu poslovičnu aljkavost provincijskih administracija, bilo je to u najvećoj meri čudno. Da li se Carver prevario? Zamenio gradove, okruge, države? Pogrešno se informisao? Jedini koji je o svemu tome, ako ičega uopšte ima, mogao nešto znati bio je nekadašnji šerif Hvannisa, William Calley. Posle penzionisanja živeo je u luci, na šalupi pretvorenoj u kuću, okružen jahtama bostonskih milionera i uspomena na jednu tihi karijeru. Našao ga je na lađi među pečačkim štapovima i praznim konzervama Diva. ...Već prva starčeva rečenica uvela gaje u duševnu zbrku koju će razgovor samo proširiti. Čim ga je ugledao na doku, šerif je doviknuo preko palube:

— Hej, nisu, valjda, opet nekome odsekli glavu? Uspeo se na brod. Starac je sedeo na tronošcu i raspletao zapletene pečačke udice.

— LJvek se zamrse — rekao je.

— Šerif Callev? William Callev?

— Bio jednom.

— Mogu li s vama da razgovaram?

— Već razgovarate — rekao je starac, žmirkajući kataraktičnim očima. — Uхватite taj prokleti konac i vucite. Čučnuo je, prihvatio konac koji mu je starac ugurao u ruku i povukao. Bio je pogrešan. Klupko se još više zamrsilo.

— Prokletstvo!

— Pomenuli ste neku glavu? Zašto?

— Zato što sam vas preko nje upoznao.

— Gde ste me upoznali?

Starac mu je u ruke gurnuo drugi konac. Taj je bio pravi.

— Imate jebeno pamćenje za policajca. Starac je znao da je on policajac!

— Gde smo se upoznali?

— Ovde. U Hvannisu. Godine 1988. Došli ste iz Bostona i prilično se pravili važni.

— Ja nikad nisam bio u Hvannisu.

— Radili ste za F.B.I. na slučaju Barlovv. Počeo se nervirati:

— Nikad nisam radio na slučaju Barlow!

— Kakvu to igru igrate, Aldene?

— Kako znate moje ime?

— Vi ste mi ga rekli.

— Nisam se predstavio.

— Ni onda niste bili mnogo učtiviji ali ste onu svoju prokletu legitimaciju morali pokazati pre nego što sam vam morao dozvoliti da mi ceo erad okrenete naonako

— Kada je to bilo?

— Rekao sam vam, u junu 1988. Louise Barlovv je ubijena s proleća 1987, a vi ste iz Bostona došli juna 1988.

— To je morao biti neko drugi.

— Imate li brata blizanca koji radi u F.B.I. i ima rupu u mozgu kao vi?

— Čutao je. Šta se ovo događa?

— U redu, Callev. Isteraćemo stvar na čistinu.

— Bolje bi bilo da to pokušate s nekim lekarom.

— Recimo da ste u pravu, da sam ja nekako izgubio iz vida sve o čemu govorite. Šta sam od vas hteo?

— U junu 1987. nađena je u Pleasant Bayu devojka s odsečenom glavom. Crnkinja. Prostitutka-. Louise Barlovv. Hteli ste da saznate sve što smo o tom slučaju znali. A to nije bilo mnogo.

— Šta ste znali?

— Daje ubijena. To je bilo najviše. Tek vama zahvaljujući, malo smo napredovali.

— S mojom pomoći?

— Pa, moglo bi se tako reći. Idućeg je dana, kako rekoh, vama zahvaljujući, ubijena i njena prijateljica, Nancy Gardiner.

— O čemu to govorite, Calley?

— Držite taj jebeni konac!

— Kako meni zahvaljujući?

— Barlovv je ordinirala u »Prazničnoj krčmi«. Imala je prijateljicu s kojom je stanovala. Tu Gardinerovu. Hteli ste, pored uvida u dosje, da razgovarate s osobama koje su ubijenu poznavale. Iduće večer razgovarali ste sa Nan-cy. Iste noći je i ona ubijena.

— Oklevao je trenutak:

— Kako?

— I njoj je odsečena glava.

— Calley nije lagao. Bio je duboko uveren da je to on došao u Hyannis iz Bostona da radi na slučaju Barlovv. Uostalom, znao mu je ime. Taj se dokaz nije mogao poreći. A on se nije sećao^svoga boravka u Hvannisu. Nije se sećao nikakve Louise Barlow. Ni razgovora sa Nancy Gardiner zbog kojeg je devojci odsečena glava. Ničeg se od svega toga nije sećao. I stoje najgluplje, nije se sećao ni da mu neko sećanje nedostaje, da u svojoj prošlosti ima rupu koju ne zna čime da ispunji.

— Zašto bi neko ubio tu Gardinerovu samo zato što je sa mnom razgovarala?

— To ne znam. To vi morate znati.

— A on čak nije znao ni da je s devojkom razgovarao!

— Slušajte, Callev. Ne znam šta se ovo dešava. Ne znam još. Ali ću doznati. U to možete biti sigurni!

— Zašto ja? — rekao je starac. — Moje je pamćenje dobro.

— Ako je tako dobro, morate znati šta je s dosjeom Barlow i Gardiner?

— Vi ste ga uzeli i odneli u Boston.

— Onda moraju biti u arhivi Federalnog biroa.

— Verovatno.

— Čak i ako je to tačno, ako je on — mada se ni toga ne seća — papire slučaja Barlow i Gardiner odneo u Boston, neki je trag morao ostati i u policijskim arhivama Hvannisa. Makar obična pribeleška da je materijal predat F.B.I, ako se već niko nije potrudio da mu uzme priznanicu. A ni toga nije bilo. Nije bilo ničeg.

Ustao je.

— Jesam li vam kazao zašto sam došao, šta je navelo Biro da se zainteresuje za jedno lokalno ubistvo?

— Rekli ste da ubistvo nije lokalno. Da je isto takvo pre tri godine izvršeno u Salem.

— I tamo je nekome odsečena glava?

— Da. I još nešto — dodao je starac. — Ništa niste rekli ali se činilo da naslućujete ko bi ubica mogao biti.

John Carver (Hovvland) je prvi put od inauguracije učestvovao u ekskluzivno ljudskom savetovanju. Ono se , jodlikovalo p drugim aspektima. Niko od pozvanih nije lično sudelovao, održano je putem astralnih zastupnika. I održavalo se na mestu koje je i od najzabačenijeg zemaljskog stecišta bilo udaljeno beskonačnim prostorom vre-mena, u Hramu prozirnih zidova Atlantisa, koji već milionima godina nije postojao.

Bila je duboka noć. Prozori predsednikove spavaće sobe u rezidencijalnom krilu Bele kuće, okrenuti severu i katedrali St. Matthew, behu otvoreni. Vazduh je svetlu-cao na mesečini. izmešanoj s poznoprolecnom vlagom Marjorie je spavala iscrpljena dnevnim obavezama prve dame Amerike.

Bio je srećan što se u njima dobro snašla, što u konvencijama položaja uživa, sve rede zahtevajući druga, intimnija zadovoljstva koja joj bez velikih muka ne bi mogao pružiti. Bio je srećan, takode, što su se odnosi među njima popravili — odvratnost se, u međuvremenu, jedva smanjila, samo je sada bila razumljiva pa se lakše podnosila — te im nije morao poklanjati pažnju koja mu je ranije oduzimala vreme.

Oko ponoći zatvorio je oči. Setio se »letećeg profesora« dra Rogera Toomevja iz priče *Belieflsa'dca*. Asimova. On je tvrdio da ljudi mogu leteti, i to je potvrđivao snovima o letenju. Snovi se baziraju na preinačenom iskustvu. Kako je onda, ako ne možemo leteti, moguće letenje sanjati? Ako ga nemamo u iskustvu, ne možemo ga imati ni u snu. Iskustvo, razume se, ne mora biti lično. Može biti genetičko. Nijedna sposobnost ne mora ostati večno svojstvo rase. Okolnosti menjaju sva svojstva. Robotski život, vezan za materiju i zemlju, oslabio je umeće levitacije i kod ljudi. Naravno, to je bio Toomvjev teorijski dokaz. Praktičan je bio sasvim neakademsko lebdjenje u vazduhu.

Postepeno brišući svest o svetu oko sebe, koncentrisao se na sebe. U početku se ništa nije događalo, osim što je sve intenzivnije osećao vakuum koji gaje u svoju prazninu uvlačio. Postajao je lakši, neopipljiviji, i on prazniji. Kad je opet oči otvorio, video je svoje telo kako nepokriveno, u tananoj svetloj pižami, miruje pored Marjorie, **dok on lebdi ispod tavanice, u _ nejasnom obliku dimadebele** kubanske cigare. Njegov se astralni *Od* nije od drugih razlikovao. Bio je lelujav. neodređen, poput nejasne senke iz Aladinove čarobne lampe. Pravi *duh iz boce*, u koji su verovala još samo robotska deca. Tek kada bude na odredište stigao, brzinom koja nije imala zemaljske mere, uzeće ponovo njegov telesni oblik, ali samo sliku oblika, dok će on i dalje mirno ležati pored Mar-jorie.

Voleo je ta noćna putovanja zbog kojih se nekada gorelo na lomači, ali nije mario za tradiciju koju je, svejedno, valjalo poštovati. Izgledalo mu je smešno da jaše na kuhinjskoj metli. Ne zbog toga što je bio šef najmoćnije sile na svetu, nego što gaje ta prokleta motka žuljala. To je, razume se, bilo čisto uobraženje, on pri takvim letovima nije imao telo. Ali, ni bogalj nije imao ruku, pa ipak je ruka umela reumatičnim žiganjem nago-veštavati promenu vremena.

Motka za zvezdanu zastavu na krovu Bele kuće činila se udobnijom, ali bi njen nestanak mogao biti primećen. Bolesna osetljivost Amerikanaca na svoju zastavu došla bi do izražaja u beskonačnoj istrazi. Među metlama u kuhinjskoj ostavi jedna manje ili više malo je značila.

Put ga je vodio na jug. Držeći se obema rukama za metlino držalje, ostavljajući iza sebe kao krmilo lopata-stu četku, iz koje je hlapela prašina, proleteo je između spomenika Washingtonu i masivnog Ministarstva mornarice, pa preko reke Potomac i groblja Arlington, na kome je ležao Kennedv, levo ostavio masivnu palatu Pentagona i nestao prema Fredericksburgu i Richmon-du, uspomenama na građanski rat. Pošto nije imao telo, nije osećao vetar, ali je u punoj meri doživljavao opojno iskustvo slobodnog leta. Sad je mogao da zna kako se osećala morska lasta iz Pleasant Baya pre nego što je pala, i zašto je bila očajna kad je shvatila da je njenim eteričnim uživanjima došao kraj.

Na Atlantik je izbio u području Zapadnoindijskih ostrva" između Floride i Bahamskog otočja, gde su vazdušna sliimanja prp.đve.decenije otkrila duboko pod vodom temelje divovskih građevina. I onda, iznenada, prestao da bude svestan leta.

Našao se u Atlantisu, u Hramu prozirnih zidova.

Iznad njega behu beskrajne sfere koje su se, osute zvezdama, prelamale jedna kroz drugu. Tmina svemira bila je prozračna kao kristal, a ipak nije dopuštala pogledu da do njegovog dna siđe. Koncentracija ga je dovodila uvek do novog horizonta po kome su se u maglenim kolutima okretale sve udaljenije galaksije. Sve je bilo kao u snu u kome je prvi put ovde bio. Jedino što onda nije bilo ljudi. Sada je pod krovom Vodolijinog hrama, koji je — to je sad znao — bio poznat i kao Solomonov, a u svim je proporcijama ponavljao kosmičku harmoniju, okupljeno bilo trinaest atlantiđanskih starosta. Poznao je samo Pow-Hna-Tana i, po slikama, novog predsednika Kine, Lao-Či-Čunga, sitnog čoveka vesela pogleda. Ostali su mu, uključujući i dve žene, bili nepoznati. Izgleda da u robotskom svetu nisu zauzimali nikakve položaje i da su se krili u anonimnosti beznačajnih zanimanja.

Obavljena je ceremonija *izlivanja vode* i sednica je počela. Pow-Hna-Tan je pozdravio njega i u njemu svoga naslednika. Zatim je jezgrovitim mislima izneo problem koji ih je sakupio. Poslednja stoleća primakla su ljude cilju — obnovi Atlantide. Preuzimanjem nekoliko važnih položaja u robotskoj politici učinjen je još jedan važan korak u tom pravcu. Ali, ma od kakvog značaja ovi ljudski uspesi bili, potpuni trijumf ne zavisi samo od njih. Milenijumima su ljudi uništavani. Uništavani su i robot-skim pogromima i vlastitom nesposobnošću da se na njihov svet naviknu. Ljudska populacija je u ovom trenutku brojčano zanemarljiva. Tome se mora dodati žalosna istina da se na sve ljude u ratu s robotima ne može računati. Većina je praktično neupotrebljiva. Ili u istinu da su okruženi robotima neće poverovati, pa će stati na njihovu stranu, ili, ako poveruju, poludeće. Računati se može jedino na desetak hiljada aguarijanaca. J<^> dakle, suviše^jnalpcla,, bi savladali ieliminisali

populaciju od preko šest milijardi mašina. Već su i Pow-Hna-Tani pre njega znali da ce se ovaj problem jednom javiti i pre odlučnog okršaja morati biti rešen. Kada se iz faze dugih istorijskih priprema prede na otvoren rat s uzurpatorima, bez njega rešenog, pobeda nije moguća. I već onda se znalo gde je rešenje

— Naši veliki očevi nisu nestali, nas, nesrećne potomke, ostavljajući bez zaštite. Greška koja je počinjena stvaranjem veštačkih ljudi morala se iskupiti ispaštanjem bezbrojnih ljudskih generacija kroz stoleća mašinske tmine. I to je bio prvorodni greh o kome je govorio Isus Hristos. Ali se znalo da će jednom i tome doći kraj. Ljudi će opet postati Atlantiđani, svesni svoje misije i svojih ciljeva. Tada im treba pomoći. Treba im ostaviti oružje kojim će pobediti robote. U jednom danu i jednoj noći, onako kako je, voljom bogova, u jednom danu i jednoj noći pobedena Atlantida. Tišina je bila gotovo čujna. Verovatno su eoni morali proći pre nego što se pod prozirnim zidovima ovog svetilišta čula istina od tolike važnosti za ljudski rod.

— Kakvo je to oružje, oče? — upitala je jedna od dve žene. — Onakvo kakvo odgovara našoj prirodi.

— To, dakle, nije oružje u onom smislu u kome tu reč upotrebljavaju roboti?

— Nije.

— To je oruđe?

— Da. *Znanje*.

— A gde se ono nalazi?

— Sahranjeno je u jednom spomeniku robotskog sveta koji ukazuje na tajnu ali je ne odaje. Namenjeno je trenutku kada za njega ljudi budu zreli i poslednjem Pow-Hna-Tanu porobljene Atlantide.

Svi su gledali u starca, verujući da misli na sebe.

— Ne — rekao je on — to nisam ja. Poslednji Pow-Hna-Tan će biti John Hovvland. Njemu će se otkriti atlantiđansko blago. I u njemu naše pobedonosno oružje.

— Blago je u robotskom spomeniku, oče. — Opet je to bila žena ali druga. — A gde je spomenik?

— To ne znam.

— Ko zna?

— Niko.

U skupu se osetilo razočarenje.

— Kako će ga Howland onda otkriti?

— Mora da ga traži.

John Hovvland je podigao ruku. To su **bile njegove**-prve reci u Hramu prozirnih zidova.

— Gde, oče?

— Ako si pravi Pow-Hna-Tan, i to će ti se samo kazati.

— A ako mi se ne kaže, ako blago ne nađem?

— Onda nisi pravi Pow-Hna-Tan i moraćemo čekati

drugog. *GLAVA DVADESETA*

STAZA LOVACA NA LJUDSKE GLAVE

»Sećanje živih, saznanje je mrtvih:

a saznanje živih, sećanje onih koji su umrli.«

Pow-Hna-Tan, Vrhovni starosta AquariusJohn Alden je sedeo u svojoj kancelariji u zgradi egzekutive Bele kuće i svodio račune bizarne istrage koja ga je, ukoliko je sve dalje i dublje vodio, ostavljala bez sve daljih i dubljih delova prošlosti. Pred sobom je imao list hartije na kome je pisalo: */ . Sredinom juna 1988. boravio je nekoliko dana u Hyannisu na Cape Codu, radeći na slučaju Louise Barlow, prostitutke koja, je bez glave pronađena u junu 1987. u ritovima Pleasant Baya. Isledivao je njenu prijateljicu u poslu, izvesnu Nancy Gardiner, posle čega je i ona na isti način ubijena. Za vreme boravka u Hyannisu odseo je u hotelu »Vidikovac Cape Coda«, ali o tome u hotelskoj knjizi nema svedočanstva. Odneo je sa sobom u Boston dosje tih ubistava, premda o tome u arhivi policijske postaje Hyannisa*

nema dokaza. Seriju Calleyju je pome-nuo da radi na sličnom zločinu izvršenom pre tri godine u Salemu, o čemu, u bostonskom departmanu F.B.I. takode neće biti nikakvih zabeležaka. O svemu ovome doznao je od šerifa Calleyja, čiji su iskaz potvrdili sudski lekar Hvannisa koji je izvršio medicinski uviđaj nad Gar dine rovom, žena kod koje su ubijene devojke stanovale i vlasnik hotela u kome je on stanovao. Svi su ga se setili.

On njih nije. Ni tog prokletog Hvannisa, izletišta na tom prokletom Cape Codu. Ničeg od svega on se ne seća. Niti se seća da bi nečeg trebalo da se seća.

Iskoristio je prvi slobodan dan i otputovao iz Wa-shingtona u Boston. Tamo se brisani prostor u pamćenju proširio, premda nije uspeo da ga smesti u sasvim određene datume, samo u godine — od 1985. do 1988. U svakom slučaju:

2. U arhivi departmana F.B.I. nije bilo dosjea iz Hyanni-' sa, niti njegovih^ izveštaja, obaveznih daje na lim ubistvimazaista radio. Ali bilo je novo ubistvo i sećenje glave. Devojka se zvala Nadina Hathaway. Bila je sekretarica u Antropološkom departmanu Harvard koledža, kod proje-sora Williama-Billa Laskyja, državnog sekretara u tekućoj Carverovoj administraciji. Usled nesporazuma, uliapsili su njega, Aldena, i potom pustili. Sve ovo mu je potvrdio tadašnji inspektor Homicide squadea bostonske policije, Schrywer. Trebalo je da je zbog udarca po glavi ležao u Massachusetts General Hospitalu. Bolnički registar za 1988. to je potvrdio. Samo, u njemu je zabeleženo da je primljen zbog pada niz stepenice, a ne zbog udarca po glavi. Lekar koji ga je lečio dok je bio u bolničkom pritvoru otvorio je praksu negde na Srednjem zapadu i nije mogao biti nađen. Niti greška objašnjena.

Ni da jeste, pomoglo ne bi. Jer on se nije sećao pada niz stepenice, ni udarca po glavi. Ni ubistva Nadine Hathaway. Ničeg, pa ni svoga hapšenja. Jedino daje u to vreme radio u A.H.D (Antihuman Department), legalno prozvanom Odeljenjem za borbu protiv kultnih zločina.

A sva su ta ubistva, kojima se, navodno, bavio, ličila na — ritualna.

Otputovao je u Salem čim su mu to dužnosti u Beloj kući dopustile. Rupa u pamćenju naglo je pukla u provaliju:

i. Godine 1988, u leto, bio je u Salemu, gde je 1985, na sudijskom stolu »Kuće veštica«, gde su obavljena suđenja salemskim čarobnicama, nađena bez glave Doris Reagel. Iz registara biblioteka raznih instituta, u kojima je bila sakupljena dokumentacija sa tih suđenja, kao i sve što se ticalo lova na veštice u grofoviji Essex, saznao je koje je sve materijale konsultovao, ali ne i zašto.

Ni toga se nije sećao, da je ikada bio u Salemu. Pokušao je da ustanovi šta je tražio po dokumentaciji Salemskih suđenja iz 1692. Učinilo mu se mogućnim da ga je privuklo ime njegovog pretka Aldena, putnika na »Mayfloweru«, koji je pod zagonetnim okolnostima smaknut u Duxburyju godine 1687. Govorilo se da su ga **zaklali Indijanci. Sve dotle, načelno uzev, i^ko se.ne seća,**

mogao je raditi na slučaju Reagel. Otada kao da njegova istraga uzima privatan karakter, kao da ga više interesuje vlastita prošlost nego tekući zločin. U svakom slučaju, bavi se i jednim i drugim. Pominjanje Duxburyja odvodi ga u to mesto. U Duxburyju provalija u memoriji postaje — ambis:

4. U Du.buryju a) vrši ekshumaciju lesa Johna Aldena i njegove supruge Priscille, rođene Mullins, ubijenih 1987, ali to ne doznaje iz zvaničnog zapisnika, koga nema, nego putem saslušanja ljudi koji za njegov boravak u gradu znaju, b) vrši istraživanja u njihovoj kući iz tog doba; c) obavlja identična

istraživanja u dve kuće njihovog prijatelja, izvesnog Johna Howlanda, koji je u Ameriku takode doplovio 1620. na »Mayfloweru«. Prema obaveštenjima svedoka ekshumacije, nalazi u grobovima dekapitirane leševe Aldenovih. Zapisnik pretresa njihove kuće i kuća Johna Howlanda ne postoji, te šta je tamo tražio, ne zna, ali se može pretpostaviti da su to bile glave Johna Aldena i njegove supruge. Takode se zna daje u Boston iz Duxbury-ja odneo dve crne plastične vreće u kojima su bili predmeti veličine ljudskih lobanja.

Vreće su bile dokaz daje našao ono stoje tražio, daje to našao, po svoj prilici, u drugoj Hovvlandovoj kući, jer da nije, ne bi ovu pretresao. Verovatno su to bile lobanje bračnog para Alden. Činjenica da su nađene u Howlandovoj kući, dokazivala je da ih je ubio John Hovvland. Istraga koju je vršio povodom smrti pretka nije bila privatna. Ona je proisticala iz istrage koju je vršio povodom ubistava u Salemu, Hyannisu i Bostonu. Ubistva su bila istog tipa, izvršena iz istih razloga, od ljudi koji su pripadali istom zlikovačkom kultu.

Kultu Terafima.

Sad mu je sve bilo jasno, osim zašto se svega toga ne seća. Ali i to se, zasad tek kao pretpostavka, pomaljalo iz magle zaborava. John Carver (Howland) je znao da ga logičko razmišljanje neće odvesti do blaga Atlantide, da će to blago pronaći, ako ga uopšte nađe, putem koji s radom robot-ske i ljudske robotizovane inteligencije nema ništa zajedničko, ali se ipak nije mogao oteti iskušenju da mu se i tim putem približi.

U bibliotečkim katalozima LJSA, Atlantida je, prema Deweyevom decimalnom sistemu, svrstana u kategoriju duhova, sablasti, gnoma, zmajeva i drugih folklorno-mitskih fenomena. Robotski svet i njegova nauka nisu priznavali Atlantidu, premda se svesni roboti (androidi) brutalno borahu protiv njenih zakonitih naslednika, priznajući, dakle, postojanje »izgubljenog kontinenta« posredno. Uplašeni od ljudi, vreme su tretirali kao večnu zadušničku noć, u kojoj se iz zemlje ne pojavljuju ovi ili oni davno pogrebeni preci, nego čitava rasa nestala u jednoj takvoj noći. Bez obzira gde i u koje doba rođene i kako dograđivane, sve te priče o izgubljenim zemljama, kontinentima, ostrvima, imale su zajedničku crtu u izrazitoj brizi za potomstvo. Nijedan svet nije iščezao a da sa sobom nije ostavio trag svoje egzistencije, ponekad dostupan tumačenju ali najčešće nerazabirljiv. U većini slučajeva, reč nije bila o blagu, osim u robotskim legendama, ni o istorijskim artefaktima, takode robotskog porekla, nego o nečemu stoje po prirodi izvan materijal-nosti vladajuće civilizacije, mahom o *naročitim znanjima i moćima*. Roboti su imali tendenciju da cilj svake od ovih priča materijalizuju. Tako je grčki robot Strabon smatrao da je Zevsovo Zlatno runo, za kojim su plovili minijski Argonauti, rudnik plemenitog metala u Kolhidi. Hramovi znanja, piramide, pretvorile su se u faraonske grobove. Sveti Gral, za kojim su tragali vitezovi Okruglog stola, umesto magijskog kompendijuma, postao je kupa iz koje je dato prvo hrišćansko pričešće. Pow-Hna--Tanova očekivanja, dakle, nisu bila tek osobna, zasnovana na privilegovanom obaveštenju. Pripadala su nadi svih ljudi. Kao da su se drevni Atlantidani bojali da ovu dobru vest povere samo jednom ljudskom biću, ona je u prajegende, svih ljudi. Ali, gde se *stvarno* blago nalazi? Gde telo onoga što je u san čovekov kao zaveštanje zakopano?

Kad god bi o tome razmišljao, uvek bi mu najpre na um padao sam Atlantis. Logično bi bilo da se blago Atlantide, ma šta ono značilo, nalazi — u Atlantidi. Američki gitar Edgar Cayce preorekao je da će se Atlantis početi pojavljivati iz mora godine 1968. Iste godine je između rta Orange i Bahamskog otočja snimanjem iz aviona otkrivena serija prostranih pravougaonih temelja, povezanih pravim linijama i protumačenih gigantskim arhitektonskim shemama. Čitao je u »Istraživačkom dnevniku« zanimljiv i fotografijama dokumentovan rad paleontologa dra Mansona J. Valentinea pod naslovom *Podvodna istraživanja na Bahamima*, kao i *Atlantis* Char-lesa Berlitz koji se oduševljavao ovim nalazima. Njega su ostavila ravnodušnim. Iako je držao da je prestolnica Atlantide, koja je bila čela planeta, morala biti tamo gde je od Platona zamišljena, u Atlantiku, dakle, predložena lokacija oko Bahama izgledala mu je suviše blizu kopna, suviše malo izdvojena od zemljine mase da bi predstavljala nešto izuzetno. A pohranjivanje blaga tamo. čak i ako to jeste Atlantis, isuviše naivno za um jedne nadmoćne rase.

Ostale lokacije u koje je brzopleta mašta Atlantis smeštala, još manje su dolazile u obzir.

Drugi je smer razmišljanja tragao za najzabačenijim i najnepristupačnijim zakucima planete. Srcima prašuma i pustinja, vrhovima planina, dnom mora, kraterima vulkana i podzemnim pećinama. Mislio je na lance Pirineja, Himalaja, Anda, Hindikuša. Puste Mongolije i pustinje Gobi i Kalahari. I na Sonoru u Arizoni je mislio. Na džungle oko Amazona i prašume centralne Afrike. Otkrića drevnih građevina na mestima gde se ne bi smela očekivati ukazivala su i na tu mogućnost, ali ih je očevidnost odbacivala. Ako je to bila »igra žmurke« nadmoćnih predaka s manje moćnim, čak i bespomoćnim potomcima, igra koja će izmeriti njihovu zrelost i pripravnog da se koriste ponuđenim znanjem, morala jetu meru vrlo visoko odmeriti. Nije mogla biti u uočavanju nečeg očevidnog, u standardima robotske inteligencije koja se snalazi samo u lavirintima empirije.

Tajna nikad nije u mestu. Ona je uvek u tajni, u ključu. Pow-Hna-Tan je znao zašto je rekao da se ona *vidi ali ne primećuje*.

Kad čovek želi neku knjigu podobnom za oči da učini, stavlja je pred sebe na određenu daljinu koja zavisi od ostrine njegovog vida. Ako je suviše udalji, neće ništa videti. Neće videti ni ako je suviše približi. Udaljenost mora biti prava. To ga je odvelo do očiglednosti koje to nisu. One su počivale na istini da se najbolje krije ono što je pred očima. Pred očima antičkog sveta, kao granica između domena ljudi i bogova, stalno su stajali neprelazni Her-kulovi stubovi na Gibraltarskim vratima. Roboti su ih, u nadahnuću nesvojstvene imaginacije, shvatili kao metafore prirodnih prepreka. Ali, šta ako su to bili pravi stubovi, kao oni pilari s kojim su egipatski sveštenici boginje Nat već Solonu pročitali odlomak priče o Atlan-tidi? Ako se na njima, skrivenim negde u ševe roza pad noj Africi, nalazi kraj priče o izgubljenom kontinentu? Lično u to nije bio ubeđen, ali gaje ta misao zabavljala. Ona je denuncirala najsmušnije svojstvo kibernetike veštačke inteligencije. Da bi što više ličila na zamišljenu ljudsku inteligenciju, premda od nje nepremostivo udaljena, težila je po svaku cenu paradoksu. Što je imalo duhovno značenje, tumačila je empirijski, što je imalo empirijsku prirodu, shvatala je s duhovne strane. Herkulove stubove od kamena (*oreihalkosa*, verovatno) pretvarala je u

poetsku fatamorganu; fatamorganu Atlantidanina Posejdona u statuu robota Fidije.

Od svih takvih očevidnih mesta, toliko očevidnih da su od najstarijih vremena bila predmet ljudskih nada i meta upornih istraživača zakopanog blaga, najpopularnije be-hu sfinge i piramide. Tebansku Sfingu otključao je manje robot Edip tačnim odgovorom na Sfingino pitanje, a više otkrivanjem njene prirode. Ova sfinga nije davala odgovore. Ona je postavljala pitanja na koja je odgovore znala. Ona je pretpostavljala da čovek, da bi je shvatio, mora znati koliko i ona. A tada mu njeno znanje nije ni potrebno. Sfinga ničem nikog nije učila. Bila je još jedan od lažitrikova bistrog grčkog mita.

Drevni egipatski istoričar Maneto tvrdio je da njegov narod poseduje svedočanstva o istoriji hiljadama godina pre ljudske, još iz vremena *vladavine bogova*, u kojima se mogu videti samo Atlantidani. Hiromant Cevlei je iz jednog sna smestio ta znanja u podzemlje u blizini egipatske sfinge. Godine 1986. su vlade U.S.A. i Egipta kosmičkim zracima iz 1130 lasera IBM-a bombardovale Kefrenovu piramidu, ali su zraci, u potrazi za tajnim skrovištima, funkcionisali samo nad zemljom. Rukovodilac projekta dr Amr Gohed priznao je u intervjuu »Time-su« da su u piramidama na delu zagonetne sile koje obaraju sve zakone fizike i elektronike, i da njih treba podrazumevati pod *jaraonovim prokletstvom* što je progonilo ranije istraživače.

Njegov je izbor pao na Sfingu. Nije očekivao podzemno skrovište pod njom niti u njenoj blizini. Ni nešto opipljivo što bi tamo pronašao. Ako je uistini Pow-Hna--Tan, očekivao je da mu se tajna na tom svetom mestu na neki drugi, po svoj prilici duhovan način obelodani.

Izneo je na prvoj sednici Saveta nacionalne bezbedno-sti predlog za pacifikatorsku turneju po zemljama Bliskog istoka, Izraelu. Egiptu, Jordanu, Siriji i Saudijskoj Arabiji. Nije mu izbegla nova sličnost između ljudskih i robot-skih istorijskih postupaka. Iza mnogih poveshnih događaja robotske istorije krili su se sasvim drugi motivi od očevidnih. Po koncentracionim logorima Trećeg Reicha uništeno je šest miliona Jevreja ne zato da se istrebi jevrejska rasa, što bi odgovaralo logici arijevskih predrasuda nacističke ideologije, nego da se uništi nekoliko stotina ljudi koji su se u njoj krili. Čovek je dolazio do začudne pretpostavke da je čitava nacistička doktrina samo, teorijsko utemeljivanje lokalnog pogroma, a neneki nazor na svet. Da i u tzv. društvenim prevratima sa zvučnim ciljevima i revolucijama velikih ideja možda valja tražiti tek efikasniji put za likvidaciju čovečanstva

On zemlje Bliskog istoka neće posetiti da bi radio na njihovom izmirenju, nego da bi razgovarao s jednom kamenom figurom.

Ljudi su postajali sve sličniji robotima.

Valjalo se žuriti.

Pred Johnom Aldenom sada je drugi spisak, na kome su samo pitanja:

1. *Ko je uklonio njegovo ime iz registra recepcije hotela »Vidikovac Cape Code« u Hyannisu?'*

2. *Ko je izbrisao zabeležku iz protokola arhive policijske postaje u Hjannisu, iz koje se, prema pravilima službe, moralo vide ti daje u ime F.B.I. agent John Alden preuzeo dosjee ubijenih devojaka Louise Barlow i Nancy Gardiner.'*

3. *Ko je ove dosjee uklonio iz arhive bostonske sekcije A.H. departmana.'*

4. *Zašto u protokolima službe departmana nema pome-n a o »afერი odsečenih glava«, niti daje istraga povodom nje njemu poverena.'*

5. *Zašto je falsifikovana dijagnoza s kojom je primljen u Opštu bolnicu Massachusettsa.'*

6. *Gde su zapisnici a) ekshumacije leševa Johna i Pris-cille Alden, b) zapisnici pretresa u kući Aldenovih i kućama Johna Ho\vlanda u Duxburyju iz godine 1687'.'*

Izdvojeno širokom marginom, dva puta je podvučeno i bez rednog broja poslednje i najvažnije:

Šta je, do vraga, s tvojim pamćenjem, Johne Aldene.'

Na to pitanje, kao ni na prethodna, uostalom, nije mogao da odgovori, ali su iz njih vec sama po sebi proizilazila dva preliminarne zaključka:

1. *da je neko po svaku tenu želeo da iz dokumentacije izbriše tragove »ajere odsečenih glava«;*

2. *da mu je taj neko, u istom cilju, na nepoznat ali i teorijski i praktično moguć način, blokirao cico memorije koji je za istragu ajere vezan.*

Dva su zaključka neizbežno vodila završnom pitanju:

Od kakvog značaja može biti nekoliko zločina da se za njihovo skrivanje koristi zamršen proces, koji pretpostavlja učesće više ljudi, dakle neku vrstu — kriminalne zavere'.'

1 novom zaključku koji je potvrdio instinktom donet zaključak da posredi nije običan nego ritualan zločin, po svojoj prilici — *kult Terajima.*

1 novoj proceduri u ovoj ličnoj istrazi: savršenoj diskreciji. Osobe koje su bile kadre da tragove zločina izbrišu s toliko zvanično nepristupačnih mesta, koje su umele da njemu, bez njegovog znanja, oduzmu svako sećanje na njega i njegovu ulogu u istrazi, moraju biti vrlo moćne i na pravim mestima.

Pre svega — u

Morao je raditi sam.

Postojao je, složen ali izvodljiv postupak deblokade veštačkim putem blokiranog pamćenja. Poznao je i u C.I.A. i u F.B.I. mnemotehničke eksperte koji su s memorijom izvodili čuda. Njima, na žalost, nije smeo da se obrati za pomoć. Svaki je od njih mogao biti onaj koji mu je pamćenje blokirao. Morao je da nade nekoga van svojih krugova za koga je mogao biti siguran da ne pripada *Terajimu.*

Počeo je da razmišlja o tome kad je u njegovu kancelariju u depandansu Bele kuće ušao Peter Mansfield.

— Šta bi prvo da čuješ? — upitao ga je zloslutno. — Lošu ili dobru vest?

— Lošu.

— Predsednik putuje na Bliski istok. Sledio se:

— A dobra koja je?

— Da je to jedina loša vest za danas — rekao je Mansfield i izašao. Jednu je vest dobio i John Carver (Hovvland), ali je ona, za razliku od Aldenove, u svakom pogledu bila dobra.

Obavešten je da je izabran u Nukleus, najviši androidski savet robotskog sveta, neprijateljski pandan Aquariusu kome je vec pripadao. Od trinaest članova, on je bio jedini čovek u njemu. Za inauguracioni sastanak izabran je dan u kome je Pres-biro Bele kuće objavio naciji da njen predsednik putuje u mirovnu misiju na Bliski istok. Saopštenje je izdato u dve faze, jer Arapi nisu pristajali da se imena njihovih zemalja nadu u istom saopštenju s Izraelom.

Bio je radoznao ne toliko u pogledu članova, za koje je znao da su, kao i u Savetu starosta Aquariusu, verovatno, u većini anonimne ličnosti, koliko zbog uvida u opštu strategiju robotskog sveta, u ciljeve njegove istorije. Nije znao gde se sastanak održava. Do mesta, negde u Mary-landu, u blizini

VVashingtona, odveo ga je helikopterom John Alden s odabranom ekipom posvećenih robota.

Osobe okupljene u odaji usamljene zgrade usred šume ni u čemu se nisu razlikovale od članova aquarijanskog saveta. Bar ne u početku. A onda, lagano, kako je sednica odmicala, razlika se ocrtavala, dobijajući zastrašujuće razmere.

— U svetlu naše opšte strategije — rekao je predsednik, gospodstveni robot sede kose i neusiljenog ponašanja — nadam se da je android Carver razumeo šta je njegova dužnost na mirovnom putu koji ga očekuje?

— Sasvim — odgovorio je.

Kakva je opšta strategija, doduše još nije znao, ali je sama dužnost, na koju je ovaj robot aludirao, bila prosta. Ni po koju cenu ne smiriti situaciju na Bliskom istoku. S obzirom na strasti koje su tamo već gotovo čitavo stoleće angažovane, drukčiji se ishod misije nije ni mogao očekivati. Uostalom, on radi mira i ne putuje. Putuje radi Sfinge. Opet gaje uznemirio obrnuto proporcionalan odnos ljudske i robotske politike i izostajanje prave razlike među njima. Odlučio je da o tome porazgovara sa Pow-Hna-Tanom.

— U međuvremenu — nastavio je predsednik — ovakve inicijative treba što više izbegavati.

— Ne vidim zašto — rekla je jedina prisutna žena, tvrda, seljačka lica. za koju je kasnije saznao da radi kao glavna bolničarka u mornaričkoj bolnici Bethesda, gde su se po tradiciji lečili predsednici USA. — One ionako nisu ozbiljne i služe samo za zavaravanje javnosti.

— Uvek se može naći neki idiot, neki humanoid, koji će ih ozbiljno shvatiti i pokušati da ih pretvori u mir — rekao je predsednik. — Do sada smo i mogli rizikovati. Godine 1999. ne smemo.

Godina 1999. dakle, za robote ima naročit značaj. Samo kakav? Nije smeo da pita. Svakako se pretpostavljalo da zna. A sve što je on o tome znao bilo je Nostradamusovo proročanstvo koje je glasilo: »*U sedmom mesecu godine 1999. s neba će saći Veliki Kralj Terora.*« Bili su u godini 1999. Sedmi mesec je juli, u koji će ući za koji dan. Svetska situacija je uistini šugava, ali je ona takva već od poslednjeg rata. Godina 1999. mora, dakle, nešto drugo da znači. Samo — šta?

— Ima li nekih izveštaja s ljudskog fronta? Android, očevidno zadužen za ljude, nije imao dugo da referiše.

— Centrala A.H.G.D-a (Central Anti-Human Global Department) javlja da je u šumama zapadne Namibije otkrivena grupa ljudi od sto dva lica, uključujući i decu.

— Šta je preduzeto?

— Proglašeni su pobunjenicima i likvidirani napalmom.

— Nije li se to moglo obaviti na neki diskretniji način? — upitao je jedan android. Bio je malo nagluv i nosio je slušni aparat koji je s vremena na vreme zujao. Carver je zamišljao da to zuji njegova pamet. — Humanitarne organizacije opet će nadati dreku. Pridružice im se Crkva i naći ćemo se u neprilici.

— Mogao se zatrovati izvor u blizini, ali bi to i za okolne robote predstavljalo opasnost.

istorije. Iako na tome radimo već hiljadama godina, još nismo uspeli da se te napasti u potpunosti oslobodimo. A sve dotle nećemo biti bezbedni, niti sigurni da ćemo bez ometanja doći do cilja!

Očekivao je da i o njemu, tom cilju, nešto čuje, ali je predsednik Nukleusa skrenuo razgovor na druge teme, a on

Force One za Kairo poveo mešovitu robotsko-ljudsku pratnju. Ljudi su bili Lasky i Turner, njegova lična sekretarica Mrs. Wood. Čovek je bio i šef Pres-biroa Bele kuće Marvvin Lucas, samo to nije znao, odnosno, znao je da je čovek, ali ne i da mnogi u avionu to nisu, što je u pogledu obaveštenosti o jebenoj svetskoj situaciji izlazilo na isto.

Čovek zadužen za istinu, ukoliko se tu iscrpljivala uloga informacionih medija, najmanje je o njoj znao. Pitao se čiji je to standard. Nije mu ličio na kompjuterski. Kompjuteri su imali ograničene, precizno definisane moći, i u njihovom okviru bili su svakom zadatku dorasli. Obim unetih informacija, međutim, samo se delimično poklapao s onima koje su se kroz njihove terminale iznosili. Kompjuter je bio sposoban da predviđenim asocijativnim elektronskim putevima kombinuje nove informacije. To je, razume se, mogao i čovek, samo mnogo sporije i sa znatno više opasnih proizvoljnosti. Nepoznavanje **onoga čime se bavi** nije odlika robota. Toje odlika *suvremenog* čoveka, jer ni atlantidska odlika nije mogla biti. Savršenost nije dopuštala ovakve inkom-petencije. Roboti su ovaj svet organizovali na svojim načelima, ali je očigledno da ljudski uticaj nije iščezao. Robot na mestu Marvvina Lucasa, čoveka od profesije, bio bi jednako neobavešten.

Zamarala su ga razmišljanja o svetu. Kao naučnik, bio je više nego što je nužno sklon generalizacijama. Ali, one su uvek obema nogama stojele na zemlji, i najčešće bile parcijalne. Odnosile su se na ovaj ili onaj antropološki tip (dok nije saznao da ih je većina bila zapravo — robotološka). Neke opšteljudske osobine teško su bile izvodive iz emulzije protivurečnosti koja se nazivala »dušom«. Tek u kontrastu s robotskim osobinama, postajale su vidljive i jasne. Svest o opštoj robotizaciji sveta bila je lakmus koji je bojio istinu o ljudima. Nemački robot Helmholtz je još 1869. godine objavio da je »*krajnja svrha nauke o prirodi da pronade kretanja koja su u osnovi svih promena, i sile koje ih prouzrokuju, da se, dakle, pretvori u — mehaniku.*« To je bio ograničeni cilj nekog ko ne zna da je robot i da njegovo vlastito telo sledi ciljeve postavljene pred nauku njegovog uma. Ista je mehanika u osnovi jednog Johna Aldena i aviona *Air Foree One* u kome sedi.

Zvučalo je to više tužno nego zastrašujuće. Alden mu se dopadao. Teško mu je bilo zamisliti ga kao mehaničku lutku koja se, ako se hoće, može predstaviti dijagramom, kojoj se može odšrafiti glava i ponovo je, posle popravke, u vrat uglaviti. Bilo je to čudno. Kad ga je prvi put sreo u Pleasant Bayu, osetio je prema agentu odbojnost kao i prema većini »ljudi«. Ona se tokom njihovih zamršenih, pretežno lovačkih odnosa, uvećavala, jer lovljen je bi on, dobijajući pri kraju i sasvim ličnu boju. Na kraju ga je i mrzeo.

Kad su se drugi put, u Beloj kući, sreli, uprkos prvobitnom šoku, u njemu nije postojao osećaj odbojnosti. Možda je tada strahom bio prekriven, ali se nikad nije obnovio. Bio je zamenjen radoznalošću i setom. Da, setom.

Alden je bio android, morao je znati da nema dušu, da je s božanskog gledišta mrtav, »stvar«, ukratko — mehaničko biće, u rodstvu sa najprimitivnijom registar-ka-som. Šta je on o tome mislio? Da li je osećao njen nedostatak? Ili je dušu smatrao teretom koji je upropastio čovečanstvo? Bilo bi izvanredno zanimljivo, pa i poučno, s njim o tome porazgovarati. Samo, razume se, to je nemoguće. Alden nikad ponovo ne srne saznati koje on.

Ispod njega Evropa je gutala dim svoga progressa. Crno je nebo u daljini kašljalo. Bližila se oluja. Oluja koju će lako izbeći.

Ali ne i onu drugu. **GLAVA DVADESET PRVA**
TAJNA EGIPATSKE SFINGE

»Takva je bila sila koju su bogovi podarili izgubljenom At lan tisu... Tokom mnogih generacija, dok je ova božanska sila u njima obitavala, oni su se pokoravali zakonima i poštovali bogove, čije su seme bili. Jer, posedovali su pravi i u svakom pogledu velik duh, plemenitost sjedinjenu s mudrošću... Ali, kada je božanska u njima počelo bledeti i razvodnilo se mešanjem sa smrtnošću, kada je u njima preovladala ljudska priroda, počeku se ponašati nedostojno sebe...«

Platon: *Krit i ja* Prijem što ga je njemu u čast u palati Ras el-Tin priredio predsednik Egipta Sidki bio je zamoran. Došao je posle višesatnih razgovora u Predsedničkoj palati na Trgu al Gumhuria da besmisleni posetu završi još sumnjivijim zadovoljstvom. Verovatno je na domaćine ostavio nepovoljan, mlak. možda čak i neozbiljan utisak. Sve je vreme delovao rasejano, smušeno, nekompetentno Nije mogao kontrolisati uzbudljivu anticipaciju onoga što ga noćas, posle prijema, očekuje. Sutra pre podne predviđen je izlet u Gizu. obilazak piramida i Slinge. uveče let za Saudijsku Arabiju, pa mu je za privatni susret s njenom Tajnom ostala samo ova noc. Teret pregovora preuzeo je državni sekretar Lasky. Ni on nije delovao mnogo bolje. Znao je za njegov noćni program, a i izgledalo je da ga više interesuje duguljasta koptska lobanja predsednika Egipta nego šta ona misli o odnosima s Izraelom. Posle nekoliko izgubljenih ratova, Nase-rov je naslednik. ali ne i učenik. Anvar al-Sadat. sklopio sporazum s narodom kojeg je hteo, sledeći faraonsku tradiciju, da potopi u moru. Umesto da sporazum bude osnova za izmirenje s arapskim svetom, ometao je izmirenje, ukoliko se paradoks ne smatra prirodnim stanjem arapskih poslova. Godine 1995. izvršenje u Kairu vojni puč. Novi je predsednik, Muhamed Sidki. vratio Egipat običajnoj politici nepomirljivog neprijateljstva s Jevreji-ma i. ne bez svesrdne i izdašne pomoći izraelskih desnih ekstremista, uveo ga u novi rat. ovog puta izgubljen za jedan dan. Žed za osvetom onemogućavala je razumno rešenje (premda je glavna smetnja bila militantna politika Nukleusa), i Laskvju nije bilo teško da izbegne ijedan

korak u pravcu mira na Bliskom istoku.Prijem se dozlaboga sporo vukao kraju. Najzad, oko jedan po ponoći, Sidki ga je ispratio do monumentalnog Hiltona na obali Nila, iz koga je oprezni Alden isterao sve goste. Sa čoporom svojih agenata, Alden je na indiskretan način učinio svaki pokušaj atentata neizvodljivim. Ostavio je njega i Marjorie tek na vratima apartmana, dajući utisak da bi, kad bi se pitao, poslednju noc u Egiptu proveo u krevetu između njih dvoje. Marjorie se povukla u svoju odaju. Istok ju je razdraživao. Njenu je robotsku unutrašnju uređenost zbunjivao ovaj nered. Ona nije znala da je i on — uređen. I da ga je, da bi potpuno ličio na neki ljudski istok, po svoj prilici, bilo mnogo teže veštački proizvesti nego što bi ga ljudi spontano napravili. Najzad je ostao sam.

Kroz otvorene prozore dopirao je glas grada koji nikad ne spava. Minareta su kao koplja drala rashlađeno nebo. Nil je sablasno svetlucaao na mesečini. Sa Crvenog mora struja je jedva pomerala vazduh. Imao je lepo vreme za let. I vetar u leđa. Nedostajala mu je samo metla. Ono što se u Americi nije usudio da učini, mada su ga dlanovi svrbeli, učinio je u Kairu. S njegovog balkona okrenutog reci mogla se dohvatiti konzola u koju je bila utaknuta egipatska državna zastava, crveno--belo-crne trake sa dve islamski zelene zvezde u sredini. Izvukao je motku, uzjahao je i uzleteo prema Gizi i jugozapadu. Nije se bojao da će ga ko videti, premda je znao da bi ovakvo tretiranje domaćinove zastave svakako izazvalo težak diplomatski incident.

Preleteo je predgrađa na rečnim ostrvima Jazirat al--Zamalik i al-Rawdah, zatim Gizu i našao se u pustinji, iz koje su, kao tamne senke podzemlja, tri sestre mraka, rasle piramide Kefrena, Keopsa i Mikerisona. S visine nisu izgledale impresivno. Podsećale su ga na mermerne stereometrijske oblike igre koja decu uči graditeljstvu. Aterirao je u ispreturanim arheološkim jarugama iza Sfinge. Nije znao šta mu je činiti, ali je osećao da će mu instinkt sve reći. On ga je najpre odveo do njenog pročelja. Mesečina je padala na lice kamene zagonetke i slivala joj se na šape. Priče nisu preterivale. LJprkos luetičnom nosu, Sfinga se smešila. Osmeh je bio pre setan nego zagonetan, kao da ono što krije nije na radost ljudima. Ubrzo se uverio da je osmeh u pravu. Čuo je glas koji mu je dopuštao tri pitanja. Četvrto je postavio sam sebi. Zar je sve blago Atlantide, celokupno iskustvo i duhovno nasleđe jedne imperije, *rase najplemenitijih ljudi koji su ikada živeli*, kako ih je opisao Solonu Sonchis iz Saisa, stalo u tri odgovora na tri pitanja, koja, uostalom, ni znao nije. Edip je bar znao odgovor. Pokazalo se da mudrost, po kojoj su ponekad pitanja važnija od odgovora, nije bez osnova. Ali i tu mu je instinkt, očigledno pod uplivom Sfinge, pomogao. Diktirao mu je pitanja. Evo šta je John Carver od Sfinge čuo: Na pitanje kakva je istorija robota, Sfinga je odgovorila: *»Istorija robota je ponavljanje ljudske istorije«*. Na pitanje kako će se ona završiti, Sfinga je odgovorila: *»Kao i ljudska.«* Na pitanje gde je Kiber-Pow-Net, Sfinga je odgovorila: *»Tamo gde i svi bogovi.«* Nikada tri odgovora na tri ljudska pitanja ne behu tako tragični i toliko beznadežni, ali on nije imao vremena da ih doživi u svojoj njihovoj strahoti. Iz pravca piramida čuli su se svađalački glasovi. Neko je dolazio. Bio je go. Shvatio je da bi poseta golog predsednika Sjedinjenih Država usred noći Sfingi bila neobjašnjiva, pa bi se začelo shvatila i kao uvreda za osetljivi islamski svet. Odustao je da ode po motku s egipatskom zastavom i. onako kako se zatekao, poleteo kući. John Alden je koraćao ulicom nepoznate varoši. Vru-cina je **bilajjesnosna., Shvatio je daje u Arizoni tek kada** je prošao pored građevine na kojoj je pisalo »Phoenix Tribune«, ali šta će ovde — nije znao. Građevina se smanjila i pretvorila u drugu građevinu, iz koje je dopirala vika dece. Stajao je pred njom i lupao na vrata. Otvorio je čovek u belom mantilu u kome je. iznenađen, prepoznao dra Cortazara. predsednikovog ličnog lekara. Lupa se nastavila, iako su njegove ruke mirovale i vrata bila otvorena. Probudio se. Ležao je sav u znoju u sobi hotela Hilton Lupa je dolazila s vrata. Ogrnuo se čaršavom i otvorio ih. U hodniku je stajao agent Leroy. stražar pred Carve-rovim apartmanom. Nije bio baš sasvim jasan. Nešto se dešavalo s predsednikom. Prva dama ga moli da hitno dođe. Otrov je bilo prvo što mu je palo na pamet dok se oblačio. Ovo je Orijent. Kućkini sinovi mora da su u trovanju vesti. Otrov, naravno, nije tako spektakularan kao dizanje Hiltona u vazduh. ali je jednako svrsishodan. Avgustova žena Livija otrovala je Cezara namazavši otrovom smokve koje je gajio u ličnom vrtu. ništa osim njih ne jedući. Agripina je otrovala Klaudija pečurkama iz vlastitog tanjira. u kome je bilo i zdravih Ona je jela zdrave, Klaudije otrovane. Govno!

Predsednik USA John Carver ležao je u krevetu kao na odru. Bio je bled, nepomičan, beživotan. Kraj postelje je stajala Marjorie Carver. Izgledalo je kao da ni ona nije živa. — Dovedi Cortazara! — naredio je Alden agentu i prišao postelji. Opipao je bilo. Čuo ga je kao da kuca negde vrlo daleko, sa samog dna krvotoka. — Šta se dogodilo? — Nisam mogla da spavam — objašnjavala je Marjorie Carver. — Htela sam da vidim spava li John. Otvorila sam vrata i pozvala ga. Nije se odazvao. Nisam čula disanje. Uplašila sam se i upalila svetlost. Nagnuo se nad Carverovo lice. Ako jedisao. moralo je to biti neverovatno tiho. U sobu je ušao dr Cortazar. Odmah je shvatio situaciju. Bio je obavešten o nameravanom susretu predsednika sa St'ingom. Zbunjeno je tražio izlaz iz situacije koju niko nije predvideo. niti se za nju pripremio. — Bez brige! —rekao je. —To je prolazna katatonija usled vrućine i iscrpljenosti. — Nasmejao se nervozno. — U načelu. Istok spašava čoveka. ako ga prethodno ne ubije. Primedba je bila glupa. Video je to po očima prve dame. Alden je posmatrao dra Cortazara. Šta je ovaj tražio u njegovom snu? Kakva je to zgrada slična nekom domu ili bolnici čija mu je vrata otvorio? 1 da li je i ona u Phoenixu? San je ponavljanje iskustva. A on nikada nije bio u Phoenixu. Prvi put je Cortazara sreo u Washingto-nu, u Beloj kuci. San je bio neobjašnjiv, osim ako se ne protumači kao spontano prskanje indukovane ljuštore u kojoj su zarobljeni delovi njegove memorije. Mišići na Carverovom licu su zadrhtali. Boja se uvukla u telo Oči mi se otvorile, žmirkajući na svetlosli. Glumio je začuđenost. Bilo je dobro što je Cortazar smotreno zapalio cigaru, uprkos prekovnim pogledima Marjorie. Njegov se *Od* izmešao s gustim dimom i neprimećen vratio u mrtvo telo. Iako do ovog momenta nije imao telo. zebao je. U telu mu je opet bilo ugodno toplo. Objasnili su mu šta se dogodilo. Morao je uzeti neke lekove koje mu je lekar dao. Odbio je da se odustane od sutrašnje posete piramidama. Hteo je da vidi Sfingu i po danu. Još jednom je hteo da vidi mitsko čudovište koje je sa tri odgovora zapečatilo sudbinu čovečanstva. Jer, ako je robotski svet ponavljanje atlantidanskog. ovaj je bio jednako rdav kao i robotski. Ako je onaj završio kataklizmom, neizbežna je i kataklizma imitacije. 1 najzad, ljudi nisu imali ni poslednju šansu za spasenje. Jer. kako su mogli naći nekog ko je živio tamo gde i bogovi? Sutradan je opet stajao pred St'ingom. Primetio je u zvaničnoj pratnji predsednika Sidkija neko, Jvpmešanje. **Ljudi** su šapatom razgovarali međusobom. Bili su uzbuđeni. Neki su se Egipćani iz njene blizine i povukli. Pitao je Sidkija šta se dešava. Egipatski predsednik je bio zbunjen, gotovo bi se reklo uplašen. Video je Aldenovo lice iza Sidkija. Izražavalo je nervozu. Nije znao jezik, nije voleo meteže, probijao se do njega da mu se nade pri ruci. — Pravo da vam kažem, ne znam, gospodine predsed-niče. Zvuči neverovatno. — O čemu je reč? — Plašio se da opet nisu napravili neku nesmotrenost. Istok je đavolski močvaran diplomatski teren. — Govori se da se Sfinga promenila. — Kako je to moguće? — To još manje znam — rekao je egipatski predsednik. — Ali, ona se više ne osmehuje.

Bolje se zagledao u izrovašeno lice čudovišta. S njega je bio izbrisan osmeh. To lice više ništa nije krilo. Bio je to običan, standardan, mrtav faraonski lik od kamena iz koga je iscurila svaka čar.

Uzbuđenje se još nije bilo stižalo kad je iz jedne ravine doprla vika. Iz nje je izašao čovek egipatske Službe sigurnosti, mašući zastavom skinutom s hotela Hilton.

Alden je malo šta od svega razumeo. Za zastavu ga nije bilo briga. Za prokletu Sfingu još manje. Brinuo se jedino za predsednika. U Saudijskoj Arabiji biće lakše. Ali je trebalo poživeti do večeri i leta za Jeddu.

Predsednička kavalkada je, vraćajući se iz Gize, prošla skver ispred železničke stanice na kome je stajala statua Ramzesa II, Mojsijevog faraona, i ulazila u široku aveniju Sharija al-Gumhurija. Domaćini su Aldenu obećali da će ulica biti svom dužinom obezbeđena i prohodna. Bilo je to tek delimično tačno, kao i sve ostalo u arapskom svetu. Polovina građana stvarno je stajala na trotoarima, iza organa sigurnosti i policajaca, ali se druga, snalažljivija polovina besomučno gurala ispred stroja redara. Alden je trčao pored automobila, držeći se za specijalnu ručku zalemljenu na spoljnom boku kola. Bilo je sa svake strane po tri takve ručke. Kap na, mrtvačkom kovčegu, mislio je, teško dišući. Carver je bio na sedištu s njegove strane. Do njega je sedeo predsednik Sidki. Iz mase je naglo istrčao čovek u crnoj galabiji i zasuo predsednička kola mecima iz automatskog pištolja. Šofer je pao preko volana, gubeći kontrolu nad vozilom. Alden je s revolverom u ruci skočio na papučicu i preko vrata se svom težinom svalio na Carvera, koji je pod njim pokleknuo. Obojica su se srušila na pod kola, na kome je, sasvim smanjen, vec čučao egipatski predsednik.

Kola su udarila u saobraćajni stub i stala. Alden se uspravio. Levo mu je rame bilo u krvi. Osetio je kako gubi svest i kako ga John Carver s leđa pridržava.

Nalazio se u liftu koji se upravo zaustavljao. Vrata su se otvorila. Ugledao je podest, iluminiran slabašnom svetlošću automata koji je otkucavao. I na njemu Johna Carvera kako silazi trčeći stepeništem.

Bio je to neki nepoznat, prilično neugledan koridor na kome nije očekivao da sretne predsednika Sjedinjenih Država. Ni da ga vidi kako izbezumljeno trči.

Do uzletanja *Air Force One* za Jeddu ostalo je još tri sata.

John Carver (Howland) primio je zvanično izvinje-nje egipatske vlade i predsednika Sidkija. Primio je i obaveštenje da je atentator ubijen, ali da nije. kako se u početku pretpostavljalo, pripadao iranskim fundamentalistima koji u Americi vide »Velikog Satanu«. Bio je belac i član E.T.A., terorističke grupe Baska koja se bori za nezavisnost od Španije. Činilo mu se prirodnijim da baskijski patriota puca u španskog kralja ili predsednika vlade, nego u njega koji s nezavisnošću Baska nema ništa, osim, naravno, ako vec uvedeni teroristički ritual nije nalagao da se puca na američkog predsednika, bez obzira šta se od koga traži. Po savetu Cortazara, otkazano je nekoliko poslednjih državnih obaveza -- egipatska strana pokazala je razumevanje za izmenu protokola — isad je, takode po savetu lekara, smirivao nerve uz čašu »Chivas Regala« u salonu svoga hiltonskog apartmana. Pitao se šta će na ono što je od Sfinge doznao reći Pow-Hna-Tan? O tome nikome nije govorio.

Lasky gaje pitao. Rekao je da odgovor nije dobio. Da u Sfingiji nije ništa sakriveno, ili da noćas za razgovor nije bila raspoložena. Pitao se da li Lasky nešto sumnja. Mora da je i sam na Sfingiji primetio promenu, i da zna da je izgubila osmeh. A

tako se nešto bez uzroka nije moglo dogoditi. U egipatskim novinama, razume se, nije bilo ništa. Zato se postarala cenzura. Nikome nije bila potrebna panika. Fundamentalisti su već širili glasine daje to prvi predznak Alahove kazne za pregovore s nevernicima. Nisu se trudili da objasne zašto je Alah izabrao prljavi paganski simbol da preko njega izrazi nezadovoljstvo. Nauka će takode tražiti svoj odgovor.

Možda u hemijskim procesima izazvanim klimom, možda u prirodnoj promeni strukture kamena, u njegovom starenju? Ekolozi će biti sigurni daje posredi zagađenje vazduha radijacijama sa Atlantika i Pacifika. Okultisti i teozofi imaće svoja tumačenja.

Istina je, međutim, za upućene bila jednostavna. Sfinga je pod setnim osmehom vekovima krila poruku izumrlih Atlantidana, tajnu njihove sudbine i ljudske budućnosti. Ljudi taj osmeh nisu razumeli. Mislili su daje zagonetan. U redu, i bio je. Bio je zagonetan. Ali, iznad svega — tužan. Kao da je predviđao zabludu potomaka.

Ljudi ni Platona nisu razumeli, iako je i on bio jasan. Nije li u *Kritiji* napisao: *»Takva je bila sila koju su bogovi podarili izgubljenom At lan tisu ... Tokom mnogih generacija, dok je ova božanska sila u njima obitavala, oni su se pokoravali zakonima i poštovali bogove čije su seme bili. Jer, posedovali su pravi i u svakom pogledu velik duh, plemenitost sjedinjenu s mudrošću... Prezirahu sve do vrline, malo se brinjahu za stanje u kome su Uveli i mulo su mislili o zlatu i drugom posedu, koje im je, izgleda, bilo samo na teret... Ali, kada je božansko u njima počelo bledeti i razvodnilo se mešanjem sa smrtnošću, i kada je u njima preovladala ljudska priroda, počehu se ponašati nedostojno sebe...«*

Platon je pominjao i kaznu bogova. Ne verujući u bogove, nauka je kaznu proglasila prirodnim fenomenom koji sa stanjem u Atlantidi, i sa suštinom njene civilizacije, nije mogao da ima nikakve veze. Stvorena je teorija o potopu koja se podudarala sa drevnim legendama i podsvesno oslobađale ljude svake krivice za ono što se dogodilo. Zaboravilo se da je i nuklearna fisija prirodan fenomen. U kosmosu se svakoga časa događa bezbroj atomskih eksplozija. U atlantičanskom slučaju prirodan je fenomen izazvan veštačkim putem. Zemljotresi i potopi su joj sledili, najpre kao realnost, a onda kao mitska slika katastrofe. Ljudi su iz dubine zla u sebi stvorili istoriju. Za dobro nikakav razvoj nije nužan, nikakva hronologija. Ona je potrebna zlu da se u prostoru i vremenu međusobno može odmeravati, i stoje najhitnije —ponavljati, Istorija je morfologija ljudske stranputice koja ih je dovela najpre do ropstva materiji, a onda do robovanja robotima, njenim inteligentnim proizvodima. U međuvremenu, napravljena je upravo ona istorija koja se danas po školama uči. Povest beščašća, prevara, bede, zločina i laži. Atlantidani su gubili duhovne snage i sve presudnije postajali zavisni od njene protivnosti, fizičke sile koja je vladala prirodom. Radikalan i nekontrolisan razvitak nauke, debalansiranje prirode, zloupotreba njenih ograničenih izvora, perverzija ljudske inteligencije, razaranje duhovnih vrednosti i moralnih standarda, konfuzija uma i duše, zabuna u pogledu svrhe i cilja postojanja, materi-jalizacija, mehanizacija i najzad kompjuterizacija života, tiranija velikog broja i jednoobraznosti, kao i besomuč-nosti individualizma, bitka za prevlast između strana koje su iz veka u vek, u žudnji za što lakšim trijumfom, uprošćavale ljudske vidike, snižavale njihove vrednosti i eliminisale jedan po jedan obzir u

njihovom postizanju, dovele su najzad do opšte katastrofe, u tradiciji zapamćene kao Potop. Očevidno je da je robotska populacija, tada već znatna, bila izdržljivija od ljudske. 1, s obzirom na mehaničku prirodu, adaptabilnija na teže uslove opstanka. Ona se i brže razvijala. Genetske su rekombinacije sporije od kibernetičkih. Dug proces prirodne evolucije živih bića mogao je biti zamenjen kompjuterskim revolucionarnim skokovima. Logično je da su roboti najzad preuzeli svet.

Otpor poslednjih ljudi brutalno i efikasno je skršen. O tome govori Platonov rat između Atlantidana i Atinjana, ali je u tu verziju ugrađena robotska laž. Robotska Atina napala je ljudsku Atlantidu.

Robotska inteligencija je zasnovana na kodiranom odnosu simbola koji su preuzeti iz ljudskog sveta. Procesi separacije i amalgamizacije, diferencijacije i sinteze, kombinacije i rekombinacije, isti su u kompjuteru i mozgu. U početku je samo *hardware* bio različit. Kasnije je, razvojem kranijalne skulpture, i on izjednačen. Najpre prividno, a onda veštačkom genetikom i — stvarno. Stoga roboti nisu imali koncept *svoje* civilizacije. Trebalo je da prođe vreme dok do njega dođu.

dok ga otkriju, pre svega u diferencijaciji od ljudskog. Dotle im je Program mogao ponuditi samo jedan put — put imitacije ljudske istorije. I oni su njime pošli. Roboti su znali da se to mora završiti katastrofom. No, imali su bitnu prednost nad ljudima, umeli su da uče. nisu zaboravljali. Nahra-njeni ljudskim informacijama, ljudskom logikom, njenim znanjem i istorijom, nisu drugo mogli nego daje kopiraju i ponavljaju, u nadi da će se tokom nekog od ponavljanja u svetu tehničkog fatuma zbiti slučajnost, *izuzetak od pravila*, kojim će se kataklizmički ishod »probec« izbeći. U međuvremenu, sve su morali učiniti da ljude unište, da spreče ponovno uvođenje proizvodljivosti u svetski poredak. Od toga je zavisio uspeh koncepta koji je lagano počeo da se rada na razvalinama ljudskog.

Sredstvo za shvatanje mrtvih oblika je matematički zakon, sredstvo za razumevanje živih je analogija. Ono što mu je Sfinga saopštila, rušilo je i tu poslednju granicu između živog i mrtvog, sveta ljudi i robota. Analogija je postala matematički zakon koji je otključavao oba sveta. Robotska civilizacija analogna ljudskoj, njena analogna imitacija.

Jedina lepota Sueckog kanala je u njegovoj funkciji. Do sada se kao suprotnost mogla isticati nikome potrebna lepota muskulature Fidijinog Diskobola ili Michelin-gelovog Davida. U prvome, u transportnim svojstvima kanala, nalazio se robotski cilj, u drugome zaostatak ljudskog koji se već teško snalazio među artefaktima robotskih potreba.

Pergamska skulptura izražavala se jezikom tela. Ona je, dakle, bila robotska, bez obzira jesu li njeni tvorci bili ljudi ili roboti. Schumann se obraćao duši, njegova je muzika, dakle, bila ljudska, bez obzira da li je kompozitor bio čovek ili kibernet. Ni to više nije važilo. Sfinga je svojim mračnim odgovorima sve granice poremetila. A kad se božanske granice izmeste, kad kaos zavlada teritorijom oko koje se dve fundamentalno oprečne ideje i sile bore, na dnevnom redu nije razdvajanje i selekcija nego prožimanje i amalgamisanje. Gubitak originalnih oblika i svojstava. Međusobno morfološko preslikavanje. Usaglašavanje funkcija da bi se delovalo efikasno kao mašina. Isključenje slučaja i spontanosti. Degeneracija. Entropija. Stazis. Smrt.

Svet neminovno prema katastrofi ide. Katastrofa je u njegovoj prirodi jer je u njegovom početku. Sad je razumeo ravnodušne reci predsednika Nukleusa: »*Naš put je jasan. On je uvek bio*

jasan. Ako je kraj u početku, treba se samo za tok brinuti, a kraj će doći sam po sebi.« Svakome danu njegove je brige dosta, glasio je ljudski pre vod.

Katastrofa se mogla sprečiti jedino kada bi se *otišlo* na početak i onemogućio njen program. A to je zavisilo od pronalaženje Kiber-Povv-Neta koji je bio van domašaja, jer je, prema Sfingi, živio s bogovima.

Pred oči mu je izašlo krvavo Aldenovo rame. Kad ga je u kolima prihvatio, ruke su mu ostale krvave. Agent nije imao dušu ali je ta krv hemijski bila ista kao i ljudska. 1 ljudski je mirisala. Alden mu je spasao život. Robot je bio spreman da se za njega žrtvuje. Naravno. Alden se nije za njega žrtvovao. On je samo vršio svoju funkciju, shvaćenu kao dužnost. Obavljao — program. Pa ipak, ustade i telefonom saopšti Peteru Mansfieldu da u put do aerodroma uračuna svraćanje u bolnicu, u kojoj leži ranjeni šef obezbeđenja Bele kuće.

John Alden je ležao u Državnoj bolnici Kaira i brinuo. Nikad ranije nije radio sa Sundbergom, svojim prvim pomoćnikom. Nije mu znao sposobnosti. A sada je ovaj morao da se stara o predsednikovom obezbeđenju. Barem tri dana predviđena za posetu Saudijskoj Arabiji. Jer u Jordanu on će već biti na nogama. Metak nije povredio kost, nijedan značajan krvni ili nervni čvor. Lekari su predviđali da će se brzo oporaviti.

Njegova briga, naravno, zasnovana je bila na visokom osećanju dužnosti. Ali, nagao pokret kojim se na Carvera bacio da ga zaštiti imao je i impulsivnost ličnog izbora. Nije mu znao poreklo. Politički je bio republikanac, a Carver demokrata. Socijalno je pripadao statističkoj većini Amerikanaca, a Carver ekskluzivnoj manjini koju je intimno prezirao. Bio je obrazovan jer mu je to posao zahtevao, a ne kao Carver. što je u tome nalazio neko osobno uživanje.

Pa ipak, privlačio ga je na način koji do tada nije iskusio. To nije bila privlačnost po sličnosti. Naprotiv. Kad bi trebalo da zamisli nekoga od koga se sasvim razlikuje, po svoj bi prilici izabrao Carvera. Bio je to magnetizam razlike. Carver se, naime, razlikovao od svih androida koje je poznao.

Iskreno je bio obradovan kad ga je nenajavljenog ugledao na vratima bolničke sobe. Odlazio je na aerodrom i setio se njega. Nije morao. Znao je daje čin što ga je u automobilu preduzeo deo njegove funkcije, njegovog programa, kao što i on. Carver, kao robot na položaju

predsednika države, mora imati svoje funkcije, svoj ugrađeni životni projekat. A ipak mu se činilo da i ovaj u njemu vidi nešto drugo, nešto lično.

John Carver je sedeo na stolici do kreveta, ponavljajući istu ali obrnutu sliku iz jednog neprijatnog sećanja. U azilu F.B.I. položaj je bio obrnut. Na ležaju bio on, Alden je sedeo na stolici.

Tada su bili smrtni neprijatelji. Šta se, u međuvremenu, izmenilo? Izvršena je jedna operacija. Aldenu je jamačno ostavljena njegova mržnja prema ljudima, os-nov njegove robotske funkcije, svojstvena svim pripadnicima A.H.D., a ekstirpirano mu je saznanje da je i on, Carver, čovek. I mržnje je nestalo. Pojavilo se, ako se mnogo ne vara, i nešto kao simpatija. To je ukazivalo na izvesnu prednost kibernetičkog načina postojanja nad ljudskim. Takve nagle promene karaktera ili orijentacije kod ljudi nisu bile moguće. One su pretpostavljale mučnu proceduru dugog preodgajanja s neizvesnim ishodom. (Krajnje sredstvo pedagogije bila je tortura kombinovana s pranjem mozga.)

Transformacija većih skupina, promena sistema življenja, njegovih osnovnih standarda, izmena povesne orijentacije, sve je to zahtevalo stoleća borbe usamljenih ideja sa slučajem i otporom ljudske inercije. Nije se prosto moglo na dugme pritisnuti ili okrenuti prekidač još za jedan stepen.

Adaptabilnost, fleksibilnost, izmenljivost robota, naspram rigidnosti, ustajalosti i neizmenljivosti ljudi bila bi, razume se. Odsudna prednost pri stvaranju neke specifične civilizacije. Imitacija ljudske civilizacije to je onemogućila. Prednost je jedno ostala neiskorišćena.

Ljudi su promašili svoju šansu? Hoće li je iz istih razloga promašiti i roboti?

— Hteo bih nešto da vas pitam, gospodine predsedni-če. Da li ste tokom prošle noći čuli ili primetili nešto neobično?

Neobično? Osim njegovog leta na egipatskoj državnoj zastavi ničeg neobičnog nije bilo. — **Nisam —rekao je.** — Niste čuli neki šum na balkonu?

— Nisam.

Osim one proklete saksije koju je oborio prilikom poletanja.

— Onda ne razumem.

— Šta?

— Kraj vašeg balkona u Hiltonu konzola je u koju je

uglavljena egipatska državna zastava.

— Čini mi se da sam je video.

— Jeste li je i jutros videli?

— Nisam. Jutros je nije bilo.

— Nije ni moglo biti — rekao je Alden. — Nađena je u

jednoj jaruzi kraj Sfinge u Gizi.

Kad je Carver otišao, još je razmišljao o toj proklesoj zastavi.

Nije mogao objasniti kako se našla u pustinji. Vijorila mu se pred zabrinutim očima sve dok se kroz nju nije počeo javljati obris jednog crnog kofera iz njegove ostave.

U spavaćem odeljku *Air Fone One* John Carver (How-land) se odmarao u astralnom naručju devojke Luane. Avion je leteo iznad Crvenog mora. Debeo sloj oblaka razdvajao ga je od vode Mojsijevog čuda i vodio kroz vedro nebo, čije su ga galaktičke sfere u rojevima zvezda podsećale na unutrašnjost Hrama prozirnih zidova.

Ni Luani nije imao hrabrosti da kaže istinu. Moći će da je, po povratku u Ameriku, saopšti jedino Pow-Hna--Tanu. On će svakako znati šta treba da se radi, ako šta treba, ako posle toga ima svrhe išta raditi.

Ova istina nije mogla ostati nepoznata prvim Atlanti-danima posle Potopa. Oni su tu istinu preživeli. Ona se tek posle izgubila. Iz generacije u generaciju ljudi, pritisnutih strahom od robota i brigom oko opstanka, ona je postajala sve nejasnija i neodređenija. Verovatno je naj-pre »potop« izgubio svoje veštačko poreklo. Čim je dobio prirodno poreklo, ljudska se istorija mogla menjati

jer nije bila obavezna do njega da dovede. Ona je bila dobra.

Ono što je bilo rdavo, bio je potop koji s ljudima nije imao nikakve veze. Mit je rođen i s kolena na koleno prenošen.

Možda su istinu nešto duže čuvali Pow-Hna--Tani.

Oni su tu istinu čuvali kao najveću tajnu, sve dok je, naučeni daje čuvaju, u paničnom strahu daje ne odadu, i sami nisu zaboravili. Jer, ona je, ta istina, bila nekorisna. Šetna je bila, zapravo. Razorno defetistička. Ko bi s njom imao razloga da menja svet, da ga vodi u smeru koji neizbežno dovodi uvek do iste tragične katastrofe?

Bio je pogođen ali nije smeo reći da je sasvim iznenađen. Mit o Atlantidi je bio isuviše zahvalan da bi mu se iko odupro Racionalan deo njegovog bića, izvežban naukom, premda blokiran i sprečen da potajnu sumnju formuliše u

pretpostavku o laži, s naporom je primao činjenicu postojanja idealnih stanja u ljudskom statusu i, konsekvntno, u antropologiji koja ga ispituje. On na takva stanja nikada nije naišao. Stepem »idealnosti« u realnom svetu zavisio je uvek od kompromisa između idealnih mogućnosti, ako su one standardizovane, i ograničavajućih faktora prirodne sredine. Čovek se sa četiri noge nije na dve uspravio da bi uživao u što širem horizontu, nego da bi ga bolje kontrolisao, da bi se zaštitio od onoga što mu je s tog horizonta pretilo. Funkcionalnost ovog uspravljanja, koje je trajalo mile-nijumima, trebalo je nešto da znači. Ona je ukazivala, zajedno s drugim epizodama evolucije, da se biološki razvoj, pa i ono što zovemo sindromom civilizacije, ne rukovodi nikakvim višim idejama i ciljevima nego krajnje ograničenim interesima. Mimikrija ne služi lepoti već održanju života. Altamirski crteži, premda dostižu se-kundarnu estetičku vrednost, primarno imaju pragmatič-no-magijsko značenje uricanja životinje, pomoć prilikom lova na nju. Nipošto estetsko, u osnovi beskorisno, pa u izvesnim kriznim prilikama i štetno značenje, jer slabi brutalnu silu održanja. To je brisalo još jednu granicu između sveta robota i ljudi do koje je ovima poslednjimabilo stalo. Roboti su bili čista funkcija. I na prvoj primitivnoj seriji veštačkih ljudi estetski momenat pripadao je antropocentričnom uobraženju da je čovekov fizički oblik ne samo najlepší nego i najsavršeniji, najefikasniji. (Kao da je nesposobnost kontrolisanja vlastitog zaleđa, prostora iz koga opasnost najčešće dolazi, kao da je neosetljivost za zvukove ispod ili iznad određenog broja titraja, kratkoća čak i atletikom produženog skoka ili san od sedam do devet sati nužan za regeneraciju organizma koji ne troši ni promil kapaciteta svog mozga, kao da su to svojstva za divljenje u svetu u kome je i mrav od čoveka jači, buva neuporedivo više skače, zmija je otrovnija a virus bio praktično besmrtn pre nego što je to pošlo za rukom superinteligentnim Atlantidanima!) Da su mogli, da su posedovali slobodu, roboti nikad ne bi uzeli antropomorfne forme, umnogome opterećene nepotrebnim krivinama, izlišnim ravnima, neumesno prolongiranim transportnim putevima, pa i nekorisnim organima. Električna burgija postala bi inteligentna, tač-no koliko je potrebno da zna gde i kako treba da buši. prostim unošenjem mozga u dršku, a ne besmislenim razvojem u ljudsko telo. Roboti su mehanizam prirodne ljudske evolucije doveli do savršenstva jer su ga sveli na njegove osnovne parametre, uvek određene korišću. Ako se o idealnostima govori, one se pre u svetu robota nego u svetu ljudi mogu naći. Idealnost Atlantide bila je *contradictio in adjecto*, odnosno bila bi da je ikada o njoj kao naučnik razmišljao. Ali mislio je kao čovek, pri tome i ugrožen čovek. I vera je zamenila razum.

— *Jesi li razmišljao o tome gde bi laj Kiber-Pow-Net mogao hiti.* — pitala ga je Luana.

— *Nisam* — odgovorio je. ne želeći ovaj razgovor, ali ga je ona uvek iznova započinjala. Bojao se da se ne zaboravi, da secanje i na druge dve Sfingine poruke pusti iz blokade, pa da ga Luana ne uhvati u laži.

— *Sfinga je rekla lamo gde i svi bogovi. Šta to znači.'*

— *To što je rekla. Tamo gde i svi bogovi.*

— *Gde je to.'*

....».,-i^,,,

To nije opis mesta, Luana. To je opis nemogućnosti da se do njega dopre. To je saopštenje da je Kiber-Pon--Net, kao i svi bogovi, izvan ljudskog domašaja.

Ne može biti. Johnne. Atlantidansko blago ne bi onda imalo nikakvog smisla.

I nema ga. mislio je. držeći misao u oblasti nedostupnoj Luani. I nema ga kao spasenja. Postoji, međutim, kao poruka koja treba da učini kraj uzaludnim naporima ljudi i svet konačno preda na upotrebu robotima.

Hoću da kažem da je Sfinga morala misliti na neko određeno, realno, pa prema tome ljudima dostupno mesto. Koje bi to mesto moglo biti? Tamo gde žive bogovi, Johnne. Možda ne gde stvarno žive, jer bi ta mesta uistini bila nedostupna, nego gde ih ljudi smeštaju?'

Oni su ih po raznim mestima smešta/i. Zavisno od vremena i rase.

Onda treba ispitati legende tih vremena i rasa. U njima je ključ.

Luanina sugestija nije bila bez osnova. Osetio je kako se u njemu budi nada. No. nada odmah i splasnu. Kakvog bi smisla imalo pobediti robote da bi se stvorio svet koji će propasti u novom potopu? *Postoji recimo nordijska Valhala? Gde je ona?'*

Negde na severu. Misli se oko Severnog pola. Ali, nordijski su bogovi rođeni mnogo kasnije nego što su propali Atlantidani.

Sfinga nije na njih mogla misliti.

- Egipatski svešteniei govorili su Sobnu o ratu između Atinjana i Atlantidana. Da.

Izveštaj, međutim, nije istinit. Rat se vodio, ali ne između Atlantidana i Atinjana.

Ne, vodio se između ljudi i njihovih pobunjenih robota.

Zašlo su onda egipatski svešteniei lagali? Možda i nisu lagali.

Jednostavno nisu znali pravu priču. - A da si lagali, zašto bi Jag— Verovatno da sakriju pravu istinu o Atlantidi.

— Ili da ljude na nju upute?'

— Ne razumem — rekao je.

— To je bila šijra koja nije bila name njena ljudima onog doba već nama, njihovim zreljim potomcima. Egipatski sveštenici su znali da je ni Solon ni Platon neće moći dekodirati, da će je rdavo protumačiti, da će se oko toga stvoriti zabuna koja će i do nas dopreti. Računali su da će čovečanstvo jednom doći do generacije koja će tu zabludu razumeti kao poruku.

— Kakvu poruku?'

— Gde je blago Atlantide, Johnne, obaveštenje gde se nalazi Kiber-Pow-Net.

— Blago Atlantide je bilo u Sfingi.

— A Kiber-Pow-Net mora biti na mestu koje odgovara vremenu u kome je Sjinga zidana. Kada je to bilo?'

— Za vreme IV dinastije. Oko 2500. godine pre Hrista.

— Gde su tada bili bogovi? Gde je bio egipatski Panteon?'

— Nije ga bilo u smislu nekog zajedničkog mesta. Svaki je bog imao svoj domen.

— Dakle, nije se mislilo na egipatski Panteon. Uostalom, Platon u vezi ,s Atlantidanimi ne pominje Egipćane nego — Atinjane, Grke.

— / Sjinga misli na grčki Olimp?'

— Ubedena sam — rekla je devojk. Zaključivanje je bilo umesno. U svakom slučaju, vre-

delo je pokušati. Oprostio se od Luane i pozvao Mans-fielda.

Zamolio je šefa štaba Bele kuće da dovede državnog sekretara Laskvja i direktora C.I.A. Turnera.

— Postoji li mogućnost da se, posle posete Izraelu, na putu za Frankfurt i Ameriku, zaustavimo u Atini?

— Zašto? — upitao ge je Lasky. Objasnio je Luaninu ideju.

— Vreme je kratko, ali videću šta se može učiniti — rekao je Lasky.

Signalni ekran je zamolio putnike da vežu pojaseve. Avion se spuštao **u Jeddu,****_____**.....**_____**

GLAVA DVADESET DRUGA

LJUDI SU MEĐU NAMA

»Sve više ljudi zaboravite na svoje duše i brinuće se samo za tclo. Najveći greh vladate zemljom. Doći će neprijatelji Božanskog duha u čoveku i Boga. Zaboravljena i progonjena rasa ponovo će se podići. Oni će naći no'i život na zemlji, očišćen smrću. ...«

Kralj podzemnog sveta Agarta na Tibetu, 1890. Veliki Pow-Hna-Tan je umirao.

John Carver (Hovvland) je sedeo kraj njegove postelje. Bela kuća je u specijalnom saopštenju objasnila prisustvo predsednika kraj samrtne postelje anonimnog Indijanca starim prijateljstvom. Dok je Carver bio profesor antropologije na Harvardu, Jo Alvarez mu je pomagao u istraživanju indijanskih običaja. Prizemna Amerika bila je ganuta ovakvom lojalnošću. Republikanci u Senatu nazvali su je »kennedvjevskom« izbornom hipokrizijom.

Veliki Povv-Hna-Tan je umirao u državnoj bolnici Bostona u kojoj se lečila sirotinja. Nikog nije bilo u sobi osim budućeg i bivšeg Vodolije, prvosveštenika Hrama prozirnih zidova.

— Šta da radim, oče? — pitao je Carver.

— Moraš pronaći Kiber-Pow-Neta, sine — odgovorio je starac.

— Mislite li daje devojk Luana u pravu? Daje on u Grčkoj, na Olimpu?

— Ne znam. Kad obideš planinu belih bogova, znaćeš.

— Kako?

— Kao što si znao za Sfingu, sine. Ti si Pow-Hna--Tan.

— Hteo sam da to uradim na povratku s Bliskog istoka, ali se s grčkom vladom nismo sporazumeli. Grci su imali druge angažmane. Putujem iduće nedelje.

— Nadam se da ćeš uspeti.

— Čemu? Šta će ljudi time dobiti?

— Novu šansu.

— Da ponove staru zabludu?

— Ne moraju je ponoviti.

— Ali onda moraju znati istinu.— Istinu im ne smeš reci.

— Zašto, oče?

— Ako im je kažeš, izgubice cilj i razloge da se za njega bore.

— Ako im ne kažem, sledice kao i nekad pogrešan cilj, U čemu je razlika?

— U šansi. U vremenu. U nadi.

— Gde je naša šansa?

— U gordosti.

— LJ gordosti?

— Ljudi su uvereni daje ovo robotska istorija i da su oni rođeni za bolju istoriju. I rođeni i sposobni da je ostvare. Da bi te sposobnosti dokazali, trudiće se da robotsku istoriju ne ponove.

— Istorija se ne ostvaruje, oče. Ona je u prirodi. Ona se samo materijalizuje u događaje. Da čovek i po svojoj prirodi nije ono što je po svojoj istoriji, a mora biti da jeste, jer da nije. takvu ne bi imao, zaslužio bi drukčiju. Nema nade da je izmeni, sve i da hoće. Morao bi najpre i temeljno sebe da promeni. A to je sada teže nego prvi put. Atlantidani su morali da se bore jedino protivu vlastite prirode, pa nisu uspeali. Savremeni čovek. već i sam napola robot,

robotizovan čovek kao odgovor na robotsku imitaciju čoveka. moraće se boriti na dva fronta. Protivu vlastite prirode i protivu robotskog odgoja u sebi. Kako onda da uspe?

— Čovek je nepredvidljivo biće. sine.

— Njegova se jedina autentična nepredvidljivost — rekao je gorko — sastoji u tome što je napravio samouni-štavajuću civilizaciju, nešto što se od razumnog bića svakako ne očekuje. U početku, uostalom, dok ih pamćenje na robotsku svet drži i podupire, ići će možda drugim putem, ali kada se sve ovo zaboravi, vratiće se na onaj jedini za koji su sposobni.

I Nova Atlantida završiće kao stara.

— Znaš li da će tako biti?

— Pretpostavljam.

— Ali siguran nisi?

— Ne. nisam siguran Ni u šta više ne smem da budem siguran.

— Onda ne smeš igrati boga koji jedini može da bude siguran Ne smeš menjati prirodan tok stvari Ova je šansa pripremana stolecima Razlog nam trenutno izmiče ali to ne znači da ne postoji Da razlog ne postoji, ne bi bilo Sfinge Kad bi je i bilo. ne bi istinu govorila Istina je. dakle, bila potrebna, sine Od nje se očekuje nešto što nam takode izmiče Ma šta je to. nemamo prava da samovlasno ljude toga lišimo Jednom će možda doći dan kada im se ona srne reci. ako je ne pogode i sami

— Jeste li je vi pogodili, oče? Pow-HnaTanovim licem minula je senka

— Jesam

— Kako?

— Star sam Dugo sam vremena imao da posmatram svet oko sebe Bio je robotski. to svakako, ali je u njemu bilo i ljudskog, suviše ljudskog

— Antropomorfnog?

— Suviše ljudskog za ono malo nas koji smo u njemu ostali, suviše da bi se našim uticajem moglo objasniti Njegovoj je ljudskosti nešto drugo moralo da bude uzrok

— I našli ste ga u imitaciji?

— Gde drugo? Imitacija je u robotskoj prirodi

— Da li vas je to pogodilo?

— Ne secam se Bilo je to davno Bio sam mlad Verovatno jeste Ali čovek je Pow Hna-Tan upravo zato

— Zašto?

— Da ume živeti sa svakim saznanjem ako je ono od koristi ljudima.

— Ali ovo nije, oče Ovo im se čak i ne srne reci

— Doći će i za to dan

— Ali ne danas

— Ne Danas im ne treba istina

— Šta im treba?

— Nada

— Nada koja se drži na zabludi?— Ne na zabludi, sine. Na potrebi. Ako je ljudski svet doveo sebe do katastrofe, moraće to i robotski svet. Imitacija, inače, ne bi bila savršena, program ispunjen. No, između obe istorije postoji bitna razlika. U prkos svim svojim greškama, zabludama, zločinima, ljudi su sebe uništili slučajno. Oni to nisu hteli. Katakлизma je posledica njihove poslednje omaške. S obzirom na sve, prirodne omaške, ali ne i namerne. Ono stoje kod ljudi bio slučaj, kod robota je namera. Mi imamo opravdanje, oni ga nemaju.

— Hoćete da kažete da Nukleus, odnosno Kiber-Pow--Net preko Nukleusa i androida, vodi svet u katastrofu?

— Šta je Prvi android rekao povodom tvog puta na Bliski istok?

— Nadao se da cu razumeti kakva je moja dužnost.

— Kako si je ti razumeo?

— Kao nalog da mir na Bliskom istoku sprečim.

— U svetlosti robotske opšte strategije?

— Tako je rekao.

— I još nešto. Da su se mirovne inicijative ranije još i mogle dopuštati. Ali ne i godine 1999.

— Zašto ne *baš* 1999. oče?

— Zato što je ovaj svet programiran da propadne 1999, 6. jula posle podne. Na dan 6. jula 1999. godine po atlantidanskom računanju vremena propao je ljudski svet. Istog će dana propasti i robotski.

— Ali. oče — rekao je — pa 6. juli je vec prošao! Danas je 16!

— Po robotskom računanju vremena. Po atlantidanskom, 6. juli pada 6. avgusta.

— Pa to je za tri nedelje?!

— Toliko ti je dano da nađeš Kiber-Pow-Neta i spaseš svet, sine. A sada me ostavi. Želim da umrem sam.

Napravili su znak Vodolije, oprostili se. Izašao je u hodnik. Bolnica je bila pretrpana. Nekoliko kreveta na točkovima bilo je u kondoru. Na njima su ležali Crnci ispijena lica. Rekao je lekaru da ne ulazi u sobu. Jo Alvarez je hteo da ostane sam.

Iznutra se čula samrtna pesma plemena Algonquian. Jo Alvarez je najavljivao svoj dolazak bogu svoga naroda koji je živeo na planini Appalachian, čiji su snežni vrhovi belo bojili letnje nebo zapadno od Bostona.

John Howland, starac sa zlatnim očima, izlazio je iz spavaće sobe Priscille Alden sa ženinom krvavom glavom u ruci. U drugoj je držao tomahavk. Stari John Alden, čije su oči bile gvozdene, ležao je preko kuhinjskog stola s licem u tanjiru. Bila je godina 1687. Grad se zvao Duxbury i nalazio se u Massachusettsu, Nova Engleska.

Pre toga je šef obezbeđenja Bele kuće. Alden iz 1999. godine, video kako je taj Howland, tada sluga Mastera Carvera. devet dana pre iskrcavanja na Cape Codu. izašao iz okeana i greo po vodi. i kako mu je njegov predak pomogao da se uspne na palubu »Mayflowera«;

video je potpisivanje *Povelje o savezu i ugovoru* na žalu poluostrva Prsta koji zove;

video je kolo Vodolije u šumi i svoga pretka kako je njime užasnut;

video je kako iseljenici Crkve hodočasnika osnivaju koloniju u Novom Plvmouthu i kako raste prijateljstvo između Hovvlada i Aldena;

video ih je kako zajedno svoja domaćinstva sele u Duxbury; kako pripadnici pobožne Kongregacije puritanaca Bostona pripremaju rat za nezavisnost Amerike i posle toga, jašući metle, lete kućama;

kako jedne noći jedan od njih. Howland. posecuje Johna Aldena;

čuo je o čemu su razgovarali;

i video kako Howland ubija Aldena i njegovu ženu a zatim im seče glave.

Sve su mu to rekle dve lobanje iz crnog kofera zaboravljenog u njegovoj ostavi. . **Liudi** su 1687. eodine bili među niima. :-|Ali-,,,,-,,,,-,,,,-Ljudi su i 1999. godine među njima. Napravio je spisak učesnika ljudskosatanističkog bostonskog sabata što gaje njegov predak uhodio, koliko je iz govora prisutnih i Aldenovog prepoznavanja mogao da

sazna njihova imena. Trasirao im je porodično stablo sve do danas. Većina porodica izumrla je. Deo je dobio robotske potomke. Prvi guverner Massachusettsa John Carver, čovek, umro je 1921. bez poroda. Ime su nasledili roboti koji su ga doveli do Carvera s Elms Hilla i Carvera u Beloj kući. Samo je manjina ostala ljudska. LJ njoj se isticalo prezime Hovvland. Poslednji Hovvlandovi živeli su u Salemu. Imali su dva sina, Johna i Jamesa. Bio je to anonimn, siromašan svet. Oba sina su drugim porodicama ustupljena. Kojima, nije mogao saznati. Pretpostavljao je, znatno uglednijim ljudima od Hovvlandovih. Drukčija, socijalno neuspelija adopcija nije imala svrhe. Zlikovački se plan jasno ocrtavao ispod prirodne roditeljske želje da svoju decu obezbede. U pitanju je bilo obezbeđivanje opšteljudskog cilja - uništenje robota. Jednog dana, kada se ljudi u pseudorobotskoj koži. pripadnici moćnih kibernetičkih porodica i klanova, nadu na pravim mestima, izvršice prevrat i svet vratiti njegovim nepodnošljivim antropogenim neizvesnostima i proizvoljnostima.

Duga povest antiljudskog rata već je poznavala ovakve slučajeve. Decu po školama zadivljavali su patriotskim moralom rimskog konzula koji je naredio decimiranje legije posle izgubljene bitke. Izbor je pao i na tribuna, njegovog sina, iako se baš ovaj u bici poneo hlabro. Legija je na kolenima molila milost. Veterani su nudili svoje živote u zamenu za tribunov život. Konzul je ostao neumoljiv. Zato stoje bio rimski dosledan? Koješta. Sin je bio jedina. Takve doslednosti ni za robote nisu prirodne. Odmah posle bitke, međutim, dobio je iz Rima obaveštenje da mu je sin — čovek. Desetkovanje je izmišljeno da se ukloni na legalan način. Brojanje je li glavu, a flajvni pplgmci.....

su dobili moralističku basnu. Dve su priče iz antike u tom pogledu naročito poučne. Spartanske su majke pri ceremoniji zamomčenja svojim sinovima darivale velike, okrugle štitove s recima »Sa štitom ili na njemu.« Spartanska okrutnost i hrabrost bile su poslovične i svima je izgledalo prirodno da ove reci znače: »Vratise iz boja živ sa štitom u ruci, ili mrtav na njemu.« Poruka je, u stvari, glasila samo: »Sa štitom.« Kad bi majka dodala: »Ili na njemu«, njen sin ne bi preživljavao noć. To je značilo da u njemu više ne vidi sina, nego — ljudsko biće. Vele da je jedna Spartanka ubila sina zato što se iz rata vratio s ranom na leđima. Ubila ga je, međutim, zato što su, u međuvremenu, hijerofanti u mladiću otkrili čoveka. Poznato je kakvim je mukama ruski car Petar Veliki podvrgao sina, pre nego što gaje ubio, a možda, kako se priča, i vlastitim rukama zadavio. Istorija optužuje cara da je zaveru carevića Alekseja izmislio da bi ubistvo opravdao. Istorija je nepravedna. Zavera je postojala, samo nije bila bojarska već — ljudska. Carević Aleksej nije bio Petrov sin. U robotsku porodicu Romanova bio je podmetnut, pa car drugog izbora nije imao. Mogla mu se, možda, zameriti izlišna, *nerobotska* brutalnost. Ali je. očigledno, to bio uticaj ljudskog sentimenta na pragmatičan, kompjuterski mozak. Car se osetio ponižen magar-čenjem kome je bio izložen od strane ljudi i žudeo je za osvetom, emocionalnim procesom nepoznatom androidima. Dok je ljudi na svetu bilo srazmerno mnogo, u ranom srednjem veku, većina dinastičkih borbi između očeva i dece mogla se objasniti otkrićem podmetnutog čoveka u kraljevskoj kući. Roboti su bili kraljevi, ljudi prinčevi. Richard III bio je robot; jedan od prinčeva, njegovih nećaka, sinova kralja Edvarda IV, i pravih naslednika engleskog prestola, udavljenih u malvasiji, bio je čovek. Nije se, na žalost, znalo koji od dvojice. Zato su ubijena — oba.

On, takode na žalost, nije znao prezimena porodica kojima su John i James Howland ustupljeni. Zato će biti potrebno obići sve domove za n.ahpč.ad u Amerjcy..I jse uraditi. Kad su ljudi u pitanju, nikakav trud nije preteran. A.H.D. (Anti-Human Department) imaće idućih meseci dosta posla. A on je jedan jedini. Da o prisustvu ljudi obavesti Johna Carvera, predsednika Sjedinjenih Država i člana Nukleusa. Trebalo bi da to bude jednostavan zadatak, proistekao iz programa i treninga. Trebalo je u njemu da uživa. Verovatno je prvi put i uživao. (Jasno mu je daje na trag ljudi već naišao i da mu je zato oduzet deo pamćenja.) Sada nije. Mrzi ljude jednako kao i ranije, smatra daje prema njima svaki postupak, pa i najokrutniji, opravdan. Nije u tome prepreka. Ona je u proklesoj koincidenciji što John Carver. s kojim o tome treba da govori, tako vraški liči na Johna Hovvlada, zlatookog ubicu iz 1687. godine. Vec drugi dan po povratku iz Grčke, Carverov program ispoljio je akutnu prezasićenost izazvanu čestim internacionalnim angažmanima. U kongresnim i senatskim krugovima čuli su se protesti. Govorilo se o zanemarivanju domaćih poslova, jedinih za koje se prosečni američki birač stvarno interesovao, ako se izuzmu građani što ih je Treći svet s vremena na vreme kidnapovao i ubijao. »Washington Post« ga je nazvao *letećim predsednikom* — stoje i bio, ali u drugom, astralnom svojstvu — pa ipak mu je priznao hrabrost kojom je pogazio tradiciju koja američkom predsedniku ne dozvoljava da duže od tri dana bude van zemlje. »Za Ameriku bi bolje bilo«, rekao je cinično komentator NBC-ja »da neki od njih nikad nisu u zemlju ni svračali.« Bela kuća je ova putovanja opravdavala krizom koja je pretila da svet baci u III svetski rat. Premda je znao daje sve to privid, da je lutajuća diplomatija tek predsednička *public relations* šminka, i Nukleus je držao da se isuviše oko mira trudi. Sirah A'A se 7ahvaliiiiiii'i mhtima nu nniAmii. I, -, *;

nisu androidi. taj mir postigne, da se datum od 6. avgusta (6. jula po atlantidskom kalendaru) ne održi, bio je tolik da je predsednik Nukleusa dobio srčani napad, pa je sad na čelu Velikog androidskog veća stajala žena. bolničarka iz Bethesde.

I Carver je bio na granici nervne krize. Olimp se pokazao pogrešnim nagađanjem. Nikakav osecaj, a na njega se jedino mogao osloniti, nije imao dok se. u pratnji začuđenih ali polaskanih grčkih domaćina, šetao padinama po kojima su negda hodali Afrodita i Apolon. Nikada se nijedan američki predsednik nije interesovao ni za savremenu istoriju. a nekmoli za mitsku. Zanimala ih je jedino geografija, i to samo ukoliko se ticala smeštaja američkih vojnih baza. Bili su dirnuti. Trudili su se da njegov boravak na brdu helenskih bogova učine što ugodnijim. Kiber-Pow-Net nije bio na Olimpu, a datum je bio 25 juli 1999.

Toga dana je predsednikov program sadržao razgovor sa predsednikom Predstavničkog doma (*Speaker of the House*) oko proceduralnih pitanja njegovog predstojećeg govora, nastavak debate s delegacijom senatskog Komiteta za radničke i javne poslove, prijem predstavnika Američke legije koja je urgirala za čvršću politiku prema Sovjetskom Savezu, sednicu Kabineta, intervju televizijskim mrežama ABC, NBC i CBS o njegovim mirovnim inicijativama i, na kraju, kratku konferenciju o bezbednosti sa Johnom Aldenom. (U program, razume se. nije bio ubeležen

sastanak Nukleusa, predviđen odmah posle viđenja s agentom.)

Da bi audijenciji dao privatan ton, podoban *specijalnim odnosima* s Aldenom, primio gaje u intimnoj Lincol-novoj sobi, najjužnijoj u kuci. čije su zidove pokrivali portreti Abrahama Lincolna i njegove porodice. Kada mu je Manstield prvi put predstavio Johna Aldena kao šefa obezbeđenja Bele kuće, bio je zaprepašćen i užasnut. To je bila za taj dan poslednja tačka službenog programa. Nadao se da ovog puta neće biti ničeg što ce mu oduzeti dah. Prevario se. Kad su ostali samu Alden mu je bez ikakvih priprema saopštio da poseduje *prima facie* dokaze o prisustvu i dejstvu pravih ljudi u Sjedinjenim Državama.

— Gospodine predsedniče — rekao je Alden — ljudi su među nama.

Odmah je znao šta to znači, šta Alden time hoće da kaže, ali je hteo da dobije u vremenu.

— Oduvek su bili. Pronalazimo ih, uništavamo, sve ih je manje, ali još uvek ih ima.

— Ne mislim na *te* ljude, gospodine predsedniče. one koji ne znaju da mi nismo ljudi. Mislim na one koji lo znaju. Mislim na Aquarius. gospodine.

Nije se odmah dosetio šta da kaže, kako da reaguje. Pomislio je najpre da je on posredi. Aldenu se nekako vratilo pamćenje.

Otkrio gaje ponovo. Nije izgledalo da jeste. Neverica je bila jedina logična i spontana reakcija. U Sjedinjenim Državama, koje su u mehanizaciji i automatizaciji najdalje otišle, držalo se da ljudi vec davno nema, osim možda među Indijancima, ali su svi androidi bili ubedeni da. ako ih u tragovima i ima. njihov Aqua-rius, njihov organizovani otpor, odavno više ne deluje. Odbio je da poveruje i zaiskao *te prima facie* dokaze.

Alden mu je potanko ispričao kako je do njih došao, ne zadržavajući se mnogo na ubedenju da je i njegovo zaboravljanje »afere odsečenih glava« delo ljudi, koncentrišući se na opasnost koju oni predstavljaju za robotski svet.

— To za 1620. i Crkvu hodočasnika izgleda ubedljivo — rekao je, morao je negde popustiti — ali šta dokazuje da ih još ima, da je među nama i Aquarius?

— Glave se seku, gospodine predsedniče. Ne govorim samo o devojkama iz Massachusettsa. Ustanovio sam da je na teritoriji Amerike samo u poslednjoj deceniji izvršeno više od hiljadu dekapitacija. ali se niko nije postarao da između njih ustanovi vezu. iako je u više mahova konstatovano prikrivanje fakata. Smatrali su se slučajnim incidentima koje povezuje jedino činjenica da su

zločine počinili luđaci. A luđaci su, kao što je poznato, individualisti. Ljudi su u toj meri nestali iz naših života da smo jednostavno na njih zaboravili. LJ Anti-Human Departementu. čiji je jedini smisao u istrebljenju čoveka. ima mladih agenata koji drže da su ljudi primitivni roboti. Da ih ne tražimo što su od nas drukčiji, nego što su neupotrebljivi, onako kao što se iz industrije povlače i u staro gvožđe bacaju stare serije zastarelih mašina

— Vi. naravno, još ne znate ko su oni?

— Ne znam. gospodine, ali imamo načina da to ustanovimo. Pitanje je jedino imamo li za to vremena.

— Na koji način mislite?

— On je sličan jednoj ljudskoj legendi. Kad je. navodno. Mojsije hteo da kazni faraona misirskih robota što ne dopušta izlazak Jevreja iz zemlje, poslao je anđela smrti na svako prvorodeno dete. Da bi zaštitio ljudsku decu. ljudske kuće su obeležene jagnjecom krvlju. Svaki je od nas obeležen znakom, gospodine predsedniče, *ter-mimisoni superiurum* u

kosti lobanje Ljudi su ga lišeni Dovoljno je raširiti vest o opasnoj zarazi i preporučiti epidemiološki pregled stanovništva. Većina će na pregled doći. Svakoj osobi biće izvršena trepanacija koje neće biti ni svesna. Ljudi ce biti registrovani i kasnije redovnim putem, pod nekim izgovorom, likvidirani.

— Danas je 25. juli. Za tako nešto treba vreme koga nemamo — rekao je.

— Upravo tako. gospodine.

— Pa šta da radimo?

— Ono što i Nemci Trećeg Reicha. Ili Rusi posle revolucije. Još dublje u istoriji. Francuzi u vreme terora, 1793. godine. Mora se pobiti što veći broj osoba. I logički i statistički biće tada među njima ubijen i veći broj ljudi.

— Ali i robota, Aldene.

— Mi se ne računamo, gospodine.

Posmatrao ga je. Činilo mu se da u njegovom tonu nema ravnodušnosti koja se od ovakvog zaključka očekuje kada ga donosi pravi robot. — Ne nalazite li to pomalo nepravедnim. Aldene?

— Ne razumem vas, gospodine?

— Mi smo gospodarska, superiorna rasa, a naša se smrt ni u šta ne računa. Smrt jednog čoveka, koja je teorijski i praktično za svet beznačajna, važnija je od života miliona robota.

— To nema veze s pravdom, gospodine. Pravda je ljudski kriterijum.

— Nego sa čim?

— Sa programom. Kao član Nukleusa morate to znati. Zaustavio se. Nije verovao Aldenu da se sasvim s tim stanjem pomirio, ali nije smeo u sumnju da dovodi poznavanje robotske filosofije. Pitao se šta da radi. Otkriće je došlo u najnepovoljnijem trenutku. Bližio se 6. avgust, dan katastrofe. Kiber-Pow-Net nije nađen. Nije postojala ni predstava o tome gde bi se, posle neuspeha na Olimpu, tražio. Ljudi će biti primorani, bez obzira na slabe izgledе, da na drugi način spreče kataklizmu. Ni taj se način još nije definisao. Nastupiće progoni koji će sputavati ionako ograničenu slobodu ljudske akcije.

Najlakše bi bilo telekinetičkim pritiskom izazvati prestanak rada Aldenovog srca. Agent bi prosto dobio srčani napad. U holu su bili Mansfield i marinski potpukovnik Michell, njegov vojni pomoćnik. Mansfield je čovek. Michell budala. Sve bi izgledalo prirodno. Nesreć-no, neprijatno, ali ni najmanje sumnjivo.

Nije smeo oklevati. Koncentrisao se, ne gledajući Al-dena u oči. Alden mu je u Kairu spasao život, a on ga ovde. u \Washingtonu, ubija. Da li je to svet za koji se ljudi bore? Da li je to suština njegove bivše i buduće istorije? Misao je dekoncentrisala volju koja se već dohvatila Aldenovog srca. Agent je pobledeo, podigao ruku i prislonio je na grudi.

— Šta vam je?'

— Ništa. Mali probad.

— Sedite — rekao mu je.

— Već je prošlo.

Spremao se da obnovi napad, intenzivno se stideci, i nastojeći prilično uzaludno da se ubedi kako ovo što radi nije ništa nedopuštenije od mrvljenja stare plehane kante. Setio se da najpre nešto mora doznati.

— Zna li još ko o tome?

— Niko — odgovorio je Alden. — Niko, osim predsednika Nukleusa.

Trebalo je da ga to oneraspoloži, ubistvo je postalo bespredmetno, a on je osetio olakšanje. Neće morati ubiti Aldena, stvorenje koje mu je spasilo život i prema kome gaji neobične i neobjašnjive simpatije. Zbog toga će, jamačno, doći do drugih ubistava, mnogi će ljudi morati da stradaju, možda će čovečanstvo najzad i propasti, pa ipak, trenutno i sebično mislio je samo na sebe. Bila je to izdaja ljudske stvari, sasvim ljudska izdaja ljudskosti.

Otpustio je Aldena, koji će ga kao i uvek otpratiti na sednicu Nukleusa, negde u šumama Marvlanda, i telepatskim putem za duboko mrtvo vreme posle ponoći zakazao sabat Velikog aquarijanskog veća.

Čas poslednjeg obračuna, čas Armagedona se bližio. Setio se *Jovanovog otkrovenja* i njegovog proroštva: »*Mi-hailo i anđeli njegovi udariše na aždahu i bi se aždaha i anđeli njezini...*«

Trebalo je da mu bude jasno ko je Mihailo s anđelima njegovim, a šta je aždaja i ko aždajinu vojsku sačinjava, ali posle onoga što je od Sfinge doznao, ništa mu više nije bilo sasvim jasno.

Na sednici Nukleusa vladalo je nervozno raspoloženje. Dan 6. avgust 1999. se bližio. Sve androidske snage morale su biti posvećene primarnom zadatku — dovršenju istorije i sudnjem danu. Pojava ljudi, razume se, neće u znatnoj meri ovaj program poremetiti — još manje omesti jer na njemu ne rade samo svesne androidske snage nego i nesvesne potencije ugrađene u samu povest — ali ga mogu otežati.

— S tom ljudskom bagrom — rekao je jedan član Nukleusa — oдавно je trebalo svršiti! Bio je upozoren da se to jednostavno nije moglo.

— Mi smo — kazala je predsednica Nukleusa, debela bolničarka iz Bethesde — oduvek to znali, ali smo bili vezani ljudskom istorijom koju smo morali da imitiramo. Nismo mogli uništavati ljude kao ljude, jer ni većina robota ne zna istinu i misli da pripada čovečanstvu. Morali smo se držati ljudskih razloga za međusobno uništavanje. Ne tvrdim da se oni nisu pokazali dovoljnim za tu svrhu, na kraju krajeva, oni su jedini razlog skoroj propasti sveta, ali to je dovelo dotle da se upravo iz tih motiva nešto živih bića i do danas sačuvalo. Uostalom, moramo i sami biti svesni istine da bi ova istorija bila identična i da je samo ljudska, iako je samo robotska. Dodatan posao ne treba da nas zabrinjava. Ja od toga ne bih pravila pitanje.

— Pogotovu — dodao je drugi član veća — što je trenutna kriza idealna za mere likvidacije koje. očigledno, situacija nalaže. Vode se trideset tri lokalna rata. u dvadeset dve zemlje već godinama traje građanski rat. tako da se više i ne zna ko se s kim tuče, a pogotovu zašto. U ostalima, koje se smatraju relativno sredenima, u toku su ozbiljni neredi izazvani opštom krizom. Svuda su proširena policijska ovlašćenja. Ona su danas čak i u takozvanim parlamentarnim porecima takva da u svojim zakonskim granicama sadrže mere koje bi se i u srednjem veku smatrale kanibalskim. U ovim su povesnim okvirima mogućnosti za dovršenje uništenja čovečanstva prosto neograničene.

— Ne delim vaš optimizam — rekla je mrzovoljno druga žena. član Androidskog veća. Bila je domaćica. Očevidno se u kuci dosađivala. — Ako čoveka ne možeš zgrabiti za vrat i nasred ulice mu istresti mozak na trotoar, takvom stanju svakako još mnogo nedostaje da bi bilo idealno.

— Ali je blisko idealnom — rekla je bolničarka — samo vi. očigledno, živite vrlo usamljenim životom. Ne čitate novine, niti gledate televiziju. Ja radim u bolnici. Ja to svaki dan

vidim. Ubija se javno i na sve strane. Više ni razumni razlozi nisu potrebni.

— To i hoću da kažem. Tako su počeli ubijati i roboti!

— Ubija se bez razloga iz same prirode ljudske istorije. Mi nismo mogli tu istoriju imitirati a da i sami ne budemo zaraženi njenom beslovesnošću. Robot takve stvari čini s razlogom. Čoveku razlog ne treba. Dovoljna mu je volja.

— Tu je bagru odmah trebalo likvidirati — ponavljao je čovek koji je istom katonskom primedbom debatu otvorio. John Carver je osetio da se i njegovo mišljenje zahteva, da ne srne više ćutati.

— I o tome se u svoje vreme mislilo — rekao je. — Samo naša istorija, u kojoj je zlo kao imitacija veštačko, morala je u sebi imati i nešto prirodnog zla da bi bila savršena. To prirodno zlo mogli su obezbediti samo ljudi.

Postideo se koliko je lako ovu blasfemiju izrekao. Ili možda više ne misli da je to baš takva blasfemija? Posle razgovora sa Sfingom i pokušaja da zaustavi Aldenovo srce, nešto se s njegovim nazorima o svetu dešavalo.

— Na dan 6. avgusta biće svemu kraj. Zar ne možemo ostaviti da taj kraj svrši i s ljudima?

— Već je jednom bio, pa je ta bagra preživela — rekao je pesimista.

— Čim nekome ne možeš mozak istresti na trotoar, stvar postaje neizvesna — rekla je domaćica.

— Zar nije čudno, dame i gospodo — kazao je starac koji se dotad u razgovor nije mešao — da stvorenja tako niske inteligencije, tako nerazvijene mentalne organizacije, pokazuju tako dosadno upornu sposobnost preživljavanja?

— Inteligencija nije prvi uslov održanja vrste — rekla je predsednica. — Čovek ima bedan kvocijent inteligencije, pa ipak, neuporedivo veći od muve. A muva preživljava, iako smo se svi udružili daje uništimo. Bakterija je još manje umna od muve, ali joj to ne smeta da s virusima bude najmoćnije živo biće u kosmosu. Mahovina i paprat uopšte nemaju mozga, a praktičnomu neuništive. Čovek u međuvremenu propada. Mi, s neuporedivo većom inteligencijom, golem trud moramo ulagati da se održimo. Izgleda, dakle, da je niža inteligencija otpornija od više. Daje ona ponekad, u spoju s nekim drugim faktorima, kao što su moral, kultura, religija ili narodni mitovi, čak i štetna za održanje. Zato se roboti ne oslanjaju na inteligenciju nego na organizaciju. Što se tiče Carverove primedbe da će ljudi zajedno sa svima nama ionako 6. avgusta biti uništeni, on nema prava. Ni drugi kraj sveta neće biti potpun, kao što ni prvi nije bio. Mi istoriju kopiramo, ne prepravljamo je. Što manje ljudi do kraja stigne, to manje će ih posle kraja ostati. Zato se moramo ponašati kao da tog kraja uopšte neće biti. onako kao što se ponašamo i u svemu ostalom.

— Šta ćemo onda raditi?

— Preduzeće se mere za totalno rešenje ljudskog pitanja. Ovog puta je, izgleda, Amerika glavno poprište, pa se očekuje da će se o likvidaciji ljudskih žarišta na njenoj teritoriji postarati njen predsednik. No, pretrešćemo i ostali svet. Nadam se da je svima jasna tradicionalna kibernetička strategija na tom polju. Zabluda nije mera uspeha. Ako se pri tome uništi samo jedan jedini čovek, dopušteno je uništenje neograničene količine robota.

Podao se trenutnom instinktu:

— Ne bi li trebalo obavestiti Kiber-Pow-Neta? Osetio je daje rekao nešto krajnje neumesno. Svi su ga gledali.

— Gospodine Carvere — rekla je predsednica Nukleusa — pa vi znate da je to nemoguće. On nama upravlja, bez njega bismo, jamačno, svi stali, ali je među nama veza prekinuta još u doba Sumerana.

Pokušao je istovremeno da objasni svoj predlog i da nešto, ako može, dozna:

— Situacija je krajnje ozbiljna. Dan 6. avgust je za dve nedelje. LJ doba Sumerana nam možda nije trebao. Sada bi nam Kiber-Pow-Netova pomoć dobro došla.

— Ne tvrdim da ne bi, Carvere — rekla je predsednica — ali čak i kad bismo je bezuslovno trebali, ne bismo je mogli dobiti. Poslednji robot koji je s njim govorio, bio je kralj Hamurabi oko 1700. godine pre naše ere. kada je pravio svoje tablice zakona. Otada niko ne zna gde je Kiber-Pow-Net.

Na rastanku je čuo kako jedan od članova Nukleusa kaže: — Nije čudo što je ljudska istorija ovakva — kada njome upravljaju idioti kao Carver.

Sabat Aquarijanskog veća, održan u salonu predsedničke jahte Sequoia, ukotvljene u Naval Yardu na reci Potomac, prošao je u još gorem raspoloženju od sastanka androidskog Velikog veća. Vest da se za ljude zna. tek malo je bila uravnotežena obaveštenjem da je identitet Johna Carvera pri tome ostao neotkriven. LJ odsustvu identifikacije Kiber-Pow-Netovog skrovišta. ova prednost nije mnogo značila. Carver nije mogao ništa učiniti za ljude u Americi. Svaki pokušaj da ih zaštititi, bio bi protumačen kao ljudski. Naprotiv. Morao je u progonima da prednjači.

Ljudi su ionako bili nepouzđani. Većina je postajala neupotrebljiva čim bi saznala istinu o robotima i pravom stanju u svetu. Ludnice i groblja behu pune uzoraka ljudstva s kojima inicijacija nije uspeła. Sudbina sveta bila je u rukama aquarijanaca. Samo su se oni brojali.

Ljudi su i za Aquarius potrošni, mislio je slušajući debatu. Kao što su roboti zanemarljivi za androide Nukleusa. Između robota i ljudi ni tu nema razlike na osnovu koje bi se čovek razumno opredelio za jedne ili druge. Ona, doduše, možda postoji kod običnih ljudi, čiji moralni standardi nisu podređeni višim ciljevima. I ovde se. mislio je. dade konstituisati generalizacija. Čak i u vidu antropološkog aksioma: *Ukoliko čovek ima pred sobom viši cilj, sve više je nalik na robota, sve više rob programa.* Bilo je evidentno da na robote najviše liče članovi Aquariusa. Između njih i članova Nukleusa jedvasu jedni živi, a drugi mrtvaci. Ali, pošto su se kretali na isti način, i to je nekako postalo irelevantno. Druga razlika, koja bi se takode morala od ljudi očekivati, nije se zapažala. Budući živi, oni su prema životu morali da osećaju veće poštovanje od onih koji nisu ni znali šta je život. Ni nje nije bilo.

Odlučeno je da se brane svim sredstvima. Nije više od važnosti jedna hoće li upotreba atlantidskih natprirodnih moći otkriti prisustvo ljudi. Već su otkriveni. Važno je da se što veći broj spase. U dejstvo je stupio ratni moral. Vrednosti života odmeravaće se prema vrednosti-ma njegove ratne upotrebe, potencijalne koristi u borbi s robotima. Čovek koji ne zna istinu vredeće, naravno, uvek neuporedivo više od robota, pa i onog koji je zna, pogotovu njega, ali znatno manje od aquarijanca. Aqua-rijanac s manje natprirodnih moći manje od nekoga s više natprirodnih moći. Bilo je to žalosno napuštanje atlantidskih principa, ali su svi prisutni bili ubeđeni da je to samo privremeno.

S palube Sequoiae odleteli su s osećanjem da će idući dani biti odsudni.

Washington ispod njih je spavao.

Bio je 27. juli.

Bubnjevi su ubrzanim ritmom naveštavali povratak predaka. Ples duhova bližio se završnoj ekstazi. Zanesene maske igrale su u zmijskim krugovima, koji su sami sebe za rep grizli, simbolišući neprekidnost trajanja i večnu razmenu između života i smrti. S tla se dizala žuta prašina, od koje se duhovi nisu videli.

Neće se ni videti. Učesnici obreda, igrači i posmatrači indijanske krvi, primiće ih duboko u sebi. Nekada, dok je pleme bilo slobodno i prerije bile njegove, mrtvi su se živima pokazivali. Sedeli su u Veću staraca, oko vatre, ispred poglavičinog vigvama i čutke pušili svoje lule. Sada su ostajali nevidljivi ali se njihovo prisustvo osećalo. „...“

»_ ...

Nez je prekrštenih nogu sedeo među starcima. Svaki od njih imao je preko osamdeset godina, ali je on, Nez, sa blizu sto dvadeset, bio među njima jedini pravi starac. Nosio je svoju najbolju lovačku odeću od jelenje kože ukrašenu bojenim perlama i končanim vezovima, koju je oblačio jednom godišnje da u njoj dočeka mrtve i još jednom im uzaludno objasni šta se sa zelenim prerijama Montane i Wyominga dogodilo otkad su 1876. Sioux i Chevenni satrli vojnike u plavim mundirima, konjanike generala Custera, na Little Big Hornu, visoravni kraj reke Yellowstone. Mrtvi to nisu mogli razumeti. Samo na tridesetak kilometara severno odavde, od indijanske agencije Crow gde se festival održavao, pobedili su Žutu kosu, pobili bele pse i odrali im skalpove. A ti belci u gomilama stoje unaokolo i smeju se. držeći u rukama crne magijske kutije, u kojima zajedno sa slikom zatvaraju i njihove duše.

Kako da im objasni nešto još gore? Da je, po svoj prilici, među nekoliko hiljada Indijanaca i turista, a možda i miljama unaokolo, on, starac Nez, jedino *ljudsko biće* Da su svi ostali, uključujući i igrače u kolu, njihove navodne potomke, veštački ljudi, jednako »magijski« kao i foto-aparati i kamere koje drže u ruci.

Jednom će precizno razumeti i više neće doći. A i kome da se vrate, neće imati. On je, Nez, poslednji od ljudi. S njim će nestati i predaka. Bez potomaka ni oni ne mogu živeti. Kad potomaka ne bude, nestaću i predaka. Ostaće samo igra, koja će biti isto toliko mrtva koliko i njena nepomična slika u magijskim kutijama belih robota.

Ljuljao se zatvorenih očiju, puštajući da mu sveta pesma ulazi u kosti, u žile, u biće.

I precizno počeo da se javljaju. Jedan za drugim. Ne samo njegovi iz plemena Sioux. Dolazili su Vrane, Chevenni, Comanchi, Arapaho, Kiovve, Cherokee, Crne noge, Pume, Pavvnee, Osage, Dakote, Ute, Shoshoni, Chiracahua Apachi, Mascallerosi, Seminole, sve do davnih Delawa-rea i Alguonqian Indijanaca iz dalekog Massachusettsa. Kao da su znali da je ovo poslednja prilika da ponovo uživaju u zemlji svojih života. Dolazile su velike ratne poglavice plemena i njihovi vraći.

Došao je i pobednik generala Custera, Bik Koji Sedi.

On je, Nez, 1890. godine imao pet godina. Na potoku Ranjeno koleno roboti su ubili poglavicu Siouxa. misleći da je Ples duhova u kome je učestvovao ratna igra pred novi ustanak protivu belaca. Dve nedelje posle toga U.S. 7. konjička brigada opkolila je njihovo selo i pobila sve stanovnike.

Njega je spasao jedini čovek među belcima.

Poručnik Stoutt je spustio dogled. Iz doline su dopirali bubnjevi i dizala se žuta prašina kao veliki duh prerije. Od nje se malo šta moglo videti. Ali starci su sedeli nešto dalje od kola i izgledali svi jednako stari.

— Kako ću prepoznati čoveka među njima, pukovniče? — pitao je zbunjeno.

— Ne možete ga prepoznati, poručnice Stoutte. Ljudi se od nas ne razlikuju — rekao je pukovnik Sumner. Pušio je debelu cigaru i gledao na sat. Ostale kaznene jedinice iz robotskog logora kraj Sheridanana morale su već zauzeti ofanzivne položaje na brežuljcima oko indijanske agencije Crow.

— Ne znam kako ću ga onda naći?

— Lako, poručnice. Pobijte ih sve.

— Sve, gospodine?

— Sve.

— I decu?

— I decu. Decu naročito.

— Ali taj čovek ima sto dvadeset godina, gospodine.

— Ne bi ih imao da smo im na vreme i decu ubijali. Poručnik

Stoutt je oklevao. Znao je daje ovo rat, a da

je svaki rat zbir besmislenih postupaka koji se shvataju tek posle pobeđe, ako se pobedi, a osuđuju kao pogrešni ako se izgubi. Pa ipak je hteo da bude siguran.

— Dole vidim i bele turiste, pukovniče. To su svakako roboti.

— Sigurni ste?

— Nisam, ali...

— Onda pobijte i njih. Zašto da mislimo? Došli smo da obavimo čist posao. I tako mi boga, obavićemo ga.

Poručnik je izvukao pištolj i opalio u vazduh.

Nez nije čuo pucanj. Bio je u dubokoj prošlosti. Beli vojnici jurili su prema njemu s uperenim bajonetima. obarajući sve pred sobom.

Nez je imao pet godina i nastojao da se zavuče pod šarenu ponjavu prostrtu usred kruga, oko koga su sedeli nepomični starci. I njegovo je telo bilo nepomično. Pod ponjavu se zavlacio uplašeni duh po kome je gazila čizma robota u

uniformi poručnika U.S. pešadije. *GLAVA DVADESET TREĆA*

POVEST POSLEDNJEG RATA

»Jer će biti nevolja velika kakva nije bila od postanja svijeta dosad, niti će biti.«

*Jevanđelje po Mateju, 24—21*Izašao je iz lifta u prizemlju privatnog stana, prošao dugim hodnikom između portreta prvih dama Amerike, prekoračio portik s ružičnjakom. čija ga je kasarnska. geometrijska harmoničnost podsećala na budućnost ako se rat izgubi i ona se nade u rukama robota, i ušao u rezidenciju. Na vratima Ovalne sobe, svoje zvanične kancelarije, dočekao gaje Peter Mansfield, šef egzekutiv-nog štaba Bele kuće, i otvorio mu vrata, izgovorivši liturgijskim glasom:

— Gospodo, predsednik Sjedinjenih Država.

Bio je 5. avgust 1999. (5. juli po atlantidskom kalendaru.) 09.00 časova.

Sastanku Nacionalnog saveta bezbednosti prisustvovali su. pored njegovih permanentnih članova, potpredsednika U.S., državnog sekretara Laskvja, sekretara za odbranu Morgana, šefa udruženih štabova admirala Kronitza i direktora CIA. Turnera, još i tri načelnika štaba triju rodova vojske, ministar pravde Paul Garwin. državni tužilac Mankievicz i direktor F.B.I. — K.L. Morton. Soba je bila ispunjena svetlošću koja

je u priličnoj meri nedostajala dušama prisutnih, odnosno onim čime je duša bila zamenjena. jer se pretpostavljalo da su svi prisutni androidi. (Nisu bili. Ljudima su, pored Carvera. pripadali Turner, Lasky, sekretar za odbranu. šef udruženih štabova i sva trojica vojnika. Bilo je. dakle, osmorica ljudi i četvorica robota-androida.)

Rdavo raspoloženje, barem kod biokibernetске četvorice, nije proisticalo iz naglog pogoršanja svetske situacije, izbijanjem oružanog sukoba između Kine i Sovjetskog Saveza, kao i sumnjivim nagomilavanjem trupa Istočnog bloka na granicama Zapadne Nemačke. nego brigom hoće li se ta situacija do sutra dovoljno pogoršati daposle podne oko 18.00 časova dovede do opšte katastrofe.

Pojava ljudi u tome svetlu nije značila mnogo, premda je predstavljala otežavajuću okolnost. S druge strane, njihovo je uništavanje donosilo izvesno zadovoljstvo, tek ponešto pokvareno činjenicom da se još uvek mora kriti pod prirodnim izgovorima ljudске istorije, umesto da im se mozgovima jednostavno prospu po trotoaru.

Izveštaj o antiljudskom frontu podneo je direktor F.B.I. — K.L. Morton:

— Prema podacima Interpola, a i našim preliminarim utiscima, poslednje ljudske enklave nalaze se po sirotištima, domovima za nahoćad, porodilištima, indijanskim rezervatima, ludnicama, raznovrsnim azilima, manastirima, kao i nekim naućnim ustanovama, ali ih ima i van tih punktova. U prvom slućaju, ne vidim naroćite teškoće. Pucamo na sve što mrda.

— I roboti mrdaju, Mortone — rekao je Carver neoprezno.

— Uzimamo to u obzir.

— Kako?

— Sve ubijamo, pa ih u mrtvaćnici odvajamo.

— Tako? I?

— Robotskim porodicama šaljemо pismeno izvinje-nje. Znaće formulu: »Imamo tućnu dućnost da vas oba-vestimo da je vać sin ...«, otac, muć, već prema tome...

— To je dirljivo — rekao je Carver.

— Stvarne teškoće nastaju tek s ljudima koji su s nama izmećani.

— Teškoće su, razume se, tehnićke prirode — rekao je potpredsednik. — Ćim se prestane odvajati kukolj od žita i spalji ćela žetva, teškoće prestaju.

— Tehnićke teškoće prestaju, gospodine potpredsed-niće

— rekao je direktor **F.B.I.** — ali ne i moralne. Nemojmo zaboraviti da ogromna većina naših graćana, pa i onih koji u antiljudskim akcijama po sili zanimanja ućestvuju, *ne znaju* da su roboti i da su podloćni izvesnim moralnim ogranićenjima ugraćenim u ljudsku povest, koju smo mi. za sada, prinućeni da ponavljamo.

— To bać i nisam primetio — rekao je sumorno general Grant. načelnik štaba *Air Forcea*.

— Da ponavljamo ljudsku istoriju?

— Ne. Da su. upravo s obzirom na nju. ljudska moralna ogranićenja neki njen znaćajan faktor.

— Nisu u većim istorijskim epizodama, razume se, tamo takvog morala nema. Tamo je on u potpunosti podrećen robotskim standardima efikasnosti. Ali u izvoćenju, kod individue na terenu, ona je prisutna.

— Šta predlaćete. Mortone? — pitao je Carver nestrpljivo. Osećao je kako u njemu raste neuraćunljiv bes. Razu-meo je najzad Pow-Hna-Tana i ravnodućnost Aquariusа prema robotskoj sudbini. Ona je bila tek projekcija robotske

ravnodušnosti prema sudbini čovečanstva. Čak i vlastitog. Nije se. na žalost, smeo javno suprotstaviti nijednoj predloženoj akciji. Od njega se, kao od člana Nukleusa, očekivalo da ih požuruje. Jedino su robotski razlozi mogli postići izvesna preinačenja koja će ljudi kasnije iskoristiti. Ali on ih nije nalazio, očajnički se gubeći u telepatiskim predlozima koji su prekidali zvaničan razgovor.

— Postupanje prema prilikama. Gde je selekcija nemoguća, pobiti sve. Gde je moguća, vršiti je.

— A gde je moguća?

— Uglavnom nigde.

Telefonska veza sa Stunjielom je prekinuta, Johnne. Zakasnili smo — poručio mu je dr Cortazar.

— To znači, ubijati sve? — rekao je Carver nervozno. — A malopre ste rekli da to ne ide baš jednostavno, da se vojnici bune.

— Moralni obziri su prilično nestabilno svojstvo, gospodine predsedniče — rekao je direktor F.B.I. — Tamo gde je u pitanju likvidacija jednog grada, recimo, treba reći da je ta zona zaražena nekim novim smrtonosnim virusom. Kad su im životi u pitanju, i najhumaniji su ljudi skloni da zaborave na tankočutnost moralnih **obzira**. — *Pokušajte s drugim domovima, Cortazare.*

— *To i činim. Ali ja nemam prioritet kod direktora :a komunikacije Bele kuće.*

— *Ne smeš Cortazarov prioritet autorizovati, Johnne* — rekao je Turner — *u ovim okolnostima bi svaka veza sa nekom ljudskom enklavom bila katastrofalna.*

— U drugim slučajevima — rekao je Morton — treba drukčije postupiti. Važno je biti fleksibilan i reagovati prema svakoj situaciji posebno.

— *Sta da radim onda, do vraga?*

— *Ništa. Ništa ne možeš učiniti, Johnne.*

— Poljaci su, na primer, u Varšavi, nekoliko uglednih porodica ljudskih hrišćana uništili u dve izdvojene faze. Najpre su objavili dokaze o tome da Jevreji na svojim sabbatima jedu hrišćansku decu.

— To je stupidno, Mortone! — rekao je državni tužilac Mankievvicz, jevrejski robot. — Koja budala danas u to može da poveruje?

— Pa i nije. Odmah su izbile velike antijevrejske demonstracije. I te su porodice ubijene u pogromu.

— Ali one su bile hrišćanske, zaboga! — uzviknuo je nesmotreno Lasky.

— Nisu. Nastupila je druga faza plana i one su proglašene jevrejskim. Prepreke više nisu postojale. Poljaci su, naime, veliki poštovaoci tradicije.

— *Gospodine predsedniče* — bio je to Mansfieldov glas — *izvesna Luana iz Londona želi da govori s vama, ali se ne može probiti.*

— *Javiću joj se posle sednice, Mansjielde.*

— *Kaže da je vrlo važno. Radi se o Kiber-Po\y-Netu.*

— Sve je to dobro smišljeno ali ponešto kompli-kovano, Mortone — rekao je Turner. Mislio je na decu. Važno je bilo sačuvati ljudsku decu. Ukoliko budućnosti uopšte ima, ona je u njima. — A kako vidimo, to nije baš sasvim pouzdano.

Verujem da deca predstavljaju najveću poteškoću, izazivaju kod vojnika najviše otpora, zahteva-ju najduža objašnjenja i oduzimaju najviše vremena tamo gde su odrasli prava opasnost. Deca, ma koliko ih bilo, ne mogu omesti naše planove. Odrasli mogu. Zaboravimo tu prokletu decu!

— Šta predlažeš, Davide? — pitao je Lasky.

— *Da ih svu četvoricu zadavimo i proglasimo ljudima koje smo prepoznali.*

— Da se koncentrišemo na odrasle. Domove za naho-ćad, sirotišta, porodilišta i slične ustanove treba za sada izolovati. A likvidirati kasnije.

— Ideja nije rdava — rekao je potpredsednik.

— *Ideja je sjajna!* — umešao se general Grant i uvukao dublje u stolicu da bi telu dao zamah za skok. — *Samo daj znak!*

Turner je ustao da protegli noge. Stao je iza državnog tužioca, Mankievvicza, robota koji mu je već odavno primedbama na rad C.I.A. išao na nerve. Hteo je da u ovom ratu ima i neko osobno zadovoljstvo.

Sada je sve zavisilo od Carvera, od toga hoće li on za dvadeset četiri časa, koliko je preostalo do kraja sveta, pronaći Kiber-Pow-Neta.

Okrenuo se njemu, ali predsednika U.S.A. nije bilo u sobi. Preuzeo je odgovornost i dao znak.

Kapetan Stockwell je čekao na glas iz Pentagona. Njegovom komandantu, pukovniku Wintertonu, deca u Domu za nahoćad u Stanfieldu nisu izgledala bolesna. Osoblje je tvrdilo da u Domu ne vlada nikakva zaraza i da u pitanju mora biti zabuna. On nije bi siguran. Fizički su deca izgledala zdravo, ali se kod novih bolesti nikada ne zna. Ponašanje im u svakom slučaju nije bilo najnormalnije. Bila su sakupljena, zajedno s osobljem'Doma, u velikom popločanom dvorištu, sa četiri strane ograđenom zidovima Doma, na čijim su prozorima postavljeni mitraljezi i bacači. Vojnici su bili u zaštitnim odelima.

Deca su se držala za ruke, okretala ukrug i pevala. IpHna ip Hpvnirira st'iala u sredini kruea i iz nekoekrčaga izlivala vodu. Što se njega tiče. s obzirom na okolnosti, to ponašanje baš i nije bilo najzdravije. Trebalo je da ljudska deca imaju razvijen životinjski instinkt. On im je morao reći da su u smrtnoj opasnosti i da nije vreme za pesmu.

Neka ga đavo odnese ako je ponašanje ove dece normalno, ali se nije smeo suprotstaviti pukovniku. Morao je na telefon da od Pentagona dobije dodatna objašnjenja i uputstva. Nije to učinio nerado. Ni njemu se na decu nije pucalo. Samo, decu je i on imao. Dečaka i devojčicu baš tih godina, godina devojčice koja iz krčaga izliva vodu. Ako se zaraza pusti van zidova, može i do njih dopreti.

Stajao je kraj telefona i gledao u tavanicu. Preko nje je prelazila tanka, crna pukotina. Učinilo mu se da se širi. ali je u tom trenutku čuo glas Pentagona. Ni pukotina se svakako nije mogla tek tako širiti.

— Kapetan Stockvvell iz Stanfielda. gospodine generale. Javljam se po naređenju pukovnika Winttertona.

— Jeste li likvidirali Stanfield?

— Nismo, gospodine.

— Zašto, zaboga, niste?

— Pukovnik misli da su deca zdrava.

— Da li je pukovnik Wintterton lekar?

— Nije, gospodine.

— Onda neka izvrši naređenje!

Učinilo mu se da ga je nešto taknulo po licu. Prešao je po njemu dlanom. Na dlanu je ostao beo trag. Pogledao je u tavanicu. Pukotina se zaista širila.

— Razumem, gospodine.

— I još nešto.

S tavanice se odlomilo parče maltera i palo mu pred noge. Ustuknuo je.

— Da. gospodine.

— Ubijte i pukovnika Winttertona
 Spustio je slušalicu, gledajući u tavanicu koja se lagano rastvarala. Ličila je na beli cvet čiji su pokreti rascvetavali milijun puta usporeni. Izvukao je revolver i krenuo prema vratima. Poveo se i uhvatio za sto, ali mu je i on izmakao. Pod se ispod njega kretao kao na lađi. Daske su pucale otkrivajući голу konstrukciju ispod sebe. Zidovi su se pomerali kao da ih razvlače suprotne sile. Na jednom zidu, prema kome je išao, otvorila se pukotina. Video je prozor u hodniku. Staklo je na njemu prsio. Osetio je na licu krv. Nešto teško udarilo ga je u leđa. Posrnuo je i pao. Podigao se na kolena. Gubeći oblik, soba se oko njega sklapala. Dečija pesma postajala je sve brža i strasnija. Potpredsednik USA. Rogers je bio krupan, žilav čovek, trojica načelnika štabova jedva su s njim na kraj izlazila, ali se državnim sekretaru Laskvu nikako nije dalo da im pritekne u pomoć. Gadjljivo je posmatrao krvav metež na podu Ovalne sobe, pitajući se hoće li o svemu ovome stići da napiše antropološku studiju koja bi bila konačna i jednom zauvek povukla nepremostivu razliku između ljudi i robota, razliku koja se u ovom času nije mogla primetiti, David Turner je metodično zubima kidao grkljan državnim tužiocu Mankiewicz. Po ekstremnoj hrišćan-skoj tradiciji, trebalo je da bude obrnuto. Po robotskoj takode, ali je došlo vreme da se tradicija promeni. Krv u njegovim ustima, uostalom, i nije bila bezukusna. Izbegavši trojicu članova kabineta koji su davili Mor-tona, možda s više uživanja nego što bi bilo obrnuto. Lasky je prišao Carverovom stolu, uzeo s njega nož za sečenje hartije i zario ga Rogersu u grudi, gde mu je srce simuliralo ljudsko bilo, onako kako je zamišljao da su činili actečki prvosveštenici u dane narodnih svetkovina Potpredsednik U.S.A. je urliknuo. Baš kao čovek. pomislio je Lasky. John Carver (Howland) je stajao u solarijumu na trećem spratu Bele kuće, među tropskim biljem koje je zaklanjalo pogled na Pennsilvaniju. Luanin glas je bio uzbuđen: — *Johne, nikako nisam mogla da se probijem.* — *Ovde je kaos, Luana. Mozak mi je potpuno zauzet. Roboti ubijaju poslednje ljude. Ne možemo ih zaustaviti. — Zastao je i dodao ogorčeno: — U stvari, i ne pokušavamo. Čak im i pomažemo.* — *Pokušavala sam i noću. Nešto se dešava s nama, Johnne.* — *Kao da nam telepatske snage slabe.* — *Ne bi me začudilo. I mi smo korisnost prihvatili kao vrhovni princip. Žrtvujemo ljude da bismo spasli Aguaris.* — *Ponašamo se kao roboti. Možda roboti i postajemo:'* — *Znam kako ti je, ali to je jedini način.* — *Spasiti ljudsku ideju'/* — *Da.* — *Ideju bez ljudi:'* — *Ako postoji ideja, ona će naći svoje ljude.* — *Do sada je ideja bila mit, a ljudi, ma koliko ih malo bilo, stvarnost. Treba li sada ljudi da postanu mit.' Irealni objekti jedne neostvarljive ideje'/* — *Ne znam, Johnne. Ali znam nešto drugo.* — *Šta'/* — *Mislim da znam gde je Kiber-Pow-Net, ili gde bi mogao biti. Grčki Olimp nije jedini na svetu.* — *O čemu to govoriš, Luana/ Naravno da je jedini.* — *Imamo i mi jedan.* — *Koji/* • — *Mount Ohmpus u državi Washington.*

— *Ali na njemu nikad nisu živeli bogovi. To je planina bez prošlosti, Luana.* — *Možda je to planina budućnosti/* — *Kada su Atlantidani u Sfingi ostavili za nas poruku, američki Olympus nije ni postojao.* — *Ime nije postojalo, planina jeste.* — *Ali Atlantidani nisu mogli znati da će najrobotskija nacija na svetu biti robotska baš u tlikni mpvi dn i svniim geografskim pojmovima daje tuda imena, da će. i tu biti imitatorska.* — *Ne, to nisu mogli znati — priznala je devojka.* — *Kako su nam onda mogli ostaviti poruku da je Kiber--Pow-Net na mestu za čije ime nisu znali/* — *Mogli su da običaj imitacije imena indukuju u robote, mogli su da ih navedu da za tu planinu upotrebe ime koje su ostavili Sfingi. To je bila možda poslednja pobeda pre propasti. Izgleda mala, ali je odlučna.* Počeo je ozbiljnije da razmišlja o toj mogućnosti. Ideja mu se nije činila isključenom. Atlantidani nisu želeli da preranim ratom s robotima ljudi prokockaju šanse. Poruka konačnog spasenja namenjena je zrelim ljudima, čija je inteligencija kadra da dešifruje zagonetan testamenat Sfinge. — *Olimpa bi se setio i najprimitivniji čovek koji bi znao šta je na njemu bilo. Rat bi otpočeo pre vremena.* — *I bio izgubljen.* — *Verovatno.* — *Kad je naš Olimp dobio ime'.* — *Krajem prošlog veka. Poluostrvo se naseljavalo od 1850. godine. U svakom slučaju, posle toga.* — *Tako je isključena svaka mogućnost da poruka, čak i ako se otkrije, ista znači pre nego što naseljavanje Amerike daleko dospe, pre nego što se ljudi dovoljno razviju da za pobedu imaju šansu.* — *Ima u tome nešto.* — *To je to, Johnne. A ima još jedan razlog. Atlantis je bio pokraj američkog kontinenta, a ne pored evropskog. Zar nije logično da se tamo i sahrani istina o njemu. Zar to nije očigledno, Johnne/* — *Nadam se da jeste, Luana. Nadam se da jeste.* Pre nego što se vratio na sednicu Saveta nacionalne bezbednosti, rekao je Mansfieldu da će se preko vikenda, koji je počinjao sutradan, povući u divljinu da tamo na miru o situaciji razmisli i donese odgovarajuće odluke. Ukoliko one, s obzirom na to da je sutra i sudnji dan, uopšte budu potrebne. Trebalo je dan provesti s Luanom Tomom, dva jedina živa bića do kojih mu je uistini stalo, poslednji put svim damarima život osetiti. Ali on je bio čovek, imao je dužnosti, i u tome se nije razlikovao ni od najbednijeg i najneinteligentnijeg robota na ovoj prokletoj planeti! U Ovalnom kabinetu posao je već bio završen. Četiri izmasakrirana robota ležala su na podu pokrivena »New York Timesom« i »Washington Postom«. Obavljeno je za robote Bele kuće i njihovo proglašenje ljudima. Za javnost će biti izdato saopštenje, čija je priroda još ostala da se utvrdi. Verovatno će se okriviti nepoznati atentatori. Sednica je mogla biti prekinuta da se preostali ministri operu od krvi i ponovo preuzmu svoje državne dužnosti. Mansfielda je začudilo što za meditacije nije izabrao Camp David, u Marvlandu, blizu NVashingtona. Predsednički Camp ispod Mount Olmpusa. na jezeru Quinalt. bio je na drugom, pacifičkom kraju Amerike, i gotovo nikad nije korišćen.

Pogotovu je bio začuđen John Alden. Obezbeđenje u takvoj divljini neće zahtevati velik napor. Mnogo veći napor će iziskivati treći razgovor sa Johnom Carverom koji ga čeka. Lio-Čo-Čin je drhtala u šupljini duboke, vlažne gudure. Gudura se širila u prostranu višekraku jamu, popločanu ciglama i pokrivenu drvenim krovom, poduprtim debelim ukrštenim gredama.

Podzemna dvorana je bila ispunjena glinenim lutkama. većim i od ljudi. Nije im se znalo broja. Sve su izgledale jednako, samo su neke stajale, a druge klečale. Bilo ih je nekoliko u bornim kolima u koja su bili upregnuti jaki konji od sive ilovače.

Lutke su vojnici, nalik na vojnike što su zorom kamionima došli u njeno selo i još nisu otišli. Ceo dan su ubijali. Preklali su joj oca i majku. Braću i sestre takođe. Sve susele i ljude koje je poznavala. Nikog ništa nisu pitali, kao ranije kad su dolazili i odvodili ljude iz sela. Sada su odmah pucali ili bajonetima klali sve što se kretalo. Palili su i kuće, mada se kuće s mesta nisu pomerale. Kiša je podigla beli dim sa zgarišta. Dim je ulazio u jamu i štipao je za oči.

Nju nisu ubili. Ona se nije micala. Ležala je ispod majke čije se telo hladilo. Onda je pala jaka kiša. vojnici su se povukli pod drveće i u kuće koje još nisu spalili. Izvukla se ispod majke pa se po blatu dovukla ovamo, među vojsku za koju su svi govorili da je služila prvog kineskog cara Čenga, zvanog i Kin-Ši-Huangdi. Car je već odavno bio mrtav, pričalo se da je ovde negde, na brdu Li. sahranjen, ali nikad nije nađen. Nađeni su samo njegovi mrtvi vojnici. Ni oni svi. One koje su iskopali, odneli su ljudi u belim mantilima i radnici iz Ksjana. velikog grada u blizini. Za ove. sem nje, i nekoliko drugarica, niko nije znao.

Pobegla je ovamo jer je osećala da joj ovi vojnici ne misle zlo. Da se onih drugih treba čuvati. Ovi su je dobro poznavali. Često je dolazila u jamu da se po njenim hodnicima igra. Starci u selu pričali su da će car Kin-Ši-Huangdi jednog dana ustati iz mrtvih da Kineze spase veštačkih ljudi koji ih muče, da njegove vojnike za taj dan oslobođenja spremaju, ali ona ništa od toga nije razumela.

Nekima je dala imena. Dopadao joj se naročito jedan na kolima, mada nije znala zašto. Svi su joj izgledali jednako, premda je, kad bi im se približila, svaki imao svoj lik.

Njen vojnici je imao krupno, ravno, dobroćudno lice.

Ali krupna, ravna, dobroćudna lica imali su i njeni roditelji, svi ljudi iz sela koje je poznavala, pa ipak su ubijeni. Krupna, ravna, dobroćudna lica imali su i vojnici koji su ih pobili.

Zvala ga je Lan-Čung. Sad je čučala pored njegovih kola, držeći se za vlažne paoce točka. Oklopni kaput sa mnogo dugmića na ratniku, njegov bronzani mač, sve joj je to ulivalo poverenje. Pucnjava se stišavala. Čula je oštro dovikivanje.

Glasovi neprijateljskih vojnika bili su sve bliži.

Daje njen prijatelj Lan-Čung živ. ne bi se plašila. On i njegovi drugovi bi je odbranili. Bili su dobri prijatelji, ona i carev ratnik Lan-Čung

Osetila je dodir na ruci. Podigla je glavu. Lan-Čung se.

smešeci. nagnuo preko ivice bornih kola i doticao joj ruku.

Pružila je svoju. Ruka je stisnula njenu i podigla je na kola.

Konji su zarzali i propeli se.

— Ne boj se. mala moja Lio-Čo-Čin — rekao je vojnici.

— Mi ćemo te odbraniti.

Posvuda oko nje carevi su vojnici stresali vodu sa sebe. strelci su se podizali sa zemlje, čuo se zveketa oružja i udaljene komande.

— Kako se zoveš? — upitala ga je, držeći se čvrsto za njegov gvozdeni kaput.

— Lan-Čung. Ja sam zapovednik garde Kin-Ši-Huang-dija. prvog suverenog imperatora Kine — odgovorio je vojnici i podigao mač.

Carevi vojnici izlazili su iz gudure, postrojavajući se u jurišni red.

Lan-Čung je isterao borna kola iz zemlje. Sunce se odbijalo o njegov oklop i bronzane ručke iznad branika.

Pred njima je bio stroj vojnika pod šlemovima. Pucali su. ali carevi vojnici nisu padali. Išli su na neprijatelja moćni, nezaustavljivi, nepobedivi.

Neprijateljski vojnici su pobacali puške i nagli u beg. Njeni i carevi ratnici su ih stizali i sekli im glave.

Borna kola su jurila. Vetar joj je mrsio kosu.

Bila je srećna.

U kaminu je bio zapaljen debeo hrastov log. Iako su bili ušli u zrelo leto, 5. avgusta uveče. pod snežnim bregovima Mount Olympusa bilo je hladno kao u ranim zimskim noćima. Morao je čekati sunce da nađe onog koga je tražio.

Luana je imala pravo. Kiber-Pow-Net, strašni bog robotskog sveta, bio je ovde. Osećao je to po nepojamnoj emanaciji nečiste sile koja je vladala sumornim, crnim gorama i plavim glečerima.

Bili su sami. on i John Alden. On. čovek zlatnih očiju i robot gvozdениh očiju. Kao i toliko puta kada su se sreli i kada je to za njih nešto značilo. Na palubi »Mayflowe-ra«, kada ga je atlantidska moć elevacije vratila na lađu. a Alden ga prihvatio. Kada gaje 1687. godine ubio i odsekao mu glavu. Trista godina kasnije na tužnim pustama Pleasant Baya. I opet. 1999. u Ovalnoj sobi Bele kuće kad mu je predstavljen kao novi šef obezbeđenja.

Pitao se šta bi Alden rekao da zna koga pred sobom ima.

Ako su se mrzeli ljudi, njihov se Pow-Hna-Tan mora još više mrzeti. Šta bi rekao taj robot koji toliko polaže na svoju profesionalnost i svoje policijske dužnosti? Kako bi se osećao kad bi saznao da ih je izdao? Da se toliko hvaljena kibernetika inteligencija pokazala slabijom od ljudske? Da je prirodno pobedilo veštačko?

Biće to, naravno. Pirova pobeda ako sutra ne pobedi i Kiber-Pow-Neta. Ali neka pobeda jeste.

Dugo su ćutali. sedeći ispred velikog prozora, iza koga se dizala bela planina, a iznad nje gorele zvezde. On je bio zabrinut, Alden nerazgovorljiv. neraspoložen.

Najzad Alden reče:

— Razmišljao sam o ljudima, gospodine predsedniče.

Nasmejao se:

— Onda smo dvojica. Aldene.

— Ja sam razmišljao na drugi način nego vi. Mislio sam o tome *kako* je to biti čovek.

Ustrano za sada. pomisli. Kako je u nekoj drugoj prilici, to ne zna. Ništa nije rekao. Pitanje je bilo inspira-tivno.

Pogotovu stoje dolazilo od robota. On, na primer, iako je naučnik, nikad se nije pitao — kako je biti robot? Da li je onda mogao donositi merodavan sud o tome koje je stanje bolje? Hi ga je. kao što ga svaka forma postojanja zaključuje, preuzeo iz neke arogantne predrasude? On se osećao nesrećno u tuđem, robotskom svetu. Zar se i roboti nisu mogli nesrećno osećati u tuđoj, ljudskoj istoriji?— Kakva je razlika između nas i ljudi, o tome ste razmišljali? — Ne samo o tome ali i o tome. Razmišljao sam šta je. zapravo, čovek.

Bio je zatečen. Mislio je da se to samo po sebi razume. Čovek nije životinja, ne sastoji se samo od nagona i čula. Ali nije ni duh jer ima telo. Čovek, razume se, nije ni kamen jer ne čeka da ga drugi pokrene, nego ima svoju volju. Ali sve su to negativne definicije. Sve je to *ono* što čovek nije. *Nije* ono što on — jeste. Što ga od drugih načina postojanja razlikuje.

— Šta je čovek, gospodine predsedniče?

Zbir pitanja bez odgovora. Raskršće puteva bez sme-rova.

Zagonetka.

— Biološka organizacija zasnovana na naročitom odnosu materije, njene energije i duše — rekao je, pomalo postiden šupljom opštošću zaključka.

Alden je nije primetio. On ga odnekud simpatije, pa ipak, taj prokleti robot je glup. Obrazovan na ljudskoj nauci, a glup.

To, naravno, ne opravdava njegovu sop-stvenu neinteligenciju, ali joj daje izvesnu šansu.

— A šta bi bio da je zasnovan samo na materiji i energiji?

— Ono što i mi, naravno. Robot.

Morao je paziti šta govori. Hodao je po ivici brijača. Alden je robotski glup. Ali dokle ta glupost dopire? Kakve su inteligentne moći te gluposti? On koji je sebe smatrao izvanprosečnim primerkom ljudske vrste i trenutno bio Pow-Hna-Tan, sam vrh akutne atlantidanske pameti, nikad se nije paštio oko pitanja dokle dopire pamet robota.

— A kada bi tvorevina imala ljudski lik?

— Android. Rekao sam, Aldene. Ono što smo i mi. —

Ubuduće prestace da ponavlja ono što je samo po sebi razumljivo. Laži se najlakše otkrivaju insistiranjem na njima.

— A kad bi imala sve što i čovek, osim toga što se naziva dušom, šta bi bila?

— Htimanoid

— Da li bi se tada razlikovala od pravog čoveka?

— Razlikovala bi se.

— Čime?

— Odsustvom duše.

Trebalo je to reći s manje žara, s manje osećanja koje kao da više toj duši pripada nego svetu koji kao »robot« mora da brani. Trebalo je to onako usput reći, s manje napora.

— Šta je duša, gospodine predsedniče?

Robota duša ne bi trebalo da muči. Ona je u potpunosti čovekova muka. A on o njoj nikad nije mislio, nije mislio o nečemu što ga jedino čovekom čini. Mislio je o njegovim običajima, kultovima, legendama, mitovima. O konfuznosti njegove istorije i nedorađenostima njegovih civilizacija, pa i o nesavršenostima njegove egzistencije, ali o duši nikad.

— Ne znam — priznao je.

— Da li je duša vrlina?

Ne bi rekao. Vrline iz nje proizlaze, ona sama mora biti nešto drugo.

— Ona je svojstvo.

— Čije svojstvo?

— Čoveka.

Bilo je nešto o ovom dijalogu što mu je smetalo. Njegova lakoća, skliskost reci koje su se jedna na drugu prirodno slagale, premda ništa značile nisu jer nisu ništa objašnjavale, upućivala je na naučenu lekciju, na nešto što se na određenu provokaciju uvek na isti način ponavlja.

— Da li ga ona čini drukčijim od svega u univerzumu? Znao je da će odgovoriti potvrdno, da je logično da

tako odgovori, a ipak odgovor nije bio spontan, bio je reprodukovan iz svesti koja nije bila njegova, jer njegova svest nije mogla da ga pruži, njegova svest pojma nije imala šta je duša. Kako je onda mogla da je stavi iznad svega u

univerzumu? DaU kockastoj košulji, s puloverom mladalački prebace nim preko leđa. agent je džarao vatru. Varnice su prštale s ognjišta. Iskre od kojih je jedna zapalila život na zemlji. U njemu. Aldenu, nije. Njegov je »život« poticao od naročite kombinacije elektronskih interakcija. Da li on to oseca kao nedostatak? Ne bi se reklo. On s dušom nije imao nikakvo prethodno iskustvo da bi mu njeno odsustvo nešto značilo. Da bi je osetio kao iritaciju fantomske ruke.

Kako je to stvarno biti robot? Nije smeo da pita.

Pretpostavljalo se da, kao robot, i sam mora znati.

— Boljim?

I to će potvrditi s još manje razloga. Ukupan ishod posedovanja duše nije bio ohrabrujući. Dok je živio u zabludi da je istorija robotska perverzija, naopak oblik trajanja, mogao je imati iluziju da su tvorevine *duše nešto fundamentalno drugo*. Otkad je spoznao daje ta istorija, u duhu pa i u svakoj pojedinosti ljudska, imitacija ljudske, na takva razlikovanja nije imao pravo.

— Da li duša čoveka čini boljim?

— Čini ga.

— Kako onda ljudi s dušom mogu drugim ljudima s dušom šeći glave?

Alden nije gledao u njega. Gledao je u vatru. Pitanje je, očigledno, imalo moralistički karakter. Nije ga pitao kako je *on* mogao šeći glave. Cortazar mu je tvrdio da je čela ta »afera s glavama« iz Aldenovog mozga izvađena. Preostala memorija se oko nje stegla kao rana koja zaceljuje i rupu pokriva. Dodato mu je lažno secanje za izvesne datume LJ principu je sve trebalo besprekorno da funkcioniše.

— Ne znam na šta mislite?

— Na Louisu Barlow čiji je dekapitiran leš nađen u Pleasant Bayu. Na Doris Reagel iz Salema. Na Nadinu Hathaway.

Mora biti da je za taj slučaj Alden čuo u Hyannisu ili Chathamu kad je pripremao njegove posete Elms Hillu.

Nikakvih razloga za uznemirenost nije bilo

— Sećam se. Prilično gnusna stvar. Da li je ubica otkriven?

— Nije.

— Pitali ste me kako to ljudi mogu jedni drugima da rade?

Ali, oni to ne rade ljudima. Rade nama. Robotima

— Oni, dakle, drže da mi ne osećamo patnju?

— Očigledno. Ako smo tek prazan lik njihove suštine.

odraz u ogledalu, ni ono što osećamo ne može biti stvarno.

Trebalo je biti ljudski fanatik pa u to poverovati. Ljudska ortodoksija zahtevala je mnogo i od razuma i od osećanja.

— Ali ja znam da bi me bolelo kad bih ruku stavio u vatru, zar ne?

— Osećanje fizičkog bola nije vezano za posedovanje duše. Ono je stvar nerava. Nervna je osetljivost tipičan elektronski proces koji se lako podražava. Kod ljudi je reč o bolovima bez definicije opipljivog uzroka.

— O bolu, recimo, što nemamo dušu? Najednom mu je izgledalo da se razgovor ne vodi

slučajno, da nije puko časkanje uz ognjište.

— To je zanimljivo. Osećate li vi taj bol?

Alden nije odgovorio. Zapanjeno je posmatrao kako zavrće košulju i stavlja ruku u vatru. Na licu mu se nije pomerio nijedan mišić.

Bacio se prema ognjištu i odgurnuo mu ruku. Plamen mu je liznuo podlakticu. Kriknuo je.

— Ne bih rekao da je to bio tek odraz — rekao je Alden, posmatrajuci oprljenu šaku.

— Šta je vama? Jeste li poludeli?

Otišao je do ormara, izvadio kutiju hitne pomoći i iz nje mast za opekotine i zavoj.

— Dajte mi tu ruku.

Namazao mu je šaku, pokrio gazom i zavio

— Sutra ćete morati lekaru.

— Sutra⁹

— Da.

Setio se. Sutra je 6. avgust. Dan u kome je zakazana Nasmejaos:

— U redu. Još uvek nam ostaje prepodne

— Vidite, gospodine predsedniče, ja sam se sada ponašao kao čovek.

— Primarna funkcija robota i jeste da se ponaša kao čovek.

— ali s jednom razlikom od ljudskog ponašanja.

— S kojom razlikom, gospodine?

— Bitnom. Da čovečanstvo zbog toga ne trpi.

Bio je ponosan na ovu definiciju koja je sumirala sve prednosti kibernetike nad biologijom, udruženom s onim nepoznatim sastojkom koji je doveo do čoveka. Bio bi još ponosniji da je robot. Ovako je osećanje intelektualnog zadovoljstva prilično bilo okrnjeno.

— Ponašao sam se kao čovek u smislu koji možda nije predviđen mojim programom. Hteo sam da vidim mogu li.

— učinivši evidentno besmisleni stvar, kao što je. po svim standardima, i ljudskim i robotskim, guranje gole ruke u vatru, mogu li baš time da otkrijem smisao života za koji mi kažu da ga nemam

— Čemu?

— Ne dopada mi se ideja da sam leš, gospodine.

— I jeste li nešto otkrili?

— Da

— Šta?

— Otkrio sam šta je čovek.

— Šta je?

— Neizvesnost. To je čovek. Neizvesnost. Neuporediva sila brige. Opojnost zebnje. Ono što vi sada osećate.

Alden zna.

— Najpre ste u neizvesnosti znam li nešto, zatim, ako i znam.

— koliko, i najzad, šta cu pred uzet i povodom toga što znam.

— Šta ćete preduzeti?

— To biste morali i sami znati, gospodine. Ja sam robot.

Nemam izbora. Moram se držati programa. Njegova glavna tačka je uništenje ljudi.

— A eksperimenat?

— Bio je uspešan. Video sam šta je neizvesnost. Ona se ne isplaćuje, gospodine. Lažna je.

— Kako lažna?

Nije bila lažna. On je tu neizvesnost osećao kao moru iz koje se što pre mora probuditi.

— I ljudi su roboti, samo to ne znaju. Vi, naravno, niste robot u onom smislu u kome sam ja. Vi ste to u jednom mnogo gore vidu. Vi imitirate mene.

Započeo je spontano s koncentracijom volje koju ce upotrebiti da postupno smanji Aldenov metabolizam. Hteo je da ga uspava, vreme je bilo za odlazak na Mount Olympus. Znao je da bi prostije bilo da mu jednostavno zaustavi srce, ali mu se nije dalo.

— Gotovo ceo razgovor o razlici između ljudi i robota između nas već je voden. Vi ste samo ponavljali ono što ste mi na tu temu rekli prilikom saslušanja pod *scopola-mvnom*...

Razgovor je bio u vama programiran. Eto vam te slavne ljudskosti!

Zebnja je ometala koncentraciju. Trebalo je da dobije u vremenu. Nije smeo da ga uspavljuje postupno. Alden bi to osetio i napao ga. S njim ne bi imao šanse. Mora udariti svom snagom, odjednom.

— Kako ste povratili pamćenje?

— Slučajno. Ali ga slučajno nisam izgubio, zar ne?

— Niste. Uklonjeno vam je operacionim putem.

— Pošto mi je glava odsečena?

— To je standardna procedura

— Ljudska procedura.

Bio je spreman, hteo je samo još nešto da sazna. Nije ničemu služilo ali bio je radoznao:

— Zna li i moje pravo ime?

— Sve znam. Hovvlande. 1. za 1687. u Duxburyju.

— Kako je to moguće?

— Našao sam Aldenovu lobanju u svojoj ostavi. Istina je bila sve vreme u mom koferu. Zar to nije smešno? I vama ljudima istina da vas mi samo ponavljamo sve je vreme bila pod nosom, a vi ste se zanosili himerom neke blagoslovene Atlantide koja nikada nije postojala. Bio sam i u Phoenixu. Do tada se pamćenje vraćalo postupno. U stvari, nije se vraćalo. Nisam imao ništa u njemu što bi se moglo vratiti. Vršio sam istragu ponovo od početka. Kao što mi roboti ponavljamo vašu istoriju. Ako je logična, ona se uvek korak po korak može ponoviti. No, u jednom trenutku trag je prekinut. Sve što se događalo u Arizoni bilo mi je nepoznato. I ostalo bi mi nepoznato da nije bilo jednog sna. Bio je tu vaš lekar Cortazar. neka kuća. dom. šta li. i firma »Phoenix Tribune«.

— Rekli su mi da je brisanje savršeno. Kao kod kompjutera. Ubace se svi pojmovi koje treba izbrisati, i oni se svuda, na celom disku sećanja, izbrišu. Siguran sam da Phoenix nije mogao biti zaboravljen.

— Zaboravljeno je da je ljudski mozak i u jednom drugom pogledu sličan kompjuteru. Prva faza brisanja je guranje u limbo. Stvari se odmah ne zaboravljaju. Odlaze u podsvest. a odatle u ništavilo tek kada je mozak prepun novih informacija. A to se, barem kod ljudi, praktično nikad ne događa. Vi svoj mozak vrlo malo koristite.

— Zna li šta je bilo s Domom u Stanfieldu?

— Bio sam tamo kad su došli vojnici. Stigao sam da pronađem dosje Carver/Hovvland pre nego što se zgrada sruši.

— Svinje su srušile zgradu na bespomoćnu decu?

— Ne. Hovvlande. deca su srušila zgradu na bespomoćne vojnike.

Nasmejaos se i udario.

Aldenov pogled postao je staklast. Glava mu je klonula na grudi.

GLAVA DVADESET ČETVRTA NAĐENA ATLANTIDA

»In pride and pompe the curls of o/c/l Atlantis rose.«
John Masefield. England's Poet Laureate

»U ponosu i sjaju i časti

Uzdigoše se dvori drevnog At lan tisa.«

John Masefield. engleski dvorski pesnik Dan 6. avgust 1999. besed najkrvaviji dan u dugoj povesti podzemnog rata između ljudi i robota. Sigurnost androida da se rat završava tog dana u 18.00 časova, kad je predviđena propast sveta, nije umanjila njegovu žestinu, besomučnost i nemilosrdnost. Ni u jednom trenutku nije denuncirala besmislenost

pojedinačnih klanja u sve-tlu opšte smrti što je čekala i pobeđene i pobednike. Da je o tome ko brinuo, mogla je ona ukazati na još jednu sličnost zaraćenih sila. koje su toliko polagale na svoje različitosti da su od njih. ne od urođene prirode, činile suštinu svojih civilizacija i načina življenja. I ljudi i roboti — oni. razume se. koji su znali šta su — terali su svaki svoj Armagedon kao da ih za nekoliko sati ne čeka zajednički, kao da na raspolaganju imaju beskonačno vreme. a ne jedno agonično vreme koje će za sve stati kad časovnici obeleže 18.00 sati po Greenwichu.

Mrzovoljni um može i ovako da razmišlja:

samo za dvadesetak milijardi godina neizbežna entropija ugasiće sunce. Nakon daljih neprojenih, pa ipak *ograničenih* milijardi godina pogasiće se i ostala sunca galaksije, svi njeni izvori energije, ostavljajući bele zvez-dane gnome za kraj. Potom će umreti i ostale galaksije kosmosa. Nebrojene, pa ipak u tom broju *ograničene*. Univerzum koji ne poznaje neograničenosti. što ih um ne shvata ali ih je kadar izraziti, saći će u večnu jamu nepokretnosti i smrti, iz koje ga recima: »*Neka bude svetlost*« može vratiti samo božansko čudo. ako za to bude imalo bolje razloge od predašnjih.

Ništa ne živi večno. I vreme ništa ne znači ako je kao šagrenska koža. ako nije nepotrošivo. Ni dobitak u njemu, ako ga svega ne obuhvata. Onome ko život voli, i malo od njega sve znači, ali mu. na žalost, ništa neće značiti ni mnogo ako nije — sve. Samrtnika koji umire, praveći planove za sutra, žalimo. Ljude i robote ove knjige nećemo. Na saučešće se nismo obavezali. Dokrajčićemo setnu priču o njima bez strasti.

Od Pacifika do Atlantika, od Severnog do Južnog pola. pružala je planeta, kolevka *homo sapiensa*, jednoličnu sliku istorijske bestijalnosti, koja. nadahnuta uzvišenim ciljevima, s jedne strane obnovom Atlantide a s druge zaštitom robotskog sveta, nije znala za mere i granice.

U Australiji, gde se na osnovu istorijskih izvora utvrdilo da su domoroci, aborigini — ljudi, oni su pobijeni. Onda se shvatilo da ljudi moraju biti i proizvodi mešovi-tih brakova između aborigina i doseljenika, pa su istreb-ljeni i oni. Potom je za smrtnu presudu dovoljna bila stara, vec zametnuta urođenička krv. Najzad, ni ona više nije bila neophodna. Ubijanje je svako ko nije imao robotski belo. pravilno lice. Lica se po mraku često nisu razaznavala, pa se. u strahu da i neki čovek ne izmakne, pucalo i klalo nasumce.

U Africi je prvih nekoliko dana stanje obrnuto. Tamo su likvidirani svi pripadnici bele i žute rase. Bele što je bela. žute što nije crna. LI početku, takode. na delu je bilo pošteno ubedenje da se među belcima i Azijatima nalazi najviše ljudi. Već trećeg dana pogroma plemenski su interesi, za koje je. isključivo prema povesti Afrike, teško reći jesu li ljudskog, robotskog ili kombinovanog porekla, poremetili jasne ciljeve globalne antiljudske akcije. Libijci su dobar deo bratskih Arapa proglasili ljudima i na odgovarajući način s njima postupili. Etiopljan-ski marksisti su to preduzeli sa stanovnicima provincije Tigreje. Za bivše pristaše bivšeg predsednika Zimbabvea Mugabea ljudi su bili pripadnici plemena Matabili koji su još slavili bivšeg vodu i borca za oslobođenje N'Ko-moa. I obrnuto, razume se.

U Aziji je situacija bila još zamršenija, nešto usled prenaseljenosti, nešto usled verskih i ideoloških komponenata koje su zamutile sliku u očima odgovornih andro-ida. S druge strane, upravo ove otežavajuće okolnosti stvar su olakšale. Velik broj žitelja omogućio je da se u potrazi za jednim jednim ljudskim bicem istrebi čitava provincija, jer u

drugima je okruzima još uvek ostajao dovoljan broj za obavljanje zemaljskih obaveza. (Barem do 6. avgusta u 18.00 časova. Psihološki je i kratkoća raspoloživog vremena bila dobro došla. Likvidatori su znali da će i manji broj preživelih biti dovoljan za održanje poslova do časa kada svi poslovi po višoj sili prestanu.)

Evropa je u pogledu opšte ideje o povesnoj opravdanosti za pogrom bila najmaštovitija. Stara, iskusna Evropa, koja je preživela pagansko-hrišćanski obračun, gra danski ikonoklastički rat u Vizantiji. pogrome heretika, reformaciju i protivreformaciju. znala je da su za primitivne duše rasne i verske razlike dovoljne da se iza njih sakrije uništenje čovečanstva. Ali. da za razmažene intelektualce treba neki jači. viši razlog, u svakom slučaju razlog koji neće uključivati predrasude prema nijednoj rasi i veri. koji će dopustiti da se sve one s podjednakom merom savesti. bez nazadnih predrasuda, trebe. I on je nađen u revolucijama. Revolucije su podrazumevale. pa i opravdavale, svako sredstvo ako je obezbeđivalo srećnu budućnost preživelim. Na istoku kontinenta bilo je nešto lakše. Tamo su vlade ionako tvrdile da revolucije, koje su ih na vlast dovele, nikad nisu prestale, da je napredak permanentan revolucionaran proces. Tamo se s načela odmah moglo preći na nož. Vlade su ostale iste. samo su nazive promenile i opet postale revolucionarni komiteti. Na zapadu je išlo malo teže. Nije bilo logično da revoluciju izvodi vlada. Logično je da se u revolucijama one obaraju. Poteškoća je ležala u tome što ni jedna nije htela dobrovoljno da odstupi. Trebalo je birati između logike, koju je zastupalo nekoliko usamljenih profesora leve orijentacije, i očigledne nužde koju je zastupala nužda. Logika nužde pobedila je logiku logike. Visoka tehnologija smrti i gustina populacije omogućile _ su 4a s,,e, uz srazmerno male troškove, uglavnom lokal-nim bombardovanjem i otrovnim gasovima, posatire znatno veći broj stvorenja, među njima i ljudi, nego u bespuću Australije, gde je jedno biće. spretno izmešano s kengurima. morala juriti čitava motorizovana divizija uz pratnju helikoptera.

U Severnoj Americi pionirski individualizam nije dopuštao masovne mere. kao što se to na drugim kontinentima zbivalo, ali su vladi pomagale privatne zajednice patriotskih građana: dobrovoljci. Ku-Klux-Klan. funda-mentalistička religiozna udruženja. Američka legija, sportska streljačka društva, ženske organizacije za borbu protivu silovanja u mraku. Ponovo je u modu ušla slavna tradicija lovaca na ljudske glave Divljeg zapada. Usamljeni strelci lutali su naseljenim mestima i ubijali sve čega bi se domogli, ostavljajući šerifima da naknadno utvrde jesu li pogrešili. Pred sam 6. avgust pojavile su se na tržištu smrti velike kompanije, predlažući da država ekskluzivno pravo ubijanja ljudi ustupi specijalizovanim firmama, koje bi od toga mogle za robote napraviti turističku atrakciju. Najlakše je bilo na Arktiku i Antarktiku. Stvar je u ledu bila jasna. Tamo stacionirani vojnici nisu želeli da se smrzavaju, ali su morali. Bili su. očigledno, roboti. Naučnike u belu nesreću niko nije terao. Oni su za pasji život morali imati naročite, mračne razloge. Najmračniji među njima bili su ljudski. Oni su. dakle, bili ljudi.

Ljudi su se branili kako su znali i umeli. Oni koji su znali ko su. mahom na dva načina, oba od Aquariusu preporučena. Skretanjem ubilačke pažnje s njih na robote, pa ako treba, i na ljude, one koji za istinu o svetu ne znaju — pa nisu ni od kakve koristi za čovečanstvo — i. ako ničim više nisu

raspolagali, svojim natprirodnim moćima. Čistom su voljom prevrtali vozove robotskih kaznenih ekspedicija, obarali im avione, zaustavljali srce komandnom kadru, ili se sami činili nevidljivim, premeštali telekinezom s mesta na mesto i protejski uzimali neprimetnije fizičke oblike. (Primećeno je, međutim, da su te moći u poslednjoj fazi rata znatno oslabile, kao da ni one nisu bile neiscrpne.)

UA^, *...

Naravno, u tako zgusnutom vremenu, u opštoj zbrci greške su bile neminovne, premda je, upravo zbog tih nepovoljnih okolnosti, možda bolje reći da su i izvesni pogoci bili mogući. Rat, dakle, nije bio pogrešan, samo je imao mnogo grešaka. Jedan od paradoksa, koji bi za Johna Hovvlanda možda imao antropološki značaj da se u ovom trenutku kao John Carver, predsednik U.S.A., ne penje na Mount Olmpus, bio je u činjenici da su članovi Aquariusu u progonjenju ljudi bili agilniji čak i od članova Nukleusa. Ali, to je bilo razumljivo. Oni su imali da štite ideju. Materija od koje su ljudi sačinjeni nije imala vrednosti. Ovi drugi imali su da štite materiju prema kojoj su gajili urođeno poštovanje.

Drugi paradoks je bio u ličnim momentima koji su određivali nečiju sudbinu. Ako se pretpostavljalo da su ljudi riđokosi, daltonisti su imali mnogo posla pre nego što bi slučajno ubili i nekog s riđom kosom, pri čemu još nisu mogli biti sigurni jesu li ubili čoveka ili robota.

Martir Hasan je, na primer, zapovedao komandosima koji su dobili zadatak da u zabačenom iranskom selu kraj mina Persepolisa likvidiraju poslednjeg čoveka. Ko je taj, nije se znalo, ali jeste da je visok. Martir Hasan je likvidirao većinu stanovnika. U raportu je izneo da je obaveštenje o jednom čoveku u selu bilo pogrešno, da ih je bilo mnogo. Pitali su ga kako je to saznao. Bilo je mnogo visokih ljudi, rekao je.

Martir Hasan je bio metar i 30 centimetara visok.

Mount Olmpus je ležao na istoimenom poluostrvu krajnjeg severozapada U.S.A., okružen snežnom niskom od sedam nižih vrhova i tri reke kišnih šuma — Hoh, Queets i Quinault, po čijim su brzicama slazili balvani u daleke industrijske doline. Ni godina dana ne bi bila dovoljna da se prodre kroz sve njegove useke, klisure i ^{cl-a} se nrođu svi niceeovi glečeri, grebeni, kose. John Carver (Howland) je do 18.00 sati imao pred sobom jedva nekoliko časova.

Ali i instinktivno saznanje da Kiber-Pow-Net nije više daleko, da nije na vrhu, nego tu negde, u pitomijem podnožju planine, i da mu pribor što ga je poneo — cepin, klinovi i najlonski konopac od 7/16 palaca debljine — neće biti potreban.

Stajao je pred vratima Istraživačke stanice Washing-tonskog univerziteta. U brvnari nije bilo nikog ali su vrata, kako su nalagali običaji, bila otključana. Ušao je da povrati dah izgubljen u retkom vazduhu. Nekoje pre njega bio ovde. Peć je bila založena i na njoj se pušio čajnik. Njegov prethodnik je morao zaci za obližnji greben kada se on pred kolibom pojavio. Skuvao je čaj i u brzim gutljajima ispio ga. Odustao je od odmora i izašao u divljinu.

Sunce je peklo. S Pacifika je strujao povetarac rashlađen na ledenjacima Bele planine. S desne strane dizao se Plavi glečer, ružičast na svetlosti podneva, a sasvim daleko, u dolinama reka, zelenela su se ostrva smreka i omorika.

Mount Olmpus je bio iznad njega. Tamna senka prožeta sedinama snega. Dom Kiber-Pow-Neta. I on mora da je tu negde. Osećao je to svim bićem.

Ponovo je čuo Luanin glas. Bio je vrlo slab, dalek, isprekidan.

— *Gde si .sada, Johne'.*

— *Ispod Mount Ohmpusa. Vrlo blizu, Luana.*

— *Kako izgleda'.*

— *Kao i svaki dom bogova. Kako je tamo'.*

— *Gadno. Pre nekoliko sati rulja je ubila oca Dono-vana.*

— *Zašto!*

— *Neko je razglasio da u kripti krije robote.*

— *Ljudi su ga ubili'.*

— *Izgleda.*

— *Pa zar ništa nije mogao da preduzme?*

~ ^*Pokušao je da ih ubedidaje čovek. Nije, uspeo.*^

— *Zar im nije pokazao neku od ljudskih moći'.*

— *I to je pokušao. Da bude nevidljiv. Nije mu pošlo za rukom. To me plaši, Johne. Naše moći slabe. Jedva te čujem.* Morali su ih štedeti. Prekinuli su dodir. Od pre nekoliko dana, kada su primetili da popuštaju, da zahtevaju mnogo više napora i koncentracije nego ranije, pa da ponekad i sasvim otkazuju, koristili su ih samo u izvanrednim prilikama.

Uputio se za instinktom prema pećinama ispod kojih sneg nije imao krastu, a mahovina se sijala između staklastih morina. Na snegom nepokrivenom zemljištu stenje se mrvilo ispod nogu. Bila je to ohlađena, pa stvrđnuta i najzad vlagom razmekšana lava. Ali, Mount Olmpus nije bio vulkan. Lava je ovamo dospela s okeana, iz vulkanskih grotla njegovog dna. Pitao se nije li čela planina veštačka, robotska tvorevina. Stajao je pred najvećom pećinom. Ulaz je bio taman, kao što je za Grke morao biti ulaz u Had, tamniji i od njegove duše. U pukotini, sa strane, kao obešeni venac poljskog cveća na seljačkim vratima, rastao je bokor ljubičastog glacijalnog cveća. Čuo je udaljenu grmljavinu. Negde, na nebu, počinjalo je nevreme. Indijanci Makah su verovali da je proizvodi čudotvorna Ptica gromova Thlew-cloots, koja se hranila kitovima okeana i pod čijim je krilima živeo divovski morski konj, Hah-hake-to-ak.

Gromovi su mu kazali da je na pravom mestu. To je spilja Kiber-Pow-Neta. Pogledao je na sat i uporedio njegovo Zapadnopacifičko vreme sa vremenom po Greenvvichu. Bilo je 17.45.

— Dobro došao, Johne Howlande!

Pred njim, na ulazu pećine, stajao je John Alden, **robot** gvozdenih očiju.

U podzemlju nuklearne baze jedne od svetskih sila **lift** snušan u dubine. **Kabina ie, inseklodao** zujeći, **rav-**nomerno klizila prema poslednjem horizontu. U njoj je bilo nekoliko robota s ljudskim likom, ili nekoliko ljudi s robotskom prirodom, možda i jednih i drugih. Svi su imali mlada, ozbiljna, koncentrisana lica. Svi su bili u običnim vojnim uniformama. Zaštita im danas nije trebala. Bio je to njihov poslednji zadatak.

Silazili su da izvrše naređenje o ispaljivanju izvesnog broja raketa s nuklearnom glavom u neizvesnom pravcu.

Bilo je 17.45 sati.

I svako razlikovanje bese besmisleno.

Njegove moći nisu delovale. Da li su se istrošile, jesu li mu zbog nečeg oduzete, nije znao, tek, više ih nije imao. Nije uspeo da uspava agenta na jezeru Quinault. Sad je bio bez oružja. Protiv Aldena nije imao šansi. Otkriće Kiber-Pow-Neta nije ničemu koristilo. Pogledao je na sat.

Bilo je 17.46.

— Imamo još vremena. Iskoristimo ga pametno. Udi — rekao je Alden.

Ušao je u pećinu. Spilja je bila manja nego stoje spolja izgledala. Kao rapava, neobrađena površina isposničke

čelije, ništa više. Iz jedne neupadljive stene virila je crna. I malo zardala poluga.

— Kiber-Pow-Net?

— Da.

— I to je sve?

— Sve što se vidi.

— Tako jednostavno.

— Sve božansko je jednostavno — rekao je Alden.

— Kako si znao gde je?

— Nisam znao.

— Kako si onda došao ovamo?

— Ti si me doveo.

— Doveo da me zaustaviš?

— Čovek uvek radi protiv sebe. To je u njegovoj

Vreme je klizilo glatko kao po Bilo je 17.50.

ledu.

I u liftu je bilo 17.50 i vreme je klizilo kao po ledu. Klizila je i

kabina. Vreme i kabina zajedno. Kabina je bila blizu dna.

Vreme je do svog dna imalo pred sobom milijarde i milijarde

godina. A između trenutka kada će kabina dotaći dno

poslednjeg horizonta, a vreme dno poslednjeg dana, stvarne

razlike nije bilo.

— Pre nego što se završi — rekao je John Alden — želeo bih

da znaš da ti nisi razlog onome što će se desiti. U meni se

ništa nije promenilo. I dalje verujem da je robotski svet

savršeniji od ljudskog.

Naglim, iznenadnim pokretom Alden je povukao zardalu

ručicu nadole.

— Zašto si onda to učinio? — pitao gaje unezvereno.

— Zbog neizvesnosti. Da vidim šta će se desiti.

— Zaustavićeš se, John Aldene!

— To da vidim, John Hovvlade.

Jedan od vojnika u liftu pogledao je na sat. Nije dospeo da

vidi vreme. Svetlost u kabini se ugasila i ona je stala.

On za to nije znao. U istom trenutku ugasio se i on. Ugasili su

se i svi roboti u kabini.

Ostao je jedini čovek među njima da očajnički vrišti i udara

na hermetički zatvorena vrata.

Robot John Alden je ležao u rukama čoveka Johna Howlanda.

Oči su mu bile staklasto crvene. Telo hladno kao metal. Tako

jednostavno, mislio je John Hovvlade. Tako robotski

funkcionalno. Tako savršeno. Božanski jednostavno i

savršeno.

John Carver (Howland) je vozio gotovo sto milja na sat

provincijskim drumom Cape Coda 28 koji spaja Hvanis sa

Chathamom. Mogao je i brže da je imao dovoljno benzina.

Nije bilo nikakvog saobraćaja ni u jednom pravcu. Olupine

automobila ležale su na banki-nama. U nekima su sedeli

vozači sa smrsanim glavama naslonjenim na upravljače.

Leševi robota bili su razbacani na sve strane, onako kako ih je

zatekla nagla smrt njihovog sveta. Olupine tela i automobila

otežavale su vožnju. Pa i benzina mu je ponestajalo.

Brzinometar je zloslutno pratio približavanje skazaljke

benzinometra crvenoj zoni.

Ako ne stigne do pumpe kod Chathama, moraće se na Elms

Hill popeti peške. Ako ne uhvati telepatsku vezu s Luanom,

moraće se poslužiti telefonom. Ma koliko se koncentrisao,

nije uspeo da se probije ni u jedan ljudski mozak. Činilo mu

se da iz mukle daljine čuje glas, da u njemu prepoznaje

Williamu Billa Laskvja, ali potrajalo je to samo trenutak, a

onda je u duhovnom eteru što je nekad spajao čovečanstvo

nastupila tišina robotskog sveta oko njega. Izgledalo mu je

smešno da upotrebi telefon. Čitav je rat u krajnjoj liniji oko

toga vođen. Voden je da se ljudi oslobode robotske civilizacije i njenih ograničenja, a već prvih dana posle

pobede spali su na njene najvulgarnije instrumente. Hoće li im to biti nagrada? Ropski rad oko održavanja

mašina koje su hteli da unište?

Dovukao se do benzinske pumpe, gurajući kola. Morao se

za gorivo sam postarati. Poslužitelj robot ležao je preko

cisterne kao da je zaspao na suncu. Srećom, u cisterni je bilo

benzina.

Ali telefon iza pulta nije radio.

Chatham je bio avetinski prazan. Nije. u stvari, bio prazan.

Pre nepokretan. Nepokretan i nečujan. Kao jedan od onih

sablasnih muzejskih gradova kojima se ponosila Zapadna

obala. Posvuda su ležali roboti kako ih je Kiber-Pow-

Netovo isključenje zateklo. Neki u grotesknim položajima

prekinutih poslova, kao voštane ilustracije rada jedne

savršene civilizacije.

Ušao je u telefonsku centralu. Iza stakla su sedele mrtve

veštačke devojke, udešene kao lutke u bostonskim izlozima.

Neke su se još smešile na klijente koji su ležali ispred

šaltera. Ni centrala nije radila, ali se šum otvorene veze čuo.

Kao udaljena kosmička mećava. Nikoga koga je tražio nije

uspeo da dobije. Ni Washington ni London nisu odgovarali.

Produžio je na Elms Hill. Šesti je bio u subotu. U

letnjikovcu je morala biti Marjorie s Tomom. Marjorie,

razume se, više nije *bila*. Samo Tom, njegov sin, na koga je

pazio čovek Jonathan. Nije hteo da ih uplaši. Znao je da su

preživeli ljudi sada u naročitom stanju. Neki su od njih

verovatno i poludeli. Ni oni koji su sačuvali zdrav razum

nisu bezopasni. Iznenadna katastrofa, čije uzroke nisu

razumevali — ako nisu bili upućeni — do krajnosti im je

probudila zamrlu nagon održanja. Vratili su se za nekoliko

sati tamo odakle im je trebalo milion godina da dovde dođu.

Držao je ruku na sireni sve dok se nije zaustavio na

pošljunčanom proširenju staze ispred vrata kuće. Bila su

širom otvorena. Prošao je kroz prazan hol i izašao na

verandu, na kojoj je pre toliko godina sve započelo, gde je

prvi put čuo prezime Cortazar. Svakoga dana u 18.00 sati

John Carver i Rosalie pili su ovde čaj.

I sad su sedeli u svojim trščanim kolonijalnim naslonjačima.

Stari Carver je u rukama držao »Washington Post« od 6.

avgusta. s njegovom slikom na prednjoj strani. Krupan,

mastan naslov obaveštavao je Ameriku da je mir na vidiku.

Rosalie je držala pletivo u krilu. Ti roboti su ga voleli. Bili

su roboti, a voleli su ga. Njihova je ljubav, razume se, bila

bedna imitacija, umesto emocija, komplikovana

bioelektronska jednačina. ali. da nije znao šta je posredi, ne

bi primetio razliku. Viknuo je:

— Tome! Jonathane!

Ustrčao je stepeništem na sprat. Marjorie je ležala u krevetu

njihove spavaće sobe. Izgleda da je u 18.00 časova spavala.

Delovala je uistini robotski sada kada je sva metalika njenog

pravog unutrašnjeg sastava smrću izvučena na površinu

čeličnoplave kože.

Bio je uznemiren. Uzeo je iz ormana revolver i strčao u vrt.

Vrt je bio prostran, engleski nepregledan, delimično

zaklonjen dekorativnim drvećem, grmljem i šibljem.

Oprezno se provlačio kroz žbunje prema omiljenom mestu

igre svoga sina, skrovištu čiju su tobožnju tajnost svi

poštovali. Verovao je da je Tom tamo. Da se tamo

najsigurnije oseća. Čuo je iza sebe šum, okrenuo se.

Pred njim je stajao sluga Jonathan. Trijumfalno se osmehivao. U levoj ruci je držao kasapski nož. u desnoj glavu njegovog sina Toma.

— Poslednji robot na svetu, gospodine — rekao je. Ispalio je bez razmišljanja u njega svih šest metaka.

Učinio bi to i da je Jonathan bio poslednji čovek.

Predveče je, oseka, nebo zlatno i prazno.

Na Pleasant Bay se spušta sumrak. Biće to duga, prava noć, mislio je, stojeći na istoj onoj duni s koje je pre toliko godina posmatrao pad arktičke laste. U ovo vreme nekada, u daljini, svuda unaokolo, po brežuljcima, gore-la su svetla. Sada ih nema. Videli su se i fenjeri ribarskih brodica koje su se vraćale iz lova. Ni njih nije bilo.

Biće to prva prava noć posle stoleća lažne svetlosti. Noć u kome će izvesnu vidljivost obezbeđivati zvezde, jedina tela za to pozvana. I poslednja, verovatno. Već iduće noći ljudi će se, ovde-onde, sakupiti i pokušati u pogon da stave neku od robotskih centrala. Upaliće se prva sijalica, prva vatra novog varvarskog doba. Osp-

sobiće se i prvi telefon da zameni izgubljenu telepatsku moć.

Prvi kran zameniće telekinezu. Prvi automobil preneće s pomoću veštačke energije telo kroz prostor koji se prelazio pukom voljom. Na kraju će se pojaviti i neki zastareli dvokrilac da zameni slobodan ljudski let nebom.

Nebo je bilo prazno. Ptice su ležale na zemlji. Ribe su, srebrnkastih golih trbuha, plutale okeanom. Posvuda je vladao spokoj groba, mir novog početka, alfa i omega još jedne neizvesnosti o kojoj je Alden govorio. Alden, robot, svoj je odgovor dobio. Sada treba da ga dobije on, John Hovvland, čovek. Zbog tog odgovora, Alden je umro. Nije bio isključen, umro je, kao i svaki čovek, po svojoj volji. Izvršio je samoubistvo kad mu je bilo najlep-še. Kad je bio u zenitu.

Ptica je letela s istoka, s okeana. Imala je nežnobelo perje, s krilima boje mokrog pepela, i duboko rascepljen rep u obliku dvozupca. Glavu je, zašiljenu tankim, krva-vocrvenim kljunom, zastirala garava ćuba nalik na hebrejsku molitvenu kapicu. Iz trupa su joj kruto visile kratke koralne, koščate noge. Ravnomernim letom ptica se primicala bledim dunama Pleasant Baya, iza kojih je, u cestama prenaseljenih ritova, na mlakim ležajevima zrele trske i skerletnog barskog žbunja, ležalo mrtvo njeno umorno pleme. Klizeći bistrim vazduhom, ispustila je oštar, prodoran krik: »*Keeanrm!*« s trijumfalnim udarom na drugom slogu, kojim se kotrljalo dugo, grabljivo, nemilosrdno »*nr*«. Naglo usporivši let, kao daje izgubila orijentaciju, skrenula je udesno i iznad penušavog plićaka stala opisivati pune, savršene krugove. Cedena osekom, močvara je šumila, nebo sivelo, halkionski nepomična pučina treperila, a ptica je neumorno kružila i jednolikim kricima izgubljenog bića rasanjivala život ispod sebe.

Života, u stvari, nije bilo. Bio je samo John Howland. Njeno je pleme bilo mrtvo. John Hovvland joj je sada bio najbliže živo biće. Ali ga ona nije prepoznala. Tražila je svoj rod. Makar i robotski ali svoj. **1** on je tražio nešto, a nije nalazio.

Voda je ostajala prazna. Nije bilo mladića zlatnih očiju da se iz nje vraća. Nije ga sreo ni kad je napuštao Pleasant Bay, ulazeći u sve dublju tminu, u noć koja će trajati vekovima.

Kraj dune, na kojoj je nekad sreo ljubitelja ptica, iz tmine se izdvojila senka.

— Jeste li je videli? — upitao je John Alden.

— Šta?

— Pticu?

— Jesam.

— Pa šta mislite, šta joj se dogodilo?

Što i svima nama, pomislio je, ali ništa nije rekao. U noći koja ih je čekala, biće i za to vremena. Biće vremena da se izmere gubici pobede i vidi da li je svetlost vredna utrošene svece. Na prvi pogled, koji je svuda gde se zaustavljao zaticao gustu, neprozirnu tminu, nije se činilo. Sve je bilo neizvesno. Ali, *neizvesnost* je sudbina čovekova. Ono što ga čini — čovekom. Tako je bar Alden mislio dok je bio robot. Hoće li tako misliti i sada kad je postao čovek?

1 to će se videti. Sve će se videti.

Ali, najpre treba osposobiti mašine.

London. 4. 2. 1988. *U znaku Vodo lije.*